
3 1761 09428113 6

COLECCION

DE

DOCUMENTOS INÉDITOS DEL ARCHIVO GENERAL

DE LA

CORONA DE ARAGON,

publicada de Real órden

POR

SU CRONISTA

D. Próspero de Bofarull y Mascaró.

TOMO V.

PROCESOS
DE LAS ANTIGUAS CORTES
Y PARLAMENTOS
DE
CATALUÑA, ARAGON Y VALENCIA,

CUSTODIADOS EN EL ARCHIVO GENERAL

DE LA

CORONA DE ARAGON,

Y PUBLICADOS DE REAL ÓRDEN

POR

su Cronista

D. Próspero de Bofarull y Mascaró.

Tomo V.

BARCELONA,

En el establecimiento litográfico y tipografico de

D. JOSÉ EUSEBIO MONFORT.

—

1850.

ADVERTENCIA.

Anteriores á las ordenaciones de la Casa Real, que promulgó el señor rey don Pedro el *Ceremonioso*, existen en este Archivo y verán tambien la luz pública varias disposiciones de diferentes reyes sobre determinados oficios de su corte.—¿Hubiera sido mejor anticipar su publicacion á la de las ordenanzas de don Pedro?—Así lo reclamaba en efecto el órden cronológico que generalmente nos hemos propuesto seguir en esta Coleccion: pero las del Ceremonioso forman un reglamento general y un cuerpo completo de doctrina; son la copia ó el modelo de las de don Jaime de Mallorca, que, traducidas al latin, publicaron los Bolandos sacándolas de un códice que bajo el número 9169 se conserva todavía en la biblioteca de los duques de Borgoña, y tienen por lo mismo una importancia doblemente mayor; mientras que las anteriores, aparte del mayor ó menor interés histórico que cada una en sí ofrezca, su conjunto lo tiene solamente para probar, que en el gobierno de la Casa Real de Aragon se seguian desde muy antiguo ciertas reglas escritas ó consuetudinarias, que quizás no hicieron mas que recoger y sancionar para el buen régimen de sus respectivas córtes, don Pedro 4.º en Aragon, y don Jaime 2.º en Mallorca. Por estas razones nos hemos decidido á publicar antes que las otras las ordenanzas de don Pedro el Ceremonioso.

Aunque para su impresion hubiéramos deseado tener á la vista el códice original apostillado de puño propio del rey, que existia antes en este Archivo y fué luego remitido á la primera

secretaría de Estado en virtud de Real órden de 20 de noviembre de 1787; no han podido verse satisfechos nuestros deseos, por haber sido en vano cuantas investigaciones se han practicado ahora para su hallazgo, así en dicha secretaría de Estado, como en la Biblioteca Nacional y otros establecimientos análogos. Hemos debido, pues, atenernos á la copia fehaciente que se depositó entonces y se conserva en este Archivo en reemplazo del precioso manuscrito; porque, además de su autenticidad, la hemos hallado mas correcta y completa que ninguna de las otras, algunas de ellas casi coetáneas del original, que hemos examinado para su cotejo.

PARTE SEGUNDA.

GOBIERNO Y CASA REAL DE LOS MONARCAS DE ARAGON.

DON PEDRO EL CEREMONIOSO.

I.

ORDENACIONS FETES PER LO MOLT ALT SENYOR EN PERE TERÇ (1) REY DARAGO SOBRA LO REGIMENT DE TOTS LOS OFFICIALS DE LA SUA CORT.

Reg. 1529. Parte segd.ª 17 nov. 1344.

Nos en Pere per la gracia de Deu rey Darago de Valencia de Mallorcha de Cerdenya de Corcega e Conte de Barçalona de Rossello e de Cerdanya. A memoria eternal e dreta dispensacio de regiment molt se pertany a la diligencia del President que a les coses faedores e als officis regidors sufficients officials aordon als quals officials singularment e departida sengles officis a cascun coman a regir servat empero diligentment segons ques pertany e segons que la manera dels officis o requer grau degut e convinent orde dels officials: e axi convinentment seran

(1) Como conde de Barcelona, 3º; como rey de Aragon, 4º.

aministrats e regits los officis si orde degut es servat de diferencia entrels officials ço es quels menors als mayors obeesquen e quels mayors als menors en ço que falliran o fallir porien corrigen. En apres se deu haver esgart en la distribucio de sengles officis que a una persona quant que sia exercitada e apta no sien ensemps comanats molts officis per tal com no es leu de creure que una persona a molts officis ben regir puga bastar con envides negun no puga a un tan solament ben complir per tal cor quant al regiment de un entendre del altre de necessitat se haura de sostrer e axi volen en cascun entendre negun no complira segons ques pertanyera. Encara con sengles officis son per sengles officials distribuits aquell qui specialment pensara si esser a qualquesia offici deputat pus curosament e pus diligent en aquell atendra et de la cosa a ell comanada lo perill a ell pertanyen pus temerosament regonexera et encara que varietat de officis en diverses persones distribuyda noblea alguna e bellea en lo regiment representa cor bella e plaent es disposicio de regiment quant les varietats dels officis son en atretantes persones distribuydes a semblança de cors human en lo qual per varietat de membres a diverses officis deputats resulta elegant bellea de tot lo cors en axi encara per exempli del Rey dels reys Salvador nostre som instruits qui segons la vera sentencia del Apostol les gracies diverses segons que ell vol a diverses distribuen divisions dobres e divisions daministracions esser disposa e ell empero ver regidor e senyor tot sols en tots obra. Emperamor daço per exempli dell ensenyats del qual tota accio deu esser nostra instruccio de present havem ordo-

nat sengles officis de nostra casa e cort separadament per si divisir e que pertanyera a cascun per deute de son offici e que haura cascun a fer regir et ministrar e quin poder haura e en quals persones e en quals coses e en quins cases e encare en quinya manera e quant e con cascuns en sos officis ordonadament degen servir havem disposat aordonar per tal que axi que mesclant los fets de les coses lo un ab laltre los officis no sien torbats e cascun pusca convinentment usar de son offici e que indiferentment o no deguda nos mescle en offici daltre e encara que cascun ministre doffici en les coses faedores esdevenga plus instruit e encare per so que a les coses faedores que a son regiment pertanyen pus diligent cura haja que no havia: e oltra la usança de nostres predecessors alscuns officis novellament havem ordenats e a alscuns antichs officis mes persones que no era acostumat havem ajustades e de les observacions çaentras servades alscunes navem innovades ajustants a aquelles e detrahents alscunes coses o suplents e alscunes vegades removents de tot o mudant e segons que la utilitat de les coses mes val o la conveniencia pus decent de nostre estament faedor o demana e requer. E certes en quatre officials principalment lo regiment de la cort nostra havem devesit los quals en los officis regidors pus senyoreyants seran meses. Con los mayordomens nostres en tots e sengles qui de casa nostra e de la companyona nostra seran e les companyes generalment hauran axi con a majors en nostre hostal o cort segons la manera e forma en son loch en nostres ordonacions anotada e en asso a totz nostres officials seran majors. Mas empero en special sots si hauran

tots los familiars de casa nostra los quals empero als camarlenchs o al canceller o al maestre racional no seran sotsmeses. En apres los camarlenchs quant a custodia e a familiar assistencia de nostra persona pus poderoses de totz altres seran enteses qui devant seran a tots altres officials alcun offici en la cambra nostra o rebosts exercents et encara qui a servey sens miga de nostra persona a nos familiarment estan entorn. En apres lo canceller quant a ordonacio de nostre consell sobre tots los altres sera lo qual encara devant sera en special a tots litterats e clergues qui en nostra cancellaria o en altre loch qualsque officis nostres aministraran. En apres lo maestre racional quant a laministracio de nostre patrimoni e de qualque altre procuracio de profit peccuniari et quant a sollicitar aquells qui seran aytals coses a procurar a tots sera major e ell davant esser a els declaram. Dels quals tots segons son orde e daquells qui entorn dels havem ordonats de cascuns per orde en les nostres ordinacions es insert les quals nostres ordinacions en nostre consell plenament lestes segons que en scrit de nostre manament son posades per tots segons que a cascun se pertany destretament manam esser observades: E si alscunes ordinacions o observacions estan daqui sol que no contrasten a aquestes nostres ordinacions aquelles per aquestes revocar no entenem ans aquelles en tot ço que a les dites nostres ordinacions no seran contraries volem esser observades. Data Barchinone quinto decimo Kalendas Novembris anno Domini millesimo trecentesimo quadragesimo quarto.

Dels Majordomens.

Utilitat e ornament de nostra cort real concernens havem cogitat molt esser necessari que alscunes coses que per lo offici de majordom çaentras degudament sens constitucion real estants per adjutori de nostra auctoritat sien aprovades e aquelles altres coses no degudament observades sien corregides per remey de nostra serenitat ab savi consell introduit: don ab aquest edicte decernim observador que en la nostra cort tres nobles cavallers la un en lo regne Darago laltre en los regnes de Valencia e de Mallorcha e laltre en Cathalunya e dos altres simples cavallers doffici del majordom sien ennobleits e entres aquests empero evidenment se pertanyen los nobles cavallers cor con alscunes coses quis pertanyen al offici daquests faedores sien de magnificencia e mayors pus alt estament requeren daquell qui exercexs loffici. De necessitat encara es dos esser cavallers decorats del offici dessus dit cor con soven per moltes coses esdevenir se pusqua un dells al qual continuament necessitat de servir es imposada per necessitat o per qualque altra manera esser absent per lo present e romanent los serveys se pusquen complir nel absent no haja a altre cometra ses veus. Cor con altres coses ne aytals nos degen per altre fer ne espatxar sino per hu daquests los quals per singular industria examinada la fe dells e la granea a la magnitut daquest offici prenem los damunt ditz empero cavallers al noble majordom de la terra on nos serem mentre nos hi serem ço es que si som en lo regne de

Aragon al majordom noble daquell regne e per semblant manera si som en Cathalunya al noble majordom de Cathalunya e si som en lo regne de Valencia o de Mallorcha a cascun dels nobles majordomens estants nos en la majordomia de cascun obeyran en totes aquelles coses qui sesguarden en lurs officis e axi con a majors hauran. E al offici daquests son imposats los serveys quis seguexen cor lo majordom serven segons la nostra volentat la qual cascun dia sia tengut de saber quines viandes volrem menjar e aquelles man apparellar. E sia curos ab acabament que les viandes e altres coses en nostre palau aministradores sien a hora deguda apareylades. Faça encara nos manans en nostre palau taules e altres coses aqui necessaries fer e con serem prop danar a taula no tart de pendre nostre manament per lo qual sia imposat quals persones ne per quin orde en nostra taula fara seer davant e apres nos. Encara anants per raho de menjar en palau e daqui tornan sia tengut danar e vaja ab hun porter a la cuyna e ab lo sobrecoch exercent loffici e per tal que tota perversa occasio de mesclar coses nocives en nostres viandes a qualque qual malvada persona sia tolta ab molt gran diligencia per los damunt dits no tan solament per esgardament de feeltat aprovada los perils de nostra vida esquivans encara de la vida propia perils esdevenir no poch esguardants e per tal que si la desus dita mescla se fahia per qualque macula de legea de tan gran crim se pogues demostrar ans que les dites viandes a la nostra presencia pervenguessen volem e manam que lo dit majordom davant totes coses en la cuyna al sobrecoch e als portants lo taylador e als cochs de totes les viandes que

a nos seran aportades diligentment tastar faça e daqui avant aquell mateix majordom daquelles matexes viandes faça tast : el dit majordom tornan de la cuyna seguesca los sobrecochs e los portants los tayladors als quals lo dit porter davant vaja. El dit majordom escudelles e talladors sia tengut de posar en nostra taula e apres faça lo tast de les viandes e donne a tastar a aquell o a aquells qui les ditas escudellas e talladors hauran portats e aquestes coses per ell volem que sien fetes en cascuna vianda la qual en un menjar aportadora o posadora sera davant nos. E volem encara que al nostre boteller panicer e reboster del vin e del pan e de fruytes e de les altres coses que per sos officis davant la nostra taula hauran aportades per rahon daministrar a nos daqueles ans que a nos en la taula o en altre manera ne sien aministrades aja cura de donar tast e ell mateix pendre e de les aygues de les mans a donar a nos ans que sigam a taula sie tengut e daquella pendre e donar tast a aquell qui la portara. E axi mateix ans quens levem de taula haja encara mentre que nos menjarem a anar per lo palau e provehir que haja bastament de viandes e daltres coses segons ques pertany a real magestat e que orde degut en totes coses en lo palau sia observat. E si defalliment hi veura en alcuna manera los deffalliments corregesca degudes maneres observades. El demunt dit majordom empero mentre servira port verga congruent en senyal de mostrar auctoridat de manar exercici de servir e encara per ell sia a nos ministrat lo pan e les fruytes e les altres viandes les quals no pertanguen al offici del apothecari. On si en alcuna manera sesdevendra nos menjar

oltra la taula los serveys desus dits per los camarlenchs disposam de fer. Ordonam que en les festes de la Nativitat de nostre Senyor de Pascha e de Pantegosta e encara quant que quant solemne convit farem servesca lo majordom noble caváller del regne on serem los altres majordomens a ell acompayants per tal que la solemnitat de aytals dies convinentment sia decorada. Si empero sesdevendra algunes vegades en los dits dies lo noble majordom esser absent o esser present empedit per alcun accident lavors servesque aquell majordom qui primer en lo dit offici sera appellat laltre cavaller majordom a ell acompanyant. En los quals dies als damunt dits sobrecochs et los portants lo taylador de la cuyna segons que dit es ab les viandes tornants dos porters vagen davant ells: en los altres empero dies continuament sia tengut de servir un dels dits dos cavallers ço es aquell qui primerament haura pres loffici desus dit lo qual absent o present empatxat de servir per algun accident haja a servir laltre cavaller lo qual orde entre los dits cavallers per aço observam cor de veus pars e dignitats per consideracio tan solament de temps devant anar. Si empero en los ditz altres dies no solemnes vol servir lo dit noble aço pusque fer quant que quant a ell plaura e a ell haja a fer loch aquell dels dits cavallers al qual segons les coses damunt dites convendra en altra manera servir. E nos pens aquell cavaller de sa honor alguna cosa esser detreta con lo grau jusa lo merit del sobiran regonexer sia tengut. Si empero los dits dos cavallers esdevenien esser absens o presens empaxats de servir quant que quant al dit noble majordom present e no empaxat e encara en los dits altres

dies no solemnes necessitat de servir ab aquest edicte imposam. E encara volem que quant en lo palau les mans dels pobres en la taula estants lavarem instruits per divinals fets e doctrines laygua e les altres coses en aço necessaries a nos degen esser aministrades per los majordomens. Prerogativa donor al noble majordom e apres ell a aquell cavaller qui primer sera reebut al offici desus dit segons ques pertany sia observada. En apres per tal que lo grau jusa tots temps segons ques cove lo merit regonega de son sobiran als dits majordomens segons lo grau atribuit a cascun en tots aquells qui alcun offici han concernen lo nostre palau donam poder ço es en los copers boteylers panicers escuders qui tallen davant nos sobrecochs e los portants lo taylador comprador cavallerices sobreazembler e falconer major los quals tots si en lur offici hauran fallit poran de lur quitacion privar per un mes o menys segons la manera de lur negligencia: e en apres manam que a aquells qui de nostra casa seran per lo majordom qui servira sien dades licencies de partir cor ell la qualitat e la quantitat dels serveys ab diligencia cogitan pora convinentmet arbitrar a quals les dites licencies sien otorgadores: mas laltre majordom no serven licencies no pusque donar en neguna manera sino lo noble majordom qui no serven les damunt dites licencies pusque donar appellat empero laltre qui servira per tal que per son consell sapia si son molt necessaris en los serveys de la cort aquells qui les damunt dites licencies demanaran. No volem empero que als sotsmeses al regiment dels camarlenchs e dels algutsirs encara del canceller e del maestre racional per algun majordom sia donada licencia

de partir ne a negun qui de nostre consell o doffici dels escrivans nostres secretaris sia ennobleit cor a nostra magestat aytal licencia de consellers e dels escrivans damunt dits degudament retenim. En apres per los dits majordomens licencies sien donades de trer pan e vin e carns e altres viandes de la nostra cort segons que a ells sera vist rahonable e con offici de majordom en discutir la rahon de la aministracio de nostres officials convinent cosa es per alguns officials de nostra cort ço es lo comprador boteller panicer reboster sobrazembler e museu de la aministracio lur raho retuda e per lo majordom ab lo escriva de racio aquell sia discutit e hoit axi que la faeltat dels bons ab laor sia clarificada e la cubdicia desfrenada dels mals sia espaventada. Mas un majordom almenys una vegada al dia ab lo dit escriva de racio cove present esser en aquest negoci per tal que la raho de la aministracio la qual en tantes varietats se posa per juhy de dos mils sia conservada. En que en lo dit negoci lo majordom noble sia present aço cometem a sa volentat necessitat empero a ell en aço no posam deferents al seu grau o estament cor jatsia que aquest negoci sentena esser loable empero sovinerament es enujos. E encara tots los majordomens proveesquen diligentment que per los officials de la boteylaria de la paniceria del rebost e de la cuyna totes coses emposades a lurs officis sien fetes aquelles coses injunctes a lurs officis los quals als serveys del palau sendrecen: e per tal quels dits majordomens aquesta provesio mils pusquen complir tenguen translats de les ordinacions disponents les coses concernents lo servey del palau e assignacions dels hostals e

del posader que son als officis dels damunt dits imposades. E en apres ajustam cobeejans obviar a perils que de tots los servidors de la boteyleria e de la paniceria e de la cuyna e del menescal et de la escuderia e del sobrazembler e azemblers e dels falconers lo noble majordom de la terra on nos serem o ell absent o present empaxat lo majordom cavaller los serveys faen homenatge ab sagrament faelment reebra que aytan com poran e sabran tots perils que a nostra persona son possibils esdevenir per aquelles coses les quals per els exercents lurs officis seran tengudes esquivaran: encara que els perils pervinents a noticia dells en qualque manera a nos no trigaran de manifestar o a nostres majordomens si a nos dir no o podien. Daquestes coses empero ordonades per excepcio deguda son remoguts aquests officials botellers majors panicers majors e sobrecochs e cavallerices e falconer major qui per raho de lurs officis a nos sens miga de fer homenatge son constrets. En apres ajustam que tots los majordoms a nos homenatge per adjutori de sagrament roborat faens prometer sien obligats que aytant con poran e sabran esquivaran tots los perils que a nostra persona serien possibles esdevenir los quals encara perils a la noticia dels pervinents en qualque manera a nos cuytosament manifestaran e no han fet ne faran alguna cosa per que a les coses desus promeses sens violacio observadores puga obviar: e ells encara mayordomens a nos per sagrament tan solament prometre sien tenguts que ben e faelment loffici lur exerciran. E con segons la nostre reyal ordonacio dels consellers los mayordomens conseylers nostres sien enteses volem quel sagrament en la dita or-

donacio ordonat los desus dits mayordomens nostres a nos facen ab acabament.

Dels Copers.

Si aquels officis qui al nostre palau reyal se pertanyen a singulars e a certes persones cometem regidors per tal que ab pus dret acabament se puguen complir aytant mes se pertany de nostra real altea que ab estudi special en aquelles coses entendre cur que sesguarden pertanyer a nostra magestat e als estans en nostra presencia davant tots altres elegir que no tan solament per decorat esguardament se esclaresquen ans per bones costumes e prerogativa de linatge sien dècorats e que la nostra pensa en la presencia dells alegrament se repos. E donchs ab aquesta nostra constitucio perpetual estatuim que dos nobles escuders per esguardament decoratz de bones costumes sien elegits per lo beure en la taula e en altre altre loch a la nostra celsitut ministrar los quals dos de linatge de noble o de baronia volem esser reebuts no empero de cint de cavalleria environats: dels quals lo primer reebut al offici desus pus prop contengut tota vegada que nos estants a taula o en altre loch beure volrem don si donchs en nostra cambra privadament no erem cor lavors per un dels escuders de la cambra volem sia fet e al dreçador on lo nostre vin sera appellat per ell lo boteller major e un porter per fer tirar la gent devant personalment vaja e abans que del dit vin en nostra copa reeba lo dit nostre coper del dit vin tast pendre faça al dit boteller e al sotzboteller e ell mateix tast semblantment

reeba per ço cor com en la nostra salut la salut dels sozmeses cobejam conservar aquella de les coses nocives illesa puscam guardar: e apres lo dit coper ab lo vin en la copa e apres ell lo boteller ab lo pitxer del aygua vinguen devant nos e con seran aqui lo dit boteller aygua metre haja en la copa e lavors lo dit coper del vin tast faça devant nos: e nos havents begut encontinent en aquella matexa forma que seran venguts sen tornen. Axi mateix la copa nostra ab piment quant neules o coses que ab piment son costumades de menjar pos devant nos en la taula: lo primer empero desus dit absent o en altra manera lo dit servey no faent laltre cur diligentment complir aquelles coses quel desus dit primer era faedor: daquelles coses encara que a lur offici pertanyeran e en presencia e en absencia del dit primer res de fer no lexan. Si empero en algun cas sesdevenia que algu dels copers present no fos lavors volem quel majordom regonega tots los officis de nostra casa qui dobles son e triu un daquells qui sera derrer reebut al dit offici lo qual servesca a nos de la dita copa: e si no ni es trobat algu daquesta condicio en aquest cas sia comanat lo dit servey a un dels escuders de la nostra cambra. Los damunt ditz empero copers a tots aquells del rebost de la botelleria e de la paniceria en aquelles coses que a lur offici pertanyen volem esser majors e a ells obeyran: salvant empero que si de nostre hostal algunes coses traure volien en aço ells obeyr no sien tenguts. En les coses desus dites ells encara no tan solament en manament axi con los altres familiars nostres als majordomens son sotzmeses ans en la pensa per raho de lurs officis a ells

obeyr son tenguts: sagrament empero de faeltat e homenatge de bocca e de mans comendat a nos façen que no tan solament la salut nostra illesa per lur poder conservaran ans aytant com poran les coses a ella contraries esquivaran et si a lur coneguda aytals coses esdevenien decontineut o intimaran e que res no han fet ne daqui avant faran que no o puguen observar.

Dels Boteylers majors.

Aquells per rahon officis pus perfectament per lur orden son regits qui a singulars e certes persones son comeses a regir: cor jatsia que un cors de diverses membres sia ornat empero a cascun dells cert e limittat offici es adoptat: e axi con desonor en cors huma es reputat que lun membre del offici del altre us axi massa nociu ensemps e molt leig es reputat si sengles officis de les cases en aytantes matexes persones no seran distribuits. E donchs cobeejans sengles officis en nostre palau real ab madur et digest consell esser instituits e per a avant segons que oportun sera faedor ab dret orde e cors regits e que negun constituit en loffici de nostra boteylaria ab vana en alguna manera cuberta que deja fer no puga ignorancia allegar: quals coses a la cura dell pertanyer sesgarden per la present constitucio o ordinacio volem que sia manifest. Emperamor daço per aquesta nostra general constitucio per totz temps duradora ordonam que dues bones generoses persones per honestat de bones costumes e per faeltat enclarides al damunt dit offici per nos sien deputades a nostre arbitre eligidores

qui de la aygua e del vin de nostra bocca custodia hajen diligent e la dita aygua e vin nedeament e en posts e tovayles e tovayloles entires e nedees ministren a nostre coper destinat lo vin a nos ministrar. E cor en nos menysprear no devem salut conservar qui als sotzmeses nostres aytant con nostre Senyor permet en pau e en salut consovem: volem que tota hora quel dit boteller al desus dit coper nostre les damunt dites coses per beure a nos aministrara aytantes vegades dels desus dits aygua e vin separadament o ensemps no tart de tastar per tal que si aqui alguna cosa nociva la qual cosa Deu no vuylla hi havia pusca esquivar e la salut a profit de nostres sotzmeses conservar no oblit ans saviament e diligent se guart que negun al qual per son offici no pertanga e mayorment estrany al repositari o dreçador lo qual la taula del argent es nomenada de vin e daygua en la dita taula o en altre loch ministrada a trear e tastar no jaquesca e daqui en nenguna manera pertractar. Volents empero que tota vegada que vin en nostra boteylaria sesdevendra deteriorar axi que no sia convinent devant los nostres domestichs a posar lo dit boteller a la almoyna nostra decontinent cur ab diligencia liurar: cuant empero nos per cami anar se convendra e en loch en lo qual nos reebrem nostra refeccio vi en alguna manera romandra als almoyners aqui de continent per ells sia liurat e los dits almoyners als pobres de Christ encontinent distribuir aquell volem e manam. Ordonam encara que lo dit boteller de tot vi de la nostra cort real haja custodia diligent e per ell a la nostra cort segons loffici dell discretament esser dispensats lo piment e semblants coses que de vin

se fan: ell esser present aytant con necessari per la nostra taula seran volem e manam: al us empero de la cort per los altres de la botellaria aço sens defalliment e nota de reprensio volem esser complit. Si empero sesdeve nos de loch a loch en los regnes comtats e terres nostres anar al loch lo qual haurem assignat lo boteller o lo sotzboteller nostre manant a aquell que les coses que a son offici pertanyen sien procurades e complides primer vage per tal que si pus tart anava algunes coses a ell incumbents no romasessen imperfectes la qual cosa molt cobejam esser esquivada: e de les coses aministrades e despeses per lo dit boteller segons que a son offici pertanyer sesguarda al majordom e scriva nostre de racio raho e comte ordonam esser retut tota vegada que al dit nostre majordom o scriva sera vist faedor. E per tal cor mol gran infeeltat dalguns ministres e negligencia dells la qual es de tot be enemiga a aquella aministrant son lexades les coses molt guardadores hajam oyt moltes vegades axi en reys con en princeps molts grans perils esser esdevenguts la qual cosa es molt sobiranament esquivadora e de la infaeltat desus dita de tot en tot atraedora volem e fermament estatuim que los desus dits botellers sagrament de faeltat e homenatge a nos facen ab boca e mans comendat que la persona nostra e la salut sana e salva per son poder conservaran e les coses contraries de tot extirparan e si algunes coses majorment per raho de son offici a la persona e a la salut nostra nocives se poden esdevenir decontinent revelaran e que res no han fet perque les damunt dites coses no pusquen e no degen complir: e no resmenys sagrament faran a nostre majordom que

totes aquelles coses que a son offici pertanyen per son poder feelment exerciran. E per tal que pus perfectament e pus liberal les coses desus dites cumplir se pusquen ells o el sotzboteller en la botellaria damunt dita continuament jaguen per tal que estranianse del dit offici alguna lesio no soffira. Los desus dits pero botellers a tots los altres de la botellaria volem mayors esser e manam que nostres copers ordonats en aquelles coses que tocaran lur offici apres los majordoms obeesquen fermament e entenen: ordonans encara a nostra botellaria esser deputada una abte e sufficient persona qui sotzboteller sia appellat e ajut als boteylers en aquelles coses que pora tocans son offici faelment e apte. E tota vegada quels botellers per malaltia o per absencia damdos o per altra necesitat a son offici faedor entendre no poran o absens seran los dits botellers lo sotzboteller lo dit ofici exercesca pleneramente e entegra: salvant empero lexercici del pitxer lo qual per un dels officials dobles derrer reebut si lavors en la nostra cort present sera o en absencia daquell per un escuder de la cambra volem esser fet. E en apres lo sotzboteller aquelles coses que reebudes o despeses haura tota hora que degudament fer se pusca scrive diligentment: e per tal que de totes coses que son faedores per los ditz officis noticia plena hage translat ab si tinga daquelles e aquell sagrament et homenatge al maiordom faça et obediença serve quels botellers fer e servar son estretz a nos.

Dels Boteylers comuns.

Digna cosa e acordant a raho estimam que totes aquelles coses les quals dins lo palau nostre son faedores ab tal orde eximent reeben que neguna cosa inperfecta seguir no sen pusca ans mes segons que es possibil totes perfectament per lur orde sien dreçades. Emperamor daço ab aquesta present constitucio per tots temps valedora statuim que en la nostra sala o palau real dos boteylers comuns dels domestichs nostres assats jovens bons e homils sien reebuts per nos elegidors qui vin e aygua a posarse estudien perfecta e ordonadament. E per tal que nengun defallimen de les coses damunt dites noy sia preguarden diligentment e atesa per les taules discurrent e molt diligentment en les coses desus dites esguardant: los quals als boteylers e sotzboteller nostres engir lurs officis obeyr sien tenguts e sengles dies de dejunis a nostres domestichs en lo vespre volents beure en lo palau o en altre loch en nostre alberch ajustats vi e aygua appareylen e aministren abundantment e allo mateix facen tota hora que presents ab nostres domestichs sesdevendra demanar nos a beure. E si sesdeve nos de loch a loch anar un dells al loch al qual haurem ordonat danar de continent ivaçosament davant vaja per tal que per occasio de lur triga engir lur offici alguna cosa no ben feta sia sotsseguida. Volem encara que almenys la un dells dins la botellaria nostra o almenys prop aquella jaga si dins fer nos pot ab bona manera per tal que distancia de loch algun embargament donar no pusca a lur offici

damunt dit perque liberament nos pusca complir: si empero los boteylers nostres e sotzboteyler nostre special absents esser sesdevenia aquelles coses que ells deurien fer sestudien diligentment de complir e aço per aquell volem que sia fet qui en loffici sera primerament reebut don en escrit aquelles coses que per nostres boteylers son faedores ab si tenguen e en lo cas aquest diligentment observen e als copers a donar a nos a beure deputats en les coses tocans lur offici apres los majordomes obeyr sien tenguts. E per tal con en lo present cas e en altres poden moltes vegades los vins nostres e altres coses de les quals la nostra celsitud usa pertractar e per tal que en ells lexar negligentment no siam vists aquelles coses les quals en los altres a nos aministrans havem davant esguardat: ordonam que aytal sagrament e homenatge a un dels majordomes nostres de fer sien estrets lo qual lo boteyler nostre special a nos fer es obligat axi que ocasio de rabia no deydora de les coses nocives ministra pugan tant con puscam esquivar.

Del Portant aygua a la boteylaria.

Per orde de raho som estrets que diverses officis de nostre palau a diverses persones acabadors cometam per tal que per defalliment de ministres los officis no romanguen no complits et confusio la qual en nostre palau en los nostres temps aborrem aytant con porem esquivem. E emperamor daço per la present nostre perpetual ordenacio stablim que un o si mester es pus ministres bons e faels quil boteyler deputara sien elegits e deputats los

quals aygua a la botellaria nostra hagen a portar e encara lo damunt dit palau de la damunt dita aygua abundat degen tenir e complit axi e tan copiosament que nengun defalliment en algun dels lochs damunt dits nos puga apparer. E no res menys sien curoses e atents quels vexells en los quals laygua sesdevendra ministrar nedeus estiguen e de coses inmundes sovinerament reentats: la qual cosa mayorment en estiu volem esser observat: ordenants quels dits ministres als copers nostres a nos lo beure ministrans e al boteyler e sotsboteyler nostres specials en aquelles coses que a ells pertanyen apres los majordomens obeyr no recusen los quals encara boteylers comuns del palau e dels domestichs nostres no recusen en lur offici ajudar per tal que aquells qui quaix companyons son de la consolacion sien fets companyons del trabayl. E per tal con sovinerament sesdeve nos de loch a loch per lo cami anar volem e noresmenys ordonam que un daquests davant vaja e loffici dells axi con mils pora ne sabra complesca. En apres con dupte no sia que moltes vegades los damunt dits ministres laygua de la qual la nostra serenitat es usadora primerament ells han a pertractar ordonam que aytal sagrament e homenatge a un dels majordomens prestar sien tenguts lo qual lo boteyler e sotsboteyler nostre special en la nostra constitucio desus es estat ordonat.

Dels Panicers majors.

Considerans saviament e entesa entre les altres coses per divinal disposicio a vida humana ordenades lo pan esser per pus principal e maravellosa refeccio del cors

del hom elet axi que dell per sosteniment de vida cotidianament es usador car sens aquell nengun cors human no es dubte puga lo carrech corporal sostenir: per ço jassia que per ordonacio sobirana estament de cadira real en aquest mon obtingam pero semblantment quels altres fills de homens daquesta refeccio de pan som per necesitat de natura usadors. Donchs aquestes coses axi en consideracio deduytes esguardants que la salut e proteccio de la cosa publica principalment esta en la salut del princep terrenal: per tal curosament es proveydor que engir aquelles coses que per nos a refeccio de la nostra persona son sumidores per tals e tan aprovats ministres sien a nos en la nostra taula real aministrades que sospita de coses nocives de tot en tot sia foragitada e la salut de nostra persona mils puga esser conservada. Emperamor daço per aquesta nostra general constitucio per tots temps duradora ordonam que dues bones persones generoses per honestat de bones costumes e per faeltat enclarides al offici de nostra paniceria per nos sien deputades a nostre arbitre elegidores qui del pan de la nostra bocca en especial cura hagen diligent ço es que tota hora que a taula seer volrem apparellat estiga ab lo pan a la nostra taula posador cubert ab tovayloles nedees e entires e aquell al majordom nostre ans quel vers de la benediccio començ liurar no oblit e daquell tast per lo dit majordom axi mateix donar faça. Cura encara hagen diligent ensemps ab nostre pastador de les panades neules empastats e altres coses que per la persona nostra o taula real en los forns o en altra manera sapparellen que saviament e nedea se facen e separament

e secreta per lo pastador desus dit perque alcunes coses nocives mesclar no si pusquen que a la salut nostra e de nostres sotsmeses poguessen en alcuna manera obviar. Volem empero que tota hora que pan en la nostra paniceria sesdevendra a deteriorar axi que no sia convinent devant los nostres domestichs a posar lo dit panicer a la almoyna nostra cur ab diligencia liurar: cuant empero nos per cami anar sesdevendra en loch en lo qual nos reebrem nostra refeccio lo pan daquella qui en alcuna manera romandra als almoyners aqui distribuesca e encontinent als pobres de Christ distribuir per los dits almoyners volem specialment e manam. Ordenam encara quels dits panicers de tot pan de la nostra cort real hagen custodia diligent aquell segons lur offici en la nostra cort discretament dispensan: e per tal que pus perfectament e pus liberal la custodia dessus dita se complesca ells o el sotspanicer en la paniceria dessus dita continuament jaguen per tal que estranyanse del dit offici alcuna lesio aquells no suffira. Con empero sesdeve nos de loch a loch en los regnes comtats e terres nostres anar al loch lo qual haurem assignat lo panicer o lo sotspanicer nostre manam que per aquelles coses que a son offici pertanyen procuradores o complidores primer vaja per tal que si pus tart anava algunes coses a ell incumbents no romasessen inperfetes la qual cosa molt cobeejam esser esquivada: e de les coses aministrades e despeses per lo dit panicer segons que a son offici pertayn al majordom e scriva nostre de racio raho e compte ordonam esser retut tota hora que al dit majordom o scriva sera vist faedor. Volem encara al offici dells pertanyer que

con sesdevendra alcun domestich nostre perdre en servey nostre bestia alcuna reebut per ell lo cuyr daquella o les oreyles si fora nostra cort la haura perduda e sagrament daquell qui la dita bestia haura perduda que per colpa o negligencia sua no sera morta sia tengut de fer albara testimonial ab son segell segellat contenen la dita bestia en servey nostre esser perduda: e per tal que molt gran faeltat en ministrar les dites coses sens dubte lurs es comesa volem e fermament estatuim quels desus dits panicers sagrament de faeltat e homenatge a nos facen ab boca e ab mans comanat que la persona e salut nostra sana e salva per son poder conservaran e les coses contraries de tot en tot extirparan e no res menys sagrament faran a nostre majordom que son offici e aquelles coses que a son offici pertanyen per son poder faelment exerciran. Los desus dits pero nostres panicers a tots los altres de la paniceria e al pastador del pa de la nostra boca volem majors esser. En apres per tal con al pus antich per lo pus novell en loffici honor es deguda manam et ordonam quen totes coses tocants loffici lo primer davant al altre de prerrogativa gausesca. Ordonam encara a nostra paniceria esser deputada una apte persona e sufficient qui sotspanicer sia appellat e ajut als panicers en aquelles coses que poran tocans son offici faelment e apta e tota vegada quels panicers per malaltia o per absencia damdos o per altre necessitat a son offici faedor entendre no poran o absents seran los dits panicers lo sotspanicer lo dit offici exercesca pleneramment e entegra salvant empero lexercici del portar lo pa a la nostra taula pera nostra refeccio et neules et altres coses semblants

la qual cosa per un dels officials dobles derrer reebut si lavors en la nostra cort present sera o en absencia daquell per un dels escuders de la nostra cambra per nos elegidor esser feta manam. En apres lo dit sotspanicer aquelles coses que rebudes e despeses haura tota hora que degudament fer se pusque scriva diligentment: e per tal que de totes coses que son faedores per lo dit offici noticia plena hage translat ab si tengue daquelles et aquell sagrament e homenatge face al majordom e obediencia serve quels panicers fer e servar a nos son astrets.

Dels Panicers comuns.

Con de nostra cort e casa real se pertanga en totes coses a aquella per necessitat incumbents esser per orde complidament proveyda e alcunes coses al offici de nostres panicers sesguarden les quals no poden ne es decent per ells segons nostra ordonacio esser complides: per tal curosament nos cove que per aquelles coses exeguidores coadjutors sufficients per tenor daquesta nostra constitucio assignem. Perque ordonam que en la nostra sala o palau real dos panicers comuns dels domestichs nostres assats jovens bons e homils sien reebuts per nos elegidors qui pan a posar als nostres domestichs menjants en nostre palau ordonadament sestudien. E per tal que negun defalliment de les coses damunt dites noy sia preguarden diligentment e atesa per les taules discurrent que pan bastantment hy sia: e ells als nostres panicers e al sotspanicer engir lur offici obeyr sien tenguts. E con

sesdevendra nos de loch a loch anar un dells al loch al qual haurem ordonat decontinent yvaçosament davant vaja per tal que per occasio de lur triga en lur offici alcuna cosa no ben feta sia sotsseguida. Volem encara que almenys la un dells dins la paniçaria nostra o almenys prop daquella jaga si en aquella no pot jaure per tal que per distancia de loch algun embargament donat no sia a lur offici damunt dit perque liberalment nos pusca complir: si empero los panicers nostres e lo sotspanicer absents esser sesdevenia aquelles coses que ells deurien fer per lo un dells ço es lo pus antich en lo dit offici volem esser diligentment complides: perque en escrit tinga aquelles coses que per nostres panicers son faedores e en lo cas aquest aquelles diligentment observan: e als panicers nostres obeyran en totes coses lo dit offici tocants. E per tal con en lo present cas e en altres poden moltes vegades lo nostre pan e altres coses de les quals la nostra celsitut usa pertractar e per tal que en ells lexar negligentment no siam vists aquelles coses les quals en los altres a nos aministrants havem davant esguardat: ordonam que aytal sagrament e homenatge a un dels majordomens nostres fer sien estrets lo qual lo panicer nostre special a nos de fer es obligat.

Del Pastador.

Experiencia maestra de les coses nos ha ensenyats e la fi de les coses manifestament o demostra que aquelles per pus perfet eximent fi reeben les quals per especial delegacio e industria de persona elegida son elegides

esser fetes. Emperamor daço ab aquesta nostra present ordonacio ordonam quel pastador o flaquer de la nostra casa real lo pan panades e empastats e totes quantes altres coses que per la persona nostra a taula real en los forns o en altra manera se appareylen que saviament e nedea se facen e separada e secreta per lo pastador desus dit perque negunes coses nocives mesclar no si pusquen que a la salut nostra e de nostres sotsmeses poguessen en neguna manera obviar. Ordonam encara quel dit pastador o flaquer lo pa del qual en nostra taula usarem o aquells qui en la dita taula siuran empanades o empastats e totes altres coses les quals a la sua art pertanyer son mostrades per si pastar e en altra manera apperellar deja e no per altre en qualque manera sino axi com dejus es ordonat molt gran diligencia haven que saviament e nedea se fassen e en loch de tot en tot separat en tal manera que via de malignar per dificil entrament a cascu sia preclusa: e con a taula per menjar irem o abans a convinent hora al panicer major lo pan lo qual menjar deurem no tart de ministrar: ell empero primerament en alcuna manera fer tast daquell no oblit ne ignor a ell pertanyer aquelles coses que al dit offici de panicer e de pastador sesguarden per tots los familiars e domestichs nostres en la sala nostra ab lo sotspanicer procurar sobre les quals coses tal diligencia cur de haver que per lo seu ministeri defalliment en alcuna cosa no sofira. E de totes aquelles coses que per rahon de lur offici haura procurades e en altra manera aministrades compte retre no tart al nostre majordom o escriva de racio: si pero per malaltia o per altre manera

sera embargat aquelles coses que per ell pera nostra persona faedores son ab licencia del majordom lavors lo servy faent e ab consciencia de nostre mayor panicer a algu bo e soficient pastador coman : ell empero en les coses tocants son offici al panicer e al sotspanicer deputats de la nostra boca apres los majordomens obehir regonega si esser obligat: semblant pero sagrament e homenatge a nos sie tengut de fer lo qual lo panicer nostre a nos en la precedent nostra constitucio es obligat de fer.

Dels Escuders davant nos tallar ordonats.

A raho acordant e convinent cosa daltitut real jutjam si aytals en nostre esguardament e serveys desigam los quals en loffici reebut esperiencia maestra de les coses mostra haver ensenyat e encara militar natura de linatge a les damunt dites esguarda haver dins meses: cor aytals e per raho al nostre servey digna cosa elegir reputam que compensades totes coses los altres sobremunten. Emperamor daco ab aquesta present nostra sanccio volem esser instituyt que dos escuders de lur natura a tallar davant nos o altres coses faedores que davant nos per nostre menjar seran posades sien reebuts qui aytals coses pus esperts seran vists: ne encara ignoren a la sollicitut dells pertanyer que coltells nets e ben taylants hagen prevehir per tal que per inhabilitat de tallar o en altra manera algun fastig a nos no puga esser engenrat. E per tal con les viandes de les quals usa la nostra altea abans que a nos pervenguen per diverses cove per moltes maneres passar per tal quel perill de la nostra salut

esquivem: statuim fermament observador que de totes qualsque viandes que a nos seran posades los damunt dits nostres escuders no relexen dabans tastar: fet encara primerament tast per aquells qui les dites viandes a nos ministradores als dits nostres escuders hauran liurades. En les coses empero dessus ordenades aquell qui en lo dit offici sera primerament posat volem davant esser: si pero cas sesdevenia que abdos aquells absens fossen qui tallar a nos deuen la un dels officials dobles derrer rebut si lavors en la cort present sera o absencia daquell la dels escuders de la cambra tallar davant nos deja. En los damunt dits pero cases duem declarador que negun lo seu offici propri a ell pertanyent per altre offici servir no leix imperfet: sobre los quals tots officis per veu daltre faedors orde de prioritat manam esser observat com sie cosa loable e encare digna que aquells sobrepugen los altres los quals prioritat de temps e qui per lonch temps en servir lo dit offici han fet davant anar. Volem encara ells axi con los altres nostres familiars als majordomens esser sotsmeses et sens tot mija per raho de lur offici a ells fermament obeesquen et atenen e per tal con una metexa raho en aquells es coneguda la qual en los copers a nos beure ministrants es esguardada emperamor dasso semblant segrament e homenatge per ells a nos prestador ordonam lo qual en los damondits desus es insert.

Dels Sobrecochs.

A la honor nostra esguardar creem quels sobrecochs a servey de nostra persona diputats mayorment aquells qui a nos viandes ministraran sien abtes e avists e esperts e sien en ministrar aquelles discrets que defalliment alcu digne de reprensio noy puga esser atrobat: entre los quals aquells en especial aytals esser volem qui a la escudella o escudelles a nos en la taula portadores seran destinats: e axi ordonam e establim que dos escuders de linatge de cavallers qui sobrecochs sien appellats per la dita nostra escudella o escudelles portadores sien en nostra cort deputats los quals totes les viandes que a escudella o escudelles pertanyen a nos portar sien tenguts e aquelles liurar al maestre del hostal o majordom per posar en la taula: e con los menjars davant nos seran posats los dits sobrecochs sien curoses diligents e ateses que per lo majordom qui les haura posades assi faça donar a tastar per tal que per aço nos en ells freturem de suspita. Axi mateix de les dites viandes fer tast lo majordom sia estret quant aquelles seran posades davant nos: e en apres per tal que los majors davant sien als menors segons que orde de dret o requer volem quels dits sobrecochs davant en son offici a cascun de la cuyna mayors sien e aquells manar pusquen aquelles coses que hauran vist espedients. E gardense quel trencament de les carns o en altre manera frau cometre nos pusca en qualque manera e que totes coses e sengles axi cos pertany a real cort be e degudament sien appareylades:

encara que dels dits dos sobrecochs aquel qui es primer en loffici tota hora que sera present loffici aquell degudament fer pora. Declaram encara e volem que si amdos los sobrecochs diverses escudelles porten a nos aquelles axi mateix liurar degen al majordom e ell reebent lescudella primerament del primer reebut en loffici e aquella posada devant nos reeba laltre del altre. Ordenam encara que aquell qui primer sera reebut en loffici tovalloles belles e netes en apparell haja e aquelles en lo seu coll pos e ab aquelles lescudella cobra e axi coberta port davant nos: si empero en alcun cas sesdevenia que nengun dels sobrecochs nostres present no fos un dels officials dobles derrer reebut si en la nostra cort present sera o en absencia daquell un ó dos dels escuders de la cambra lescudella o escudelles nostres aportar degen e ministrar les coses tocants loffici: volents encara ells axi con los altres nostres familiars als majordomens esser sotsmeses per rahon de lurs officis e a ells obeyr sien estrets. Los damunt dits empero sobrecochs ans que lur offici exercescan sagrament e homenatge a nos facen segons la forma espressada en lo sagrament lo qual a nos fan lo beure a nos aministrants.

Dels Coyners mayors.

Cuant mes los officis a servey de nostra persona son proismes aytant ab pus diligent cura a faels persones son comanadors per tal que aquell de tota frau trobador e de tots bens enemich lo diable ab son malignari enginy a molts ligams prefulsit a la salut dels homens aguayts

per aposicio de coses nocives preparar no pusca la qual cosa a nos gardar molt digne e necessaria reputam. E per tal que les coses damunt dites pus leugerament esquivem ab aquesta nostra present ordinacio statuim que dos bons homens e faels cochs per la nostra special cuyna sien reebuts per nos elegidors qui en loffici damunt dit molt sabens sien e esperts los quals les viandes nostres per nos e per aquells los quals la nostra serenitat elegira reebedores hagen a coure e en altra manera ab molt gran diligencia saviament e nedea apareylar en tal manera que les coses damunt dites en loch secret e segur e en alguna manera separat sien appareylades axi que per ells a pochs entrament sia donat e occasio de mal aytant con es possible sia restreta. Con a nos les damunt dites viandes seran aportadores tastar no pretermeten e con de loch a loch nos deurem anar la un dels cochs damunt dits al loch al qual deurem anar devant vaja per tal que les coses que al offici dells se pertanyen hagen pogudes provehir: cor pus preable cosa es reputat prevenir que esser per temps prevengut. Los quals encara cochs apres los majordomens als sobrecochs nostres obeyr ordonam aytant con a lur offici pertanyera e que un dells en la cuyna damunt dita jaga o prop aquella duem ordonador. Semblantment empero sagrament e homenatge a nos facen lo qual los boteylers nostres specials a nos fer desus son estrets.

Del Argenter de la nostra cuyna.

Rahonablement esguardades aquelles coses que son faedores no poques per los cochs a les viandes de la nostra boca dispensants magistralment esser appareyladores per tal que aquelles coses complidament axi com se pertany totes sien ben fetes. Emperamor daço un hom apte volem a ells esser liurat qui de la cuyna de la boca real argentari sia nomenat e cascun dia a hores degudes en la dita cuyna foch encendre no oblit e olles e calderes ab aygua pos sobraquell les gallines e la voleteria plom e les altres carns e peix lau e deneig e encara ast menar e als dits cochs de nostra bocca ajudar procur diligentment segons que a ell per aquells e per lo sobrecoch sera manat: e encara aygua necessaria per les nostres viandes tan solament appareyladores a la dita cuyna per eyl volem esser portada volents que als nostres sobrecochs en les coses tocans lur offici apres los majordomens obeir sie estret e al majordom sagrament e homenatje fassa axi con los dits majors cochs fer son tenguts a nos.

Dels Cochs comuns.

Per tal con havem esguardat esser digne e concordant a raho que en la nostra casa o cort neguns officis vagans no estien que no sien en aquels faels e certs ministres assignats per los quals los dits officis degudament puguen esser gobernats: emperamor daço duem ordona-

dor que dos cochs faels e bons en la cuyna comuna de nostra companya sien posats qui les viandes per los domestichs e familiars nostres reebedores curen ab vigilant studi nedeament e savia appareylar per tal que mes puguen esser comendats que en neguna cosa represes: la un dels quals nos anans a loure davant vaga axi que a cosa no perfecta loch no sia relexat. Si pero sesdevenia que abdos los cochs de la nostra boca especials absens fossen en alcun cas o causa iminent: en aquell cas no ignoren la cura a ells pertanyer de appareylar nostres viandes per la manera e forma damunt dites als cochs de la nostra bocca en la precedent constitucio assignats. Alscuns encara de la cuyna axi majors com menors ayudar ells volem con en propri offici no seran occupats: ordonants que a nostres sobrecochs apres los majordomens obeesquen en les coses tocants loffici damunt dit. E per tal com perils passats los quals a molts no es dupte esser esdevenguts nos pus diligents fan en esdevenidor: statuym quels damunt dits cochs aytal sagrament e homenatge al mayordom nostre presten lo qual los cochs de la boca nostra a nos fan. E en escrits aquelles coses que per los dits cochs de la nostra boca son faedores ab si haver no obliden.

Del Moseu.

Sobre totes coses a us nostre e ornament necessaries cura e diligent custodia a certes persones esser comesa havem ordonat: necessaria cosa esser esguardan e consonant a raho que sobre les coses per nostre menjar

e vitayla comprades a algun fael la custodia daquelles cometre dejam. E axi ordonam e volem que algun hom bo e leyal que sia nomenat museu per nos elegidor sia deputat qui la clau del reservatori de la nostra museria tenga e port et encara cascun dia les carns qui comprades o portades a la cuyna per comprador e sotscomprador seran abans del trancameut daquelles presents lo majordom e lo comprador o sotscomprador repesar faelmen no oblit: les quals axi repesades facen certes peces e tayll e trench diligentment aquelles e encara el peix trencar sia tengut et aquelles que per nostra persona seran comprades e trencades als cochs per menjar a la dita nostra persona appareyladores e les altres carns comprades e trencades a obs de nostres domestichs als cochs aquelles appareyladores deputats liure ordonadament. Les dites empero carns per a nos apart e no sino los davant nomenats presents repes e trench perque freytura de suspicio de mesclar coses nocives hi sia: e als dits cochs de les coses en lo dit reservatori estants segons que als dits menjars appareyladors necessari sera ministre sens triga. E con los dits menjars seran appareylats e nostres domestichs seran a taula anats al palau ensemps ab lo manucier qui les carns els peis portaran tro al dreçador entrar procur sens miga. Aquelles coses empero que en les cuynes cuytes apres lo nostre menjar e de nostres domestichs sobraran a la almoyna o als servidors daquella cur de liurar sens frau: decernents e volents que continuament en lo dit reservatori de les coses dejus escrites copia sia atrobada ço es de sucre de gingebre e daltres especies picades de mel doli de carn salada de fromatges

de peis salats de vinagre de sagins e daltres coses semblants menjadores als dits menjars pertanyents qui sens dubte de cotidiana distribucio se poran e han acostumat de reservar. E si alcuna cosa daquestes defallir veura encontinent sollicit los damunt dits comprador e sotscomprador que allo compren e en la dita despensa o reservatori reposen ab acabament. E aquestes coses totes lo dit museu en sa diligent e feel custodia haja e tenga e a nos sagrament e homenatge axi con los cochs a nostres menjars appareyladors destinats fer sia estret. Los nostres sobrecochs apres los majordomens en les coses tocans son offici a ell davant esser regonega.

Del Manucier.

Cor refeccio de cors human requer totes coses al menjar de aquell no solament que sien appareylades ans encara per peces congruens segons la condicio dels menjants en temps e hores degudes esser aministrades : per ço varietat de officis per raho nos enduu quel regiment de aquelles diverses persones cometam per tal que aquells segons ques cove a hores convinents mils pusquen esser servits. Perque engir del servey de nostre palau real duem aordonador que sia una bona persona jove e avista que per lonchs trebayls no sie agreviada la qual menucier sera appellada qui quan los menjars seran appareylats e nostres domestichs seran a taula apres que als nostres sobrecochs les viandes per ells a nos portadores seran liuradores encontinent en lo palau ensemps ab lo museu qui les carns els peis portara tro al dreçador

entrar procur sens miga e aqui tayladors de les dites carns o peys segons la tenor de la nostra ordonacio sobre aço feta de la qual copia ab si haja ordon e faça ab acabament e aquells axi fets liure als servidors en lo palau qui aquells aordonadament posen davant los menjants: e cascun dia lo dit menucier sie tengut retre comte al nostre majordom e scriva de racio de les peces que servides haura e semblant sagrament e homenatge als nostres majordomens prestara lo qual lo museu a nos prestar es tengut. Encara altre sagrament a ells fara que ben e lealment son offici exercira.

Dels Argenters de la cuyna comuna.

Per tal quels cochs comuns de nostres domestichs no sien vist freturar per defalliment de coadjutors: emperamor daço en la cuyna daquells domestichs dos en aço aptes homens volem esser deputats qui argenters de la dita cuyna sien nomenats e seran diligents e atents que cascun dia a hores degudes en aquella cuyna fochs encenan e calderes ab aygua posen sobre aquelles e gallines e altres voleteries plomen e encara altres carns e peys laven e appareylen a coure e aquelles en calderes e en asts posen. Encara de les carns decoquedores en los asts cura hajen diligent de manar aquells: largent del qual nos cascun dia usam hores degudes lavaran: e aquestes coses fetes per ells los cochs damunt dits en aquelles coses que poran ajuden especialment lo manucier en los menjars portadors en lo palau ajudar no olviden: volents que a nostres sobrecochs e als cochs a les coses

tocans lur offici obeesquen e entenen faelment ab acabament: e sagrament e homenatge faran al majordom lo qual fan los cochs.

Del Portador daygua a la cuyna.

Con en la cuyna de nostres domestichs sien alcunes coses faedores que per los cochs o argenters en aquella disposats per pensa degudament no poden esser fetes: emperamor daço oltre los damunt dits disposam dues persones o pus quant necessari sera qui sapellen portadors daygua en la dita cuyna esser reebuts ordonam. E porten aquestes dues persones aygua a la cuyna aytanta com sera mester: les calderes encara e les escudelles apres los menjars de nostres domestichs laven e munden diligentment: encara la cuyna escombren quant mester hi sera e altres coses facen semblants les quals e segons quels nostres sobrecochs e los argenters de la dita cuyna o la un dells a ells o a alguns dells manaran: als quals obeir apres los majordomens sien tenguts e semblant homenatge e sagrament faran al majordom lo qual fan los cochs.

Dels Escuders portants lo taylador real.

En totes les coses que a nos se proposen en menjar es convinent cosa per lo portament daquelles elegir persones provades de feeltat los quals sapien diligentment e nedea les viandes que en tayladors davant nos son posadores a la nostra taula portar. E per tal que ço que

lexam no siam vists menyspresar de la manera dels servidors de la nostra persona real duem ordonador quels escuders que aportar nostres viandes o tayladors per nos seran constituits dretament a la taula nostra davant nos venguen e devant estien e aquelles coses empero per si posar no presumesquen per tal que mesclan los fets los officis de les coses nos torben e ço quel majordom es tengut de fer no sie per altre fet com per lo major-dom volem lo posament dels tayladors esser fet esguar-dans que ço que a molts es comes pus segurament se espeega. Empero con los menjars seran posats davant nos los dits portadors sien curoses diligents e atents quel majordom assi facen donar a tastar per tal que per ço nos deyls freturem de sinistra suspicion. E per tal que res inordinat no romanga o confus dos escuders en aquest offici destinam dels quals aquell qui primer sera reebut en aquest offici lo servey faça en portar per tal que aquest de grau laltre sobrepuig al qual assiduytat de trabayl ajuda e si dos seran tayladors a portar aquests sols facen lo servey estants. Qui empero lo principal taylador nostre portara en lo col tovaylons portar no oblit ab los quals les viandes cobra: e per tal cor en necessitat ley servar nos cove en aquelles coses que son duns als uses dels altres soplesquen. Si cas sesdevenia que tots defallissen un dels oficials dobles derrer reebut si en la nostra cort present sera e en absencia daquell un dels escuders de la cambra per nos elegidor lur offici faça o dos en aquell cas on mes tayladors hi hagues: e no tan solament en jurisdiccion als majordomens axi com los altres nostres familiars son sotsmeses ans sens mijan per

rahon de lur offici obeyr si regoneguen esser obligats. Aquests empero axi con los copers sagrament e homenatge a nos facen segons ques pertayn.

Del Comprador.

Con salut e proteccio de la cosa publica la salut del princep principalment esguarden e encara les leys fetes dels princeps cura de carn pa vi peix e altres coses necessaries compradores al prefet de la ciutat pertanyer per salut dels sotsmeses estatuesquen: aytant mes eyl meteix princep qui la salut del poble defen esguardar deu que la cura de la carn pan e vin e peix en la sua sacra casa ministradora a certs seus feels especialment sia comesa quils officis lurs ab aquella ques cove diligencia exeguesquen. E donchs aquestes coses axi en consideracio deduytes statuim quel comprador de la casa nostra qui es e per temps sera en les carns pan peix e vins compradors a la nostra cort necessaris diligentment vetle e inste: e per ço que mils totes aquelles coses pusca complir a bastament de la nostra cort volem que de les nostres rendes sufficient quantitat reeba per tres terces del any de la qual vin compre e aquell liure a nostre boteyler e pa axi mateix liurantlo al nostre panicer et encara carns e peixs los quals al nostre museu liurara lo qual aquells procur als nostres cochs liurar. Encara al dit comprador se pertanyera comprar fruytes fromatge ortalices tovalles e tovayloles quant que quant necessari sera e asso al reboster nostre liure e cera e pobil o bleses e sucre e especies e altres coses necessa-

ries a fer confits semblantment comprara: les quals coses al nostre apothecari ell liurar manam: e sagins oli carn salada peixs sechs e semblans coses ell comprar si obligat regonexera e al museu nostre liurara e ordi e civada comprar a son offici pertanga e aquella liurara al sobrazembler nostre e reeba totes les cenes que en diners seran pagadores et aquells diners convertesca en la provisio del nostre menjar. Volem encara ell no ignorar a la cura dell pertanyer les damunt dites coses e altres les quals seran a servey de nostre palau e a la nostra cuyna e als officis servidors en aquell axi per nos con per los nostres domestichs seran necessaries com mils e pus profitosament pora comprar feelment ensemps ab lo sotscomprador tota hora que aquell bonament haver pora e liure e liurar face totes aquelles coses als dits officis segons que damunt es declarat. E de totes aquelles coses que comprades haura cascun mati retre compte per menut al majordom et escriva de racio estants presents tots aquells officials a qui les coses haura liurades sia tengut: e no res menys de cascuna terça que haura reebuda cascun any al maestre racional devant lescriva de racio reta compte. Volem encara al offici dell pertanyer diligentment sollicitar lo majordom lavors offici faent de les viandes que lendema deurem menjar. E per tal con aytant mils sanitat en alcu es conservada con de mellors viandes se nodreix: sia curos et attent que les mellors que trobar se poran procurar no ces con digna cosa estimem la nostra sala reyal aytals coses haver mellors: ajustants que con sesdevendra nos per cami anar lo dit comprador o sotscomprador primer vaja et faça aquelles coses ques

pertanyen a son offici e ab si la ordinacio de les viandes port et aquella diligentment observe. E per tal que pus feelment son offici exercesca volem que al majordom sagrament faça et a nos tan solament homenatge axi con lo boteller de la nostra boca. E encara una persona volem esser elegida qui sotscomprador sia nomenat et aquelles coses que per lo dit comprador se compraran scriure sia tengut tota hora que degudament fer se pora et sera convinent de fer e al comprador en son offici ajut. E encara dos ajudants volem al sotscomprador esser acompanyats qui les coses que per lo sotscomprador complir nos poran facen et en la sua absencia son offici plenament exercesquen et sagrament presten et homenatge als nostres majordomens e a ells attenen et obeesquen axi con lo dit comprador. E per tal que aquestes coses mils complir pusquen en escrit aquelles coses que per lo dit comprador seran faedores no jaquesquen haver.

Dels Cavallerices.

Con a honor de princep se pertanga en ornament de cavalls et de palafrens et de muls a ell condecents et de diverses linatges de besties habundar et encara de diverses ornaments de cavalls es pertanga a la gubernacio et custodia de les coses dessus dites alscuns instituir presidents qui usen doffici de stractor per la cura dels quals et sollicitut les coses damunt dites et sengles sien guardades: emperamor daço les damunt dites coses esguardades volem et ordonam de la casa nostra al damunt dit offici preesser

e cura haver de les coses damunt dites axi ço es que sien diligents et attents quels cavalls et les altres besties que a cavalcar tenim les coses necesaries hagen et per persones suficients ben sien pensades et guardades et que en son temps sien sagnades e si malaltia los esdeve procuren ab requesta diligencia per los menescals esser curades et remeys fer covinables en tal manera que de negligencia no puguen en alcuna manera esser represes. E com volrem cavalcar curennos certificar qual cavall o quals cavalls se apparellaran a cavalcar : abans empero del dit cavalcar los esperons calçar et puys nos descavalcat descalçar en alguna manera no ometen : en aço empero a demanar et en fer et en altres prerogatives donor aquell volem esser pus poderos qui primerament aquest offici haura conseguit. En apres ajustam quels dits cavallerices sobre sien et majors a tots aquells qui son del estable et ells a ells obeyr sien tenguts e pusquen aquells condempnar la on en lur offici sesdevendra ells haver delinquit a perdre la quitacio de deu dies per cascuna vagada. En apres aquell qui pus antich sera en loffici et en absencia dell laltre qui en lo dit offici apres ell sera reebut cascun any de nos saber sia tengut lo nombre dels cavalls et dels palafrens et de les altres besties les quals tenir volrem et haver tota hora que guerra esperariem o per dons que daquells haurem fets o en altra manera en lo gran nombre daquelles sabrien paucitat nos lavors daquelles solliciten ab acabament et nostra voluntat daqui saber procuren: e aço axi mateix facen de les selles de les armes de nostre senyal reyal decorades per fer en aquelles cavalcar de nostres barons et cavallers quant aço expedient esser decerniem : e hagen ab si et tenguen la

ordinacio la qual havem feta de les altres selles tenidores et faedores et dalscunes altres coses ordenadament la qual observen et sien tenguts observar sots pena de la quitacio de mig any perdedora per alcun dells qui trobat aqui sera en colpa: volents que aquell qui primer haura aconseguit aquest offici damunt dit tenga les damunt dites selles frens et altres ornaments de besties: mas empero laltre de les damunt dites coses haja inventari et en absencia del primer ell tenga et guart les coses damunt dites. Empero sien diligents que en les selles nostres ne en les regnes o en ornamens de besties qualsque quals alcuna cosa nociva no sia imposada: ans axi sien diligents que con sesdevendra nos cavalcar ans que cavalquem les selles damunt dites et les regnes et los altres ornaments diligentment sien prescrutats et mundats en tal manera que de totes coses nocives de tot en tot sien separats. En apres ab diligencia regoneguen quels frens et les altres coses per les quals es semblant de veritat que perill se pot apparer sien fermes et forts aço regoneixen tota hora que volrem cavalcar. En apres ordenam que en les festes en la nostra ordinacio contengudes la qual ab si tenguen per temps nos facen membrant quels selles frens regnes et altres apparellaments de cavall en la dita nostra ordinacio contenguts facen que en aquell dia sien fetes e dallo que costaran albara descriva de racio haver cura hagen et la moneda que costaran del nostre tresorer haver no obliden: e com nos covendra per cami anar sien diligents quels cavalls nostres a cavalcar diputats lochs covinents et utils hagen en tal manera faents que tots temps almenys un cavall o dos prop sien de la cambra on nos jaurem: e tots temps

facen lur poder que sien pus prop segons que fer se pora covinentment. E per tal con la on major perill sesguarda pus saviament es la cosa fahedora volem que en temps de guerra et dost pus diligents sien et pus attents quels dits cavalls de costa nos en nulla manera nos lunyen ans costa nos tots temps sien et jaguen: e encara volem a lur offici pertanyer los cavalls de nostre cors guarnir les armadures del armador reebudes. En apres si necessari sera sia legut a ells ab voluntat nostra haver macips conducticis a pensar et procurar les besties dessus dites quan ço es assaber aquells qui en asso son deputats bastar no poden: e sia a ells legut los macips conducticis no tan solament corregir mas de tot remoure. Noresmenys donam a ells licencia con a ells sera vist fahedor de cavalcar los dits cavalls nostres con nos per infirmitat o per altra manera aquells cavalcar no porem. Volem encara al dit offici pertanyer que quant sesdevendra per alcun de nostres domestichs retre besties affollades a la nostra cort aquelles los nostres cavallerices volem ells reebre e tenir entro que per lo menescal sia certificat de la incuracio daquelles: e lavors als nostres almoyners aquelles per ells volem esser liurades pero albaran testimonial a aquell qui la dita bestia haura retuda ab lo segell del cavalleriz qui en lo dit offici primer sera rebut o ell absent laltre segon reebut al offici fer sia tengut: reebut pero primerament sagrament que la dita bestia a colpa o negligencia lur no esser affollada : volents que no tan solament axi con los altres nostres domestichs als majordomens son sotsmeses mas encara a ells sens mija per rahon de lur offici sien tenguts obeyr e sagrament e homenatge a nos acen que per fet dells negun noymen en nostra persona

no esdevendra ne cosa nociva ne als cavals o als arneses daquells no metran ans que noy sien meses per tot lur poder esquivaran e a nos decontinènt o revelaran e que no han fet ne faran tal cosa perque aquestes coses no puguen observar. Encara al dit offici una apta persona sabent be cavalcar volem esser reebuda la qual sotscavalleriz sia nomenada e en absencia de abdos los cavallerizes totes aquelles coses que al dit offici se pertanyen sie tengut de fer e ab diligencia complir. E per tal que ignorancia no puga allegar de ço que sera tengut de fer copia del inventari de totes les coses nostres que per aquest offici se tenen encara de tota la ordinacio de les coses tocants lo seu offici ab si tenga e sagrament e homenatge al nostre majordom faça semblants daquells los quals los dits cavallerizes fer a nos son astrets.

Del Menescal.

La cura dels cavalls no tan solament esta en vitalles aministradores ans encara en ferradures als peus delles posadores en malalties curadores e en sagnies faedores les quals totes coses se solen per los menescals espatxar: e axi ordonam que en nostra cort deja esser persona alguna feel e sabent en les coses desus dites qui loffici de la menescalia exercesca e menescal sia nomenat: loffici del qual estia en fer totes coses que son als cavalls necessaries: lo qual encara menescal nos anants per cami de nostra comitiva nos partesca appareylat de claus e de ferres e de altres coses semblants mayorment en temps de guerra con en host seriem e els cavalls nostres pus

sovenejar moltes vegades en aquell temps no oblit: e deu obeyr als cavaylerices apres los majordomens en aquelles coses que al offici dell pertanyer sesguarden. Volem encara per tal com ha sovent en los estables conversar que faça sagrament e homenatge al majordom segóns la forma en loffici dels cavallerices desus expressada.

Dels Homens de la escuderia.

Decent cosa e a honor nostra covinent reputam si los cavayls per lo servey de nostra persona preelegits son tractats e pensats davant totes altres coses curosament e encara que a pensar los cavalls a cascun sengles macips sien destinats: e axi ordonam que en nostres estables ordinariament sien vuit en nombre macips destinats per nostre arbitre elegidors al offici dels quals se pertanga pensar dels cavayls nostres e de les altres besties a nostre servey aordonades a cascun dells a pensar liurades axi que a hores degudes guardan la qualitat del temps sien nedejades: ço es què en temps del estiu per lo mati encontinent que el lum del dia esclarira per gardar aquelles descalfament les estrijolen e nedegen et con lo sol comensara los seus rays per terra escampar aquelles al aygua ab les mantes cubertes menen a espau guardants aquelles de correr e malmenar. En temps pero del yvern quant en estrijolar e menar al aygua los cavayls e besties damunt dites aquesta manèra no es servadora: car ço quel un temps requer laltre per raho o rebuja: e si en loch seran lavors que aço bonament fer se pusca aquelles en loch appartat al sol rayant estrijolaran e espolsaran cor

en aquest temps la calor del sol es gran plaer e recreacio a totes les coses: e quant lo sol sera passat de mig dia avant en la manera damunt dita los dits nostres cavalls e besties menaran abeurar: e tornants a son pas ans del entrament del estable ab manils o altres draps a aço covinents los braces e cames de les dites besties sien tenguts exugar per tal que entrants banyats en aquells ronya o malanança alcuna no sen pogues engenrar: e civada a aquelles hauda primerament sobre aço certificacio del nostre cavalleriz lavors loffici regent en quanta quantitat a cascuna ne donaran ab diligencia feelment ministraran: e en tal manera en les dites coses diligents se mostren quels cavalls e les altres besties nostres damunt dites en les necessaries coses dells alcun deffalliment no hagen. Volem encara e ordonam quels dits macips o dos almenys dells jaure sien tenguts dins lestable si avinentea hi haura o almenys con pus poran prop de aquell per tal que si alcuna de les dites besties de nits sesdevenia desfermar aquella encontinent fermen. Volem encara quels dits macips als nostres cavallerices apres los majordomens obeyr sien tenguts e sagrament e homenatge facen al mayordom segons la forma del offici dells inserta. E totes aquestes coses volem encara esser fetes per los macips logadors en nostres estables a servir deputats.

Del Falconer mayor.

No deu esser jutgada cosa reprenedora si apres massa grans trebayls los quals per la cosa publica nodridora

volentaris plaers apetim per tal que als sotsmeses nostres repos apparellem ab cura vetlan les nits passan alcuna recreacio deguda e honesta cerquem que a la nostra pensa en lo pelech pregon de la mar per gran multitud de negocis navegam e quaix per bufament de vent dubtem recreacio almenys algun poch duradora pugam appareylar: cor carrech importable pres en altra manera lonch de temps no sofer sostenedor. E axi per aquesta nostra present ordonacio statuim que un escuder expert en aytals coses falconer nostre major sia elegit qui de nostres falcons astors e daltres qualsque quals aucells a cassar deputats cura haja e diligencia ministran a ells les coses necessaries sens defalliment: e no resmenys sesgart diligentment quels damunt dits aucells cascun per son temps sien axi trobats apparellats que temprats estiguen a volar e complidament fer aquelles coses a que seran afaytats con sesdevendra nos ab los damunt dits aucells voler alegrar en tal manera que della hon esperam per raho esser recreats daqui no pugam negun offendiment reportar. E per tal que les coses damunt dites pus leugerament se pusquen esquivar abans de la cassa a nos demanar conseyl no oblit ab quins aucells segons lur temps anar a caça perpensarem per tal que aquells mils puga haver apparcylats: ab los quals aucells encara sens nos pusca cassar segons que veura als dits aucells esser expedient. E no ignor a la cura dell pertanyer totes les coses a ells necessaries procurar ço es loures capells longues e altres arneses que al bech et a les mans de aquells appareyladors e altres qualsque coses necessaries veura de les quals coses lescriva de racio certiffich que costaran. Manant a aquell escriva que encontinent del preu que costaran li faça albara certificant

lo thesorer que dallol deja pagar: la moneda empero pera les gallines e per altres carns e medicaments necessaris als aucells dessus dits del nostre comprador reeba e al dit scriva de racio per si o per altre dels altres falconers al qual la compra de les carns e de les medecines cometra raho e compte reta de les coses dessus dites. Lo damunt dit empero falconer nostre major a tots los altres falconers e als caçadors nostres e a aquells qui los nostres cans guardaran preesser volem e manam en tal manera que aquells de reebre lurs quitacions sospendre pusque per quinze dies e no pus si en lur offici haura trobats aquells negligents: e con sesdevendra lo dit falconer esser absent a la un dels escuders de la nostra casa al qual mils veura expedient son offici cometre pusca regidor. Si empero era tanta la copia dels aucells damunt dits que tots nostres falconers no bastassen a aquells governar lavors lo damunt dit falconer altres logaters se cuyt de procurar los quals per sa volentat licenciar pusca quant que quant a ell plaura: e si per alcuna raho o causa alcuns aucells a alcun dels cavallers o escuders nostres comanam governadors a aytals lo dit falconer preesser ordonam e a ell per aytals aytant con toca lo regiment dels aucells damunt dits manam obeyr e ell empero als majordomens per rahon de lur offici obeyr no oblit. Empero con necessariament se cove esdevenir que qui ab lo falconer major qui ab los altres moltes vegades havem familiarment a conversar e los aucels e les altres coses qui a lur offici pertanyen axi en cassar con en altra manera pertractar: fermament duem ordonador quel dit major falconer sagrament de feeltat e homenatge a nos faça que tot perill a nostra persona apparent per son poder es-

quivara e encara si ho sabra a nos ho revelara mayorment engir aquelles coses que per son offici per opposicio porien esdevenir.

Dels Falconers.

No es noveyll ne descordant a raho que aquelles coses qui per sengles nos poden complir per molts coadjutors fin reeben preoptada: con deficil ans encara quaix impossible sia moltes coses e diverses per un mayorment en una metexa hora fin perfecta reportar. Emperamor daço havem previst instituydor que sis altres falconers no empero generoses en nostra casa sien reebuts per nos elegidors qui cura hagen diligent de nostres falcons e dels altres aucells a caçar deputats segons que lo nostre falconer major a ells ordonara. Al qual apres los majordomens obeyr volem per aquells gardanse be que per negligencia alcuna cosa pertanyen no sia lexada la qual pogues lo manament de nostre coratge provocar: per los quals encara sagrament e homenatge als majordomens nostres volem esser faedor.

Dels Caçadors o Guarda de cans.

Aquelles cogitacions e consolacions pus agradablement son preses les quals no engir una cosa tan solament ans engir diverses legudes empero e honestes occupacio pendre se demostre e aytant pus fort cascun ab occiositat enemiga de tot be salonga quant en diverses coses legudes empero es preocupat. Emperamor daço ab aquesta present consti-

tucio duem ordonador que dues bones persones en la nostra casa real sien reebudes qui caçadors sien nomenats e estiguen los quals los nostres cans de caça guarden e daquells cura hagen ab los quals tota hora que convinent sera e a nos plaura nostra pensa alegren: en lo qual cas ab nos ab los cans damunt dits vagen al loch on sera ordonat caçar. Encara cura hagen acabada de totes aquelles coses que a la caça segons son temps e natura de la caça damunt dita pertanyera no lexan negligentment de les coses damunt dites: pan empero necessari cotidianament a us e provisio dels dits cans reeben cascun dia de nostre panicer e collars cadenes e totes altres coses als dits cans necessaries del nostre comprador ab diligencia tota vegada que obs sera procuren e demanen e lo dit comprador totes les dites coses complidament a ells sie tengut donar ab acabament. E ells al dit falconer apres del majordom obeyran: e per tal con esquivar no podem que caçant o en altra manera als dits caçadors no conversem e cans e les altres coses que a caça pertanyen per tal que perils encorrer ans mes nostre Senyor ajudan esquivar puscam los quals a molts grans princeps havem oyt esdevenir: volem e destretament ordonam quels dits caçadors sagrament e homenatge al majordom facen quant en son offici seran reebuts que a tot perill que a nos per oposicions o en altra manera pogues esdevenir mayorment per rahon de son offici feelment esquivaran e que no han fet alcuna cosa per que los damunt dits sagrament e homenatge servar non pusquen ne faran daqui avant.

Del Sobreazembler e sotsazembler.

Esguardant loffici de sobreazembler en nostra cort reyal esser util e convinent segons que per la tenor de les coses dejus scrites se prova: per ço un preesser al sotzazembler e als azemblers nostres volem lo qual sobreazembler deja esser nomenat e de les nostres azembles sia axi diligent segons que a la industria del offici se pertany. E encara quant nos per camins a alcuns lochs deurem anar totes les besties e carretes e navilis en passant daygues con anar per camin per us de nostra cort logades ell logar sia estret e ell per la vianda daquelles besties e dels homens qui aquelles seguexen despeses fer e loguers daquelles pagar sia tengut segons la nostra ordinacion sobre aço feta la qual ab si tenga en escrit e observe diligentment e faça observar usan de son offici demunt dit. E en apres sia diligent con nos voler anar per cami sesdevendra e mudar de un loch a altre que totes aquelles coses que ab nos son portadores e al us de nostra cort necessaries en les besties sien carregades e que res en alcun loch daquelles coses per negligencia apres nos no romanguen en nulla manera: atorgants al dit sobreazembler quel sotsazembler e los ajudants del offici e los azemblers axi aquels qui de nostra casa seran con los logadors si en les coses a ell tocants inobedients haura trobats o negligents a perdre la quitacio daquells de sinch dies o de menys segons que a ell sera vist faedor pusca condempnar. Encara volem e ordonam quel dit sobreazembler o son loctinent reebuda del comprador ci-

vada necessaria pera nostres besties don als nostres cavallerizes aytanta con per les dites besties de la nostra escuderia necessaria sera e no resmenys als azemblers de nostra casa per les azembles nostres domestiques proveyr axi mateix civada e palla liure. E con se convendra nos caminar prenen cenes o convits volem quel dit sobreazembler reeba pa vi carn civada e palla de scriva de racio: la qual carn pa e vi als homens logaders en racions segons la nostra ordinacio e la civada e palla per proveyr les besties de loguer a ells liurar no oblit: abaten pero als dits homens del loguer per les racions sis diners jaccenses si en Arago serem e vuit diners barchelonesos en Cathalunya e en regne de Valencia o dotze diners mallorquins en Mallorca e dotze diners alfonsins en Sardenya e per palla e per civada si son en Arago vuit diners jaccenses e en Cathalunya o en regne de Valencia setse diners barchelonesos e en Mallorca e en Sardenya dos solidos de mallorquins o alfonsins menuts. E con lo dit sobreazembler o son lochtinent pagara los homens de besties de loguer pac aquelles en presencia de nostre scriva de racio per tal que ocassio de sospita del seu offici sia tolta o remoguda. E de totes les dites coses e altres pertanyents a son offici al majordom e al nostre scriva de racio compte retre sia estret: e per tal que mils e pus feelment se haja en son offici faça a un dels nostres majordoms sagrament que sera en son offici feel e lial e als dits majordomens obeesca ab accabament. En apres cobeejans quel dit offici ben sia regit: emperamor daço una persona qui sotzazembler sie nomenat e un altre qui ajudant sia nomenat los quals per nos tots sien elegits qui al damunt

dit sobreazembler en son offici diligentment ajuden e a ell apres los majordomens obeesquen e entenan acabadament en les coses tocans son offici e en absencia daquell lo dit offici lo sotzazembler en totes coses fer no ces e en absencia dabdos lo damunt dit ajudant lo damunt dit offici complesca ab acabament: declarans los dits sotzazembler e ajudant prestar al damunt dit majordom aquell mateix sagrament lo qual lo damunt dit sobreazembler prestar es tengut.

Dels Azemblers.

A les azembles nostres en aquelles majorment que porten nostres ornaments diligent cura es deguda la qual volem per especials e certs azemblers esser presa: e axi ordonam que en loffici aquest quatre homens sufficients sien assignats dels quals se pertanga a les azembles nostres les coses necessaries procurar lo sobreazembler sobre aquestes excitan e ells sots lo sobreazembler esser volem. Encara sesguart a lur offici ajudar a plegar e a desplegar los lits nostres e altres appareylaments que per les nostres azembles se portaran. Deuen encara anar e si tener ab les azembles e deuen esser diligents que cascun dia bona hora sien en lo loch on la jornada nostra complirem con sesdevendra nos caminar et en tal loch posen les carregues que sien avinents a portar on deuen servir et no pusquen reebre alcun dan per colpa lur: e ells empero als nostres majordomens sens mija sotzmetres sien tenguts e encara sagrament li façen axi con lo sobreazembler damunt dit.

Dels Juglars.

En les cases dels princeps segons que mostra antiquitat juglars degudament poden esser cor lur offici dona alegria la qual los princeps molt deuen desijar e ab honestat servar per tal que per aquella tristicia e ira foragiten e a tots temps se mostren pus gracioses. Perque volem e ordonam que en nostra cort juglars quatre degen esser dels quals dos sien trompadors e lo ters sia tabaler el quart sie de trompeta al offici dels quals sesguart que tots temps nos publicament menjants en lo començament trompen e lo tabaler et lo de la trompeta son offici ensemps ab els exercescan e encara allo metex façen en la fi de nostre menjar: si donques juglars estranys o nostres qui empero astruments sonen en la fin del menjar nos aquells oyr voliem. En apres no volem que en la cuaresma ne en dia de divenres si donchs gran festa no era quels dits trompadors trompeta e tabaler lur offici facen en lo comensament de la taula ne en la fin: los altres empero juglars sien qui sapien sonar esturments en les festes et en los altres dies segons que sera convinent lurs estruments sonar manam davant nos e a aquests nombre de necessidat no posam: los dies empero dels divendres e de cuaresma per aquella manera que desus es dit tan solament exceptats. Manam encara que en temps de guerra axi trompadors con altres si donques no era juglar de tal estrument lo qual lavors sonar no fos covinent mes que no hauran acostumat sien diligents en lur offici e axi a nos estants que con ops sera ells appareylats trobem a lur offici a fer. Los majordomens encara no menyspreen ans fermament obeesquen.

ACI COMENÇA LA SEGONA PART DEL LIBRE E PRIMERAMENT DEL OFFICI

Dels Camarlenchs.

Si de les coses foranes degudament governadores ab vigilant estudi a nos apparer deja diligent cura: no menys ab entenedora pensa curar nos cove que axi a custodia de nostra persona con a servesis faedors los quals a nostre estament rahonablement se pertanyen mayorment a continua asistencia a nostre costat e encara a domestica de nostres familiars secretes persones provades per feeltat e destament no minues deputem. Emperamor daço ordonam a les coses damunt dites majors esser camarlenchs los quals lacostament de nostre costat en nobleesca e los quals sien a la custodia de nostra persona especialment deputats: e volem esser dos en nombre axi quel defalliment de la absencia o de la occupacio de la un laltre reparar pusca e soplir: e ells tots consellers nostres e de nostre conseyl esser declaram. Empero abdos seran de cint de cavalleria ennobleits: mas lo primer empero sera avant posat al altre tota hora que en la cort present sera so es en tener lo sagell secret e en liurar a nos la oblacio quant la missa oyrem e en jaure al costat dol nostre lit segons nostra ordinacion sobre aço feta la qual en escrit tenguen: liurar especies confits e fruytes e semblants coses a offici de apothecari e de reboster pertanyents los quals fora de la taula nos menjarem fet lo tast a nos ministraran e encara con bonament

fer se pora prop del lit nostre jaer segons que havem dit e en los secrets de natura entorn estar axi con se pertanyera: et aquell absent o occupat laltre son offici exercesca. E con nos empero al offerir algunes vegades bonament anar no porem lavors aquell qui fara loffici axi con dit es la oblacio al mayor noble baro qui present sera sol empero que sia cavaller o persona qui en loch de cavaller per la magnitut de aquell en loch de cavaller fos haut liure o aquella en loch nostre offira. En lo cas empero que noble aytal noy fos el mateix per nos a la oblacio offeridora vaja: la moneda empero que per nostres oblacions necessaria sera del protonotari nostre tinent los segells procur reebre ab acabament. Ajustants que en festes damunt dites e tota hora que solempne convit farem lo primer camarlench si present sera o en la sua absencia laltre confits e totes les altres coses al offici del apothecari pertanyents portar e posar davant nos no pretermeta qui lavors tast davant nos faça. Encara nomenys los damunt dits camarlenchs manam esser diligents mayorment aquell qui loffici fara e lo sagell portara que cascuna nit les portes regoneguen del hostal on nos sesdevendra pernoctar per si meteix o per altre dels escuders de la cambra o dels uxers: e aquell qui haura regonegut les claus de la casa man diligentment guardar per tal que ço que Deu no vuyla per no cauta custodia occasio de escandels fos donada. Abdos pero los camarlenchs nostres dins la nostra cambra jaer poran con se volran: lun empero dels si san o present sera a aço per deute sia estret mayorment quant cascun dels jaer covendra davant nos. Empero cascun dels qui dins la

nostra cambra en qualque manera jaura per mellor segurtat de nostra persona armes militars ab si e de prop tots temps appareylades haja e complides: e si en aço fer sera negligent de la quitacio sua de un dia per cascunes vegades les quals les dites armes appareylades haver segons que damunt es dit hauran lexades ells decernim esser punidors. Sobre tot aço encara a qualque loch nos irem tots temps los camarlenchs deuen engir estar a nostre costat davant nos anants o en altra manera segons que loch hi haura a nos de prop estan : e a ells injungim esguardar que davant nostre esguardament remoure facen aquelles coses ques pensaran esser indecents o nocives. Aquestes coses encara al offici deyls pertanyer declaram ço es nos vestir e despullar e aygua ministrar con los peus lavarem als pobres o altres coses semblants exercirem les quals a la taula no sesgarden. Volem empero que en la exhibicio daquests serveys prerogativa donor entre ells sia servada quel primer camerlench davant laltre tots temps en lo servey del offici sia en aytals serveys davant anant al pus jove. E encara mes ordónam los dits camarlenchs los quals per molt major familiar exhibicio de servey a moltes prerogatives havem reebuts haver poder en los hostals als quals nos declinar sesdevendra e aquelles persones qui han per ordonacio nostra dins la nostra casa jaer a cascun segons la congruencia del alberch cambres assignar e encara de ordonar engir les obres les quals en nostre alberch seran construydores. En apres cor la hon mes perill appar pus saviament es faedor als ditz camarlenchs diligentment manam curar quen temps de guerres con a qualque host personalment

nos anar sesdevendra engir les tendes nostres tots temps sia provehit e mayorment de nits a segurtat de nostra persona de totes coses necessaries mayorment de sufficient custodia domens armats. Hagen encara nos sollicitar que al fre de nostre cavall homens suficients per aptitut darmes en cert nombre sien deputats e encara servents per covinent nombre e sufficient custodia de nostra persona en aquell temps que cavalcarem en la host e sens la host aordonar en nulla manera no relexen. Aço mes avant ordonam quel primer camarlench enventari de totes les coses que son en la nostra cambra e ques tenen per larmador en si tenga e encara daquelles coses les quals per servey tot dia als officials a ell sotsmeses son comeses axi con lo reboster e als altres diligencia en guardar ajust opportuna: guardanse ben que a negun sens carta ab nostre sagell segellada no do en nulla manera de les coses desus dites. E sertes ell absent relex la custodia ab inventari al altre camarlench: abdos empero absents al pus antiquit dels escuders de la cambra si es present la custodia en les coses damunt dites ab enventari per ells sia comesa. Volem empero que aquell qualque sia qui per la major part del any les damunt dites coses totes sots custodia sua haura tengudes al maestre racional de la casa nostra present laltre si pero en la cort nostra lavors sera una vegada lany de totes les coses raho retre sia tengut. En apres per tal que lo grau jusa tots temps segons ques coven lo merit regonega de son sobiran als dits camarlenchs segons lo grau attribuit a cascun en tots aquells qui alcun offici han concernen la cambra donam poder ço es en los escuders de la cambra aju-

dans barber metges ciurgians secretaris escrivans uxers posader porters armador real sastre costurer apothecari reboster guarda de les tendes e escombradors del palau: los quals tots si en lur offici hauran fallit poran de quitacion privar per un mes o menys segons la manera de la negligencia: encara si alcun delenqueix dins la cambra nostra aquell pendre faran e liurar al nostre algutzir: e a aquests sobrenomenats licencia de partir de la cort poden donar exceptats als secretaris als quals per la nostra magestat tan solament es licencia atorgadora. E per tal que les vestidures nostres e los altres appareylaments de les quals a les vegades usas tots temps con delles volrem usar appreyllades sien segons conveniencia del nostre estament: volem quels dits camerlenchs en escrit hagen la ordonacio per nos sobre aço feta per tal que per color de ignorancia dalcun defalliment contingent nos pusquen escusar: ans declaram pena de privacio de tots sos drets que reeben per raho de lur offici si en la forma de la dita nostra ordonacio sobre aquesta preparacio de vestidures e ornaments per defalliment trobats seran transgressors. E con per alcun cas embargats lavar los peus dels pobres al dijous de la cena segons que havem acostumat bonament no porem lavors aquell qui de prioritat en loffici salegrara si present sera o en lur absencia laltre en loch nostre la damunt dita ablucio complesquen en nostra presencia si bonament fer se pora per tal que aquelles coses les quals embargats fer no porem almenys aquelles vehen a devocion siam provocats. Sien encara los camarlenchs que con nos en tal manera per malaltia la qual cosa Deu no vulla seriem agreviats que no poguessem de

aytals coses remembrar que en lofftci davant nos o en la porta de nostra cambra sia celebrat per hores degudes e oportunes per tal que per la nostra infirmitat la divinal lahor no sia lexada: en apres con sabran nos voler per lanima dalcun deffunt sollenpna missa fer cantar manen als nostres rebosters que juxta la ordinacio per nos feta sobre la lumenaria dels deffunts la qual en escrits tenguen appareylen brandons per aquells encendre en la missa damunt dita. Ajustam encara a aquestes ordinacions que tots los camarlenchs nostres sengles capitols daquesta nostra constitucio aytant con ells e aquells a qui ells son sotsmeses toquen facen escriure ordonadament e aquells ligen sovinerament o ells liger se facen per tal que no ignoren ans observen ço que a lur offici pertanga: e encara si per colpa dels altres defalliment en alcuna cosa sesdevendra degudament ells pusquen corregir les negligencies dels jusans ministradors. E encara si alcuna secreta infirmitat la qual Deu no vulla se esdevendra a nostre cors aquella a neguna persona sens nostra licencia no revelaran: encara mes que ab lo sagell nostre secret lo qual a ells comanam no sagellaran en alcun loch si donchs aqui no vesien la impressio de nostre anell o altre senyal nostre del qual lavors en semblants coses usassem. Et encara novellament estatuim quels dits camerlenchs et qui per temps seran en lo comensament de lur offici sobre los sants evangelis de Deu a nos juraran e per exhibicio de homenatge a nos personalment prestar seran estrets que ab tot lur poder e enginy dampnatge de nostra persona lo qual poder esdevenir sabran esquivaran e la salut nostra e estament aytant con a ells pos-

sibil sera conservaran e si dalcun qual que qual dampnatge de nostra persona o del estament nostre sabran o per semblant de veritat hauran oyt procurar aquell a nos al pus tost que poran revelaran. Encara mes que alcuna cosa no faran ne han feta perque no puguen plenerament totes aquestes coses complir. Ne es maraveyla si en aquest cas en lo qual de la conservacio de la nostra salut homenatge prenam cor certes per custodia de un petit castell exegit es estat homenatge tots temps sa entras de nostra costuma. E con segons la nostra reyal ordinacio dels consellers los camarlenchs consellers nostres sien enteses: volem que lo sagrament en la dita ordinacio declarat los dessus dits camarlenchs nostres a nos facen ab acabament : en apres encara injungim als dits camarlenchs que aquell dells qui lo segell secret portara corporal sagrament prena e homenatge reeba en lo començament con primerament als officis seran appellats ço es dels ajudants de cambra et del sastre et sos coadjutors dels rebosters comuns et dels altres del rebost dels porters e sotsporters del escombrador del palau e de qui al offici de les tendes es diputat e dels adjutors daquell que be et lealment en son offici se hauran et specialment engir la salut e conservacio de la persona et estament nostres los dampnatges per lur poder esquivan et les coses utils procuran e encara revelan a nos si alscunes coses dampnoses sabien contra nos per qualsque altres esser procurades o si a nos revelar no ho podien aço revelaran a alcu dels dits camarlenchs en tal manera que pusquen a nostra noticia pervenir.

Dels Escuders de la cambra.

A domestich servey de la nostra persona en lo qual los escuders de la cambra dins los secrets de nostre colgament a nos familiarment obsegueixen sis en nombre volem esser deputats lo primer dels quals reebut en la cambra deura les vestidures et los calciaments de nostra persona nedeament guardar et les joyes de les quals tots dies usam ab inventari sots nostres camarlenchs tenir. Los dits escuders de la cambra seran sotsmeses et obeiran als camarlenchs en aquelles coses ço es ques pertanyeran al offici dells. En apres per tal quel offici a ells injunct pusquen sens greuge pus leu supportar statuim dos dells los pus antichs en loffici de necessitat jaer en nostra reecambra cascuna nit e ab licencia nostra o de nostre camarlench dos dels altres per divisides nits o setmanes per tal que nos ço es saber calcen et descalcen et altres serveys semblants facen los quals a nos familiarment fer se cove et privada. E con nos cascuna nit sesdevendra en lo lit entrar lo dit primer reebut deura comoure et demanar a nos quals vestedures lendema ordenarem de portar per tal que aquelles lo vespre apparell les quals mes durem elegidores. En apres encara a ells injungim et manam que en qual que loch que ells dins la casa nostra pernoctar se convendra tots temps prop si hagen les armes a lurs persones covinents et complides per tal que si alcun cas de necessitat sesdevenia no fossen trobats de tot en tot inprevists : e si a aço fer negligencia hauran de la quitacio dun dia cascuna vegada sien punits. En apres al

offici dells dits scuders pertany disposam lespasa nostra a nos con cavalcar volrem ministrar o aquella davant nos portar si aço haurem manat faedor. Portaran encara lo capell de sol o de pluja e encara les vestidures quals que quals portar farem devant nos: e ells en aquests et en semblants serveys tots temps volem esser apparellats. Ajustants encara que aytant con ells bonament poran apres los camarlenchs vagen prop de nos davant anants o en altra manera axi con mils sera covinent et opportu. En apres manam encara dos dells per nos esser elegits a portar lelm lescut et la lança ab la pocha senyera les quals coses continuament costa de nos per costuma portar fem axi en temps de guerra con en altre et en lochs et temps opportuns. E aquell ço es lo primer elegit a aquest ministeri faedor et en absencia dell laltre et en absencia dabdos un dels dessus dits escuders per nos elegidor en temps de guerra en la host et en altra manera volents caminar de nos saber no oblit per tal si per ell volrem o per altre les coses damunt dites esser portades per ço que nos esguardada la qualitat del loch et del temps daço mils ordonar puscam. En apres per tal con a raho es consonant diverses officis sots un mateix duch o cap con cas per ventura sesdevendra deure los uns als altres ajudar et el defalliment dun laltre companyo sia tengut per egualtat regir et supplir: emperamor daço statuim que si los copers botellers panicers ols qui tallen devant nos o rebosters o sobrecochs o los portants lo tallador sesdevendra absents esser o en altra manera occupats en aquell cas los escuders de la cambra lo portar vi et lo pitxer de laygua que beure volrem et del

pa a la nostra taula e axi mateix los bacins pera nos donar aygua et portar la fruyta et la vianda et les altres coses que son a servey de nostra persona per los officis damunt dits volem esser fet et manam si per lo majordom los sera comanat. Encara cura ells volem haver diligent que totes coses que a nostra persona son apropinquadores et per nos en qualque manera contractadores en tal manera sien procurades que de totes coses nocives a nostra persona de tot en tot sien alienes: e aço majorment per ells sia observat en les çabates et en altres coses que per alcun de la cort nostra o casa nos faran les quals çabates reebuda primerament moneda dels camarlenchs fer manam per aquells. E encara en absencia de tots los nostres camarlenchs o ells axi en altra manera empatxats que no poguessen en lur offici servir volem que aquell qui primer sera appellat en loffici exhibesca a nos totes aquelles coses que al offici dels camarlenchs havem ordenat pertanyer. Degen encara los dits escuders los lits nostres fer et apparellar et guardar que la nostra cambra sia convinentment ornada et guardar encara aquelles coses que hi son degudament ornades et semblants serveys a aquells comeses ells en la cambra exercir manam. A llur sollicitud encara se pertanga que cascuna nit se prenen guarda que alcun defalliment en la cambra nostra no sia daquelles coses que aqui son acostumades de metre ço es que sia aqui vi et aygua suficient a beure et aço per cases qui a vegades de nit sesdevenen inprevisament candeles et tortices a illuminar especies et confits a menjar et armes encara covinents a la nostra persona complides dun cavaller les

quals deuen cascuna nit prop de nos posar per los perills qui alscunes vegades de nit se porien esdevenir preguardar no obliden. Les quals coses totes et sengles reeben dels altres officials de la casa nostra als quals pertany sengles coses daquestes singularment ministrar. Aygua encara beneyta a satisfer a la nostra devocio manam ells cascuna nit posar en lo cap del nostre lit: e daquestes coses et semblants cura hagen diligent. E per tal que en los dits serveys no sien negligents volem que cascu dels dits escuders de la ordinacio nostra feta del offici dels camarlenchs et encara daquesta present translat en escrits hagen et tenguen per tal ço es que mils en les coses faedores pusquen esser savis et diligents. Statuim encara quels escuders de la cambra damunt dits sagrament et homenatge a nos facen con primerament a aquest offici seran reebuts sots la forma per la qual los camarlenchs lo deuen fer segons aquelles coses que per nos son en altre loch dels camarlenchs specialment ordenades.

Dels Ajudants de la cambra.

Con les cambres de tot princep no tan solament se pertanga que sien de belles cortines et draps ornades e per bellea daquells decorades ans encara convenga que aquelles sien ordenadament aparellades segons la nostra ordinacio sobre aço feta et tengudes a prop que de totes coses inmundes sien ab diligencia guardades: perque engir lo regiment daquestes coses sis bons homens volem esser per nos deputats qui ajudants de la cambra seran nomenats dels quals los dos en la cambra del lit dapperella-

ment tots temps de necessitat jaer manam: ordenants que con nos alcun viatge fer o en altra manera caminar o en altre loch mudar se convendra un dells davant nos vaja ab ornaments dun lit nostre per tal que con al dit loch destinat serem venguts trobem aqui per la persona nostra cambra apparellada: e compren totes les palles comprado-res axi a obs dels lits de la nostra persona apparelladors con per aquells qui en nostra cambra et reecambra deu-ran jaer quals que quals. E encara nos caminants procuren haver diligentment draps per als lits en la nostra cambra et reecambra faedors. Decernents a lur offici pertanyer lits de les dites palles fer per nos et per los altres con dins la nostra cambra jaer sesdevendra segons que per los nostres camerlenchs o per alcun dells los sera manat. Volem encara que sesguart a lur offici ajudar a plegar et a desplegar los lits nostres els altres apparellaments que per nostres azembles se portaran e que en lalberch en lo qual nos posarem banchs en los quals ab nostres companyes seure puscam complidament sien trobats: e si en aquell alberch banchs no haura procuren que ni sien aportats. E encara a lur offici volem pertanyer que en estiu jonch et altres coses verdejants e en ivern coses en lo sol necessaries o entre los peus a tenir haver procuren e lenyes per fochs en nostres cambres faedors et encen-dre aquells e apparellar de la festa de tots Sans tro a la festa de Pascha aquelles coses e semblants segons la qualitat del temps. Lo dia de Rampalm encara rams qui en la processio seran portats procurar per nos e nostres familiars sien estrets. Ordenants encara que per les coses damunt dites axi faedores de nostres camerlenchs mone-

da pendre no ometen e daquella compte et raho retre al nostre scriva de racio sien estrets. Et volem quels apparellaments et les cortines posen en torn de nostres lits et encara sitis nostres los quals havem acostumat de tenir en consell et en taula. E guardense que sobre la posicio dels apparellaments la ordinacio nostra sobre aço ja feta observen la qual en escrit hagen per tal que engir aço no pusquen ignorancia allegar. E volem encara al offici daquests pertanyer con caminarem sella per los secrets de natura e aquelles coses que hi seran necessaries fer secretament a les azembles portar. En apres ordenam que per los peus a lavar aygua apparellar no obliden con sera necessari o a ells sera manat per un dels nostres camerlenchs. Ordenam encara que les cambres nostres en temps e hores degudes escombrar et mundar sien tenguts e facen los lits dels escuders de la cambra los quals en la nostra reecambra jaer sesdevendra e encara con caminarem la un dells primer vaja per tal que faça son offici: sotsmeses empero sien als camerlenchs en aquelles coses que per ells son faedores en la cambra et a ells obeesquen ab acabament. En apres no sien peresoses con engir lur offici vagar los convendra als escuders de la cambra si mester sera ajudar. Als camerlenchs empero sagrament et homenatge facen que per loffici dells mal a la nostra persona no esdevendra ans lo esquivaran el revelaran sil sabran e que res per ells fet no es nes fara qui sia vist contrastar a observacio de les coses damunt dites.

Del Barber.

Per humanals necessitats de les quals natura alcun hom munit de quantas vulla potencia no ha fet exempt nos de offici de barbers freturam: lo qual un esser volem en nostre servey diputat qui certament als camarlenchs sotsmes sera e obeyra. E aquest engir aquelles coses que sesgarden lur offici deu esser diligent engir lo servey de nostra persona ço es aquell lo cap nostre pinten e en temps degut lau con a nos sera vist expedient primerament fet tast: e semblants coses faça a les quals es specialment deputat. Deu encara tenir nedeamen e decent lo baci els altres estruments dels quals ha usar son offici excercen. En apres lo barber sera en loffici de la cambra ajudant als ajudants en la preparacio e ordinacio del lit nostre e daltre qual que qual ornament de cambra: e con sesdevendra los ajudants absents esser tots los serveys que a aquells pertanyen en la cambra aquest barber fara e supplira: e dins nostre alberch ab los escuders de la cambra e no alloure lo dit barber jaer sera estret: e con nos en alcun loch transmudar sesdevendra lo dit barber segons ques covendra portara ab si la maleta ab les vestidures de nostre cors les quals manarem portar de la qual cosa demanar nos primerament deura. En apres si en fer les coses damunt dites e en altres incumbents als dits serveys fallira per cascuna vegada en la quitacio dun dia sera punit. En apres per tal con exigent loffici lo qual ha a fer lo barber sovinerament a la persona nostra mes quels altres se apropinca :

ordonam que en la novitat de la receptio del servey lo dit barber aytal sagrament faça e homenatge lo qual havem disposat los camarlenchs de prestar.

Dels Meges de phisica.

Aquels qui la varietat dretament pensan de humana fragilitat devesexen per qual ço es assaber discurriment de infirmitat sens entermessio de falla o per cauta continua greugesa denfermetat en estremetat de corrupcio se decorre encontinent regonexeran quina es la utilitat dels metges e quina sia la necessitat de aquells demanada per lart dels quals e per la industria moltes vegades la sanitat ja hauda es conservada e encara la perduda es restaurada. E donchs ordonam que en la cort nostra ordinariament sien dos metges instruyts e provats en medecina o phisica qui diligentment insisten per la conservacio de la nostra salut e a nos parlen e diguen sens dubte que proceesquam e usem daquelles coses que seran a nostra salut profitoses et encara aquelles que nocives seran esquivem : e cascun dia de mati la urina nostra esguarden per tal que la disposicio de nostre cors regonegen e si hauran vist en nostre cors alcun piyorament decontinent curen de remey salutari proveyr: e encara si per alcuna corporal necessitat o per qualque altre infirmitat lo cors nostre agreviat esser veuran de la nostra curacio ab no enujada e curosa diligencia curar facen. E si per aventura alscunes coses medicinals reebedores a nos hauran ministrades primerament daquelles tast facen devant nos. En apres encara als metges nostres

injungim que con alscuns dels domestichs nostres o familiars seran cahuts en alcuna malaltia daquests encara cura hagen diligent e aquells per restauracio de salut proveesquen segons que mils poran segons esperiencia de la sua art e mayorment de les persones a nos acostades per sanch o per alcun grau de parentesch. E encara nos en la taula menjants los nostres metges aqui appareyladament manam devant estar e que nos diligentment encauten per guardar de menjars incompetents e nocius: e si en qualque manera alcuna cosa davant nos veninosa posar o en altre qualque manere present esser vegen aquella tantost gitar facen daqui e remoure. Si empero ço que Deu no vuyla en alcun cas o per fet sinistre aquella cosa veninosa no previsament e soptosa preniem: de continent remeys prenen segons que hauran vist expedient. En apres un dels metges dins la casa nostra jaer deura per tal que si per aventura aquella hora a nos o a qual se vulla dels nostres domestichs alcun acciden sesdevenia lo metge sia appareylat no de luny remey covinable donar. En apres si dels metges nostres la un tan solament sera maestre en medecina aquell en prerogativa donor al altre sera davant anant: si empero amdos maestros o en altra manera de par condicio seran lavors aquell deura esser en la honor pus poderos qui primerament al nostre servey sera appellat. Conseguentment empero sapien quel apothecari nostre e son coadjutor a ells obeyra en quant aquelles coses les quals a ells faedores hauran manades los dits metges concernents lur sciencia de medecina: els dits metges pero sotsmeses seran als camarlenchs los quals camarlenchs a la cura de totes coses que sesguarden a

la custodia de nostra persona pus especialment son reebuts. En apres con los metges primerament a nostre servey seran reebuts sagrament a nos e homenatge prestaran que be e lialment lur offici exerciran esquivan totes coses les quals a nostra salut contraries e perilloses veuran e si sabien alcun a la nostra salut insidiar a nos aço al pus tost que poran revelaran e nostres malelties secretes a alcun no manifestaran sino de nostra licencia special: encara que res no han fet ne faran perque los damunt dits sagrament e homenatge no pusquen observar.

Dels Meges de cirurgia.

Per tal en medicina dues parts haver no es no coneguda cosa la qual una phisica e laltre sirurgia es appellada e ja sobre la primera hajam provehit ordonants quels metges de phisica sien en nostra cort: sobre la segona part de present en los cases que a nos o als nostres familiars esdevenir porien proveer duem ordonador que dos en sirurgia experts en la nostra cort hajam e ells aquelles coses que necessaries han segons lur art ab si tenguen per tal que del offici a ells injunt a nos si cas lo qual Deu no vuyla sesdevenia e als familiars nostres servir mils pusquen. E si en temps de pau engir daquestes coses per ells diligencia haver volem molt pus fort en temps de guerra con nos en host serem cura a ells esser deu. Ajustants que prop les tendes nostres o el loch en lo qual nos estarem lavors jaguen et romanguen e encara totes coses que degudament tastar poran abans que a la nostra persona posen tasten feelment. Als camarlenchs axi

con los phisicians sotsmeses seran: e aço per tal con en nostra persona obrar han segons lur offici sagrament e homenatge axi con los phisicians presten a nos.

Dels Escrivans secretaris.

Conseguens noms a les coses e estudiants esser congrua imposicio de nom del offici dels secretaris esser la qualitat del dit offici o testifica cor moltes coses secretes a la feel industria dels exercents lo dit offici son comeses. Perque en tal manera provehens disposam que dos notaris bons e sufficients al offici de secretaria sien deputats qui a nos letres secretes escriven e totes escriptures les quals ab nostre secret sagell deuen esser segellades: e a manament de cascun de nostre conseyl letres facen axi con aquelles veer e segellar hajam e aquelles coses que en conseyl nos presents axi sobre supplicacions con en altra manera se escriuen la un dells escriure sia tengut e dels fets que en nostre conseyl se determenaran o a memoria se reduran daquelles que lavors determenar nos poran memorial facen per tal quels determenats a execucio per aquell al qual pertanyen sien menats e los altres en loch e en temps oportuns sien discutits: e per aço un tots temps de necessitat con consell tendrem volem esser present jatsia que amdos esser y hagen. En apres con escriure letres van e sens fruyt seria si donchs les dites letres a aquells a qui se drecen nos trametien: volem que als correus en trameten ells ab nostres letres sien majors e si en negligencia ells troben a quitacio dun mes ells privar segons que a ells sera vist faedor pusquen. Ells empero

secretaris sots los camarlenchs esser si estrets regoneguen exceptat que ne als camarlenchs ne a negun sens nostra licencia scrits secrets no mostren en nulla manera: e la un dells almeyns de necessitat dins nostre hostal en loch covinent per tal que si necessitat sesdevenia a escriure qualque sia hora haver puscam jaga. Cometre encara a scriure en cas en lo qual de moltes letres occupats bastar no porien a aquells de la scrivania pusquen: sol que no fossen coses molt secretes en lo qual cas no volem que sia fet sens nostra licencia special. Volem encara e sots pena de perdre la quitacio de dos meses a ells manam que totes letres les quals per ells fer sesdevendra registren : e encara aquelles les quals nos ab ma nostra propia escriurem si donchs de nostra volentat no les lexavem. Ells encara declaram de totes quantitats per ells reebedores daquelles letres que per preu espatxaran sien tenguts retre comte cascun any al nostre maestre racional. Volem encara que de nostra cort no sabsenten en nulla manera sino obtenguda de nos special licencia. En apres per tal con al pus antich per lo pus novell honor es deguda per tal que laltre qui primer sera estat en loffici damunt dit sia honrat manam e ordonam quen totes coses tocans loffici lo primer davant al altre de prerogativa gausesca: e sagramen a nos facen que be et lialment en loffici lur se hauran e que aquelles coses que de nostre secret son les quals ells axi per letres les quals escriuen con en consell sabran secret tendran. E encara per tal con per rahon de lur offici en diverses maneres ab nos han a participar e per nos letres escrites e altres coses per ells escrites son contratades discretament proveents manam que

sagrament e homenatge a nos facen de esquivar aquelles coses les quals a nostra salut serien contraries e si les sabien a nos aquelles degen revelar. Ajustans que per ells no es feta nes fara cosa per que los damunt dits sagrament et homenatge no pusquen en lur fermetat estar.

Del Armador real.

Altitut de real cadira mayorment establida en rectitut per conservacio o sotsministracio daquella molt fretura de armes axi ço es que nos en aquelles volents entendre perque les armes mayorment de nostre cors ab pulcritut de bellea e congruents sens lesio sien servades e entires ço es assaber que no sien corroses per roveyl o per altre esdeveniment foran nos consumen ordonam que a custodia de nostres armes un hom sufficient e feel sie deputat qui armador per la conveniencia del offici sia nomenat qui les armes nostres diligentment guart: et guartse que aquelles nedeament tenga e onesta. Veja encara soven si freturen de reparacio o de renovacio per tal que de continent lo defalliment corregesca o faça als menestrals de la art esmenar. E daço que costaran de reparar o fer de nou cur haver albara de scriva de racio contenen la quantitat que costaran la qual quantitat ab diligencia procur haver del tresorer. E encara en la reparacio de les armes nostres faedora lo dit armador aytal cautela haver manam quel fabre ol faent lart al loch on les armes se servaran os reposen amen o si aytal reparacio hi sera faedora que sia obs que de necessitat se hagen a portar a la casa del dit fabre o art faen lavors no manifesta–

ment mas en secret loch aquelles faça reparar: cor no es covinent a nostra honestat que aquelles coses les quals son a us de nostra persona deputades per diverses mans axi patentment discorreguen que cascun per son voler les puga contractar: ordenants que per lo servey de nostra persona almenys armes complides de les mellors que trobar ne fer se poran per diverses maneres almenys per vuit cavallers et aytants mateixs cavalls degudament armats per larmador dessus dit sien tengudes continuament apparellades entre les quals alscunes secretes esser no oblit les quals secretament et en lochs opportuns portar puscam. Tenga encara vuit apparellaments militars et altres vuit de cavalls: e aquests volem sien tenguts oltra aquells qui per raho de donar o per altre raho tenir volriem. Encara tenga senyeres poques et grans segons que nostre estament ho dura requeridor. Statuents que si defalliment sesdevendra per colpa dell la meytat de la quitacio de un any perda la qual de la cort nostra ha acostumada de reebre. Conseguentment encara ordenam que cascuna nit larmador deja liurar a un dels escuders de la nostra cambra armes complides de la nostra persona per tal que aquelles posen de prop lo nostre lit: e si per aventura per alcuna cosa manariem les armes nostres costa nos en alcun loch esser portades oltra aquelles les quals los escuders han a portar lo dit armador aquelles ab si port axi prop nos que con les demanarem sien apparellades. E aquest armador sera als camarlenchs sotsmes als quals encara con demanaran de les armes nostres compte haura a retre et raho. Perque guartse que totes les armes prena ab inventari et reeba et sia diligent que en escrit

pos con a alcuna persona alscunes armes haurem manades liurar o donar: empero diligentment se guart que a algu no prest ne liure de les coses damunt dites sens carta ab nostre segell segellada. En apres con sesdevendra nos voler armes pendre majorment en temps de guerra sia larmador molt diligent et no peresos que les armes a nos necessaries tenga tots temps apparellades e encara que aquelles en temps de guerra pus sovinerament regonega e armes complides de nostre cors et totes altres dins la nostra tenda meta et complides armes de cavalls a nostre cavalleriç liurar no ometa: e res no menys de les dites nostres tendes cura haja que per los homens a aço deputats aquelles parar et fermar faça en lo loch on lo nostre peno posader sera fermat. E per tal que con daquelles volrem usar algun defalliment no puga esser trobat e sil armador sera alscunes vegades per enfermetat o per absencia o per altra manera rahonablement embargat en aquell cas son offici coman a un dels escuders de la cambra et linventari que ha de les armes liure a aquell lo qual nos o nostres camarlenchs cascuna vegada durem nomenador. En apres volem que a nos larmador faça sagrament et homenatge que per fet seu dampnatge a nostra persona no vendra ans esquivara per son poder aquell lo qual sabes a nos en qualque manera poder esdevenir majorment per aquelles coses les quals a la sua custodia son comeses e allo a nos no resmenys revelar no trigara. Encara que res no ha fet ne fara perque les coses dessus dites no pusca degudament observar.

De la guarda de les tendes.

Per execucio de justicia per la qual les terres et sotsmeses nostres de no degudes offenses o treballs defensar som tenguts posada a nos quant que quant necessitat de guerrejar per contrastar als enemichs per ventura o per altres semblants rahons per les quals en armes nos cove a entendre ops havem a vegades a hostejar et sots les tendes et pavallons nostres estar. E per tal que aquestes coses sien en apparell con cas daytal necessitat se ocorrera ordenam tres homens esser per nos diputats soptils et aptes qui en les ciutats de Çaragoça et de Valencia e en la vila de Perpenya en los quals lochs per causa les nostres tendes tenir havem ordenat los quals tota hora encara en temps de pau les tendes nostres custodesquen et guarden entegres et apparellades et aquelles regoneguen sovinerament et apparellen de exarcies si alcuna cosa hi haura esquinçada o en altra manera reparadora reebuda per ells dels batles generals o procuradors reyals ço es cascun dells daquells qui fer ho deuran moneda en aço necessaria de la qual per ells al nostre racional compte retre manam. E con nos de necessitat sots aquelles tendes esser sesdevendra lavors aquell qui guarda sera daquelles tendes que lavors usar haurem diligentment et savia mes que en altre temps aquelles regonega e de dia et de nit custodesca e si alcun defalliment o esquinçadura hi veura encontinent aquell repar et esmen. E volem que lavors ab si haja alscunes altres persones en aço expertes qui sapien et puguen a ell con

necessari sera en tals coses ajudar. Ell encara en aquell temps tota hora prop de la nostra tenda continuament jaga et transnuyt: e volem que per totes les coses que ell deu fer sia sotsmes al nostre armador reyal: e als nostres camerlenchs sagrament et homenatge fara lo qual larmador nostre reyal es tengut a nos fer.

Del Sartre et sos coadjutors.

En bellea et composicio de vestidures es esguardadora condicio de persones ço es los vestiments a quines persones convenguen cor preciositat en vestidures les quals en persones humils ergullosa seria reputada et vana per auctoritat de la dignitat en altres convinent et honesta es: cor cuberta de cors et comportaments denuncien hom savi segons que aloure lo savi ho testifica. E per tal que vestidures pertanyents a nostre estament tots temps con ops et temps sera sien apparellades: ordenam que en la cort nostra sia un sartre sufficient qui dins la nostra casa faça totes les vestidures a us de nostre cors deputadores. Et guartse que alcuna persona no coneguda o per qualque altra manera sospitosa aquelles vestedures no contracte e encara que en publich esguardament de gents aquelles no faça mas en qualque loch separat de comu entrament per tal que de cascuna part perill et tota estranya suspicio sia remoguda. En apres encara volem aquest sartre tota diligencia haver que algun defalliment no sia perque les vestidures noves en los altres temps et en les festes per nos ordenades no hajam. E sobre aço et sobre les altres coses necessaries compradores a aço

sollicit los camerlenchs et els altres als quals pertanyer haura vist e encara si necessari sera ell mateix ho compre: en altra manera si ell en colpa sera que les vestidures no hajam en temps per nos lavors ordenats privat ell esser volem de la meytat de la quitacio de dos meses la qual de nostra casa reebra: manants certament a ell per tal que no pusca ignorancia daquella ordinacio allegar que aquella en escrit haja et observe. En apres disposam que lo sartre reta raho de les reebudes et despeses les quals a fer ha per raho de son offici al scriva de racio e encara sapia si esser sotsmes als camerlenchs: faça encara a nos sagrament et homenatge axi con larmador. En apres ordenam que dos altres jovens per nos sien elegits qui ell absent o en altra manera rahonablement occupat lo pus antich en loffici en fer les vestidures nostres supplesca les sues veus: los quals encara al dit sartre ajuden en cosir si opportu sera et en mundan et espalman con ops hi sera les nostres vestedures e semblants coses en alcun loch net et secret a aço apte. Aquests pero volem donar honor al sartre per raho de son offici: empero seran sotsmeses als camerlenchs et faran sagrament et homenatge a ells axi con lo sartre a nos fer es estret.

De la Custurera et de la coadjutora.

Allo quen les vestidures nostres manam et volem observar ço es que nos facen sino per sartre cert en aço diputat et jurat dins lalberch nostre molt mes en les camises et semblants coses que mes que les altres vestedures a la nostra persona se aproismen servat esser volem:

ordenants que una fembra custurera en nostra cort sia reebuda que dins nostre alberch les camises nostres et semblants coses tall et faça diligentment. E aquella encara con covinable sera los draps del nostre lit et de la taula en loch secret lau et nedeig ab acabament en tal manera que aquestes coses sien axi secretes que per alscuns no puguen esser vistes o manejades: et la moneda necessaria per les camises lançols tovalles et altres coses lavadores de nostre camerlench exigir et reebre no ometa. Als camarlenchs sia sotsmesa et a nos sagrament et homenatge faça axi con lo sartre. La coadjutora empero sua per nos elegidora en la sua absencia o en altra manera embargada aquelles coses que seran de nostra persona lavar sia tenguda et les altres coses faça segons que pora les quals la dita custurera era faedora : e encara en la sua presencia a aquella ajut et tovalles les quals en nostra taula se tenen et draps de lits daquells qui en nostre alberch jaen con necessari sera lau: e sia sots los camerlenchs e a la un dells faça homenatge ab sagrament axi con la costurera damunt dita.

Del Apothecari.

Qualsque coses per manera de medicina o de menjar per nos prenedores o devant nos posadores sesdevendra presentar deguda cosa es no per no coneguda persona mas per feel et provada sien confites et contrastades per la qual ço es assaber mes nedeament et honesta sien confites per tal que alguna nos pusca aqui notar suspicio ne alguna occasio no sia donada a algun estrany de mesclar

aqui alguna cosa nociva et no nedea. E axi ordenam que en la nostra cort sia tots temps un bo et feel apothecari principal lo qual qualsque quals confits per la persona nostra ell personalment confesca: e si per alcuna necessitat de nostra persona freturavem dalscuns letouaris et de axarops o de qualsque altres medicines lo dit apothecari aquelles personalment faça et secretament et tast daquelles faça si son coses tastables abans que a nos prenedores o per altra qualque manera sien presentades. Encara provehir deura lapothecari que ell confesca et faça o de alloure procur confits o especies per les altres persones e aquelles als nostres camarlenchs o als escuders de la cambra deja liurar e encara de illuminaris de cera tortes et tortices et de candeles serva ordenacio nostra la qual sobre aço havem feta et la qual ordinacio haja en escrit per tal que aquella mils sens violacio guart et observar haja et aquelles als rebosters do et liure. Guartse encara lo dit apothecari a la cura del qual specialment aço pertanyer sapia que de les damunt dites confeccions et luminaris algun defalliment en nostra cort no sia. En apres con caminan en alcun loch irem deura lapothecari lo coadjutor seu davant trametre per tal que en lo loch don partirem ne en lo loch destinat al qual irem de confits et illuminaris fretura et defalliment no sia trobat: ne encara volem que aquestes coses o altres les quals a son offici pertanyen cometa a altres sino a aquell qui sera reebut a ell coadjutor. En apres ordenam quel principal apothecari o son coadjutor tots temps en la casa nostra jague apparellats si alcun cas sesdevenia de son offici en totes coses exercir. En apres deura obehir lapo-

thecari als meges en aquelles coses que per ell seran faedores concernents medecina mas sera sotsmes als camarlenchs : empero daquelles coses que aministrara compran o distribuen al mayordom o al escriva de racio de la nostra cort sia tengut de retre rahon e del tresorer con mester hi sera reebre moneda per les damunt dites coses necessaria. Sagrament empero e homenatge a nos faça axi com larmador: ajustat que si per raho de son offici enfermetat secreta en nostra persona sabia aquella a negun no revelara. En apres volem quel apothecari un coadjutor haja per nos elegidor en loffici de la sua apothecaria intelligent o en alcuna manera scient qui a ell en consegir si necessari sera o altres coses faen ajut al qual encara en la sua absencia cometa aquelles coses que a son offici son incumbents o comeses: lo qual coadjutor deja ajudar als altres officials con en son offici propri ell entendre no caldra: e aquest coadjutor jurara et homenatge fara als camarlenchs e a ells obeyra axi con lo dit apothecari fer e obeir es estret.

Dels Rebosters majors.

Con res no es dit perfet si donchs de totes les sues parts no fa mencio e per tal que aço que lexam no siam vists menysprear e que ignorancia no pusca esser allegada : de la manera dels servidors del nostre palau reyal duym ordenador. Emperamor daço en la nostra cort dues bones persones generoses e feels volem esser deputades la cura dels quals sia principalment del primer reebut en loffici guardar tota la vaxella daur e dargent

la qual acostumam usar en nostre palau axi de nostra persona con de nostres domestichs e aquella reebra ab inventari de nostres camarlenchs e tendra aquella per ells: e encara sien tenguts que la vexella que a nostre beure e a la taula nostra real posar sera aordonada a hora convinent el meteix al draçatori port e aquella que per nostres domestichs sera usadora per lo sotsreboster e altres del offici portar faça: guardantse molt diligentment que la damunt dita vexella nedea e de coses inmundes soven reguardada axi sia que negunes coses no si puguen esser perpensades als nostres huyls abhominables: e les damunt dites coses totes a hora convinent al nostre rebost en la manera que portades les hauran per ells sien retornades. Tenguts encara seran de guardar o fer guardar fruytes fromatges tortes candeles sucre salses sal e semblants coses qui axi per nos con per los nostres familiars en nostra cort seran usadores: e les dites fruytes fromatges sal tro a la taula on nos menjarem portar degen e aquelles liurar al nostre majordom per posar davant nos: e apres del aygua o del vi ab lo qual seran lavades aquelles que bonament lavar se poden feelment lo tast facen. Volem encara que tota hora que fruytes e fromatges sesdevendra afollar en tal manera que a nostres domestichs no fossen competents a posar per los dits rebosters decontinent als almoyners sien distribuits e per los dits almoyners als pobres de Jesu-Christ donar manam: e axi meteix con sesdevendra nos anar per cami volem ells aquestes coses servar. Les coses encara damunt dites guarden tota hora e escriven servada la ordinacio ja per nos feta sobre aço la qual en escrit hagen et observen: e

gardense que tast facen sobre les coses damunt dites les quals a nos prenedores en qualque manera seran davant nos posades. E con nos sesdevendra caminar la un dells ol sotsreboster o un del offici en absencia del sotsreboster tots temps primer vaja per tal ques guart que defalliment de lenya e de palla al palau on nos menjarem esser no pusca divern e destiu jonchs o altres coses verdejants sia curos de haver e axi de banchs con de taules con daquelles coses que sesguarden a lur offici en lo dinar e en lo sopar no haja defalliment alcun: decernents que al nostre palau argent o vaxella dargent tovayles de les quals nostres domestichs menjants usen lo sotsreboster portar sia tengut e anaps e copes e altres coses al beure necessaries: e aquella vexella nedea e bella conservar procur axi que neguna cosa leja noy sia que pogues ofendre los huyls dels menjants en lo nostre palau si volra esquivar venjança condigna: e daqui aquell e aquelles al rebost reportar no oblit. Largent pero portador a la cuyna liure a aquells a aço diputats dels quals apres los menjars recobrar sia tengut diligentment. Encara ab diligencia ell manam haver e tener en escrit la manera ques serva en tenir lo damunt dit argent. Encara en lo rebost ell o un del offici jaber volem e manam: tenir encara aygua appareylada con a la taula anar deurem per nostres mans a lavar e dels altres qui aqui seran haja cura: encara de luminaries de cera tortes o brandons et tortices e candeles bastament tenga servada la dita ordonacio nostra la qual sobre aço havem feta e la qual ordonacio haja en escrit per tal que aquella mils sens violacio guart e observe. Guartse encara lo dit reboster e a la cura dell

especialment aço pertanyer sapia que de les damunt dites luminaries alcun defalliment no sia. En apres con sabra nos voler per lamina dalcun deffunt missa solemne fer celebrar per tal que sapia nostra volentat sobre lo nombre de les tortes illuminadores en la dita missa los nostres camarlenchs sollicit diligentment e aquelles tortes e encens haver curosament procur del apothecari. Los rebosters e los altres empero del offici del rebost qui per nos seran deputats en les coses pertanyents a lur offici per lo dit comprador faedores de les coses damunt dites si deure reebre personalment e aquelles scriure regoneguen obligats esser de retre compte tots dies al mayordom e al escriva de racio. E en temps en lo qual sesdevendra nos caminar ell o aquell qui primer ira axi faça que en qualque loch on irem axi com de nostra celsitut se pertayn compliment dargent e de luminaries tovayles e altres appareylaments a servey nostre trobem. E no resmenys sagrament e homenatge a nos faran que lur offici e aquelles coses que si pertanyen per lur poder feelment exerciran: e si alcunes coses mayorment per rahon de son offici a la persona e a la salut nostra nocives se poden esdevenir decontinent revelaran e que res no han fet ne faran perque les desus dites coses no puguen complir. E per tal que pus perfectament e pus liberal les coses desus dites complir se pusquen ells o el sotsreboster en lo rebost damunt dit continuamen jaguen per tal que estranyantse del offici alcuna lesio no sofira: los desus dits empero nostres rebosters a tots los altres del rebost volem mayors esser. Ordonans encara en nostre rebost esser deputat un apte e sufficient hom qui sotsreboster sia appellat e ajut

als nostres rebosters en aquelles coses que pora tocants lur offici feelment e apte: e tota vegada quels dits rebosters per malaltia o per absencia de amdos o per altra necessitat a son offici faedor entendre no poran al sotsreboster tota hora que necessari sera pusca cometre exercidor. Salvant empero lo portar del aygua al lavar de nostres mans e la fruyta e formatge e semblants coses a nos aministradores en la taula dels officials dobles derrer reebut si lavors en la cort present sera o en absencia daquell que per un dels escuders de la cambra volem esser fet. Encara tovayloles entires e netes aministrar a nostre sobrecoch e portant lo taylador qui les viandes devant nos aportar son tenguts liurar no oblit: e als camarlenchs los dits rebosters majors e sotsreboster volem esser sotsmeses. E en temps pero que nos caminar sesdevendra lo sotsreboster aportara o en absencia dell un dels ajudants del rebost alscuns appareylaments e ornaments e vexella dargent ab les quals passar puscam a us nostre per la taula si per aventura les azembles portants los arneses a hora deguda no eren vengudes. En apres lo sotsreboster aquelles coses que reebudes e despeses haura tota hora escriure diligentment sia tengut: e per tal que de totes coses que son faedores per los dits officis noticia plena haja translat e ab si tenga daquelles e aquell sagrament e homenatge faça al camarlench e obediencia serve quels rebosters fer e servar son a nos estrets. E lo damunt dit sotsreboster los rebosters majors si regonega a ell per majors.

Dels Rebosters comuns.

Digna cosa e acordant a raho estimam que totes aquelles coses les quals dins lo palau nostre ab tal orde eximent reeben que neguna cosa imperfecta seguir nos pusca ans mes segons que es possibil totes perfetament per lur orde sien condreçades. Emperamor daço ab aquesta present constitucio per tots temps valedora sanccim que en lo nostre rebost dos rebosters comuns dels domestichs nostres assats jovens bons e homils per nos elegidors sien reebuts qui totes aquelles coses les quals a offici de reboster se pertanyen estudien perfetament e ordonadament complir. E per tal que negun defalliment de les coses damunt dites no sia preguardense diligentment e atent per les taules discurrents e molt diligentment en les coses desus dites esguardan: los quals als rebosters e al sotsreboster nostres engir lur offici obeyr sien tenguts. E encara aygua a nostres domestichs abans de menjar e apres de menjar exhibir sien estrets si donchs lavatori convinent e opportu aqui no es. E si sesdevendra nos de loch a loch anar un dells al loch al qual haurem ordonat de anar continuament cuytan davant vaja per tal que per occasio de lur triga engir lur offici alguna cosa no ben feta sia sotsseguida. Volem encara que almenys la un dells dins lo rebost nostre o almenys prop nostre alberch jaga si fer se pot ab bona manera per tal que distancia de loch algun embargament donar no pusca a lur offici damunt dit perque liberalment nos pusca complir. Si pero los rebosters e sotsreboster nostres especials absens esser sesdevenia aque–

lles coses que ells deurien fer sestudien diligentment de complir. Aço per aquell volem que sia fet qui en loffici sera primerament reebut: don en scrit aquelles coses que per nostres rebosters son faedores ab si tenguen e en lo cas aquest diligentment observen e als camarlenchs obeyr sien tenguts. E per tal con en lo present cas e en altres poden moltes vegades les fruytes nostres e altres coses de les quals la nostra celsitut usa pertractar per tal en ells lexar negligentment no siam vists aquelles coses les quals en los altres a nos ministrans havem davant esguardat: ordonam que aytal sagrament e homenatge a un dels camarlenchs nostres de fer sien estrets lo qual los rebosters nostres especials a nos son tenguts de fer axi que rabia no desidora de coses nocives pugam aytant con porem esquivar.

Del Escombrador del palau e lavador del argent.

De la nostra serenitat molt se pertanyn que pus en lo denejament de nostres cambres havem desus ordonat que en lo nostre palau en lo qual per raho de menjar ab nostres domestichs cascun dia de necessitat nos cove usar entenam. Per so un hom jove espert en la nostra cort volem esser deputat lo qual escombrador del palau sia nomenat qui lo nostre palau on menjarem e los porthes e altres cases on nos ab nostres companyes apres menjar serem cascun dia per lo mati agran e en temps e hores degudes largent lau del qual en nostre palau los nostres domestichs en menjar usaran. E quan en aquestes coses ell entendre no haura ell manam si mester sera ajudar

en los serveys faedors en lofflci de nostre rebost. Et regonexera si esser sotsmes als camarlenchs e al primer reebut dells en lofflci sagrament e homenatge fara que tota adversitat que sabra a la nostra salut poder esdevenir quant a ell possible sera esquivara e a nos con pus yvaçosament pora revelara: e que res no ha fet ne fara perque lo dit sagrament no puga enviolablement observar.

Dels Uxers darmes.

Per tal con a real estament nos cove que sens differencia faedora de persones a cascun de apropincar a la sua persona sia manifestat entrament mes digna cosa sia que axi per raho donor con encara per esquivar perill segons los graus e condicio de persones licencia de propincar a cascuns sia atribuyda: emperamor daço ordonam que quatre per tal que mils lo trebayl lo qual per lofflci dells hauran sostener pusquen anar detras nos axi cavalcan con a peu per tal que guarden que a totes persones sino axi con expedient sera segons nostre estament e condicio e encara segons lo temps entrament a nos no sia consentit sien deputats. E per tal que mils alcunes coses les quals segons lur offici a ells pertanyen puguen complir verga per cascun dells portar manam e uxers darmes ells volem esser appellats per tal quels noms convinents sien a les coses. E per tal con en aquells qui han experiencia e qual que sia fet es creedor ordonam quels damunt dits sien persones militars no pero de cint de cavalleria ennobleitz: cor les militars persones axi per linatge con per experiencia aquelles coses les quals a les armes sesguarden es per–

tanyen saber e fer davant tots los altres no es cosa no coneguda. Encara que als lochs als quals per qualque raho entrar haurem e per ells e per los porters segons quels lochs seran ab diligencia proveesquen que aguayts noy sien. E dos dels damunt dits o un almenys de necessitat jaguen defora davant la porta de la cambra en la qual nos jaurem : e quant que quant davant la dita porta de la cambra sesdevendra ells tots jaer la qual cosa los dos o la un havem declarat esser de necessitat armes militars complides en lo cap de lur lit tenguen: espasa pero tots temps porten e altres armes axi secretament con apparent quant e segons que sera opportu cor en aço condicio de loch e qualitat de temps son esguardadors cor a ells e per nom e per offici davant los altres a servey e custodia de nostra persona deputats evidentment se conve. E si les dites armes portar e tener segons que damunt es ordonat hauran negligit per pena de quitacio de un dia sengles vegades aquells declaram esser punits. E al offici dells encaras pertany que quant los divinals officis davant nos se dien en la porta del loch on nos estarem o prop la cortina del nostre oratori un dells defora estie. Si empero davant nos en conseyl estranyes personas proposar haurien o pledejarien lavors ells dins a custodia de nostra persona intren si donchs a ells per rahon nols era manat. Com nos empero ab aquells de la cambra secretament esser volrem axi con nos colgan o levan o en altra manera nos visten pintinan o semblants coses faen e encara si nos expressament o manavem un tan solament dells dins lo loch on les damunt dites coses farem esser pusca qui cura haja que lavors alscuns noy entren sino aquells qui de la-

cambra seran o aquells los quals per especial rahon en aço admetrem. E si ultra los damunt dits aqui alcuns esser trobaria si donchs per raho nos nou vedavem exir ell faça: cor de honestat esser no jutjariem si a nostres secrets sino aquells qui hic son deputats o admeses eren. Los porters e sotsporters en loffici lur delenquien a la quitacion de quinse dies tan solament condempnar ells per cascuna vegada poden. Ells empero son sotsmeses als camarlenchs: e per tal con aquests axi con dit es a custodia de nostra persona son annexes de sagrament e de homenatge a nos prestadors no volem ells esser franchs mas volem que sagrament et homenatge a nos facen quels perills que a nostra persona esdevenir sabrien per lur poder esquivaran e a nos revelaran e que be e lialment en lur offici e tuicio de nostra persona se hauran e encara que nostres especials e espresses manaments ab acabament exiguiran e si secrets de nostra persona o de nostre conseyl sabrien o oyrien o en altra manera sabrien no revelaran e que nuyl temps no feeren ne faran tal cosa que contrast a aquestes coses observadores.

Dels Porters de massa.

Pertanyse que real magestat la qual los sotsmeses ab diverses maneres en pau e en justicia defen a custodia de la sua persona en diverses maneres e ab diverses officis preveen proveesca. Emperamor daço oltra los uxers darmes porters a custodia de la nostra persona vuit esser ordonam dels quals dos dins lo hostal on nos jaurem jaguen: e apres per ço con no tan solament per los uxers entra–

ments no deguts a la nostra persona sien vedats ells davant nos neguns altres entre nos e ells exceptats los camarlenchs e anant e tornant de la taula los majordomens los quals per especial raho esser volem anar permetents axi cavalgan con en altra manera anar manam. E a ells encara manam que dos dells continuament nos menjants davant la nostra taula estien guardant que sino aquells que deuen a la nostra taula no sapropinquen et que un daquells vaja a la cuyna davant aquells qui la nostra vianda deuen aportar ell tornant davant les viandes les quals a nos aportaran: cor tanta e tal multitud poria esser de gents e molts estar davant la taula que en anant e tornant les viandes de la cuyna porien reebre triga desordenada. E per ço car a la experiencia del dit offici se pertanye fer desar les gents davant la nostra presencia en tot loch volem esser portades per ells maces: a manament empero dels dits uxers los dits porters anar e complir los manaments daquells sien tenguts e encara a manament de nostres consellers e secretaris en la vila on nos serem la on trametre los volran anar no recusen: les portes de nostres cambres foranes per ells volem esser guardades quan per altres affers no seran occupats en lo qual cas per guardar les dites portes necessariament dos daquells hi romanguen axi que sino segons que degut sera en nostres cambres a alcun entrament per ells no sia donat. Volents que al nostre camarlench sagrament e homenatge facen que tot perill de la nostra persona esquivaran et totes coses les quals a nos nocives esser poguessen a nos aquelles decontinent revelaran e quels nostres manaments expresses e especials fermament exeguiran e perill de mort per tuycio de nostra

persona no esquivaran e que per ells alcuna cosa feta no es nes fara perque les coses damunt dites no pusquen fermament observar.

Dels Porters de porta forana.

E per tal cor la guarda de nostra persona la qual als porters es comanada axi per anar devant nos com per guardar les portes de nostres cambres deguda cosa no es que sovinerament porters sien trameses: per ço provehim esser ordonat que dotse a custodia de les portes de nostre hostal foranes sien deputats los quals sotsporters sien nomenats los quals maces ab ferres sens gallons pusquen portar e no totes cubertes dargent: dels quals tots qui en la nostra cort seran o almenys los dos necessariament diligentment guarden les dites portes en manera que a alcuna persona entrament no degut a nostre hostal sia donat. Ordonam que hagen cura de estar a la porta forana del nostre hostal mentre nos o nostres domestichs menjaran per tal que guarden largent del qual en nostre servey e dels menjants ab nos se usara. Volents part aço que un dells continuament sia a la dita porta guardant que persones qui noy degen intrar noy intren ney pusca esser tret res ne emblat ne lalmoyna del nostre palau no puga esser defraudada ni en altra part portada. E encara a manament del canceller vicecanceller consellers secretaris uxers e porters iran dins la vila en lo loch on nos serem la on de manament nostre los trametran : ells empero als uxers volem esser sotsmeses e sagrament e homenatge al camarlench faran semblant quels dits porters deuen fer

segons que damunt es ordonat.

Del Posader.

No tan solament alberchs convinents als grans princeps e grans senyors son assignadors ans encara a tots aquells qui per servir les sues persones per raho de lurs officis les sues corts seguexen es necessari. Per ço ordenam que quan nos caminar sesdevendra un porter lo qual posader sera nomenat ira davant al loch predestinat nos deure anar qui do e assigne dos hostals a nos dels meylors del loch ço es la un per nostre menjar ab nostres domestichs e laltre per nos dormir e reposar e encara entorn de nostres hostals assignar sie estret de donar hostals convinents als nostres officials e a lurs officis los quals per offici han a regir e servir en nostre palau. En apres a prelats barons consellers cavaylers e altres domestichs nostres e a altres persones generoses qui nostra cort seguiran segons sa condicio esguardada la granea del loch e la multitut e poquea de les companyes assignar sie tengut. E no resmenys per tal que aquells a qui les posades per ell assignades seran pusquen pus tost en cascun loch trobar aço: haja cura diligent que totes les posades que assignades haura e los noms daquells pera qui seran cascun dia nos caminan en lo loch en lo qual romandre deurem a la porta de nostre hostal en un paper per escrit pos. Encara en cascuna de les dites posades lo nom de cascu al qual assignada la haura ço es en la porta forana scrisca: e si la posada que a un assignada haura altre per sa temeritat occupara aço deja encontinent al nostre alguazir

denunciar qui sobre aço punesca los contrafaedors per la manera que nos ordenarem: e si lo dit posader en notificar aquestes coses al dit alguazir sera negligent per cascuna vegada sie privat de la quitacio de un dia. Encara volem que lo dit posader jur en poder de nostres camarlenchs o de un daquells que en fer lo dit seu offici be e lialment tota parcialitat foragitada se haura a cascun segons sa condicio e de son offici esguardada la granea del loch posada convinent donan.

Dels Algutzirs.

Digna veu es del regnant per magestat a leys per les quals aquella inestimable virtut de justicia que es constant e perpetual volentat son dret a cascun donant negligen propria utilitat per tal que serve comuna equitat es col princep confessar si meteix alligat e verament mes al regne nostre estimam sotsmetre senyoria a les leys. Don jacsia que per totes corts leys axi nostres com altres per nos approvades observar cobeegem molt pus fort en la cort de nostra casa la qual a nos pus propinca es guardar desijam: cor mentre que les coses per nos manades observam als altres aquelles no menyspreadores demostram. Perque duem proveydor dret orde de dret amplectan quen la cort nostra dos cavallers los quals algotzirs volem esser nomenats sien instituits entre los estants de nostra casa e de la regina e en familiars o seguidors daquells o sien del regne nostre o daltres terres nostres o sien de regnes o terres estranyes lo damunt dit offici haja tota jurediccional potestat la qual costuma concernents per aquest

present edicte manifest a tots fem que qualque qual estant del regne nostre o daltres terres nostres o estant estrany segons que dit es reebut sera de casa nostra o de la regina entena per aquell fet de la recepcio damunt dita si esser sotsmes a tota juredicciona l legitima potestat dels dits alguatzirs o a tota franquea o privilegi dalcun loch o terres si hauer renunciat en quant los dits alguatzirs en alcuna cosa empatxar poguessen con aço a la dita recepcio entenam ques pertanga jassia daço en la recepcio neguna expressa mencio sia hauda en alcuna manera. En la dita juredicciona l potestat legitima declarants ordenam quels dits alguatzirs de totes causes civils e criminals conexença hagen segons que la tenor de les coses que davall direm explicara. De totes donchs causes poques civils e criminals conexença abdos ensemps o per un daquells ab un dels oydors primerament per qualsevol instancia de actors o de accusadors requests o request o als quals o al qual dels crims comeses denunciacio primerament sera estada feta o als quals o al qual per nos o per nostre canceller o vicecanceller en absencia daquell canceller o oydors nostres remesa sera supplicacio de les dites causes feta deja esser espatxada. De les grans empero causes civils e criminals la conexença se haja a fer per lo nostre consell. E aquell qui primerament lo dit offici haura aconseguit per aquest certament sia feta la conexença ab lo dit oydor. Si abdos los dits alguatzirs sien presents lavors con de les dites coses sera feta requesta per instancia de actor o accusador qual que qual o quant sera feta denunciacio dels crims comeses o quant per nos o el canceller o el vicecanceller segons que dit es o per

los oydors nostres sera remesa a aquells supplicacio daquelles coses feta. A aquestes coses ajustam utilment proveens quels alguatzirs solliciten lo canceller que un dels oydors lo qual volra en assessor liure a ells conexents de poques causes civils o criminals en lo començament de la causa present esser covenga o en la fi: principi empero de causa no deim esser dentro al actor o accusador lo convengut haura respost segons ques cove o on en causa criminal no accusan mas en altra manera es proceyt dentro confessions reebudes seran dels dalats : fi empero de causa deim esser per prolacio de sentencia diffinitiva la qual per aquells alguatzirs assistent lo dit assessor manam esser prolada axi que per altre pusca als parts en juhiy esser recitada. Ajustam encara que per aquells maseys alguatzirs assistent lo sobredit assessor sentencies interloqutories sien pronunciades : a les damunt dites coses enadents que quantes vegades los dits alguatzirs per raho de lur offici de scriva freturaran un dels escrivans de la nostra escrivania assumir no ometen : declaracio empero de les paraules premeses ajustam de aquest edicte sen pus clar retre cobeejants perque presents los alguatzirs esser deim aquells qui nos seguexen estants en lo loch on nos serem o pertinencies daquell a nostres serveys apparellats. No es encara ignorador que entenam majors causes criminals esser aquelles les quals de custuma de dret o ordinacio nostra donen pena de mort o abscisio de membre o exill perpetual de publichs crims son proposats: poques empero causes esser aquelles entenem les quals daltres crims son agitades: e grans civils esser aquelles que son de quantitat de sinchcentes libras barchelonesas o de trecentas libras jaccenses

o siscentas libras de mallorquins o dalfonsins de cosa la qual sia afirmat per lactor valer la dita quantitat o mes a la dita raho. Altres empero causes civils deim esser poques: imposants al actor necessitat de exprimir en la supplicacio o querimonia o libell quant preu esser de la cosa estimara per tal que per aço aquells qui conexer hauran segons la tenor de les coses damunt dites decernesquen. Aço maseyx volem generalment esser observat si sia demanat fet o altra cosa lo preu de la qual pusca en alcuna manera esser observat. Congrua cosa per aço esser sanccim que sentencia alcuna donan derrer supplici o toliment de membre o exili o privacio doffici o de benefici de nostra casa los alguatzirs no promulguen contra alcun dels nostres domestichs: quant que quant empero alcuna causa civil o criminal contra alcun dels sotsmeses als officis de majordom camarlench canceller e maestre racional sera endreçada los alguatzirs conexents en principi de la causa e en la fi degen assistencia de un dels majordoms camarlenchs canceller o en absencia sua del vicecanceller o maestre racional adhibir: e si causa alcuna civil o criminal contra alcun estant de casa de la reyna sera proposada los alguatzirs conexents en principi e en principi e en la fi de la causa haver hagen assistencia del majordom de la reyna. E aquestes matexes coses disponem esser observades si contra alcun dels familiars o sequaces dels damunt dits causa alcuna sera dreçada. E de la causa principi e fi declaracio les sobre dispostes coses clarament testimoniegen. Volents part aço a perill de fuyta dels criminoses provehir ajustam que on que on dels criminoses de nostra cort ixents de qualque estament offici o grau fuyta sia

duptadora cascun alguatzir pusca pendre lo criminos jatsia encara en causa daytal criminos procehir absolutament no pusca ultra la jurediccio sobreposada en la qual nos cove sino judicialment procehir ne encara ultra forma de dret per causa de la correccio dessus dita alcu dels barons cavallers e consellers qui son de nostra sacra casa prenguen. nos no demanats o incients : ordenants quels dits alguatzirs per la conexença de les causes criminals ne civils alcun salari prengan car los drets del dit offici lus donam en satisfaccio dels treballs que han per les dites causes. E aquells tenguen lo nostre carcer real e prenguen e facen pendre aquelles persones criminoses o altres axi estranys com domestichs que nos o nostre conseyl manarem. E facen encara pendre tots aquells de nostra cort que nostres mayordomens o nostre canceller e nostres camarlenchs o nostre maestre racional cascuns en lur offici lurs requerran e aquells facen guardar be e diligentment que per negligencia nos pusca o per altra manera justicia esser deperida. E tenguen en presons e carcers deguts cascun segons son delicte: volents los dits algotzirs o la un dells esser curoses de sollicitar nos que provehiam de comissari saben dret per tal quels furs e constitucions dels nostres regnes e terres sien servats qui ab el ensemps a les confessions reebedores dels dits encarcerats o presoners e a tot lo proces e enantament que contra aquells sera fet per lo dit comissari e a la diffinicio e relacio dels processes e als juhis e sentencies daquells sia. En apres los dits presoners o encarcerats facen punir per penes degudes segons que per nostra provisio o juhi real sera declarat e ells meteys anar tro al loch on la punicio sera ordonada

faedora ço es de mort o enderrocament de cases o alberchs o destruyment de bens seents o mutilacio dalcun membre si donchs oreyla no es: decernents que lo dit offici exercesca lo pus antich en loffici dementre que amdos presents seran en la nostra real cort e lo pus antich absent per laltre volem lo dit offici esser regit: e aquells de son offici licencies de partir de la cort donar pusquen e punir aquells de son offici si fallit hauran en lur offici de la quitacio dun mes o menys segons lo delicte que fet hauran. E volem encara los dits algotzirs esser estrets de fer a nos sagrament que en lo dit lur offici se hauran be e lialment e les confessions processes sentencies e tots altres enantaments que davant ells se faran secrets tendran e homenatge fer encara que tot dan nostre e de nostra persona de tot lur poder esquivaran e que tot profit nostre e de nostra persona que a lur noticia pervendra a nos con pus tost poran revelaran e que no han fet ne faran alscunes coses perque les coses desus dites no pusquen complir.

Dels Homens del offici del algotzir.

Per tal que sia obviat a propinquitut sovinerament inherent de fugir als delats per temor de penes emposadores dels crims comeses: per ço en la nostra cort per los criminoses pendre al offici del algutzir vuit homens destinam los quals volem que sien guardes dels presoners o encarcerats en nostre carcer real per ço que dels criminoses o altres presoners qui en lo nostre carcer seran pugan tenir justicia e fer dret als clamants: los quals homens al

algotzir manam esser sotsmeses. No tan solament empero los dits homens a manament del algutzir ans encara a manament dels nostres mayordomens dels camarlenchs del canceller del maestre racional o de qualsevol daquells o dalcun de nostre conseyl degen pendre e guardar aquelles persones que per qualsevol dels sobredits lus sera manat: pero sens manament del algutzir absolvre alcun daquells no gosen. E que aquells presoners qui per nos o nostre consell sera ordonat punir segons lo delicte en que sera cahut manam ells mateix al loch on la sentencia sera ordonat per dar menar degen ab bones presons. Encara los dits homens volem esser diligents que cant nos covendra cavalcar per la ciutat o en altre manera si ja per cami no era los dits homens o dos almenys lo nostre carcer provehir de guardes sufficients davant nos ab vergues congruents vagen. En apres manam quels dits homens del algotzir porten axi con a senyal de lur offici vergues e aquells estiguen a la porta forana de nostre hostal per guardar que si barayla si esdevenia poguessen no esperat manament de negun los barallants pendre. Encara que les besties a la porta forana de nostre hostal tenir no lexen per manera que als entrants e ixents de nostre hostal carrera e entrada fos embargada. Manam encara quels dits homens del algutzir en lo començament de la recepcio de lur offici sagrament e homenatge facen al algutzir primerament reebut en loffici e en absencia daquell al altra que ben e lialment guardaran los encarcerats e que en lur offici frau ne malicia no consintran ne faran ne per aliviament de presons o de carcer alcuna cosa no demanaran ne reebran.

ACI COMENÇA LA TERCERA PART DEL LIBRE.

Del Canceller.

Per tal cor magestat real de grau molt gran es exalçada e moltes vegades en grans negocis se gira per ço les letres della proceents son per juhi de hom excellent corregidores e a forma congrua de dret e de raho tornadores. E axi manam per aquesta profitosa sanccio que en la nostra cancellaria haja un canceller lo qual volem esser arquebisbe o bisbe qui sia doctor en leys e en cas que arquebisbe o bisbe doctor en leys no fos volem que altre doctor en leys no contrastant que prelat no sia sia reebut qui les letres nostres liger e corregir a forma sufficient reduyr e de sa man propria en la fin de cascuna ab menys letres que pora son nom sotsescriure sie tengut e sotsescrites per un escriva de manament o de registre o per lo missatge de verga de la cancellaria o per altre porter trametre aquelles decontinent no oblit. Tota hora pero se guart que en lo manament de cascuna de aquelles sia contengut que son manades per nos o de part nostra als escrivans de manament de nostra escrivania per alcun de nostre conseyl o secretaris: e encara aquelles que per nostres oydors seran provehides o manades justicia tan solament contenents e comissions de aquella: pero sia diligent e attent que aquelles que gracia contendran qualque qual a la cancellaria venguen closes ab lo sagell daquell qui manades les haura segellades en la clausura: e en lo manament daquestes sia contengut con seran vistes per aquell

qui les haura manades. Sia encara diligent de totes aquelles coses les quals a la cancellaria nostra pertanyer en alcuna cosa sien conegudes: volents pero que si per nos sens mijan o de part nostra per alcun de nostre conseyl o dels secretaris son manades o per los oydors axi con per lur offici ells poder manar havem ordonat no contrastant que de part nostra nos manariem al damunt dit canceller o vicecanceller o als escrivans de la dita escrivania o a alcun dells alcunes letres les quals injustes o per qualque manera no degudes a arbitre del canceller reputades recus aytals letres subsignar si donchs lo segon manament nostre de certa sciencia noy era subseguit. En apres per tal cor a aquell al qual ço que es mes satorga ço que menys es consentir enich no reputam letres justicia contenens encara summaria expedicio o sens plet per son propri moviment manar e subsignar pusca axi con les manades per los altres se esguarda poder corregir. Guartse pero de la present concessio en tal manera no abus quel offici dels oydors sen pogues anichilar o en qualque manera evidentment embargar. E per tal que oltra la nostra ordinacio alcuna cosa per nostre protonotary o per alscuns dels escrivans de la dita scrivania per cartes o letres en aquella faedores no sia atrobada o feta lo dit canceller transcrit de la dita ordinacio e de les coses faedores per los dits vicecanceller protonotary e altres scrivans de la nostra scrivania ab si tener no ometa. E per tal con en nostres conseyls per los nostres conseylers en les coses deidores per ells conseylan sia orde degut per raho observador: duem statuydor ab aquest edicte que tota hora que en nostres conseyls se discutiran alscunes coses sobre les quals cascun dels conseylers clergues tan sola–

ment o cascun dels conseylers quals que quals dir son conseyl convendra lo dit canceller injunga primerament als altres que no als majors que diguen ço que sabran conseylan car meylor es que los dits dels altres sien corregits per los dits subseguents dels majors que si los dits dels majors se corregien per los dits apres subseguits dels altres: e si els mayors primerament dehien aquelles coses que veurien esser conseyladores per aventura aytal occasion de mala absordidat se donaria quels altres no volents per favor o no gosans per temor partir daquelles lexarien a dir aquelles coses les quals cogitarien esser conseyladores lenteniment propri en ornament subvertens. En apres volem quel canceller ordon les altres coses les quals present nos en lo conseyl seran faedores manera de estar e de proposar e semblants coses esguardants aqui estaments de persones segons la nostra ordinacio sobre aço feta de la qual copia ab si haja: e encara espedicions de supplicacions escrividores en les foranes parts dicte e aordon segons que sera concordat e atorgat per nostra real magestat. En apres respostes faedores en lo dit conseyl de part nostra quals que quals si donchs a altre daquells espressament aquelles no cometiem de paraula fer sapia si esser obligat. Volem encara si alcun domestich nostre mostra a ell albara del panicer major nostre con la sua bestia sera morta en servey nostre o del cavalleriz nostre con sera retuda a la cort nostra per affollada albaran sagellat ab son sagell manam ell sia tengut manar fer cartes debitories si es cavall de sinquanta libras barchelonesas e si es rocin de vint y sinch libras e si mul o palafre de quinse libras les quals al tresorer nostre sien endreçades. Orde-

nans encara e volents a son offici pertanyer que tots quals que quals als quals public offici de judicatura o de notaria sera atorgador de la sufficiencia e de les altres coses decents examin diligentmet e aquells los quals sufficients veura esser espeech liuran a ells loffici destinat. Si empero sesdevenia lo dit canceller per alcun cas no poder seguir la nostra cancellaria lavors lo loch seu al nostre vicecanceller cometre no ometa. Declaram a ell esser sotsmeses prelats capellans clergues doctors savis en dret de conseyl o de casa nostra estants en los cases empero en los quals no contradien canoniques sanccions e los oydors e los promovedors cavallers scrivans nostres: los escrivans pero al maestre racional de nostra cort per raho de son offici sotsmeses tan solament foragitats: e a aquests licencia de partir de la nostra cort segons que a ell sera vist puscha donar exceptats aquells qui de nostre conseyl seran ennobleits cor als resplandents conseylers nostres e secretaris scrivans per nos tan solament es aytal licencia consentidora. E pusca lo dit canceller los sotsmeses a aquell si haura trobats ells negligents en lur offici corregir a quitacio de un mes o enjus segons que a ell sera vist faedor perdedora condempnan. E per tal que be e lialment les coses damunt dites sien perfetes per lo dit canceller lo dit canceller sagrament a nos fer sia estret que en totes les coses damunt dites lealment se haura e que res no ha fet per que al dit sagrament inviolablement observador pusca obviar. Encara no oblit dels escolans de la cappella e de la almoyna e dels infants qui de la almoyna son nodrits sagrament e homenatge reebre que per fet o conseyl dells dampnatge a nostra persona no venra mayorment per aque-

TABLA CRONOLÓGICA
de los Reyes de España considerados como Condes Soberanos de Barcelona.

Empezó el Gobierno			Primera Época. Condes Soberanos de Barcelona		Concluyó el Gobierno		
dia	mes	año		Sus Nombres.	dia	mes	año
		874	1	WIFREDO I el Velloso............Padre	11	Agosto	898
11	Agosto	898	2	WIFREDO II ó BORRELL I..........Hijo	26	Abril	912
26	Abril	912	3	SUNIARIO ó SUÑER I..........Hermano	15	Octub	954
15	Octub	954	4	BORRELL II..........Hijo	30	Setiem	992
			5	MIRON I..........Hermano	31	Octub	966
30	Setiem	992	6	RAMON BORRELL. III..........Sobrino	25	Febre	1018
25	Febrer	1018	7	BERENGUER RAMON I el Curvo....Hijo	26	Mayo	1085
26	Mayo	1035	8	RAMON BERENGUER I el Viejo....Hijo	27	Mayo	1076
27	Mayo	1076	9	RAMON BERENG.R II Cap de Estopa.....Hijo	5	Diciem	1082
			10	BERENG.R RAMON II el Fratricida.....Herm	5	Diciem	1096
5	Dicie	1096	11	RAMON BERENG.R III el Grande.....Sobrino	19	Julio	1131
19	Julio	1131	12	RAMON BERENG.R IV el Santo.......Hijo	6	Agosto	1162

Unese Barcelona con Aragon en 1150.

Empezó el Gobierno			Segunda Epoca. Condes Reyes de Aragon			Concluyó el Gobierno		
dia	mes.	año		Sus Nombres		dia	mes.	año.
6	Agosto	1162	13	ALFONSO I el Casto	Hijo	25	Abril	1196
25	Abril	1196	14	PEDRO I el Católico	Hijo	13	Setiem	1213
13	Setiem	1213	15	JAYME I el Conquistador	Hijo	6	Julio	1276
6	Julio	1276	16	PEDRO II el Grande	Hijo	11	Novie	1285
11	Novie	1285	17	ALFONSO II el Liberal	Hijo	17	Junio	1291
17	Junio	1291	18	JAYME II el Justo	Hermano	2	Novie	1327
2	Novie	1327	19	ALFONSO III el Benigno	Hijo	24	Enero	1335
24	Enero	1335	20	PEDRO III el Ceremonioso	Hijo	5	Enero	1387
5	Enero	1387	21	JUAN I el Cazador	Hijo	19	Mayo	1396
19	Mayo	1396	22	MARTIN I el Humano	Hermano	31	Mayo	1410
				1.ª Línea femenina de Castilla.				
31	Mayo	1410	23	FERNANDO I de Antequera	Sobrino	2	Abril	1416
2	Abril	1416	24	ALFONSO IV el Sabio	Hijo	27	Junio	1458
27	Junio	1458	25	JUAN II el Grande	Hermano	19	Enero	1479
19	Enero	1479	26	FERNANDO II el Católico	Hijo	23	Enero	1516
				Unese Barcelona y Aragon con Castilla en 1469.				

Empezó el Gobierno			Tercera y Cuarta Epoca Condes Reyes de Aragon y Castilla de las Casas de Austria y Francia.		Concluyó el Gobierno		
dia	mes	año		Sus Nombres.	dia	mes	año
23	Enero	1516	27	JUANA I la Loca .... Hija	11	Abril	1555
				2ª Línea femenina de Austria.			
			28	CARLOS I el Macsimo............. Hijo	16	Enero	1556
16	Enero	1556	29	FELIPE I el Prudente........... Hijo	13	Setiem	1598
13	Setiem	1598	30	FELIPE II el Pio................. Hijo	31	Marzo	1621
31	Marzo	1621	31	FELIPE III el Grande........... Hijo	17	Setiem	1665
17	Setiem	1665	32	CARLOS II el Paciente.......... Hijo	1	Noviem	1700
				3ª Línea femenina de Francia.			
1	Novie	1700	33	FELIPE IV el Animoso..... Sobrino	9	Julio	1746
14	Enero	1724	34	LUIS I el Liberal............. Hijo	31	Agosto	1724
9	Julio	1746	35	FERNANDO III el Justo... Hermano	10	Agosto	1759
10	Agosto	1759	36	CARLOS III el Politico...... Hermano	14	Dicie	1788
14	Dicie	1788	37	CARLOS IV el Cazador.......... Hijo	19	Marzo	1808
19	Marzo	1808	38	FERNANDO IV el Deseado...... Hijo	29	Setiem	1833
29	Setiem	1833	39	Mª YSABEL I la Contrariada....... Hija			
				Permanecen unidos en 1850.			

lles coses que ells contracten e que nos encara contractam e que res no han fet ne faran per que les coses damunt dites no pusquen fermament observar. Encara que con de nostre conseyl segons nostra ordonacio dels conseylers esser sia sanccit volem quel sagrament damunt dit segons que en la dita ordonacio es ordonat a nos faça ab acabament.

Del Vicecanceller.

Con humana fragilitat no sufira usar hom de continua sanitat corporal cobeejants quel offici no poch de nostra cancellaria en la qual tots los negocis justicie concernents los quals a la nostra cort devoluts son espeegadors per alcun accident no pusca freturar de governador: empera-mor daço ordonam quen la damunt dita cancellaria un hom feel e espert lo qual sia doctor en leys apres lo canceller sia posat qui no ligat de negun ligam de sacre orde per tal que ço que per aventura per lo canceller en cas que fos archebisbe o bisbe o altre prelat o clergue qui en criminals coses fer no poria per aquest sia supplit. E per tal que en la dita cancellaria totes coses degudament sien fetes engir aquelles apres lo canceller entena ab acabament. Encara ell volem haver diligencia que les letres les quals sobre les supplicacions son manades complidament contenents lo fet en la supplicacio contengut sien diligentment espatxades en tal manera que en aço deffalliment lo qual a nostres gens greuge no poch poria donar no sia atrobat. Ordonants en apres que tota hora que sesdevenga nostre canceller no poder seguir nostra cancellaria aquelles coses que per lo dit canceller son ordonades e

altres coses faedores en loffici de la dita cancellaria lo dit vicecanceller tenir e complir en totes coses no ometa e totes les altres coses les quals lo dit canceller en escrit haver es tengut ab si en escrit haver no releix. E los sagraments los quals lo canceller es faedor lo vicecanceller a nos faça ab acabament.

Del offici del Prothonotari tinent los segells.

E si de la provisio e subsignacio faedores en les cartes o letres e privilegis de la nostra cort real proceydores persones dignes letrades e sufficients ab cura diligent havem ordonades per tal que les continencies o tenors de aquelles degudament segons que a la nostra celsitut se pertayn en justicia per totes les sues parts sien fundades: no ab menor sollicitut es per nos perpensador que a custodia e guarda dels nostres segells en los quals la nostra real magestat es presentada e per impressio dels quals les dites letres e cartes son obeydes e segellades e encara a correccio e a esmena de aquelles si en bella retorica o bon lati e juxta lo nostre estil seran corregidores una bona persona de feeltat aprovada e almenys en sciencia gramatical be instruyda per nos volem esser aordonada. Perque volem e ordonam que en la nostra scrivania sia un escriva bo e sufficient qui tots los nostres segells e la bulla tenga salvant lo sagell sacret lo qual per los nostres camarlenchs tenir havem declarat qui protonotari tinent los nostres segells volem esser nomenat lo qual totes les letres que de casa del canceller o vicecanceller a la scrivania vendran signades per nos o nostre canceller o vicecanceller o altra

persona a aço ordenada registrar per los ajudants de la scrivania faça e apres aquelles ab lo registre conprou e corregesca si a vertader lati seran esmenadores e trebayl e proveesca diligentment que ben e ornadament segons ques conve sien dictades e puys aquelles segellar faça e espeech als demanants aytant con ell pora effectualment e sens triga. Guartse empero que letres alcunes no segell salvant aquelles que on lo manament en lo dors de la letra veura per nos o alcun de nostre conseyl de part nostra o per los secretaris scrivans esser manades: encara aquelles que per los oydors nostres seran provises justicia tan solament contenents. E per tal que totes coses segons nostra volentat mils proceesquen al dit protonotari nostre manam que alscuns rescrits privilegis perpetuals confermacions de privilegis o donacions de coses no mobles o de jurediccio contenents segellar no presumesca si donchs de nostra boca a la sua manament daço no havia o ab lo segell de nostre anell closes e segellades no vehia. Volem encara e ordonam que de totes aquelles letres cartes e privilegis que de la nostra scrivania exiran reeba lo preu e salari lo qual sobre les taxacions de les letres havem ordonat: e per tal que aquell pusca mils inviolablement observar volem que copia de aquell en si tinga e de la moneda que daqui exira cascun ayn volem ell compte retre al maestre nostre racional. E si alcunes letres taxadores a arbitre seran qui en la dita taxacio declarades no sien lo dit protonotari nostre observada moderacio e taxacio congruent aquelles a arbitre seu taxar pusca cor la consciencia dell sobre aço de tot en tot carregam. Volem encara que als escrivans

de manament en fer totes escriptures faents per la nostra cort e als ajudants de la scrivania en totes les coses que al offici de la scrivania se pertanyen manar pusca : e si en aço seran negligents que aquells en la quitacio de sinch dies o menys per cascuna vegada que en aço fallit hauran cascun dells punir puscha. Volem encara que tots los dits adjudants de la scrivania en totes aquelles coses que al offici se pertanyen lo dit protonotari nostre obeyr sien tenguts. Atorgam encara a ell que si los correus nostres engir lur offici exercidor negligents haura trobats pusca ells de la quitacio de quinse dies o meyns punir segons que a la sua discrecio haura vist faedor. E perque a ell gran fe li es comesa en tenir nostres segells e per rahon de son offici moltes vegades ab nos ha a contractar volem que lo sagrament a nos faça lo qual lo vicecanceller a nos prestar es tengut.

Dels Scrivans de manament de la nostra scrivania.

La escrivania nostra cobeejants en tal manera disposar que a tots per lurs negocis en aquella anants despatxada expedicio sia appareylada e per tal quel offici del escriure pus leugerament e pus perfeta sia complit : sanccim e ordonam que daqui avant en la dita nostra scrivania ordinariament sien dotse scrivans de manament bons e sufficients e feels qui letres escrisquen e totes altres escriptures a la scrivania pertanyents. Encara volem que en les letres les quals sobre supplicacions seran atorgades es faran lo fet en la supplicacio contengut breument dins meten en suma no que la supplicacio segons que jau hi

encloesquen. Volem encara que en les letres escrividores deguda manera serven segons la nostra ordinacio sobre la dita manera de scriure ja feta la qual per los dits scrivans en escrit manam haver. Manam encara que a manament de tots de nostre conseyll encara del canceller e viceecanceller nostres fet de part nostra o per los oydors e secretaris escrivans sens nostre manament segons que al offici dells pertayn letres e altres scriptures a ells injunctes facen: mas los noms daquells qui les letres de paper fer hauran manades en aquelles posen so es en aquesta manera que on lo sagell deura esser posat meta son nom: *Yo* aytal *per manament del senyor rey fet a mi per* aytal. Encara que quan privilegi o carta de pergami nos a qualsque quals o de qualque atorgament farem ab sagell pendent manam que en la jusana part ço es en la partida on se comença legir sots lo doblench de la dita carta o privilegi son nom per les paraules desus dites escrisqua ajustant que aquell qui la haura manada la ha vista e regoneguda. Volem empero que quant se manaran a ells privilegis o letres per alscuns de nostres conseylers de part nostra qualque gracia o justicia favorable contenents ans que aquelles letres sagelladores sien portades les mostren a aquells qui les hauran manades per tal que aquells manants vegen si segons nostre manament proceexen e en lo dit manament se contenga axi con damunt es dit que aquelles han vistes e regonegudes. Ajustants en aço que en tots privilegis o cartes de donacio perpetuals per nos atorgadores qui ab sagell flaho o ab bulla seran segelladores sots la derrera linea del dit privilegi o carta sera escrit nostre senyal ab titols de tots nostres regnes e

comtats segons que dejus appar: e apres sinch noms de testimonis de les pus nobles e assenyalades persones que ladonchs en nostra cort presents seran jatsia que al dit atorgament presents no seran estades: e subseguent lo senyal e clausura del scriva nostre qui lo manament del dit atorgament haura reebut e norresmeyns lo manament acostumat axi com se seguix: *Senyal ✠ den Pere per la gracia de Deu rey Darago de Valencia de Mallorca de Cerdenya e de Corcega e comte de Barsalona de Rossello e de Cerdanya.— Testimonios son.—Arnaldo archebisbe de Tarragona.—Infant en Pere comte etc.—Infant en Jacme etc.—Infant en Ramon Berenguer comte etc. — Sanxo bisbe de Taraçona. — Sen ✠ yal den Mateu Adria protonotari et tinent los segells etc. — Matheus Adriani mandato Domini regis qui eam vidit.* — Con empero los oydors daquelles coses les quals per rahon de lur offici usar per nostra potestat o no demanada nostra serenitat espeegar poden letres hauran manades per aquelles coses les quals en les supplicacions manat hauran escriure los nomps daquells en lo loch damunt dit de la letra posar no ometen en aquesta manera ço es: *Per los oydors.* Escrisquen encara les letres les quals per la part dels dits oydors per raho de lur offici a qualsque persones sendreçaran. Els damunt dits pero escrivans volem esser sotsmeses al canceller e vicecanceller nostres et al protonotari e tenent los segells. En apres guardense los escrivans damunt dits que letres ni altres scriptures a lur offici pertanyents a alcun scriure no cometen sino tan solament als seus escrivans e dels secretaris nostres en aquell cas que a scriure les coses damundites bastar no porien. Guardense encara que les scriptures les quals ells

faran per altres no puguen esser esguardades o vistes ne transcrit de letra alcuna prenedor dels registres o daltres scriptures de la scrivania sino de consentiment del canceller o vicecanceller o protonotari nostre a alcuna persona fer o liurar no gosen en alcuna manera. Manam encara quels damunt dits scrivans sagrament presten e facen al canceller nostre si lavors present sera con al offici seran reebuts o ell absent al vicecanceller que en lur offici be e feelment se hauran e res per letres o per altres scriptures les quals per lur offici scriure seran tenguts de les gens no reebran sino vuit diners de carta graciosa de la moneda que corra en la terra on som: encara que neguna favor desaordenada a alcun no daran sobre aquelles coses que pertanyen a lur offici e que neguna frau en lurs scriptures no faran o posaran ne a algun aquelles coses les quals dels secrets nostres per raho de lur offici ells saber sesdevendra no revelaran mas aquells secretament tenran. E si per aventura en nostre conseyl per raho de scriure o per altra manera ells enteresser sesdevendra aquelles coses que aqui oyran o percebran ab si secretes tenran a negun no revelans: e que per ells res no es fet nes fara per que lo sagrament no puga esser observat.

Dels Ajudants de la nostra scrivania.

Esguardants ab dreta consideracio que axi per la nostra magnificencia privilegis cartas e letres gracies e provisions per diverses manaments son tot dia atorgadores e aquelles son per dreta justificacio abans que de la nostra cort isquen per certa persona veedores: norresmenys

a tolre tota occasio de mudar la substancia o falsificar aquelles retinents transumpts a perdurable memoria en la nostra cort real de aquelles: provehir entenem que certes persones sien ordonades per nos e eletes per loffici dels quals sien les dites coses en los nostres registres scrites e meses. Perque volem que en la dita scrivania oltra los escrivans de manament per nos ja ordonats sien vuit scrivans los quals adjudants sien appellats los quals volem esser estrets de registrar privilegis cartes letres scriptures en nostra scrivania espeegadores e encara scriure e fer en bona forma cartes letres e altres scriptures de la nostra cort segons e per la manera que a aquells sera injunt per lo canceller o vicecanceller o protonotari. Manants als dits adjudants que assiduament dementre que seran en la cort servesquen e estien en la dita scrivania e obeesquen en totes coses e per totes als canceller e vicecanceller e protonotari. E si los dits adjudants seran en les dites coses desobedients o lo servey de la scrivania ab diligencia no faran los dits canceller vicecanceller ol protonotari en absencia dells pusca aquells punir de la quitacio de un mes o de menys. E res no menys volem los dits adjudants tenir secretes aquelles coses que escriuran transladaran o registraran si aquelles coses comanades lurs seran en secret per lur major: e facen sagrament en poder del canceller o en absencia dell al vicecanceller que en lur offici be e lialment se hauran e que res no han fet ne faran per que lo dit sagrament no puxen tenir e aquell fermament observar.

Dels Missatges de verga de la cancellaria.

Considerants que engir la preminencia del offici de la nostra cancellaria real manaments diverses son daquella continuament emanadors: per tal a execucio daquells digna cosa esser pensam que certes persones qui tota hora al canceller e en la sua absencia al vicecanceller on que iran estants en la nostra cort davant vagen e los dits manaments exeguesquen sien deputades. Perque ordenam que a les damunt dites coses complidores sien destinats tres homens bons e sufficients qui missatges de verga sien nomenats los quals tota hora que lô canceller en la nostra cort sera present o ell absent al vicecanceller on que iran devant vagen e los manaments daquells e encara de qualsevol altre de nostre consell e del nostre protonotari e encara dels oydors con a ells de part nostra seran injuncts exeguesquen ab acabament. Aquests empero al nostre canceller si present sera o ell absent al nostre vicecanceller en lo reebiment del seu offici sagrament faran que son offici ben e leyalment exerciran e la salut de nostra persona per son poder conservaran e que res no han fet ne faran per que les coses damunt dites no puguen fermament observar.

Del Calfador de la cera perals segells pendents.

Perque impressio de segells pendents ab cera calent deu esser feta: per tal al apparellament de aquella un hom bon e espert volem esser per nos ordenat qui calfador

de cera sia nomenat lo qual calfara e apparellara cera a ops dels segells pendents qui en les cartes que en nostra scrivania sespatxaran son penjadors. Encara cubertes faça als segells qui en les letres de paper seran posadors. E con caminarem tots temps ab les azembles que los nostres segells e registres portaran vaga: e regonexara se esser sotsmes al nostre protonotari en totes coses tocants lo servey de la nostra scrivania lo qual lo dit protonotari pusca punir en la quitacio de deu dies o enjus segons la qualitat del exces si en son offici exercir aquell haura trobat negligent. E continuament en la scrivania estiga e daqui nos partesca sens licencia del dit protonotari: e al canceller sagrament faça lo qual al canceller los misatges de verga damunt dits prestar son tenguts.

Offici dels Sagelladors de la scrivania.

Experiencia demostra que les gents que Deu ha creades sien sufficients pero no a totes coses. E con nos hajam ja ordonat de tenir scrivans e sia necessari que per fer bulles de or e de plom e de segells de majestat e altres segells aptes persones hi sien deputades: per ço ordonam que dues persones dels pus sufficients del registre de la nostra scrivania sien per nos deputades los quals segelladors de la nostra scrivania sien nomenats los quals sien tenguts de fer les coses davall scrites : ço es que tots los dies con loffici del comprobar se fara la un de aquells ço es lo primer en lo dit offici reebut e en defalliment de aquell laltre apres reebut sia en la dita scrivania prop del nostre prothonotari o son lochtinent per segellar totes les letres o

cartes de pergami que en la dita scrivania se hauran a espeegar segons que per lo nostre prothonotari o son lochtinent les sera manat: e si abdosos hi seran la un de aquells qui no segellara sie tengut de scriure les quantitats ques reebran o aquelles qui en deute necessariament se hauran a escriure en los libres ordonatas a aço en la dita nostra scrivania: e si menester sera de ajuda a comprobar. E encara sien tenguts la un almenys jaure en la dita scrivania en la cambra on estaran nostres registres ab lo escalfador de la cera per ço que si de nits sesdevenie cas opportu que letres o cartes si havian a segellar sien atrobats apparellats de exercir lur offici. No resmenys volem que sien tenguts de fer los comtes als correus de la nostra scrivania e de tots aquells qui en la nostra scrivania se quitaran segons veuran esser fahedor de veritat: e sien tenguts com necessari sera de procurar correus per trametre les nostres letres: e encara con se esdevendra cas necessari et que en lur offici non hauran a entendre sien tenguts de ajudar a registrar als scrivans de registre: e con nos caminarem sien tenguts de procurar aczembles ab un dels verguers de la nostra cancellaria per portar los registres e les altres coses necessaries a servey de la nostra scrivania los quals registres tinguen en scrit per inventari e aquells sien tenguts tenir encunç e de recosirarlos si hauran mester adob o reparacio e si reparacio hauran mester ço es aquells qui iran en la nostra scrivania aquells adoben e reparen o adobar e reparar facen de licencia del dit nostre prothonotari: e si lo dít nostre prothonotari aço dilatara fer a nos allo sien tenguts moltes vegades de notificarnosho queu façam fer tro atant quey hajam proveyt. E sien tenguts

per cami anar ab los cofres e encarregues de la nostra scrivania e aquelles dar bon recapte: axi mateix sien tenguts de instar e fer son poder ab un dels verguers de la cancellaria de haver et procurar bisties si obs sera als vuit scrivans de registre dessus dits pera cavalcar e acompanyar la nostra scrivania e totes altres coses fer que al offici dessus dit se pertanyen. Empero en totes les dites coses haja prerogativa lo primer reebut en lo dit offici: e seran sots obediencia del nostre prothonotari et de son lochtinent los quals aquells segelladors puxen condempnar si en lur offici seran negligents en la quitacio de quinse dies o enjus segons la qualitat del fet: e sagrament en poder del canceller ó vicecanceller faran que be e lealment en lo dit offici se hauran e si res sabran ques faça contra nos o lo dret de la nostra scrivania allo per son poder encontinent a nos lo notificaran o notificar faran.

Dels Promovedors.

Axi com leden negligencia los negocis son deperits axi assisten diligencia los negocis fi bona reeben. Emperamor daço offici dels promovedors per diligencia dels quals molts negocis sendrecen molt expedient decernim. Perque dos cavallers e dos sufficients doctors en dret civil qui en criminals causes si mesclar no rebugen volem esser promovedors nom convinent assumen de la qualitat del offici exercidor los quals damunt dits promovedors los negocis en nostre conseyl promoguen daquelles persones les quals en les terres nostres exceptat aquella en la qual nos presents serem haver domicili esguarden diligencia haven que

sien espatxades e a convinents acabaments perduites. Encara con en nostres conseyls degen nostres conseyllers en aquelles coses que han consellan a dir covinent orde observar disposam ab aquesta molt aconseylada sanccio que tota hora que en nostres conseyls absens lo canceller e vicecanceller seran discutides alscunes coses sobre les quals cascun dels conseylers clergues tan solamen o cascun dels conseylers quals que quals dir son conseyl convenra lo promovedor cavaller qui primer a aquest offici sera reebut lo qual absent laltre cavaller injunga primerament als altres que als majors que diguen ço que sabran conseylan : cor mils es quels dits dels altres sien corregits per los dits dels majors apres subseguits que si los dits dels majors eren corregits per los dits dels altres apres subseguits. Ajustants encara a les coses damunt dites que con sesdevendra absens lo canceller e vicecanceller en nostres conseyls alscunes coses esser espeegades de les quals de paraula a alcun deja esser respost aço haja a fer lo promovedor cavaller qui primer a aquest offici sera appellat lo qual absent aço fer deja laltre cavaller si donques no haviem manat alcuna vegada aço per altre nostre conseyler esser complit. En apres attenents pertanyer de cadira real a cultivament de justicia per Lo Pus Alt destinat que vetle engir la correccio dels excessos de sos officials per tal quels drets de la terra e dels faels daquella per offenses de justicia no pusquen pereclitar : emperamor daço aordonam quels dits promovedors nos cascun any opportunament e importuna que reformadors a les terres nostres de les quals absents serem sien trameses sollicitar curen ab acabament entro que effectualment sien destinats o per

qualque raho hajam finat aço quant a lavors no caler fer. E encara ordenam que de tres en tres anys sien tenguts de sollicitarnos que nos sobre lo maestre racional els escrivans daquell offici ordenem persones que sapien veritat los comptes quel maestre racional els escrivans del dit offici reeben si son diligentment e leyal espatxats: car axi con tots los nostres fets en que diners corren fenexen en lo dit offici axi esta en raho que nos dells sapiam si allo hauran be et diligentment fet. Volem encara que con de cert sabran en les terres nostres de les quals absents serem alcun official nostre majorment jurediccio exercen esser menys sufficient decontinent entro que de sufficien najam provehit solliciten encessantment: per les quals letres procurar volem tota hora que aytal cas sesdevendra per aquells en aquestes coses tota aquella que poran hagen diligencia e cura. En apres los damunt dits promovedors per sagrament a nos prometre sien tenguts que lur offici exerciran be e feelment e diligent: sagrament pero facen lo qual los nostres conseylers a nos fer son astrets segons la forma en la ordinacio nostra dels conseylers expressada con segons el tenor de la dita ordinacio los damunt dits promovedors en nostres conseyls sien reebuts.

Dels Endreçadors de la conciencia.

Per tal con divinal clemencia ordona cadira la qual nostra reyal majestat obten: digna cosa es que a aquell per lo don del qual sobrepuyam de tot en tot obeescam en bones obres faents e totes aquelles que a dreta consciencia contrariegen segons divinals ensenyaments esquivants. Perque

los endreçadors de nostra consciencia reyal esser dispossam bisbes e altres prelats e maestres en theologia e doctors en decrets e homens religioses conseylers nostres estants aqui altre offici en nostre conseyl no havents los quals savents vertaderament o daltres ausents alscunes coses nos fer en qualque manera o haver fetes o voler fer quant que quant les quals coses segons les divinals regles se cogiten en alcuna manera contrastar a justa consciencia a nos aquelles los altres conseylers presents o tots absents o alscuns dir o escriure sien tenguts per lur arbitre feelment conseylants. E per tal que aquestes coses feelment a nos complesquen a nos sagrament e encara sagrament del conseyl segons nostra ordinacio façen.

Dels Oydors.

Laudable es loffici dels oydors per lo qual les demandes dels supplicants acabaments covinables reeben e axi per ministeri daquell offici alcunes vegades les coses passades per adjutori de justicia son corregides e moltes vegades als dignes gracies son atribuydes. Emperamor daço dispossam ab aquest edicte que en nostra cort sien tres cavaylers e dos savis esperts en dret civil e un altre en dret canonich erudit los quals oydors volem esser apellats e a ells sien liurades les supplicacions les quals a la nostra altesa sendreçaran : e tots ensemps daquests alscuns tres o dos ço es un cavaller e laltre clerch o savi en dret hajen espatxar les supplicacions axi con los sotscrits parlaments o testifiquen : e aquelles supplicacions per exercici de justicia dirimidores remeten a aquells qui han per lurs officis co-

nexer de aquelles o cometen a aquells los quals volran axi con a delegats daquelles conexer. Pusquen encara quant que quant a ells sera vist opportu en remeten o cometen ajustar que sumariament o simplament e de pla e sens figura de juhi e cessant plet e escrits sia provehit: mas per un dels escrivans en aquest offici per nos ordenats en les foranes parts de les dites supplicacions scriure facen aquelles coses les quals remeten o cometen hauran ordonades: encara los noms dels dits oydors. En apres les damunt dites suplicacions cloir e ab sagell del offici dels oydors facen comunir. Sobre aquestes empero suplicacions closes segons que damunt es dit les quals se cometran a alcuns qui axi com delegats nauran a conexer escriure facen per aquesta manera: *A la escrevania.* En apres aquelles als supplicants liurar per lo dit escriva facen les quals daqui los dits supplicants als altres escrivans de la nostra escrivania porten per tal que letres de nostre comissio real conseguesquen. Sobre aquelles empero supplicacions closes axi com damunt es dit les quals se remeten a aquells estants en lo loch en lo qual nos lavors serem e en altres lochs no distants oltra tres legues aquells quin deuran per lurs officis conexer los noms daquells escriure manen: e apres aquelles als sopplegants liurar no obliden les quals los supplicants daqui porten als damunt dits los noms del quals veuran sobrescrits. E sobre les altres supplicacions closes axi con damunt es posat les quals seran remeses a alcuns estants en los lochs distants del loch en lo qual lavors nos serem oltre tres legues los quals ne deuran per lurs officis conexer aquesta paraula: *A la escrevania* escriure manam e daqui als soplegants aquelles liurar facen sens triga les quals

daqui los supplicants als dits altres escrivans de la nostra scrivania porten letres de nostra comissio reyal obtenents. Les romanents pero supplicacions a nos cascun dels oydors aport axi que un apres laltre segons orde de seer en lo conseyl contingent sia tengut de fer relacion de una tan solament daquelles supplicacions que tendra: e ordonat per nos ço quey manarem allo escriure en les foranes parts de les dites supplicacions e encara aquestes paraules: *Per lo rey* sots escriven per alcun dels nostres secretaris o altre qui ajustar farem. En apres aquelles supplicacions cloir e ab sagell del offici dels oydors sanccim esser sagellades e sobre elles closes per un dels dits escrivans de la audiencia axi com damunt es dit aquesta paraula: *A la escrivania:* e si a la scrivania remetre no las calra los noms daquells als quals es remesa escrisquen e als soppleganls sien liurades les quals los dits supplicants als escrivans de la nostra scrivania porten per tal que letres nostres reals contenents les coses damunt dites per nos aordonades conseguesquen o altres als quals sendrecen porten per tal que expedicio segons les coses per nos aordonades breument conseguesquen. Pero si lescrivania o escrivans de la dita audiencia con hauran scrites les expedicions de les dites supplicacions segons la volentat dels dits oydors les letres les quals daqui seran faedores de dins o de fora la escrivania scriure o les dites supplicacions espatxades a la dita scrivania portar volran: aquelles lavors cloir e segellar no veem que cayla cor aquesta damunt dita clausura de les damunt dites supplicacions ab lo sagell del offici dels oydors per esquivar despeses dels offerents aquelles per portar la on eren portadores per certes persones no degudes despeses

convenga segons que havem entes fer tan solament havem duyta proveedora. Disposam encara un esser sagell del offici dels oydors dels quals tres dits cavaylers oydors ló pus antich en loffici tenga e en absencia dell lo segon e axi del altre per aquest orde volem esser tenidor e aquell guarden diligentment. E cascun dells segellar deja segons que la ordinacio de les coses desus dites ho testifica. En apres un cavaller e un clerch o savi en dret oydors almeyns jaer sien tenguts en la ciutat o castell en la qual qualque nit se convendra nos jaer: si empero aqui jaer no poden per la poquea del loch o per fretura embargats lavors en loch dins distancia de una legua posat jaer hagen en qualque manera. En apres nos estants en alcun loch en lo qual exercici de juredicciónal potestat hajam dos dels oydors damunt dits un dia de cascuna semana al carcer de la nostra cort anar sien estrets: e aqui presents los jutges e els altres presidents a la dita cort e procuradors fiscals e guardes del carcer vegen los encarcerats les querimonies dells ab pasciencia oents: e si deffalliment veen de alscunes coses aquells reprenen segons que es covinent totes les coses a estament degut réduents. E ells sabents tot quant tro en aquell dia sera estat proceit en les causes dels encarcerats diffugis judicials sesforcen de tot en tot esquivar per tal quels encarcerats convictes cascun sa pena sen port o els deliuradors longa custodia carceral no deprema iniquament e injusta. Observaran encara los oydors que sien prop nos estants en los lochs en los quals alscunes supplicacions lurs portants attes a nos haver no poran quant que volran: per tal que axi los dits oydors sien appareylats dels damunt dits les sup-

plicacions reebre. Encara con sesdevendra absents lo canceller e vicecanceller en nostres conseyls supplicacions alscunes espeegar un dels oydors clerch o savi en dret sia tengut de dictar per quals paraulas en les foranes parts daquelles mesexes supplicacions seran escrites aquelles coses que espatxadores seran aordonades. E per tal que profit de nostres sotsmeses negligir no siam vists decernim esser observat que quant que quant a ciutat o castell o vila de les terres nostres caminar o en altre manera sesdevendra nos venir e aqui alscuns dies o alcun dia o alcuna part de dia romandrem dos dels oydors cavaylers e altre clerch o savi en dret alcuns prohomens aqui domicili havents jurats e conseylers o paers o consols si aqui nha degen appellar ajustants encara lo rector de la esgleya mayor daquell loch si per ventura util cosa sera de pensar e a ells dir no ometen que cogiten si alscunes coses son en aquell loch utils o nocives e si creximent en aquell loch fer se pot en qualque manera: e aquelles coses que per lofficí dels oydors poran esser espatxades ells aquelles complesquen e les altres que provision requeren a la real magestat recontaran car som nos cobeejans de fer totes coses que en qualque manera seran opportunes. No resmenys aordonants que tots los damunt dits oydors e cascun dells si els officials nostres de la terra en la qual serem mayorment jurisdiccion exercents sien de sufficiencia premunits entrametense saber diligentment: e si alcun daquells menys sufficient hauran atrobat nos de continent entro que de sufficient ne hajam provehit sollicitar en nulla manera no ometen. En apres tots los oydors a nos per sagrament prometre sien tenguts que feelment son offici exerciran.

Dels Escrivans dels oydors.

Per tal quel offici dels oydors per lo qual als clamants justicia promptament es e deu esser exhibida per injuria de ministres triga en lo seu spatxament no reeba : ordonam que dos escrivans aptes e sufficients e experts sien assignats qui per lo mati al loch diputat en lo nostre hostal per la audiencia tenir venguen e aqui presents los damunt dits oydors los dits scrivans un apres altre ligen les peticions que a la dita audiencia seran offertes e sobre aquelles scrisquen les coses per los oydors en aquelles manades e los noms daquells qui les hauran proveydes. Entre les altres coses atenen diligentment que si donchs dos almenys de dits oydors dels quals la un sia cavaller e laltre savi en dret en spatxar les dites supplicacions concordablement no consentien en aquelles coses en les quals serien discordants a negun dells no obeesquen en neguna manera : a ells pero obeyran e seguiran en e per aquelles coses que a la audiencia e al offici dells se esguarden : e les peticions proveydes ells o la un dells segellades pero ab lo sagell del offici dels oydors a la nostra scrivania aporten en la qual entrels scrivans de manament per fer letres de aquelles se deuen devesir. Mes encara scriuran los manaments penals e altres los quals per los missatgers de laudiencia a manament dels oydors alcunes persones se faran per tal que si contra aquells fet sera los transgressors puguen segons letres degudament esser punits. E res no menys faran quaern e memorial dels enantaments dels encarcerats qui en la preson real o comuna del loch on nos present serem de-

tenguts seran en quin estament seran lo dia quels oydors aquella segons nostra ordinacio visitada hauran e com e per quinya manera tro a laltra visitacion enantat hi sera: e quan los dits scrivans engir les damunt dites coses entendre no caldran volem e a ells expressament manam que ajuden a registrar e espeegar los affers de la nostra scrivania a la qual cosa si regonegan esser obligats: e obeescan e sian sotsmeses en totes coses e per totes al canceller et vicecanceller e prothonotari. E si los damunt dits scrivans seran en les dites coses desobedients o lo servey ab diligencia no faran los dits canceller vicecanceller o lo prothonotari o oydors pusquen aquells punir de la quitacio de un mes o de menys: e sagrament al canceller faran que be e leyalment les provisions escriuran e lur offici serviran.

Dels Porters o sotsporters que son liurats als oydors.

Semblantment per exeguir los manaments dels oydors damunt dits en quant al seu offici pertanyera a execucio sien menats e per guardar que sino aquells qui dejen a la audiencia non sacosten cor grant multitud lo comun profit poria tost destorbar: volem e ordonam que dos sotsporters nostres al servir de la dita audiencia sien aordonats los quals a manament dels dits oydors iran la on a ells dintre la vila on nos serem trametran per aquelles coses que loffici dels oydors tocaran e los manaments daquells ab diligencia e cura feelment exeguiran. E quant al servey daquest offici necessaris no seran volem e a ells manam que engir la guarda de les portes foranes de nostre hostal e de les altrs coses al seu offici pertanyents sien diligents e

attents ab los altres sotsporters ensemps: et per rahon del offici sagrament al canceller faran que engir la exequcio dels dits manaments be e feelment se hauran.

Del Confessor.

No menys per langor de les animes que dels corses savi deu esser metge esquesidor del qual ço es assaber lo premut e malaltiz deman a son decorriment congruent medicina: e encara la on major perill apar aqui tots temps pus saviament es la cosa faedora. E donques proveydor mayorment es a nos de covinent metge de la anima nostra confisants que con a nos sera de spiritual salut proveyt a remey de corporal medicina pus saludablement serem disposats. Emperamor daço a nostres confessions oydores un discret cappellan en la nostra casa volem esser diputat religios o seglar lo qual mes a aço durem elegidor qui en theologia o en dret canonich covinentment instruit sia e de costumes cenceres resplandesca e de honestat de vida be olga: e aquest tots temps deura present esser con los divinals officis devant nos se dien e en absencia dels monges de la nostra capella lo test del evangeli e lo besament de la pau en lo cas que aquells si presents fossen aço fer porien a nos portar e donar sie tengut. En apres lo dit confessor nostre volem esser stret que nos sollicit a obras de pietat e en aquelles coses les quals enduen devocion: e si veura que lexassem alcunes coses daquelles mayorment les quals havem acostumades de fer per aventura per oblivio o per altre manera deu a nos aço a memoria reduyr e a vegades increpar secretament specialment si alcuna cosa

la qual Deu no vulla haura vista a nos fer o dir la qual en offensa de Deu pogues caer en qualque manera. E lo dit conffesor nostre en la casa nostra jaer volem si en bona manera spossibil almenys aytant con mes pora de prop per tal que si alcun cas ocurrent soptosament freturariem dell puscam ell prop nos trobar. Mas per tal com per lesdeveniment de les coses passades provehidor es a les esdevenidores segons que es lig: *Benauyrat es aquell lo qual fan los contraris perills esser guardat:* ordonam quel confessor nostre a nos faça sagrament e homenatge que tot dampnatge lo qual podria saberse sdevenir a la nostra persona per son poder esquivara e encara que aquell a nos al pus tost que pora revelara ne encara fet ne paraula ne consentiment donara en alcuna cosa per la qual a nos pogues qualque dampnatge esdevenir e que no ha fet ne fara alcuna cosa perque les coses damunt dites fer no puscha.

Del Abbat de Sanctas Creus.

Pus havem tractat dels officis temporals con en la nostra casa son regidors: molt mes devem ordonar de la nostra cappella en la qual se contracta de consagrar lo cors de nostre Senyor Deu mayorment pus trobam que en lo Novel Testament quel fil de Deu Jesuchrist volch usar mes de estament de sacerdot que de dignitat real axi con se lig lo dijous de la cena quant pres lo pa el trenca als dexebles e dix: *Hoc est corpus meum etc.* Perque quant deu esser aquest ministeri per honesta persona ab dreta e pia devocio fahedor la nostra lig ho testifica. Per ço en la nostra cappella declaram esser cappella nostre major labbat de Sen-

tes Creus lo qual per privilegi dels nostres antecessors es a tots temps reebut per cappella major de tots los reys Darago : lo qual abbat en totes les festes del any ço es en aquelles que segons nostra ordonacio lo retaule dargent deu esser posat missa en nostra presencia celebrar deja e exercir los altres officis divinals si a aquells nos presents serem : si donchs per nos no era ordenat que la dita missa e los dits officis aquell dia celebrats e dits per alcun archebisbe o bisbe presents lavors en la cort fossen. Encara tots dies la taula nostra ans que mengem beneesca e apres nostre menjar fer no oblit gracies a nostre Senyor segons la nostra ordonacio: en los altres dies pero en los quals missa davant nos celebrar no haura nos aquella oents lo test del evangeli a nos a besar aport encara lo besament de pau a nos donar no oblit. Volem empero que tota vegada que arquebisbe o bisbe aqui present sera ces lo dit abbat les dites coses exercir con aquelles per un daquells volem esser fetes: car covinent cosa esser reputam que los dits prelats quant en la nostra cort venen per raho de sa dignitat per la nostra presencia aquesta prerrogativa reeban. Empero lo dit abbat de nos primerament saber deja per qual dels dits prelats qui presents seran volrem les dites coses esser fetes : e no resmenys proveesca ab sollicitut quels monges cappellans escolans els altres deputats al servey de la nostra cappella sien attents e curoses en totes coses tocants al servey de aquella e a aquells man expressament que de aquelles hagen cura diligent: e si falliran en les coses a lur exercici pertanyents aquells punir pusca en la quitacio de vuit dies per cascuna vegada que fallit hauran. Encara a la sua cura e

sollicitut sapia lo dit abbat pertanyer nos interrogar del loch e hora on cascun dia missa en la nostra presencia volrem esser celebrada. E si per occupacio de alscuns grans affers o per altra manera tardariem massa o lexariem de hoyr lo divinal ministeri deja lo dit abbat a nos les dites coses a memoria redoyr. E si per ventura volentat nostra no era per alcun cas de oyr les hores del divinal offici e que nos pogues ab decencia dir solemnialment davant nos en aquell cas guartse no lexar per aço que en la cappella nostra totes les dites hores del divinal offici solemnialment nos diguen axi com si nos aqui presents fossem per tal que la loor de Deu no sia lexada. En apres con nos caminar sesdevendra lo dit abbat lo vespre precedent deja a nos interrogar on lendema volrem oyr missa e la el devant anar man a un o molts qui davant vagen perque con nos serem venguts totes les coses sien axi com se pertany aparellades. Proveesca encara que tots temps nos caminants un dels escolans de la cappella o de la almoyna de mati ans que missa hajam oyda cavalcan ab nos vaja ab ornaments e ab libres e ab altres coses necessaries en tal manera que si al loch en lo qual lo vespre haurem disposat missa hoyr degudament anar no podiem o en altra manera proposit mudariem en qualque loch missa oyr poguessem. En apres con sera dia solemne en lo qual vespres e matines sollemnement hoyr deurem apparaments del altar segons la ordonacio la qual havem feta sobre aço lavors lo dit abbat com damunt es dit en temps covinent deura a nos anants dir quens apparellem degudament a oyr lo divinal offici: e si per ventura sera dia de pus celebrant festivitat deura nos interrogar si e per qual prelat o altre persona volrem

que sia preicada devant nos la paraula de Deu e el offici fet de nostra volentat. En apres saber no leix de quines persones aniversari cascun anyn volrem esser fet sera de nostra pia devocio per tal que aquells en los temps en los quals seran a nos a memoria reduguen e el prelat per lo qual loffici volrem esser fet si present lavors sera de nos sapie: e generalment pertanyera a ell cura haver del offici ecclesiastich e de tot ço ques pertanyn a la capella e tot defalliment corregir si alcun naura esser vist aqui. En apres con sesdevendra nos reebre la sancta comunio del cors de nostre Senyor lavors lo dit abbat deura abans elegir e appareylar la hostia consagradora axi que elegida a aço per ell sens frau una hostia de moltes de una altra a aquella semblantment per combregar la hostia elegida sia tocada e apres daquella per ell sia fet tast: e al escola qui en la custodia les hosties te tast axi mateix faça fer. Axi mateix del vin del qual apres la comunio deurem la bocca lavar: cor a vegades esforçat lo semenador de tots mals es estat atrobat alguns malvats en aquest salutar sagrament ab abominables insidies machinats. Mes encara lo dit abbat deura ab nos les hores canonicals dir e el offici de la missa legir davant nos no oblit quant que quant ell aquella no celebrara. Guartse empero lo dit abbat que en scrit haja e inviolablement observe la ordonacio nostra sobre los paraments e altres ornaments de la cappella posadors e mudadors segons la varietat dels dies sollennes o de les festes conseguentment. En apres ordonam ell esser sotsmes al canceller nostre: e volem ell a nos sagrament e homenatge prestar que per fet o consell dell dampnatge a nostra persona no vendra majorment per aquelles

coses les quals ell tracte e les quals nos encara tractam: e que res per ell no es fet nes fara perque aquest sagrament e homenatge no pusca observar.

Dels Monges de la cappella.

Per tal que les presents nostres ordonacions en totes les sues parts sien vistes perfetes e per defalliment de ministres no puguen esser en lo servey opportu en alcuna cosa depreses: per ço esguardants quel dit abbat continuament per lo carrech de son monestir bonament no pot la nostra cort seguir e car tots los divinals officis segons costuma de lur orde antigament en la nostra cappella observada son celebradors: per tal de necessitat ordonam que continuament estien en nostra cort dos monges de son monestir los quals honests e de honesta vida esser volem qui ab los altres cappellans e almoyners nostres per devesides semnanes misses e altres divinals officis hores ço es canonicals canten e celebren cascun dia. Encara volem que la un dells ço es lo primer reebut al offici lo baci tenga con nos offerir se covendra e no oblit hosties vi aygua e tota cosa al sagrament de eucaristia e al cappella celebrant necessaria faça diligentment tota hora que diaque no sera vestit en la missa: cor lavors per aquell volem que sia fet. Deura encara per si o per lescola de la cappella e encara com missa oyrem ministrar a nos libres del quals som acostumats de usar en misses e en altres hores divinals. Encara ordonam pertanyer a cura daquell dels dits monges qui pus antich sera en loffici apparellaments e ornaments de nostra cappella quals que quals ab diligencia guardar los quals fet

enventari de tots tenga: mas laltre monge qui segon sera reebut haja copia daquell enventari per tal que ell aquelles coses guart e serve con lo primer absent sera o en altra manera empatxat: e en absencia dels monges lo cappella almoyner segon reebut al offici haja axi mateix enventari en la manera mateixa dels monges. Guardense encara que en escrit hajan e inviolablement observen la ordonacio nostra sobre los paraments e altres ornaments de la cappella posadors e mudadors segons la varietat dels dias sollennes e de les festes conseguentment. E encara aquell monge qui los ornaments guardar deu proveesca engir la reparacio daquells con menester hic sera o faent encara alcuns fer de nou segons la ordonacio la qual havem feta engir aquestes coses haja albara del escriba de racio contenent lo preu que pujaran les dites coses e ab diligencia reeba los diners del thesorer per pagar aquelles. E con segons dit havem lo dit abbat per lo carrech de son monastir no pot en la nostra cort continuament esser present: volem e ordonam que lun dels dits monges ço es lo primer reebut e ell absent laltre faça complesca e exercesca totes e sengles coses a la cura e ministeri del dit abbat pertanyents en e per la forma en lo seu capitol pus prop dessus scrit del qual translat ab si haja contenguda e expressada. Ajustants empero a aço que si abbat alcu present sera o maestre en theologia en nostra presencia aquell deura a nos donar lo besament de pau e del test del evangeli e fer la benediccio de la nostra taula. E en apres ordonam ells esser sotsmeses al canceller e a ell deure obeyr: los escolans empero de la cappella e encara los escolans de la almoyna e tots qui en la cappella usen al dit abbat e en

absencia sua al dits monjes obeyr deuran cuant al servey lo qual a fer han en la capella: los quals escolans de la cappella los damunt dits monges si inobedients o negligents en lo dit servy hauran trobats a perdre la sua quitacio de tres dies o enjus pusquen condempnar. E en apres encara volem ells a nos sagrament e homenatge prestar lo qual lo dit abbat a nos prestar es tengut.

Del Escolan de la cappella.

Digna cosa e a Deu agradable esser perpensam si aquelles coses les quals a divinal cultivament son destinades saviament e honesta sien tractades e ab diligent custodia conservades que per negligencia o per error falliment alcun no apparega en aquelles. E per tal que a la cappella nostra sobre aquestes coses pus afluenment sia provehit: statuim e ordonam que un escolan en la cappella nostra sia constituit al offici del qual se pertanga reebre dels monges de la cappella primer reebut al offici ornaments a la dita capella pertanyents e aquells deja en laltar posar per tal que daquells sia tengut de usar axi con en laltra nostra ordinacio es espresat: la qual ordinacio scrita ab si tenga e aquella diligentment observe. Encara volem ell custodia haver diligent de les curtines e altres apparellaments los quals per lo seer e recoudar en nostre oratori ohen lo divinal offici seran ordenats: la qual seylla o oratori ensemps ab lescola de la almoyna ab les cortines e ab los altres appareylaments ans del entrament de la missa sestudy a ordonar segons la varietat del temps axi con per nos es aordonat de la qual ordonacio aytant con aço toca

copia en escrit haja per tal que aquella pusca mils sens defalliment observar: e aço meteix volem esser fet en les vespres e en les matines sollennes en les quals segons laltra ordonacio laltar nostre en les damunt dites vespres e matines sera aornador. Caminan empero totes aquelles coses les quals engir loratori damunt dit per les maneres dessus dites sestudien diligentment complir. Deura encara lo dit escola reebre del nostre reboster la luminaria a us de nostra cappella necessaria segons la forma sobre los dits luminaris ordenada. Encara con nos per lanima dalcun deffunt volrem esser celebrat aço al dit reboster no tart revelar per tal que sobre les tortices degudament sia provehit. A la cura encara daquell se pertanga que apres los monges a la cappeyla deputats se deja entrametre que no sia defalliment en la cappeyla daquelles coses les quals necessaries hi son a la cappeyla. Encara que en propia persona fer deja aquelles coses les quals no son honestes ne es degut als monges de fer. Volem encara quel dit escolan apres lo canceller sia sotsmes e obeesca al abbat de Sentes Creus e als monges de la capella: e si mester sera que a son offici entendre lo dit escola degudament no pora deja cometre diligentment les sues veus al escola de la almoyna: aço exceptat que sens paraula feta als dits monges no pusca cometre al dit escola o a altre los dits appareylaments et les altres coses de les quals comunament e quaix cotidiana ha a usar les quals coses sots los monges damunt dits tenga ab inventari e guart. Sia encara tengut lo dit escolan de ajudar los damunt dits monges al offici celebrar e a dir les hores reglarment en la missa nostra cantant tota hora que poran e que per aço non sia en son offici em-

bargat: los libres encara al offici de la cappella necessaris per ell esser tenguts e guardats volem: volents encara que cura diligent haja que con nos caminarem libres necessaris a hores deydores en appareyl apport axi que en qualque loch on a nos mes plaura hores oyr puscam. E ell encara a la elevacio del cors de nostre Senyor les tortices tenir no oblit ensemps ab lescola de la almoyna si donchs no era la un dells vestit aquell dia per sotsdiaque en lo qual cas laltre escola qui vestit per diaque no sera haja e procur dels fadrins de lalmoyna qui a tenir les dites tortices ajuden segons ques convendra. Lencencer encara ab encens e ab carbons enceses al diaque o a aquell qui a nos daquell sera donador per ell volem esser aministrat. Manam encara que per tal que con lo dit escolan moltes coses ha tener e tractar de les quals nos usam ço es libres qui per los monges e cappella de la cappella alscunes vegades a ell son comeses e semblants coses: faça al canceller o ell absent al vicecanceller sagrament segons la forma en lo sagrament lo qual fan los dits monges expressada.

Dels Almoyners.

Comesa auctoritat a nos per nostre Senyor de dispensar de les coses temporals sesforça requerer que daquelles aytant con a nos covinent sera a personas freyturans sosteniment dalmoynes donem a la distribucio de les quals dos bons e prous cappellans volem esser deputats qui almoyners sien nomenats la cura dels quals esser deu que les frementes de les taules de la nostra cort honestament

per tal que no peresquen recollir facen : e en apres distribuyr per lescola de la almoyna segons que sera opportun. Deuran encara sollicitar los mayordomens que aquelles coses que seran posades a les taules per aportar a lalmoyna degudament facen guardar per tal que per alscuns lecadors per aventura e goloses alcuna cosa daquelles al dret de la almoyna no puga esser sostreta: la un pero dells con cos menjarem davant la taula nostra estar deura e la nau del argent en la qual les goriguoles alcunes se posen pos e la dita nau e tovayles de la taula nostra levar no oblit e aquelles coses les quals de la taula nostra seran levades si donques en altra manera aordonar no voliem sens excempcio reeben e per lescola de la almoyna tota la almoyna facen deportar. Empero lalmoyner pus antich en loffici deura la moneda e totes les altres coses segons nostra ordonacio a la almoyna deputades reebre e en uses piadoses per amor de Deu distribuyr la on mils sera covinent sobre la qual cosa sobre la consciencia dell carregam : laltre empero capella almoyner totes les coses reebudes distribuydes per laltre en scrit pos e en absencia del altre primer loffici daquell exercesca en la presencia pero a aquell ajut en fer aquelles coses les quals al offici dell pertanyeran: e cascun encara daquells la nostra ordonacio la qual havem feta de les coses deputades a lalmoyna en scrit haja per tal que aquella mils tenguen e observen e nos si mester sera a servar solliciten e induguen. E en apres con per nostra costuma los peus e les mans dels pobres lavarem o fets semblants farem los almoyners deuen a nos prop estar que en lavar los peus apres los camarlenchs e la ablucio de les mans apres los majordo-

mens aquests aquelles coses les quals necessaries seran subministren: donen encara a aquells pobres axi per reffeccion con per altres coses les coses aordonades sobre aço per nos en la ordonacio la qual havem feta. En aquests empero serveys faedors lo pus antich en loffici al pus novell tots temps sia haut major. En apres aordonam que aquests almoyners davant sien al escolan e al servidor de la almoyna e aquells corregesquen sils veuran en lur offici errar o esser en qualque manera negligents: los dits empero almoyners al canceller sien sotsmeses: la moneda empero distribuydora segons nostra ordinacio en les almoynes de nostre tresorer reeben: mas empero al maestre racional de les dades e reebudes compte retre seran tenguts. Encara volem ells esser tenguts misses davant nos celebrar e fer semmanes alternes ab los monges a la cappella deputats e ells ajudar axi a la missa con als altres officis divinals davant nos sollempnialment celebradors: et encara en la benediccio de la taula e en les gracies en la fin de la taula faedores presents esser axi cant los monges de la capella ells volem e manam. E en absencia dels monges deura lo baci per nostre oblacio en ell reebedora en la missa tenir tota vegada que en la missa diaque sollemnialment non sera vestit: deura encara lavors lo servi de hosties e de vin al sagrament de eucaristia necessari fer diligentment. Encara per tal cor per exercici de lur offici moltes vegades han a nos entorn estar volem que a nos facen sagrament e homenatge que dampnatge de nostra persona per lur poder esquivaran e que per res que ses-guart a son offici perill a nos no vindra e si o sabran a nos esser procurat al pus tost que poran o revelaran: e

que res no han fet ne faran perque aço observar no pusquen.

Del Escolan de la almoyna.

Molt loable e ben encara consonant a caritat adjudicam que aquelles coses les quals en la taula nostra per refeccion axi a nos con als altres en aquella seents son posades part als molts bons nostres companyons pobres de Crist ans pus vertaderament a ell del qual totes coses reebem donem per tal que no nafrem lo comensament de la Sacra Scriptura la qual amonesta axi que a aquells que non poden appareylar ne pugam donar. Emperamor daço per tal que pus leugerament acabament prenen aquelles coses que desijam e que la part als pobres de Crist aordonada malvadament nos puga deperir: ab aquesta nostra ordonacio havem duyt provehidor que un clergue covinentment jove leuger e apert de vida e de bones costumes ornat als cappellans nostres almoyners e a la nostra almoyna assiste e a ells apres lo canceller obesent sia reebut qui les frementes totes de la taula nostra reeba per los almoyners nostres damunt dits primerament recuyletes e en lo loch a les coses damunt dites destinat cur reposar cuytosament: e per tal que les damunt dites frementes no peresquen cura vigilant procur haver e de la damunt dita almoyna cura haura diligent. Ajustam encara quel escolan damunt dit als clergues de la cappella nostra sia tengut en les hores e en los altres divinals officis ajudar e lapistola reglarment en la missa nostra cantar quant manat li sera per lo regent la nostra cappella: e con no sera vestit pera que la dita

epistola cantar tenga un tortiç quant lo cors de nostre Senyor se elevara e la part dels libres a les hores deydores o cantadores ensemps ab lescolan de la cappella port en tal manera que la on a nos mils plaura les hores puscam oyr. Si empero per alcun cas sera embargat perque les coses damunt dites no pusca fer son offici totes les coses per ell faedores en absencia sua deja fer lescola de la capella: e volem ells esser sotsmeses al canceller et als monges de la cappella e als cappellans almoyners obeyran. E per tal con per les coses damunt dites clarament se manifesta quals coses ha appareylar e en altra manera sovinerament pertractar les quals assats a la persona nostra son propinques: emperamor daço a prestar sagrament de feeltat e homenatge al canceller sia estret que la salut nostra sana e salva mayorment aytant quant a son offici pertanyer sesguarden per son poder conservara e el contrari esquivara segons son poder: e noresmenys si aytals coses sabra revelara et que no ha fet ne fara perque les coses damunt dites no pusca fermament observar

Del Servidor de la almoyna.

Vincle de necessitat nos estreny que per aquelles coses les quals per sengles nos poden profitosament complir tals e tants quey basten hi reebam mayorment la on de tal esdeveniment es considerat lo qual lexat al offici de pietat alcuna lesio portara. Emperamor daço ab aquesta present ordonacio statuim que daqui avant un servidor sufficient e feel a lalmoyna sia elegit qui de les fracmentes dels menjants en les taules del palau nostre per tal que no peres-

quen feelment en lo loch destinat recuylega e axi recuyletes cautament no oblit guardar. E en apres a manament dels almoyners desus dits devant la porta del nostre alberch les fracmentes damunt dites als dits pobres despuylats dels bens daquest segle ab feel cura sestudiu de donar: lo qual apres lo canceller als cappellans nostres almoyners damunt dits si sotsmes regonega. E con se esdevendra nos caminar o alloure anar ell en lo loch on serem tots temps present sia per lo damunt dit offici diligentment faedor per tal que per defalliment dell los feels pobres de Crist de lur frevol solaç no puguen esser defraudats.

Dels Correus.

Com us dels correus sia necessari negun noy dupte: car cor los princeps a diverses parts del mon hagen lurs letres endreçar e molts negocis nunciar los quals per aventura celeritat requeren: covinent cosa es que aquells qui corren pus espeegadament quels altres les coses damunt dites degen explicar. E axi ordenam que correus sien ordinariament en nostra cort vint qui les nostres letres trametedores portar degen: guardantse ben que a aquells als quals seran trameses res no demanen. Deuen encara obeyr a nostres canceller vicecanceller protonotari e secretaris escrivans.

ACI COMENÇA LA QUARTA PART DEL LIBRE E PRIMERAMENT

Del Maestre racional.

Entre les sollicituts reyals per les quals a la utilitat de la cosa publica es conseylat e honor real es conservada aquelles mes lo cor del princep deuen estrenyer que la sua casa per totes coses saviament sia disposada. E con la casa real en senyal de preheminencia universes a ella recorrents liberal esser deja e uberta e per aço axi a infinites despeses es posada les quals a envides per humanal enginy se poden moderar: molt se conve del princep deure guardar quen lo regiment de la casa sua mesura davant totes altres coses sia observada per tal que no sesdevenga ço que sescriu : *Envides sens mesura dura la real cura.* E per tal con nos pot en les despeses mayorment reals mesura laugerament pendre si donques al princep no ve en clar quant en suman monten les rendes e obvencions e altres drets fiscals los quals en son erari cascun any son aportats : emperamor daço necessari esser se mostra que en la casa de cascun princep alcuna persona feel e savia davant posada esser deja al offici del qual se pertany de les rendes e proveniments e drets reals de cascun ayn encercar veritat e de la summa daquell al princep retre rahon. Emperamor daço nos cobeejants la casa nostra reyal e tots los fets nostres ab mesura disposar e manera e via querer ab les quals mesura puscam congruentment observar sabens que per aço a la honor nostra es guardat e al profit dels sotsmeses es provehit;

statuim e ordonam quen la nostra cort sia alcun en lofici dels comptes retedors a nos principalment instituit lo qual maestre racional sia nomenat: en lo qual offici tal persona volem esser reebuda que sia feel e avista e encara en comptes e en rahons aordonadores e en altres coses les quals al offici daquest se pertanyen ben sia sabent e esperta axi que algun no deja enganar ne per los altres laugerament puga esser enganat. E per tal quel maestre racional per oblivio o per ignorancia alscunes coses daquestes les quals al offici dell se petanyen no pusca pretermetre les quals son moltes aquelles ordenadament descriurem. E primerament lo maestre racional sapia a sollicitut de son offici pertanyer que oja comptes e raho reeba dels camarlenchs de les nostres joyes que ministren: encara reeba compte del protonotari e dels secretaris escrivans et del thesaurer e del escriva de racio e encara del comprador de casa nostra e dels procuradors reyals nostres e batles generals e aministradors de les nostres rendes e veguers justicies e procuradors locals e de quals que quals nostres officials e persones altres per aministracio de lur offici o per altra manera dels drets nostres alcuna cosa reebents o despenents en qualque manera sino daquells que en part o en tot al escrivan de racio retre son estrets. Mas si volra los comptes daquells majorment per causa examinar fer ho pot: e si per aventura trobava que alcun dels officials damunt dits apres los comptes retuts als drets de nostra cort sia tengut solicitar aquella persona que nos cascun any li nomenarem que reeba en si totes aquelles quantitats de diners que haura trobats quels officials damunt dits degen restituir a la cort. Al qual manam que

reebudes en si les dites restes pach primerament dels dits diners los dits maestre racional lochtinent escrivans e verguer del dit offici lur quitacio ordinaria y vestit: e si alguna cosa lin romandra dallo respona al nostre tresorer: e a ell manam retre compte de les dites restes que haura reebudes al nostre escriva de racio lo qual haja a mostrar en retiment de son compte certificacio del maestre racional de les quantitats a les quals muntaran les dites restes: la qual certificacio ensemps ab les cauteles que haura reebudes haja a retre al dit escriva de racio. E donam poder al reebedor de les dites restes de costrenyer e forsar tots los oficials damunt dits qui per raho de lurs aministracions hagen alcuna cosa cosa a tornar a la nostra cort: e si ço que deu retre contradira costrenga aquell per capcion de penyores o per altres remeys convinables: e con haura restituit e complit ço que deu lavors lo maestre racional auda certificio per ell que la resta li es pagada faça a ell albaran de compte retut per ell e quel remeta espeegat. Si pero fet compte appar alcuna cosa esser restituydora a aquell compte reten lavors lo maestre racional a ell faça dos albarans un testimonial de compte per ell retut e altre per lo qual sia pagada la quantitat a ell restituydora. En apres esgartse ben lo maestre racional que si els officials qui de la sua ministracion ab ell comptaran no mostren o no liuren a ell complidament les cartes o les apoches o els albarans per aquell compte necessaris o al compte espectans o en altra manera defectivament comptaran: decontinent lo dit racional los dits defalliments de scriptures e altres en son memorial repos los quals no determen sens compliment de cartes letres apoches e altres cauteles a de-

claracio dels dits comptes necessaries: e sils retens los comptes aquelles haver no poran o altres duptes hi haura per los quals lurs comptes no puxen ser espetxats aquells comptes lo maestre racional no defenesca sens consciencia e volentat nostra e entretant los comptes havens aytals duptes romanguen indifinits: e ultra aço si fet lo compte appar ells alcuna cosa deure decontinent a aço restituyr sien costrets. En apres los batles generals e procuradors reals e ministradors de les rendes nostres de qualsque terres nostres en los comptes lurs los quals retran cascun any per lo dit racional sien costrets mostrar al dit racional apoches e albarans de pagues les quals se deuen fer dany en any per salaris qui als gavernadors nostres e procuradors justiciers qui a jutges o assesors e batles e a veguers a justicies merinos e a castellans e a notaris e altres als quals se donen certs salaris o annuals pensions: dels quals salaris o pensions annuals les quantitats escrites tenga lo dit racional en lo libre seu de notaments: e escrites encara tenga totes coses les quals los dits procuradors e batles generals e aministradors nostres ordinariament son tenguts de pagar a qualssevol persones cascun any. Sia encara tengut lo racional donar fe als dits nostres procuradors reals e batles generals e ministradors en sos comptes sobre les despeses les quals affermaran si haver fetes per justes coses e rahonables. Sia encara curos lo maestre racional que reeba en escrit de nostres procuradors reals et batles generals et aministradors los preus de qualsque sien rendes nostres encontinent con les dites rendes cascun any seran venudes per los procuradors batles et aministradors damunt dits e apres los dits preus escrisca e repos en son libre: e encara

sia curos aytant com pora que sapia la veritat dells de les falles les quals se faran axi per nostres domestichs com per altres nostres officials falles faents e aquelles a execucio deguda faça menar per ço quels dits domestichs e els altres officials no hagen ocasion de fallar. Regonega encara el racional que de mig en mig any e tota hora ques volra e obs sera totes les reebudes per los procuradors reyals batles generals e aministradors nostres e les pagues fetes e encara cant sera envers ells en moneda cant sera degut per ells: proveesca encara e als procuradors et batles et aministradors damunt dits sollicit que en lo cap de cascun any complit sien appareylats los dits procuradors batles et aministradors sens defalliments lurs a retre comptes per tot aquell any complidament. Manam encara quel maestre racional haja e tenga tres libres ordinaris dels quals la un sia appellat libre de notaments comuns en lo qual not e escrisca totes coses les quals regonexera haver reebudes lo tesaurer e els altres officials nostres a fin que en los comptes ab ells faedors veer pusca el maestre racional aquelles coses les quals donen a ell per reebudes. Axi meteys not en lo dit libre totes altres coses les quals fer poguessen a instruccio del dit racional e daquells qui ab ell deuen comptar. Tenga encara segon libre qui sia appellat libre dalbaran dels comptes en lo qual not e escrisca les finances de tots los comptes: retenga encara ab si aquell libre o escriptura ab lo qual lo compte reten haura comptat ab ell: e encara retenga apoches e albarans ab los quals faran a ell fe de les dades e pagues aquells qui retran lurs comptes. Haja encara lo terç libre qui sia appellat libre ordinari en lo qual escrisca tota la suma de les reebudes

nostres e de les dades de tots los comptes que difinira: lo qual libre tenga lo mestre racional o son lochtinent secretament dejus clau e aquell no dege monstrar ne revelar a neguna persona sino a nos con per nos li sera manat. E res no menys sia tengut de fer enfilar totes les letres nostres de manamens apoches e altres cauteles necessaries als dits comptes les quals cauteles dege fer scriure e consignar en los margens dels dits comptes que difinira per manera que puxa esser trobat e vist que les dites cauteles sien per ell o per los seus scrivans cobrades daquells qui los dits comptes retran per tal que daqui saber puscam quant crexen o minuen cascun any les rendes de nostre patrimoni e les despeses compensats los carrechs de les expedicions nostres les quals segons mes e menys seran esdevangudes e quant sera de resta cascun any. Reeba encara el racional de nostre thesaurer compte de sis en sis meses cascun any e reeba en compte totes les quantitats les quals li dira si haver pagades per dons los quals haurem fets entro a quantitat de cent solidos jacsia que de la quantitat daquella o menor negun albara no mostre o manament cor a la sola paraula sua volem esser creegut: oltre la quantitat empero desus dita en altra manera en compte no reeba si donques no mostrava albaran o letra o manament nostre escrit e dels nostres segells comu o secret segellat o si donchs lo dit tresorer albara del dit maestre racional o del escriva de racio dalcun deute no mostrava. Retut pero el compte per lo tesaurer e finat lo racional sia tengut a ell fer albaran testimonial e complit segons la forma del qual e continencia nos pugam fer al tesaurer carta de quitacion e fin de bon e de ver compte retut: lo

dit empero mestre racional sia tengut de fer fer notaments al thesaurer de totes quantitats que trobara esser liurades al dit thesaurer per los altres comptes que reebra. E sien monstrats per lo tesaurer tots encara els cambis que contractats e fets haura e dits de consentiment del dit racional o en altra manera de nostre manament haja contractat e fet e servades les coses dessus dites e altres les quals en tan gran compte per verificacio daquell haura vist servadores. E los officials qui al regiment del mestre racional son sotsmeses e los quals a ells deu esser el major son aquests tresaurer scrivan de reccio e lurs scrivans e procuradors reyals e batles generals e ministradors de les rendes nostres. Donam poder de corregir tots e sengles qui a son offici son sotsmeses si excesses hauran comeses e punir de quitacio de un mes o menys exceptat lo tesaurer o escriva de racio procuradors e batles demunt dits los quals no pusca punir sens manament e licencia nostra. Atorgam encare al mestre racional que si alcun qui compte deja retre no vuylla o retre lo contradiga pusca a ell la quitacio la qual de nos reeb emparar. Haja encara el mestre racional ab si en scrits totes aquelles coses les quals son tenguts de fer per raho de lur offici los demunt dits officials qui a ell son sotsmesos per tal cor si deffallien o erraven en son offici mils ne pora saber veritat e pus covinablement corregir e punir. Faça encare memorial de tots los cambis los quals lo tesaurer fara de consentiment del dit racional e les maneres e ab quals aquells se faran per tal que en lo temps lo qual lo tesaurer retra compte daquelles coses li sia clar plenerament. Sapia encare a son offici pertanyer que tots los falsaris de les monedes nostres e els delinquents engir ell

faça pendre e aquells liurar al algotzir e els ordinaris dels delinquents a requisicio dell los delinquents sien tenguts de pendre. Si empero el delinquent es de companya e de casa nostra lavors lalgotzir a requisicio dell lo delinquent faça pendre e el nostre alguatzir a manament del racional aquell pendre fer sia tengut. Mes volem que si lo protonotari e secretaris scrivans en lo compte lur alcuns deutes meten al mestre racional qui a ells per quitacio o vestits ordinaris no seran deguts aquells no reebe lo racional ans romanguen sobre ells: si donchs per ventura aquells deutes no eren manats esser reebuts de nostre special manament. En apres ordonants quel demunt dit mestre racional ans del entrament de la sua aministracio sagrament a nos prestar sia tengut que en son offici be e feelment se haura: jurara encara e a nos homenatge fara que a neguna persona sino a nos e a aquells als quals per occasio e per rahon de lur offici pertanyera no revelara la quantitat annual de nostres rendes e proveniments ne la quantitat del nostre tresor. En apres sera tengut en nostre conseyl promoure les causes e els drets de nostre patrimoni e aquelles defendre segons son poder: guartse pero en aço que per ell alguna calumpnia noy esdevenga mas allech per lo nostre dret ço que pora justicia en res no offesa. E encara con en nostre conseyl lo maestre racional segons nostra real ordinacio dels conseylers sia reebut a nos lo sagrament per los conseylers expressat en la dita ordinacio faça e fer sia tengut.

Del Lochtinent e scrivans del maestre racional.

Per tal con loffici de maestre racional de moltes e diverses expedicions es carregat les quals de necessitat se deuen fer per escriptura per tal que lo dit racional en les dites escriptures massa no sia occupat e que per aço la expedicio nos tart dels negocis: statuim e ordonam que al offici del racional sia un lochtinent sufficient e feel a nostre arbitre elegidor al offici del qual se pertanga fer en absencia del dit maestre racional totes aquelles coses les quals lo dit maestre racional es tengut de fer ab comissio per letra nostra feta a ell o per lo dit nostre maestre racional: ajustants al dit offici dotse scrivans per ço que mils sia servit los quals sien tenguts de scriure tots temps comptes e de haver aquells sil dit maestre racional los ho haura manat axi en absencia sua con en presencia: los quals escrivans a ell obeesquen. Sagrament encara lo dit lochtinent a nos sots aytal forma sots la qual es tengut de jurar lo maestre racional faça: exceptat quel secret del consell servar jurar no es opportu: los altres pero escrivans al racional sagrament e homenatge faran que la quantitat o summa de les nostres rendes anuals a neguna persona no revelaran sino a nos o a aquells los quals per rahon de lur offici la dita quantitat saber poden.

Del Tesaurer.

Axi con de liberalitat de princep proceeix tesaur e monedes on e cant se pertany ab mesura moderada despendre: axi a la providencia dell se cove aquells honestament congregats en lo opportu daquell ententivolment conservar. Emperamor daço el tesaur nostres reebedores e conservadores volem esser comeses a un feel e industrios hom qui tesaurer per la covinencia de la cosa sia nomenat lo qual en tal manera en ajustant e en reeben sia diligent que ab massa gran asperitat no exigesca e en conservant e en distribuent los nostres profits no malmeta ne menyscap. Haura encara lo tesaurer moneda dels procuradors nostres reals et batles generals et aministradors rendes aministrans e la part a nos pertanyent dels emoluments de la scrivania e condempnacions pecuniaries per nostre conseyl adjutjadores en los nostres regnes e daltres persones reeba e daqui liurar als officials los quals per loffici a ells incumbent aquella a despendre e a pagar hagen a aquell qui per nos li sera manat graciosament e de quitacio o en altre manera. Encara si per compra per nostre nom feta o per altre causa de la qual sia a ell manifest a alcun siam tenguts: volem que dallo per ell sia satisfet e per ell esser pagat ahuda daqui apocha de paga: mas fore les causes damunt scrites inhibim a ell que a neguna persona de la moneda nostra no pach a un oltra summa de cent solidos sens nostre albaran ab nostre sagell del offici de scriva de racio segellat o ab carta ab alcun de nostres segells roborada. Encara a ell inhibim que a alcu no faça

pagues donant una moneda per altra sens sabuda del mestre racional e ell absent del lochtinent del dit racional: si donchs aço en altra manera esser fet de nostre manament no proceia o licencia especial la qual encara apparega per scriptura. E con lo thesaurer compte haura retre per un mes o quinse dies abans procur haver albarans letres o altres cauteles necessaries al retiment de son compte les quals contenguen quanta summa de peccunia haura liurada: e daqui sia tingut de sis en sis meses al maestre racional segons la forma al dit racional liurada retre raho cor en aço volem lo thesaurer a aquell esser sotsmes encara deure obeyr a aquell quant aço. Empero si el dit thesaurer a vegades absentanse convenia esser fora de nostra cort no cometa a altre les sues veus sino tan solament al lochtinent de son offici e en absencia daquell al pus antich en son offici qui lavors loffici dell excercesca si donchs nos no voliem en altra manera ordenar. En apres encara a son offici sapia de thesorer pertanyer defendre e promoure en nostre conseyl aquelles coses les quals sesguarden a nostre patrimoni: gartse pero daço que alguna calumpnia per ell noy esdevenga mas allech de nostre dret ço que pora justicia en alcuna cosa no offesa. En apres volem e manam que si per lo canceller o vicecanceller a alscuns comissaris nostres o jutges o encara per oydors nostres per vigor de execucio dalcuna sentencia contra nos donada manar sesdevenga o requerer lo tresorer que alcuna moneda a la qual per ventura els procuradors e aministradors nostres per nostre nom seran coudempnats a alcuna persona pach aquella el dit tesaurer decontinent e a aquells en aço haja obeyr: cor consonant es a raho que de nos mateix prompta justicia

mostrem qui els altres encara a aço destrenyem segons que per deute ne som estrets e tenguts. E per tal quel tesaurer daquelles coses les quals per aquesta rahon haura pagades al maestre racional pusca fer fe: haja abans que aquelles pach dels dits canceller o vicecanceller comissaris o jutges o oydors manament o la requesta en escrit e de les persones a les quals les monedes se pagaran apocha de paga. En apres sagrament e homenatge a nos prestar deura el tresorer quel tresor e les monedes nostres feelment guardara encara que les monedes nostres en sos uses propris en alguna manera non convertira ne aquelles a algun no prestara sens nostra licencia special la qual en escrit pusca mostrar encara que res no ha fet ne fara perque no pusca los dits sagrament e homenatge servar e encara que la summa de nostre tresor e de les rendes nostres a algun no revelara sino a nos o al maestre racional o al lochtinent o escrivans de son offici als quals per lur offici pertanyer ac lo saber. E encara con segons la nostra real ordonacio dels consellers nostres lo tresorer en nostre consell sia reebut volem quel sagrament faedor per los consellers en la dita ordonacio posat lo damunt dit tresorer a nos fer sia tengut: encara mes que no reeba vestedures de negun ne violaris ne sera de casa ne de conseyll de negun de qualque condicio sia sino de nos demanada licencia e obtenguda.

Del Lochtinent e scrivans de thesaurer.

Lo lochtinent e escrivans de tresorer per nos elegidors los quals sien sis hagen scriure en los libres les rahons

del dit thesaurer e en absencia del dit tesaurer loffici dell fara lo lochtinent e en absencia daquell lo pus antich en loffici si donchs per nos als no li ere manat: e los dits lochtinent e scrivans al dit thesaurer obeyran e faran sagrament e homenatge lo qual deu fer lo theseurer exceptat lo sagrament lo qual sesguarda al conseyl al qual aquests lochtinent e scrivans no son estrets.

Del Escriva de racio.

Si als reys en temps de pau ha plagut guardar ordonacio en ses continues despeses no grans molt mes en aquelles que son grans e alcuna ordonacio ne mesura no poden reebre per lo gran nombre de moltes viandes e gens qui aquelles han a menjar necessaria cosa es que en distribuyr aquelles orde degut sia servat per ço que aquelles egualment als stipendiaris e altres servidors seus sien departides. Emperamor daço un hom leal e vertader e diligent qui comptar e scriure sapia volem esser assignat profitosament proveens lo qual scriva de racio disposam esser nuncupat al offici del qual declaram pertanyer tenir quatre libres ço es lo primer lo qual carta de racio volem esser nomenat en lo qual no haja als escrit sino tan solament los noms daquells qui per domestichs nostres haurem reebuts dels quals en special lo nombre de les besties a les quals volrem esser a ells fet compte e de la quantitat de la quitacio axi als de bestia de racio con de bestia de loguer e de peu sia tengut fer expressa mencio: guartse pero que sens nostre special manament en lo dit libre scriure alcun no presumesca. Lo segon libre tendra encara qui libre de

notaments sera appellat en lo qual escrisca e not ço es als camarlenchs totes joyes draps daur de seda e altres semblants coses spaes vaxella daur dargent e totes altres joyes e coses que ells per son offici en guarda e custodia tenir son strets: al cappella major los vestiments e perellaments retaules e totes altres joyes daur e dargent e reliquies de la nostra cappella: als sobrecochs calderes asts ferres e altres ostilles e coses del servey de la cohina: als rebosters largent de que continuament nos e nostres companyes en lo palau nostre menjants usam e tovalles e altres coses al seu offici adjunctes: als cavallerices selles frens sporons: al armador real espaes cuyraces asperchs e elms guarniments de cors jubets e espatleres e lorigues de cavall e perpuntes e altres coses segons que liurades per son offici li seran: al panicer tovalloles e totes altres coses les quals al offici de cascun dells custodir seran liurades: del qual libre a nos un translat ne sie liurat salvant daquelles coses les quals per continuu servy e us se deterioren les quals a la almoyna son liuradores axi con son tovalles tovalloles escudelles e talladors de fust los quals en aquest cas que als almoyners seran liurats als dits officials cancell e desnot. E lo terç libre en lo qual no sescrisca sino la messio de nostra casa real lo qual libre de comtes manam esser nomenat e aquell cascun any sia tengut mudar en lo dia de ninou. Lo quart libre lo qual registre appellat sera volem esser en lo qual los albarans de quitacio de vestir e de gracia e encara dacurriments seran e deuran esser registrats e escrits. Volem encara ell haver cura e diligencia fer seer tots los menjants en nostre palau per orde degut axi que a cascu sia guardada sa honor segons son estament salvant los menjants

en nostra taula los quals per lo nostre majordom volem e manam eser ordonats: e sia tengut de comptar e de saber lo nombre daquells e de guardar que noy menuch alcun sino aquells qui menjar hi deuen segons la nostra ordonacio sobre aço feta: e si alcun hi menjave qui menjar noy deja man als porters que aquell ne giten: e del nombre dels dits menjants en lo libre del compte de la messio de casa faça mencio. Encara les viandes davant los menjants en lo nostre palau posar faça diligentment e ordonada als portadors daquelles e cura haja que de les dites viandes en lo nostre palau falliment alcu no sia e que daquelles menjades no sien fora nostre palau: e car rahonable cosa es que si en la messio de nostre palau certa ordonacio feta havem que en temps de host on majors despeses se conve a fer façam provisio salutar per la qual les viandes no poques en aço necessaries ab diligencia sien distribuydes e guardades: per ço ordonam que lo dit escriva de racio tots temps que host menarem e viandes als stipendiaris o persones de nostra host per lur sou donar ordonarem volem e declaram lo dit scriva de racio haver cura diligent de fer albarans als dits stipendiaris lo qual a aquells qui la farina vin bescuyt cibada e altres viandes nostres en la host tendran man a aquells en paga o acorriment de sa quitacio o sou axi daquells qui servit hauran con daquells qui servir hauran liurar per ço que dallo que servit hauran sien satisfets e del temps que servir deuran hagen paga bastant: axi que guartse lo dit escriva que les dites viandes no sien liurades als dits stipendiaris sino segons la ordinacio que nos sobre aço havem feta. E norresmenys ajustam a son offici per albarans de quitacio de tres en tres meses als domestichs nostres

del temps que hauran servit segons los gatges als quals en lo dit libre de racio seran escrits e albarans de vestir a cascun dels dits nostres domestichs cascun any en lo primer dia dabril a cascun dells segons sa condicio e grau juxta la nostra ordonacio sobre aço feta : encara albarans dacurriment e de gracia con e quant per nos li sera manat. Empero tota vegada se guart que albara de gracia a alcu no faça oltra cantitat de vint y cinch libres barcheloneses los quals al nostre tresorer seran endreçats axi empero que aquella gracia no sia sino de quitacio o de vestir: e con nos convendra e volrem pagar los nostres soldejats de la host en diners lo nostre scriva de racio albarans a aquells de mes en mes faça del sou o quitacio que nos en aquella host haurem ordonat e atorgat donador los quals al nostre tresorer sendreçaran e lo dit tresorer a ells pach e reeba mostra ensemps ab lalguazir e menescal e altres per nos assignadors dels cavalls e armes dels dits stipendiaris: guartse pero que si daquelles persones de les quals reebuda haura mostra ni ha alguns que sien tenguts anar ab nos en host dels cavalls e armes daquells no faça estima e aquells que estimats hauran en escrit mete per tal que si lestima daquells volrem o deurem esmenar aquella façam segons la estimacio reebuda. Encara dehim al dit escriva de racio pertanyer que tota vegada nos hostejants deja assignar e ordonar certes persones axi de cavall con de peu per dies nits e hores segons que per nos li sera manat qui façen la vetla o guaytes e escoltes per la host axi que segons les companyes que ab nos en la host seran sia feta la guayta covinent: esguardants pero que les dites guaytes e escoltes sien per tal manera divi-

sides quel carrech sia entre ells compartit egualment: empero con lo dit escriva de racio la guayta haura ordonada abans que daquella faça manament aquella a nos mostrar deja si nos en aquella volrem alcuna cosa mudar. Encara dehim al dit offici del escriva de racio pertanyer reebre e ministrar les cenes que nos reebrem e reebre manarem en presencia e aquelles si seran en viandes de partir e de distribuyr als domestichs de nostra casa : e en lo distribuyr daquelles viandes seguesca la nostra ordonacio sobre asso feta la qual manam a ell continuament ab si portar per tal que aquella en alcuna cosa no romanga imperfecta ans aquella sia en totes maneres complida e seguida segons que de nostra volentat es ordonada e la qual al profit dels nostres domestichs havem feta. E encara volem al offici dell pertanyer que encontinent fet per nos alcun viatge se enform ab lo sobrazembler de nostra cort del nombre de les besties les quals haura logades per causa del nostre viatge dessus dit e del loguer e de la messio daquelles reebra compte del dit sobrazembler e de son lochtinent e faça pagar en presencia sua als homens de les besties de loguer tot ço que degut les sera per la cort e fassa albara al dit sobrazembler de tot ço que li sera degut per raho del dit viatge e per altres messions. Sia encara tengut lo dit scriva de racio de comptar per cascun dia la messio de casa nostra ab la un dels majordomens si esser hi pora e ab los officials majors e enserch diligentment que en lo dit compte alcuna cosa no sia sobremesa : encara enquira que en alcun offici de casa frau alcuna nos faça aytant con en el sera: albaran debitori al comprador de aquelles viandes que haura manlevades a obs de nostra cort per cas-

cun mes faça quen mester sera. E noresmenys dels nostres cavallerices e del sobrazembler e sartre per cascun mes o de dos en dos meses comte lo dit escriva de racio reeba de les messions que cascun haura fetes en son offici reebent daquells segons ques conve sagrament que en lo dit compte frau alcuna no es comesa. Encara a manament dels majordomens dels algutzirs del canceller e del maestre racional los quals ells hauran condempnats en la quitacio segons lo poder a ells donat al fer dels albarans deduyr sie tengut: pusca encara lo dit scriva de racio a aquells qui compte retre a ell son tenguts los dits comptes recusar e contradir. Stablim encara quel dit scriva de racio les condempnacions ques faran per los havents poder a aço de nostres e contra nostres domestichs officials en lurs quitacions aquells encontinent not a cascu e en apres dels dits notaments faça albara debitori al nostre almoyner e aquells pusca als pobres de Christ larguir e degudament distribuyr. Ajustam encara quel damunt dit scriva de racio a nos que be e feelment se haura en son offici faça sagrament e que res no ha fet ne fara perque lo dit sagrament no pusca en totes coses observar.

Del Lochtinent e Scrivans de racio.

Reebre compte enujosa cosa desem: moltes vegades es pero necessari jutgam aquell oyr. E per tal que mils ho pusca portar lescriva de racio ordonam que en son offici un escriva qui sotsescriva de racio sia nomenat et dos altres qui scrivans del dit offici seran nomenats del qual se pertanga escriure totes aquelles coses les quals lescriva

de racio los manara e es tengut de scriure e de fer: e majorment en absencia del escriva de racio lo lochtinent e si aquell noy era lo pus antich en loffici escriva e faça ço que lescriva de racio es tengut de fer per raho de son offici si donchs en altra manera daquell offici no ordonavem: e a aquell en totes coses tocants lur offici los dits lochtinent e escrivans obeesquen per rahon de son offici e sagrament encara al mestre racional aytal con a nos es tengut de fer lo dit scriva de racio los dits lochtinent e scriváns sien estrets prestar.

Dels Convits.

Jacsia que aquells convits sien represes los quals sens caritat e temor divinal a glotonia servexen: empero aquelles coses que de caritat sola nos a Deu fan agradable proceexen en los quals neguna vida no es morduda de absents nons troben represes mas laudables. Emperamor daço nos qui caritat e encara dileccio entre nos e el poble a nos comes per aquell al qual per gran caritat e amor son fill en terra trametre plach conservar desigam havem excogitat prudentment que en les festivitats de la Nativitat de nostre Senyor de Apparici de Pascha e de Panthegosta convit façam per tal que nos qui alegria als sotsmeses comunament mostrar no podem per tal que ells no se regirassen de temor de disciplina si al nostre regiment frens de alegria relexassem cor mentre que nos aquells leerosament alegres guardariem pus ardidament ells a coses no degudes se regirarien: almenys als dies aquests la nostra cara alegra tots hagen facultat de guardar cor per aço

dileccio entre princep e sotsmeses molt se conserva cor axi con dit havem axi con massa alegria nou als sotsmeses e a vegades profita als princeps que en temps deguts leticia e alegria demostren car aquells presidents als pobles si volem ferm seer la cadira sots alegria e gracia esguardaments plens mostren per tal que per arogancia de rigor no encorreguen odi del poble: e aço en los dies empero o festivitats damunt dites esser fet determenam per tal que tals dies e tan sollennes al nostre poble axi con dit es damunt sens solennitat no passen. E en la festa encara de sent Johan evangeliste si en la ciutat de Valencia e del martiri de sent Pere apostol si en la ciutat de Leyda e de sancta Anna si en la ciutat de Mallorca e de la assumpcio de nostra dona sancta Maria si en la ciutat de Barchelona e de la exaltacio de sancta Creu si en la vila de Perpinya e de sent Marti si en la ciutat de Ceragoça serem personalment constituits sollempnes convits per les festes les quals fem a honor dels dits sancts e de les reliquies sanctes qui son collocades en les capelles nostres dels dits lochs moguts per devocio pia manam esser fets: en aquests convits empero per los nostres majordomens bones notables e honrades persones de les quals los dits nostres convits mes sien honrats que deshonrats volem que sien appellades e convidades.

De les viandes.

Jacsia ques pertanga les corts dels reys e dels princeps de diverses e varies coses habundar cor pero moltes vegades moltes viandes especialment ab treball e gran

ministeri conquesides malalties engenren ebeten lo seny vicis dins meten virtuts foragitan sino son remesiats per medecina de temperança la qual es mare de castetat. Cobeejants donchs axi a la salut de la pensa con dels cors per remey salutable proveyr statuim que la cort nostra regladament en lo dinar de dos menjars apparellats tan solament sia contenta: volem pero oltre aço alcunes vegades a conexença del majordom de la nostra cort dalcun antremes esser appareylat. En lo sopar de un continuament o de dos alscunes vegades segons que al dit majordom sera vist expedient: pero con convit farem tres viandes sien donades e un entremes e lavors los cochs els altres de la cuyna ministres mes que no han acostumat sien diligents que totes coses e sengles a la dita cuyna pertanyents diligentment e ben e sens macula de reprehension sien appareylades. En apres volem e manam que en la cort nostra sien donats menjars los mellors ques poran atrobar axi de volateries con daltres carns grosses axi que en la setmana divern a la taula nostra e a tots aquells qui menjaran en aquella quascun dia gallines e en stiu polls continuament en dues maneres si donchs nos per nostre plaer aquestes viandes per altres no mudavem e a la taula dels cavallers qui fora la nostra taula menjaran e els altres qui a la taula daquells seuran tres dies de quascuna setmana ço es dicmenge dimarts e dijous les dites gallines en ivern e polls en estiu manam esser donades cor aquests els altres menjars volem esser apparellats segons la qualitat del temps en ivern aquelles ques convenen a ivern e en estiu aquelles qui son congruents al estiu: ajustants que dels dits menjars la un sia cuyt en aygua laltre en ast o en altra manera

en axi quels dits menjars de tot sien no semblants e diverses. Quant dels dits menjars axi de carns grosses con de volateries devant nos e prelats cavallers e altres persones de qualque condicio sien seran posadors aquest orde volem esser servat ço es quel dit majordom de la cort nostra guart diligentment que abundantment e sens vici de exces quascun dels dits menjars sia posat en tal manera engir aço son offici exercen que indigencia fuscha e sobrefliutat de tot en tot esquiu: e per tal con en lo posar demunt dit se pertany a alscuns segons la condicio de lur stament mes que als altres esser honrats volem que en lo tallador nostre per vuit persones vianda sia posada e en los dels fills de reys de nostra casa e de archabisbes dels reyals de nostra casa si cavallers seran e de bisbes sotsmesos nostres per sis e dels altres prelats e cavallers de nostra senyoria qui a nostra taula siuran e menjaran devant ells per quatre de les dites viandes sia posat: e aquest horde hi sia servat que a tots los menjants en la dita taula que sia posat un tallador entre dos menjadors si donch no era alcun arquebisbe qui per causa donor volguessem seer a taula primer de nos et a aquell un tallador devant sia posat ab la quantitat de la carn damunt en lo seu grau espressada: e si se esdevendra que alcun bisbe aquell dia haura celebrada missa devant nos volem que aquella honor li sia feta que es feta a archabisbe seent en nostra taula. Mas si a nos convendra convidar persones de gran stament volem que en lo nombre de les viandes la dita nostra ordinacio no sia servada mas habundantment lo nostre palau sia servit e los menjadors en aquell complidament provehits. E per ço con se pertany de la nostra reyal

magestat pus sollemnialment esser servits aquells dies quels altres acustumats volem que en los talladors de nos e daquells qui en nostre palau menjaran aytal orde sia servat ço es que en nostre tallador dels reys fills de reys primogenits e de cardenals per vint persones de les dites viandes sia posat e en los talladors de fills de reys no primogenits de patriarches e de archabisbes per setze e dels bisbes e dels qui de sanch reyal ledesmament devallaran qui no seran fills de reys e que sien cavallers per dotze e dels altres prelats e de cavallers quan a la nostra taula siuran per vuit a quascun sia posat. Empero declaram que los dits talladors sien posats segons la nostra ordinacio damunt spressada et en los dits talladors no metem nombre.

De la manera de dar racions.

E si engir les viandes en lo nostre palau e casa reyal als menjants aministradores orde degut observador havem disposat: molt mes necessari esser jutjam que quant que quant les dites viandes als nostres domestichs per racions e majorment en host on los princeps majors despeses no poden esquivar que en destribuir e divisir aquelles temprança e mesura molt mes lavors es necessari sia observada. Perque ordenam que con a nos se convendra ostejar on no es custum los nostres domestichs devant nos menjar o per cami anant on per defalliment dalberchs los nostres domestichs menjar nos nons poden bonament acompanyar o en cas que per necessitat o volenterosament nos volents ordenar que devant nos no mengen: en aquell cas ordenam quel escriva nostre de racio lus do racio en aquesta

manera ço es lo cafiz de forment a mesura de Valencia a cent vint persones lo dia del qual a cascuna persona vendra trenta unces de pa cuyt e el cafiz de la civada a la dita mesura a setze besties lo dia e vendra per bestia tres almuts e lo quarter del vin a mesura de Valencia en que ha tres ferrades de cort a sis persones lo dia e un molto a divuit persones lo dia: vaques porchs carn salada gallines cabrits e peix e totes altres coses a consciencia e a bon arbitre del escriva de racio comanam e la sua consciencia daço carregam.

Dels frens e altres apparellaments de cavals.

Per tal con aquelles coses les quals per los princeps se fan pus leugerament per los sotsmeses son tretes en exemple: esguardador esser jutgam que en tots los nostres fets axi com real altea no poch ho requer honestament e temprada nos hajam axi que los savis en ben sien conformats e els no savis e avanitats entenens en temprança sien provocats. Hon sobrefluitats esquivants majorment en aquestes coses les quals ordinariament san a fer: volem que ordinariament si donchs per altra causa en altra manera fer no ho manavem quatre selles palafrenals ab lurs frens de les quals les dues ab nostre senyal real e les altres dues la una ab senyal de sent Georgi e laltra ab senyal antich de rey Darago sien a servey de nostra persona apparellades les dues de les quals hagen cuyrs cuberts de velluts daur e de seda comunits e les altres dues romanents hagen cuyrs no cuberts de velluts segons manera apparellada accedent a nostre desijament : de les dites empero dues selles ha-

vents cuyrs cuberts de vellut cascun any la una prop la festa de la Nativitat del glorios Salvador del humanal linatge sia feta e altra prop abans de la festa de Pentacosta aximateix sia feta e les romanents dues selles havents cuyrs no cuberts de vellut cascun any prop ans de la festa de la resurreccio de nostre Senyor la una esser feta ab aquest edicte laudable manam e laltra prop de la festa de Omnium Sanctorum volem esser complida: e apres sis almenys selles darmes destinades per servey de nostra persona hajam de les quals dues sien de nostre senyal real de tot en tot decorades e les altres a senyal de sent Jordi e les dues altres romanents al dit senyal antich de rey Darago. Manam encara que quatre mantes almenys continuament sien appareylades a cobrir les dites selles a servey de nostra persona destinades les dues de les quales sien a nostre senyal real en totes les lurs parts e les altres la una a senyal de sent Jordi e laltra al senyal antich Darago. En apres subjungim a les coses damunt dites que continuament hi sia copia de mantes e daltres coses necessaries a cavals e a les altres besties damunt dites.

De les vestidures e altres ornaments.

Reyal saviea cobeejants totes coses ben disposar molt deu entendre que en vestidures e altres ornaments tempre son comportament sobrefluitat excessiva de vestedures la qual mes a ergul es escrita que a laor majorment reprement en los altres encara ornaments a honestat deguda observan cor res no es pus loable engir estament de princep atrobat que ordonar son comportament en tal manera

que agradable a tots aparega e honest cor per aço a tots aço vehents se tolra occasio inordonada de elacio e sera impremuda affeccio de honesta conversacio. Emperamor daço cobeejants per les coses damunt dites e rahons en ornaments e en gests nostre comportament amesurat esser et honest no per aço que a despeses sobre aço perdonar entenam mas per aço que bon exemple als altres apparey-lem: statuim e ordenam e servar manam que per la persona nostra vestidora sien fetes cascun any ordinariament vestedures en les festivitats ques seguexen: de la Nativitat de nostre Senyor de Epiphania de la Purificacio de sancta Maria de la Resurreccio de la Ascencio de Pentacosta de Corpus Christi de sent Johan Baptista de la Assumpcio de santa Maria de la nativitat de sancta Maria de Tots Sants de sant Andreu: les quals vestedures segons ques pertany sien complides e de penes de vayres sien folrades exceptades les vestedures de Pentacosta de Corpus Christi e de sent Johan qui de cendat sien folrades. Volem encara que ab aquelles ques faran en les dites festivitats de Nadal et de Epiphania de la Resurreccio de nostre Senyor e de Pentacosta sien fets mantels ab los quals los reys per solenne comitiva decorada se han acostumat de embellir. Encara sien fetes quatre vegades lany vestedures e dues vegades lany capells de sol dels quals usem cavalcants: e les primeres vestedures empero ab capell de sol sien fetes en la festa de sent Miquel e les altres empero menys de capell de sol lo dia de sent Marti e les altres ab capell de sol lo dia de sancta Maria de març e les altres sens capell de sol lo dia de sent Phelip e sent Jacme e no sien oblidatz daver e de esser tenguts capells de sol de belles

obres e de margarites decorats. Manam encara cascun any per lo dia de divendres sant vestedures de drap quaix escur esser fetes sens alcuna folradura les quals nos aquest dia no per abelliment mas en comemoracio de la passio del nostre Redemptor qui en aytal dia volch murir per salvar lumanal linatge portar duem ordonador e aquelles en laltre dia seguent per lo nostre almoyner a un pobre de Jesuchrist manam esser donades. Ordonam encara que de sis en sis anys en la festa de Nativitat de nostre Senyor sia appareylat e fet novellament un lit de drap daur e de vellut o daltres draps de seda richs ab cobertor lo qual en la cambra on nos deurem dormir sia apparellat: encara sinch coxins daquell mateix drap obra e color per seer e en aquells et recoudar quant nos en cambra serem esser fets declaram dels quals los dos majors quels altres seran. Norresmenys draps de lana per estendre en terra deure esser injungim los quals en totes les sues parts en colors e obrages sien semblants al dit lit: e volem encara que de quatre en quatre anys en la festa de Pentacosta se face un lit ab sos appareylaments deguts de cendat de nostre senyal real lo qual lit se pertany parar en la cambra nostra de consell tota hora que dues cambres se apparellaran. En apres volem altres dos pus pochs esser fets de cendat de qualsevol color de quatre en quatre anys la un dels quals en la festa de Paschua e laltre en la festa de Omnia Sentor esser fets declaram los quals quant que quant caminarem e en alcuns lochs no solemnes per alscuns dies aturarem a nostre dormir serviran: e a quascun daquests lits tres coxins del drap color e obra dels lits e sis draps de lana pera posar en terra a cascun lit de la color matexa daquells

esser fets expressament decernim. Ordonam encara que de quatre en quatre anys en la festa de sancta Maria dagost tres cortines de cendat o de drap de seda e quatre coxins de vellut o de drap de seda dos grans e dos altres cayrats pus pochs e un drap de seda qui les parets del oratori cobra e dos draps de lana quils banchs e lo sol cobren daquella color que a nos pus plasent sera ornats del nostre senyal real o del senyal antich dels reys Darago o de sent Jordi sien fets e honradament apparellats. Volem encara que sien tenguts draps de lana ab istories qui servesquen a nos quant serem en la taula posanlos detras nos en les parets e fican o encara ells en lo cap del lit nostre posan con sesdevendra nos en tal loch esser on no se appareylaria per nos lit ab sobreposat appareylament: dels quals draps alscuns dells sien per gran belea e altres preeminents per tal que als pus solennes dies axi con nostra altea ho requer sens deturpacio de solennitat pusquen servir. Ordonam encara que sien fets bancals de lana ben de diversa color obrats qui a nos servesquen en lo seti nostre en lo qual siurem con menjarem e a taula serem. E encara se facen coxins part aquells del lit de drap dor e de vellut lonchs de vellut daytal color de la qual son les nostres armes reyals qui a nos servesquen per seer tota hora que menjarem e en la taula serem. Manam encara que sien fets resostenidors e bancals e dos coxins lonchs e quayrats que sien de drap daur qui a nos servesquen con nos al poble nostre alcuna cosa parlar deurem e ells a nostra presencia appellarem o en altre us a nos servesquen segons que a nostra volentat plaura. Ordonam encara que un cobertor de draps dor o de

velluts ab penes derminies se faça e altre de lana ab penes vayres folrat e altres dos folrats de penes grises los quals sien posats sobre nostre lit con nos de nit o de dia jaer sesdevendra o dormir. Volem encara que continuament sien hauts e tenguts en appareyl vanoes e lànsols per los lits nostres: e totes les damunt dites coses salvant aquelles de les quals es dit en quines festes se deuen fer sien mudades e altres de nou sen facen tota hora que necessari sera e encara opportu e als nostres camarlenchs sera vist faedor: esguardants los damunt dits camarlenchs que en sofficient nombre daquelles tots temps sien haudes segons quels fets als quals les coses damunt dites ordenam ho requeren: en tal manera faents que no tan solament de un ornament per cascun fet siam contents ans de diverses e de cascuna color per nos desus ordenades: en tal manera que con se esdevendra nos per fet en diverses lochs appareylaments preparar per fretura de les coses damunt dites la ordonacio nostra ne en manera ne en colors no puga en neguna manera esser mudada.

De les Oblacions.

Attenents que davant los huyls de Deu null temps la man no es vacua de don si lenteniment del cor sia de bona volentat plena dels dons de Abel perque los dons offerts de Abel foren plasents: axi volents donchs les oblacions les quals en les misses e en les mans offeri del cappella ordenar no a quantitat axi con aquells que ço que als cappellans lurs donen en alcuna manera si mostren liurada a oblivio aquella paraula dominical en la qual

se monstra que la man sinistra no sapia lalmoyna la qual fara la dreta e axi mateix del altre tot en oblacion que offeren a les misses posen: mas a significacio tan solament pus que axi con se pertany als cappellans nostres en altra manera provehim esguart haven: ordenants que en los dies de la nativitat de nostre Senyor de Pascha de la Ascencio de Pantagosta de Corpus Christi e de Tots Sants e de quatre festivitats de madona sancta Maria un diner daur a oblacio de la missa major a nos sia appareylat e haut: a les altres empero misses si alcunes ne oyrem tres diners dargent. En la festa empero de la apparicio de la estela cor aquell dia per reys aur mirra e ensens foren offerts a Jesuchrist Salvador nostre volem que offiram en la mayor missa un diner daur dins una capseta ensens dins altra e mirra en altra en poca quantitat cor sol asso a significança fem dels tres reys qui en semblant dia les sobredites coses en Betlem offeriren a nostra dona santa Maria: les quals offerren cascun per si ço es primerament laur e puix lencens e apres la mirra: e en les altres misses si alcunes aquell dia ne oiem tres diners dargent: e en lo dia pero de divenres sant trenta diners dargent con a orar la Creu irem offerir volem per tal que axi con aquell traydor Judes malvadament lo Salvador Redemptor nostre per trenta diners dargent vene nos piadosament aquells offeren la tradicio e la sua mort daquen seguida en nostra real pensa remembrem. En les festes empero de ninou e de la trinitat car son festes de nostre Senyor on que siam volem que offiram tres diners dargent: encara en la festa de sant Johan evangelista si en la ciutat de Valencia serem e en la festa de sent Pere si en Leyda e en la festa de sancta Anna si en

Mallorca e en la festa de la Exaltacio de sancta Creu si a Perpinya e en la festa de sent Marti si en Çaragoça personalment erem constituits per esguardament e reverencia que les nostres cappelles dels dits lochs a invocacio daquells sants son nomenades tres diners dargent aquests dies volem e ordonam per nos esser offerts: aço pero a la primera missa car si altres misses mes avant oyrem volem per nos esser offert a cascuna vegada un diner dargent tan solament. En les altres empero festes o dies en la missa o misses un diner dargent tan solament offerir de present ordenam: ab aytal empero consideracio en les damunt dites festes nomenades de nostre Senyor de sancta Maria e de Tots Sants aur offerir havem ordonat que axi con al fill de Deu alguna cosa no es comparadora ne a la sua benauyrada mare de lo qual el volch en aquest mon reebre carn humana e encara de tots sants perque aquell dia del fill de Deu e de la sua mare e de tots altres sants de paradis es general festa aquell dia celebrada per tal aur lo qual pus excellent e precios a tots los altres metalls del mon e alcun comparable no es atrobat a aquell aquests dies offerir havem ordenat axi que lun diner daur o dargent a honor de la deitat e los tres diners dargent damunt dits a honor de la trinitat offerir son enteses.

Dels Honors a alcuns con se pertanyen faedors.

Quals que quals coses les quals per causa de honor procesir son conegudes esser de mellor manera son sanccides: on honor deguda concernen per la present ordinacio promulgam. Perque quant reys cardenals o patriarches o

arcabisbes ab nos sesdevendra menjar en cascun loch volem ells a nos en seer davant esser si donchs dos o mes no fossen cor en aquell cas la un solament pot devant seer perque entre les molt grans laors real dignitat a manera de la estela rayant resplendex que per esguardament de la sancta fe en moltes maneres maifestava reverencia a aquests qui tantes dignitats ecclesiastiques son ennobleits. Si empero los reys o los cardenals ab nos iran alcunes vegades e ensemps anar no poriem ab ells covinent cosa arbitram esser a nos aquests davant anar. En apres bisbes qualsque sien en la taula nostra seguen primers que nos menjants aquells dies en los quals ells davant nos sesdevendra preicar o fer loffici de la missa: e si alcu mestre en theologia aquell dia preicara volem que sega a la nostra taula cor ells per laçament de la honrada religio als divinals serveys continuadament inherents en aquells dies reeben de molt gran nostra utilitat e no de pocca auctoritat exercici demostrar divinals parlaments proferents per rahon deuen esser decorats de honor mes que als altres dies. En apres cor reys o frares de reys o altres fills de reys o cardenals patriarches et archabisbes et bisbes pero legats del papa entraran en alcuna vila de les terres nostres o en alcun castell o en alcuna ciutat nos lavors aqui estants exirem a ells reebens ells ab honor segons que sera vist opportu cor cohobejadora cosa es exhibicio de honor con aquell a qui la dita honor als altres dignes faça ab clamor de laor ennobleir. E a bisbes encara si legacio del papa apportaran aquesta honor matexa volem per nos esser dada.

De les Fruytes en la taula ministradores.

Jacsia que menjar de fruytes no sia per meges molt approbat elles pero per gracia dels homens son perduytes a tast humanal naturalment son ordonades: perque en les regions en les quals se fan de bona costuma e en dinar e en sopar comunament son ministrades. Statuim donchs e manam que en temps destiu e encara en altres segons que les dites fruytes covinents e degudament poran esser trobades en per tots temps sia donat de aquelles en lo comensament del dinar de dues e en lo començament del sopar de una tan solament: e en la fi empero del dinar no sien donades alcunes fruytes ordinariament sino a nos e a aquells qui en la taula nostra siuran e lavors encara sien donades fruytes segons que lavors per nos sera ordenat. En los dies empero en los quals se fara convit els dies dels dejunis sien donades de una o de dues fruytes en temps congruents e en la fi de la taula si donchs neules ab piment no eren ministrades: en la fin pero del sopar sien donades per tots temps de una o de dues fruytes si poden esser trobades o almenys en loch de fruyta formatge sia aministrat. Guardense pero los officials als quals se pertany la aministracio de les dites fruytes que les fruytes damunt dites axi seques con madures bones e cenceres hagen e ministren.

De la Illuminacio de la cort real.

Cor celsitut reyal per eminencia e estament ennobleit per rahon en la cort daquella illuminacio magnifica es observada: emperamor daço ab aquesta nostra sanccio manam que aytal copiosa illuminacio totes nits en lo nostre palau nos menjants o els nostres domestichs sia hauda. Primerament que quant nos menjarem costa la nostra taula quatre brandons o tortes sien tengudes: en apres un tortiç de una unça e mija en lo cap de la nostra taula sia haut e un altre entre nos e aquell qui pus prop jusan de nos siura: e entre tots los altres menjants en la dita taula de dos en dos un tortiz de una unça sia posat. E en la taula dels altres cavallers qui en nostra taula no menjaran entre quatre menjants sia posat un tortiz de una unça: en les altres empero taules entre quatre menjants un parell de candeles sien posades. En apres si en alcun loch apres sopar anan o estan serem dins nostre alberch ordenam que quatre brandons o tortes devant nos sien tengudes e si en nostra cambra on solem dormir e repos nocturnal haver volrem en qualsevol cas esser en aquell cas devant nos de les dites tortes dues tan solament ne sien tengudes. Si empero de fora lalberch de nostra habitacio cavalcan o a peu irem en lo temps damunt dit deu brandons enceses ab aquesta nostra sanccio covinent manam esser portats: pero con en temps de nit quant dormirem en la cambra en la qual jaurem un estadal fet observada similitut de candela lo qual servesca nos durment de nit e dos ciris cascun de dues unces e longuea de dos palms de cana de

Barchelona enceses continuament sien tenguts costa els quals dotse candeles volem esser haudes les quals sien a servici de les nostres cambres. Declaram encara la quantitat de les coses desus dites que cascun brando sia haut de pes de set liures de Valencia les candeles empero disposam esser aytals que sinquanta ajustades sien justes de pes de una libra de Valencia. Disposam encara esser observat que cascun any en la festa de la Purificacio de la Verge Maria nos divinal e solennial missa hoents tingam un ciri de cera blancha de pes de una libra e a tots aqui estants oents los divinals e solennes officis damunt dits sien donats ciris de diverses peses segons varies qualitats dels estaments daquells ço es a reys cardenals et fills de reys primogenits si aqui seran ciri de una libra axi con a nos mateix e a patriarches arquebisbes e fills o frares de reys qui primogenits no sien de miga libra e a bisbes e als reyals e a comtes de quatre unçes et a vescomtes e a barons e a cavallers e a abats e altres prelats un ciri de tres unces sia donat e sia tribuit a cascun dels escuders e altres anants cavalcant ciri de pes de dues unces: sia liurat ençara a cascun dels altres ciri de pes de una unça. En apres subjungim a les coses damunt dites que tots los ciris de pes de una libra els altres de mija els altres de pes de quatre unces els altres de pes de tres els altres de dues els altres de una per nostre reboster sien apparellats per lo divinal servey en la nostra cappella axi con se pertany faedor.

De la Illuminaria quant per defunts se celebra.

Ab pia devocio pensants que si per salut dels feels defunts als quals profiten devant totes coses solemnitats de misses e ecclesiastichs sagraments aquests misteris celebrar fem a nos guoannyan merits de vida e als nostres successors e als altres profitan per exemple. Perque en aquestes coses se pertany de la nostra reyal magestat que la esgleya o cappella en la qual aquestes coses sesdevendra celebrar a laor e gloria del divinal nom sia de diverses luminaris illustrada e de varis resplandors hornada. E axi ordonam que quant farem cantar offici de defunts et missa per pare o per mare o predecessors nostres sien hauts enceses en la solennitat de les misses e dels altres divinals officis cent brandons: per lo sant pare encara que ab nos no haja ajustament de sanch o per qualque rey o reyna que a nos sia tengut de parentiu vuitanta brandons: e per cascun fill de rey primogenit sexanta brandons: per los altres fills o filles de reys no primogenits o cardenals o altres reals e encara patriarches e arquebisbes per cascun daquells quaranta brandons: e per cascun bisbe abbat o baro trenta brandons en la forma damunt dita sien hauts. Aço pero declaram esser fet ço es la primera vegada: e si altra o altres vegades per los dits nostres predecessors o altres reys damunt dits o fills primogenits daquells los dits officis fahiem celebrar en lo loch on lo cors daquell per qui aço fer volrem sie soterrat lavors quaranta brandons sien hauts: e axi mateix si per fills de reys no primogenits e els altres desus nomenats lo dit

offici fahiem celebrar vint brandons en cascuna vegada seran tenguts: pero si en altra manera los dits officis fehiem celebrar en nostre hostal segons que havem acostumat o entre lany per los dits reys o fills de reys primogenits vint brandons volem esser ordonats: e per tots los altres demunt dits deu: car aço solament per devocio havem ordenat e los dits brandons de pes de quatre liures cascu declaram esser. Pero si alcun dels sobredits eren soterrats fora nostra seeyoria a nos per alcun cas erem en aquell loch on alcun o alscuns daquells serien soterrats: volem que aquesta nostra ordinacio no sia servada mas segons que de la nostra reyal magestat se pertanyera e la honor daquells ho requerra manam esser fet.

Del Argent de la cort nostra.

Jacsia ques covenga a reyal magestat que la cort daquella axi de vaxella daur con dargent sia decorada: deguda cosa pero es engir los sotsmeses grau e orde observar per tal que aquests per prerogativa de vaxella se alegren los quals noblea de linatge o eminencia de dignitat o proximitat de princep ennoblexen. Emperamor daço statuim que tots en lo nostre palau de qualque estament sien qui cavalcant vagen en escudelles e platels dargent mengen e en tases no empero daurades beguen: empero los cavallers abbats e priors e encara comtes vescomtes e barons jacsia que cavallers no sien taces dargent daurades e majors de les altres hagen per lur beure e menjars a ells en talladors dargent sien apportats. Declarants empero que tallador alcu no venga cubert al nostre tinell exceptat lo nostre si

donchs aqui rey altre o cardenal o fill de rey primogenit menjants no havia. A tots empero cavallers doctors o cappellans o altres persones destament ab bacin e ab pitxer dargent en la fi de taula sia donada facultat de lavar.

Dels Consellers nostres.

Lo regiment de nostres sotsmeses nos axi havem que aquells no dampnificats servem faent justicia e encara el profit de la cosa publica cobeejants. Emperamor daço engir tants grans coses e aytals deuen suffragis de provisio ajustar que ab conseyll de hom de saviea e de experiencia de coses de proposit feels resplandents esser endreçatz nos cove: cor aquelles coses qui ab conseyl son fetes fins benauyrables reeben ne mereix sotsmeses regir qui neglegex estar a conseyl de savi. Perque a tan gran offici de consellers de la nostra serenitat real sien reebuts canceller e vicecanceller majordomens camarlenchs maestre racional tresorer e promovedors e encara secretaris qui puguen esser en aquells e encara altres quals que quals a aço conexerem merexedors: statuents per utilitat de la cosa publica la qual en nostres temps cobeejam conservar que negun de nostres consellers del loch en lo qual serem personalment constituits nos gos absentar ne gos anar a alcun convit ne altres coses en sa persona fer per les quals son venir a nos si era appellat se pogues en alcuna manera embargar si donchs primerament de la nostra serenitat no havia obtenguda sobre les coses damunt dites licencia special. En apres ordenam quels nostres consellers a nos per sagrament prometre sien tenguts que aytant com

poran a nos bon conseyl e feel daran dients aquelles coses que sabran conseylladores favor odi e temor de tota persona de tot foragitats. Encara secret de nostre conseyl servar feelment entendran e encara que no han feta alcuna cosa ne faran per avant que a les coses damunt dites sots sagrament promeses observadores obviar pusquen en qualque manera.

De la manera del seer e proposar en consell nostre.

Si engir la ordenacio de la cosa privada de la casa nostra cura havem hauda e Deu actor en aquella res aytant con en nos es no havem lexat imperfet: quant mes engir lo grau e orde daquells qui entorn de nostre costat cavalleregen e part de nostre cors esser son enteses obra donar deuem per tal que a alcu no sia legut la ordenança dels graus destorbar e no esguardada rahon del temps als çaentras militants esser davant posat: que axi con del humanal cors los membres de la part dreta del dit cors majors nodriments reeben e per major força son reformats axi reyals comtes barons e altres cavallers de la part dreta de nostre cors en conseyll sien decorats: e los prelats els altres clergues de la part sinistra en lurs seyles sien hondrats. E per tal con moltes vegades en nostre conseyl alscuns de nostres conseyllers per si o per conjunctes persones usen de offici de avocats: digna cosa jutgam quels dits conseylsers aytant quant en alcuna cosa proposar o allegar volran o alscuns per ells en loch acostumat no seguen mas decontinent se leven e del cercle del conseyll isquen si donchs nos per qualque causa moguts a aquells

donar honor no voliem cor egual cosa esser entenem que pensada la qualitat de estar de peus o de seer leugerament sia conegut que sostenga part de conseller o davocat. Si empero alcun dels dits conseylers per son offici o per nostra comissio alcunes coses al dit conseyl proposar sien estrets seent en lur loch acostumat les coses damunt dites proposar pusquen. En apres quals que quals de qualque condicio sien qui a la companya de nostres conseylers no seran agregats si per si o per altre davant nos en lo dit conseyl volran alscunes coses proposar o per altres postular de peus de necessitat hagen estar: si donchs per aventura nos esguardada la dignitat dells no volrem ells en seer especialment honrar. Empero si alcun ni ha de tan gran dignitat que mes quels altres deja esser honrat per qualque raho a la nostra presencia se convendra venir: en aquest cas la present nostra ordenacio no volem haver loch avans nos a aquell esguardada la sua dignitat puscam fer honor en aquesta part segons que de nos e dell se pertanyera. En apres los embaxadors de la persona del papa del emperador dels reys e cardenals e patriarches archabisbes de fills o frares de reys o de ciutats solemnes o a aquells semblants en lo cercle dels conseylers nostres seer pusquen: e si alcun dels dits embaxadors sera archabisbe o bisbe segue axi con los altres de conseyl nostre axi con si res no volia proposar: e si alcun dels damunt dits embaxadors per son propri fet alcuna cosa proposar volra sia observada la manera desus prop ordenada o dels altres magnats los quals specialment per causa volrem honrar.

Dels Serveys.

Jassia que tres sien acceptacions de dons per los quals la humana natura contre justicia militar es coneguda favor damistats ço es saber adulacio de laor e acceptacio corporal de don: pus laugerament empero se gira lo coratge per don de la cosa corporal que per favor de gracia e de laor. Hon volents esquivar quels conseylers nostres qui son estimats part del nostre cors no facen algunes coses per les quals en donar a nos ço que Deu no vulla consell pusquen esser torbats: volem e ordonam quels dits nostres conseylers de dons e de serveys qui los huyls dels jutges ençeguen si doncz no era de parent o de conseyler se abstenguen ab acabament cor oblacio e molt pus fort recepcio de don corch es de regiment: pero per tal que massa no siam vist ells estrenyer e per tal que als dits conseylers ço que per nostra prohibicio farien no pusque esser per los ignorants o estranys en altra cosa esser notat que segons la forma ques segueix pusquen tan solament pendre per la present laudable sanccio a ells licencia atribuim ço es totes coses menjadores sol pero que una persona oltra vint solidos de la moneda corrent en lany en la terra hon serem summa no subrepuig ço que haura reebut. E per tal con condicions de persones son molt esguardadores la on les coses damunt dites menjadores se darien per prelats o barons o universitats de viles o daltres corses de clergues o de lechs o de juheus o daltres colegis approvat o no approvat sol que no sia reprovat la damunt dita summa de vint solidos entro a sinquanta soli–

dos en lany estenem oltra encara les coses menjadores joyes valents deu solidos e no pus a ells tribuim facultat de pendre. En lo cas empero en lo qual alcun princep o altre al qual per nos fossen trameses alcun don a els o vestedures fer volien pusquen aquell o aquelles reebre aquesta sanccio o constitucio reyal no contrastan a honor del princep o del altre dessus dit: cor si missatges per princep o grans senyors a nos trameses don a ells de part nostra exhibit reebre recusaven aço a nostres volers desagradable per raho occorreria e a nos no tornaria a honor. Empero cor libertat de arguir es vist perdre e pert qui daquell pren qui per aço dona que no sia corregit: la damunt dita licencia loch haver no volem en aquelles persones les quals en nostra cort en aquell temps pleyt menarien o breument sesperarien de menar si empero a sabuda dells sera pervengut jacsia que fossen cosins o conseylers ans expressament ho vedam e si alcun en alcuna cosa sens nostra expressa licencia la qual en escrits letra ab nostre segell segellada haja contra o oltra la forma damunt dita haura reebut de nombre de nostres conseylers sera delit e oltra aço a nostre arbitre sera punit.

Dels salaris dels Comissaris.

Qui dretament jutgen o guardo de peccuniaria remuracio speren frau en alcuna manera perpetren cor justicia la qual de grat impartir deurien per accepcio de moneda mercadegen e es encara occasio de tots mals e començament de tota nequicia quan per jutges de les parts aytal sufragi se reeb no la benvolença del donant mas cupida

avaricia del reebent per la quantitat e per la manera del don reebut es demostrada: pero als delegats jutges per nos qui ne del fisch nostre o en altra manera de la cosa publica salaris prenen mas per nostra delegacio guardo reeben de jutgar no es deguda cosa de tot en tot sens loguer trebayl haver mas mes cove que a ells axi moderades esportules per les parts sien ministrades que esguardada la condicio de la causa la qual en juhi se du greuge no gran als pledejants sia ingerit. Ordonam per so seguents en aço costuma antigament observada que quant alguna causa per delegacio nostra a alcuna persona jutgadora cometem per la qual alcuna quantitat de moneda judicialment per alcun es demanada lavors lo jutge delegat conegut lo negoci e fenit de les dites parts abdues vuyt diners ço es de cascuna tan solament quatre diners per libre de tota la quantitat en juhi deduyta axi pero que tota la summa que per les esportules del jutge delegat sera exida encara per cascuna de les parts no sobrepuig trenta libres de moneda jaquesa en lo regne Darago o sinquanta libres de mallorquins en lo regne de Mallorcha o quaranta libres de reyals o barceloneses menuts en lo regne de Valencia o en Cathalunya les esportules aquestes volem poder muntar e no pus a avant. Volem encara que decontinent en lo començament del dit pleit ço es quant sera pleit contestat la hon se proceix servat acostumat orde de juhis o la on es respost als articles o alcuna cosa la qual per loch de demanda se preposa cant se proceeix per natura de la causa o per tenor de la nostra comissio simplement e de pla e sens estrepit e figura de juhi o en altra manera sens escrit e plet la tercera part daquesta

quantitat se puscha exigir de les parts e la altra terçera part al temps de la publicacio dels testimonis e la terçera part romanent lavors con la cosa sera sentencialment termenada: si pero la causa aquesta per amigable composicio o en altra manera en o per diffinitiva sentencia fin prenia lavors si ans del plet contestat per les maneres dessus dites del juhi sia departit res de les parts no volem esser reebut: e si lo plet sera contestat aço se faça ans que los testimonis sien publicats la tercera part tan solament de les esportules lo jutge aquell reebre pusca e no pus avant e si encara apres la publicacio abans de la sentencia les dues parts reeba: si pero ja sera en la causa conclus lavors entires esportules pusca exegir jacsia que encara no haja donada sentencia con daqui avant per ell no estia que aqui sentencia nos don. Si pero sia tan pocca quantitat aquella ques demana que les esportules exigidores a deu solidos no munten: lavors lo jutge qui dara la sentencia pusca deu solidos exigir e haver. Con per alcuna cosa pero se demana no moneda nombrada axi con qualque sia cosa no moble o de sol o encara moble o si movent o per aventura alcun dret incorporal haut esguart a vera e dreta estimacion de la cosa aquella aytant sia rebut per esportules quant se poria demanar si a estimacio peccuniaria se demanava: e si per possessori juhi se pledeja lavors la meitat de les esportules la qual en la causa de la proprietat se reebria tan tolament reeben los delegats: mas la on de pocca cosa se pledejaria guardantse que les coses aquelles no estimen imoderadament sobre la qual cosa les consciencies dels dits jutges carregam. Si pero en taxacio o en estimacio de salari alcuna part reputara

si agreviada lo canceller nostre deura lo salari ab egual moderament reglar: e si de libertat dalcun hom se pledeja axi ço es que de servitut en libertat se reclam o per lo contrari lavors feta extimacio en aytant quant aquell valria si verament sers era e no en plus aytant sia reebut e no plus per esportules quant poria esser reebut si extimacio peccuniaria dell era demanada. En apres si de special nostra comissio alcun delegat conega de alcun article axi con car la causa principal no es comanada mas alcun article es comanat axi con si era conegut esser comanat si alcuna caucio sia donada justament o no o sis pladeja si caucio en alcun cas sia donada o no e axi de semblants coses lavors si es conegut summariament e de pla no sia demanat per esportules de cascuna part o entre amdues les parts ultra deu libres: mas si la causa breu sera e la conexença breument espeegada majorment si de poca cosa o entre persones de poch estament lavors volem menys encara per les esportules esser reebut e sobre aço encara les consciencies dels reebents carregam que manera rahonable no passen: e si alcuna querimonia per la part feta sera lo canceller nostre lo exces deja moderar. En apres encara en les causes de les appellacions axi duem ordenador que si les parts la questio de les appellacions vullen justificar o impugnar per los actes del primer juhi axi que alguna produccio de testimonis o de cartes noy sia feta de nou en aquell cas volem que ultra la meytat dequell lo qual en la causa principal es prestat nos pusca estendre tota la quantitat de les esportules: e axi mateix volem esser observat si sien productes cartes poques e breus e les quals no freturen de gran examinacio. En altra manera

si eren moltes e que ab gran examinacio e treball esgardar e veure se haurien lavors volem que a arbitre del canceller pusquen esser crescudes per lo trebayl les esportules axi empero que la quantitat en la causa principal taxada en alcuna manera no sobremunten: pero si en la causa de la appellacio se faça noveyla produccio de testimonis o sien produits alscuns o alcun proces approbacio per aventura oltra el proces principal de la causa lavors lo salari o les quantitats de les esportules puscha a major summa muntar ço es entro a la quantitat desus espressada. En apres con en les causes criminals o de pena o de mort corporal o de mutilacio de membres infligidora se pladeja a vegades sesdeve exces esser fet en la exaccio de les esportules per los dits jutges delegats: volem que si los bens de la persona delada del crim sien pochs ço es entro a cent libres valents haja tan solament en bens lavors cent solidos daqell se puguen exegir e no pus: e si de cent libres entro a doscentes en bens hagen puguen esser demanades deu libres e no pus: si empero en bens haja ultra doscentes libres lavors salari entir se pot demanar: salvant empero que en les causes de la appellacio en les criminals causes sia servat ço que en lo plet civil es desus ordenat axi que si no fa alcuna produccio salari sia minuit en la meytat o sia augmentat entro a manera deguda segons la manera de la produccio feta en aquest plet o del trebayl. On empero causa se pledejaria de emposadora altra pena poca axi com de relegacio o de semblant lavors encara sien diminuides les esportules en la meytat daquell lo qual per gran e corporal pena es acostumat de reebre: e si de pena de bens o daltra pena peccuniaria emposadora sia pledejat

lavors a la dita moneda sia haut esguart en la exaccio de les esportules axi con si altre deute peccuniari ere demanat per tal que sia servat ço que es en aytals coses desus ordenat. En les exaccions pero de les esportules per relacions davant nos faedores axi duem ordenador. Que si a supplicacio dalcun o a instancia dient per aventura alcuna cosa esser feta en prejudici dell contre les privileges o letres de nos o dels predecessors nostres atorgades aquells privilegis o letres veer o legir hajam manat e a nos relacio esser feta de la tenor daquells: en aquell cas ordenam e volem que lo canceller nostre en aço deja esser tengut per son offici con daytals letres se deman les quals de nostra cancellaria qualque vegada exiren e que aquelles veja e lesca e a nos feelment relacion faça algunes esportules daqui no haudes ne exegits quals que quals salaris o serveys de part o parts ne demanats directament o indirecta per si ne per altre reebuts: si pero alcunes cartes o letres quals que quals produytes davant nos o en altra manera per qualsevol raho de manament nostre o del canceller nostre sien comeses a alcun de nostre consell veedores o legidores axi que de la tenor daquelles relacio faça davant nos a nostra aventura informacio o del consell nostre sobre alcun fet a fin que mils siam instruits que devem fer en aytal negoci axi que tan solament sia comesa visio de cartes o de letres o relacio de la tenor daquelles tan solament faedora: lavors sia una o sien moltes cartes aquell del consell o altre al qual sera comes res de tot en tot no exigesca per aquesta causa ne en altra qualque manera per aquella occasio reeba de part o de parts les quals aço toca: pero si alcun proces fet davant alcun jutge

sotsmes nostre o altre a alcun de nostre consell veedor haurem comes a fin que sobre aquell davant nos se aordon qual cosa segons justicia ne sera faedora : lavors si aquell proces tan solament contendra alcuna informacio feta per offici solemnitat de juhi no servada o no oydes plenerament les rahons e les allegacions de les parts: lavors de la part que aço request ha faedor tant solament volem esser reebuts cent solidos e no pus: pero si el proces aquell sera complit e les rahons de les parts plenerament oydes e les allegacions de cascuna part: lavors pusca tan solament reebre deu libres: salvant empero que si el proces era massa lonch per aventura per longues e difuses attestacions de testimonis o en altra manera per multitut de contrasts o de questions : lavors si a la noticia del canceller sera vist que mes per la multitut del treball ne sia degut volem que pusca esser crescut per lo canceller en cent solidos axi que al mes quinse libres per tota la relacio tant solament pusquen esser demanades: empero si els proceses sien molts a una metexa determinacio anans sobre els quals es relacio faedora si en tot sia perfet les allegacions per ventura de les parts no oydes deu libres ne sien reebudes tant solament: si pero sien molts processes en los quals encara plenerament les allegacions de les parts sien oydes lavors al mes quinse libres sien reebudes: si encara per multitut de testimonis o altra manera per magnitut de treball sia vist al canceller mes esser degut en aquell cas lo dit canceller pusca tan solament en cent solidos lo salari augmentar. Aquestes coses empero desus dites observar volem quan en processes en altres lochs fets o altres jutges sera relacio faedora. Si empero plet davant

aquells de nostre conseyl sera menat engir la exaccio de les esportules no entenem res innovar perque nos serve e aytant sia reebut per esportules quant si la causa era per ell meteix sentencialment termenada. E encara mes con a vegades supplicacio a nos per alcun endreçada manam a alcun del consell nostre ques inform sobrel fet en la supplicacio contengut o en qualsevol manera tocant aquell e a nos relacio faça a fin que pus segurament e pus deliberada responam a aquelles coses les quals seran en la supplicacio demanades: lavors volem encara e manam que res no sia reebut per alcuna occasion per la informacio aquesta faedora: e los transgressors daquesta constitucio e al salari degut ab aço que ultra hauran reebut restituydor sien constretz e de nostre consell e de offici qualque seran deleitz.

De la manera de scriure letres a diverses persones.

Per tal con en letres escrividores les quals per nos a diverses persones e de diverses estaments per causes diverses e varies per totes parts son trameses es manera covinent observadora ço es axi en orde de premetre o de postposar persones con encara en forma o titol de cognominar aquelles e encara en salutacio sotsscrividora segons grau e estament vari daquelles ço es saber que la honor daquell al qual les letres sendrecen no sia diminuida en res segons la exigencia de son estament e que la decencia de nostre estament per totes coses sia observada: emperamor daço per tal que per ignorancia o en altra manera per impericia dalcuns escrivans ells en aytals coses errar no sesdevenga

ordenam e volem quen la cancellaria nostra engir la manera de scriure sia servada la forma en lo subseguents anotada.

Quals persones deuen esser davant posades.

Adonchs com letres endreçarem al senyor papa o a alcun cardenal o al collegi o encara con escriurem al emperador o a alcun rey o fill de rey primogenit totes les damunt dites persones en letres les quals trametrem volem esser davant anant escrites.

Quals persones deuen esser postposades.

Con a alcuna persona altra exceptades les damunt dites scriure nos se convendra axi con a patriarches primats arquebisbes abbats e priors o qualsque altres persones de jusan grau o encara als maestres generals de quals que quals ordens e encara si escrivim a altres qualsevol capitols generals de esgleyes e dordens e de qualsque altres exceptades les desus nomenades e encara en les letres les quals trametrem als fills de reys no primers engenrats o duchs marqueses o comtes o a altres qualsevol persones de grau jusa seglars o reglars militars o plebeys e encara si escriscam a alcuna comunitat o universitat de qualsevol ciutat o loch altre tots temps en les letres les quals trametrem lo nom nostre volem davant esser posat. En apres con escriurem a alcuna dona sia servada aquella matexa manera ques servaria si als marits delles letres trametiem.

Com se deu scriure a diverses persones segons grau de cascun e primerament qui en letres deuen esser preposats.

En manera e en titol de scriure e de cognominar persones a les quals se trameten letres molt es consideradora condicio e estament. Emperamor daço dicernim la forma en les coses davall scrites ordėnada esser servada. Al senyor papa scrivim en aquesta manera:—*Al molt sanct e molt beneyhurat pare en Christ el senyor en Climent per digna providencia de Deu de la sacra sancta romana e universal Esgleya sobira avescha. Lo devot fill del en Pere etc. besamens dels beneuyrats peus.*

De la manera de scriure als Cardenals.

Sabedora cosa es que entrels cardenals son tres graus cor alscuns son bisbes cardenals alcuns preveres cardenals e altres diaches cardenals: perque en escriure a aquells notadora es differencia. Als bisbes cardenals escriurem en aquesta manera:—*Al reverent pare en Christ lo senyor en Pere per la divinal providencia bisbe de Penestre special amich nostre. En Pere per la gracia de Deu rey Darago etc. salut e creximent donor.* Als preveres cardenals axi sescriura:—*Al reverent pare en Christ lo senyor en Bernat per la divinal providencia del titol de Sant Ciriach en Termes prevere cardenal amich nostre special. En Pere per la gracia de Deu rey Darago etc. salut.* Axi con dessus. Als diaches cardenals sescriura axi:—*Al reverent pare en Christ lo senyor en Ramon per la divinal providencia de Sent Adria diache cardenal spe-*

cial amich nostre. En Pere etc. Axi com dessus en los altres cardenals. Al sacre collegi dels cardenals axi sescriura :—*Als reverents pares en Christ lo sacre collegi dels cardenals de la esgleya de Roma specials amichs nostres. En Pere per la gracia de Deu rey Darago etc.* Axi com dessus dels cardenals. Quant pero scriurem al emperador sescriura en axi: —*Al molt excellent princep en Carles quart per la gracia de Deu emperador de Roma tots temps crexedor. En Pere per aquella matexa gracia rey Darago etc. salut e creximent de successions benaventurats.* Empero sil emperador no es coronat en la ciutat de Roma no li deu esser escrit *emperador* mas en loch demperador sia mes *rey dels romans.* Guardant tota hora que si lemperi de Roma haura alcun regne deuli esser escrit apres lo titol del emperi lo titol daquell regne o regnes que haura. Per aquella mateixa manera sescriu a la emperadriu feta mutacio en femeni en axi:—*A la molt excellent princesa Maria per la gracia de Deu emperadriu de Roma tots temps crexedora. En Pere etc.* Les altres coses axi com dessus. Als reys christians sescriura axi: —*Al molt sere e magnifich princep en Phelip per la gracia de Deu rey de França illustre. En Pere etc.* Axi com dessus al emperador. A la reyna sescriura axi :—*A la molt serena et magnifica princessa Johanna per la gracia de Deu reyna de França illustra. Pere etc.* Axi com dessus a la emperadriu. Si empero al rey al qual scrivim es a nos conjunt en alcuna manera per parentiu lavors sescriura apres la paraula de França: *molt car cosi nostre.* Notadora cosa es pero que a tots aquells emperadors e reys qui en les letres per ells a nos trameses escriurem aquesta paraula *senyor* quan nos aquells scriure sesdevendra per aquella matexa manera *senyor* vo-

lem esser posat e no altres alguns. Als fills dels reys primer engenrats sescriu axi:—*Al inclit e magnifich en Johan del rey de França primer engenrat e duch de Normandia. Pere etc.* Axi com en los reys dessus es dit. Semblanment sia escrit a la muller sua feta mutacio en femeni. Als fills de tots los reys Despanya axi con de Castella e de Portugal sescriura axi:—*Al inclit e magnifich linfant en Pere del rey de Castella primogenit* e les altres coses. Als reys pero sarrayns sescriu en romans per tal que mils sia lest a ells per mercaders e per altres lechs ço que en les letres se conten:—*Al molt alt princep Albufacen rey de Marrochs: de nos en Pere per la gracia de Deu rey Darago etc. salut com a rey per qui volriem honor e molta bona ventura.* Mes avant es veedor de la manera del escriure a aquelles persones les quals son postposades a nos en les letres segons aquelles coses les quals son devall ordenades. Als patriarches primerament sescriu en aquesta manera:—*En Pere etc. Al reverent pare en Crist Anrich per la divinal providencia de la sancta sgleya de Constantinoble patriarcha salut e affeccio de cordial dileccio.* Als primats fora nostra senyoria sescriu axi: —*En Pere etc. Al reverent pare en Crist per la divinal providencia archebisbe salut etc.* Axi com als patriarches. Als primats dins nostra senyoria sescriu axi:—*En Pere etc. Al reverent pare en Crist en S. per la divinal providencia archebisbe de Caller salut e dileccio.* Als archebisbes fora nostra senyoria sescriu axi:—*En Pere etc. Al reverent pare en Crist en Phelip per la divinal providencia archebisbe de Sancço salut e desig damor.* Si pero larquebisbe al qual es escrit te alcuna cosa en feu de nos o es en nostra senyoria sescriu en axi:—*En Pere etc. Al reverent pare en Crist en Pere per*

la divinal providencia arquebisbe de Saragossa salut et dileccio. Als bisbes qui son fora los regnes e terres nostres sescriura axi:—*En Pere etc. Al venerable pare en Crist Arnau per la divinal providencia bisbe de Pampalona salut e cencera dileccio.* Si pero sia bisbe en lo regne o terres nostres o altre bisbe qui pero de nos alcuna cosa tenga en feu sescriura en aquesta manera:—*En Pere etc. Al venerable pare en Crist Ramon per la divinal providencia bisbe de Valencia salut e dileccio.* Als mestres dorde de caballeria fora nostra terra sescriura axi:—*En Pere etc. Al venerable e religios baro frare Elio de Vilanova de la sacra casa del Espital de sant Johan de Jerusalem maestre salut e cencera dileccio.* Als maestres pero dorde de cavalleria dins nostra terra sescriura axi:—*En Pere etc. Al venerable e religios frare Pere de Thous maestre de la casa de la cavalleria de sancta Maria de Montesa salut e dileccio.* Als abbats qui son caps dalcun orde axi com de Crunyech o de Cistell o qui en altra manera son de gran nom notablament per la nobelitat dels lurs monestirs sescriura en axi:—*En Pere etc. Al venerable e religios frare Pere abbat de Crunyech salut e dileccio.* Si empero sien abbats dels regnes o terres nostres o en altra manera per nos tengan feu ajustarsi a axi:—*En Pere etc. Al venerable religios et amat frare Pons abbat del monestir de Poblet salut e dileccio.* Als priors estranys reglars sescriura axi:—*En Pere etc. Al religios e amat nostre frare Arnau de Vilamur prior de Martres salut e dileccio.* Si pero dins nostra senyoria o alcuna cosa per nos en feu tenga sescriura axi:—*En Pere etc. Al religios e amat nostre frare Arnau de Vilaragut prior del monestir de Monserrat salut e dileccio.* Si pero sescriura a alcun clergue seglar en dignitat alcuna

constituit axi con dega o artiaque o semblant sescriura axi: si pero ha fora nostres terres la dignitat aquella:—*En Pere etc. Al amat nostre Pere ardiache de Narbona salut e dileccio.* Als altres pero qui han dins nostres terres dignitats escriuras segons ques seguex:—*En Pere etc. Al amat Michael ardiache de Saragoça salut e dileccio.* Si pero es escrividor a alcun altre clergue simple o altre qualque qual no havent dignitat sescriura en axi:—*En Pere etc. Al amat nostre en Bernat canonge Durgell salut e dileccio.* Si es scrividor a generals ministres o maestre dalcun orde mendicant o altre qui no son abbats mas per aventura priors generals dalcun orde lavors sescriura axi:—*En Pere etc. Al venerable e religios frare Guerau del orde dels frares menors general ministre salut e dileccio: o frare Hug maestre general del orde dels frares preicadors salut etc.* Axi com dessus. Als priors e ministres provincials dordes mendicans sescriura axi:—*En Pere etc. Al venerable e religios frare Bernat etc. salut e dileccio.* Pero als comanadors dalcun orde militar sescriura axi:—*En Pere etc. Al religios e amat nostre Fr. salut e dileccio.* Als capitols generals o provincials dels religiosos sescriura axi:—*En Pere etc. Als religiosos e amats nostres lo capitol general del orde dels frares menors salut e dileccio.* Als capitols pero de las esgleyas catedrals de fora les terres nostres sescriura en axi:—*En Pere etc. Als amats e devots nostres lo capitol de la esglea de Sanç salut e dileccio.* Als capitols pero de las esgleyas cathedrals les quals son en les terres nostres sescriura en axi:—*En Pere etc. Als amats nostres capitol de la esgleya de Valencia salut e dileccio.* Si pero sescriura al capitol dalcuna esgleya collegiada seglar fora nostra senyoria sescriura axi:—*En*

Pere etc. Als amats e devots capitol de la Esgleya salut e dileccio. Si pero es dins nostra terra sia escrit axi :—*En Pere etc. Als amats nostres capitol de la esgleya de Muntarago salut e dileccio.* Si empero a alcun convent de qualque religio sescrisque scriurase axi:—*En Pere etc. Als religioses amats nostres frares del convent del monestir etc.* Als altres pero fills de reys qui no son primogenits ço es de França o Danglaterra o daltres reys a qui no es acostumat descriure infant mes prense aytal manera con devall es scrita. Als fills de reys qui no son primogenits al quals no es acostumat descriure infants :—*En Pere etc. Al inclit en Phelip fill del rey de França salut e cordial affeccio damor.* Axi com demunt als altres fills de reys. A fill de rey de nostra casa o qui ten en feu per nos sescriura axi : —*En Pere etc. Al inclit infant en Pere de Ribagorça e de les Muntanyes de Prades comte salut ab affeccio de sencera volentat.* Si es dona muller del serali axi mateix escrit feta mutacio en femeni exceptat aquesta paraula *infanta* si ja no era filla de rey Despaña. Si pero era fill de rey mort ajustar sa en lescrit axi :—*En Pere etc. Al inclit en Johan del illustre rey de Sicilia de bona memoria fill duch de Athenes salut e cordial affeccio de amor.* Tots temps pero es esguardador que no escrisquen *infant* sino a fills daquells reys dels quals es acostumat de fer axi com damunt es dit. Si pero sien frares dalcuns reys dels quals lo pare no fo rey scriurase axi:—*En Pere etc. Al inclit en Carles del illustre rey de França germa.* Axi com en los altres. Als fills dels infants e devallants de la sanch reyal de part masculina qui no sien de la nostra casa reyal sera escrit axi:—*En Pere etc. Al egregi Karles comte Destampes*

salut ab affeccio de sencera voluntat. E si es de la nostra casa reyal serali escrit axi:—*En Pere etc. Al egregi e amat nabot nostre en Pere comte Durgell salut e dileccio.* Esguardadora cosa es empero que ultra los titols demunt dits sia ajustat titol de ducat o de comtat o daltre titol sil han aquells als quals sescriu: e si alcu daquells haura deute de sanch ab nos apres lo seu titol sia especificat en la forma seguent: *Car frare* o *oncle* o *cosi* o segons que haura deute ab nos. En apres com escriurem letres a alcun duch o per aventura a alcun comte o marques o dalfin sescriura a ells per la manera dejus escrita:—*En Pere etc. Al egregi e poderos Not duch de Borgonya.* Axi com dessus. Pero si escriurem al duch de Venecia o altre duch temporal sescriura axi:—*En Pere etc. Al egregi baro Nandreu Dandulo duch de Venecia salut e sencera dileccio.* En apres com escriurem a alcun marques o comte grans no sotsmes nostres escriuras axi:—*En Pere etc. Al egregi baro en Jacmè comte de Flandres salut e dileccio.* Si es en nostra senyoria o ten feu per nos escriuras axi: —*En Pere etc. Al egregi e amat nostre en Gasto comte de Foix salut e dileccio.* Als comtes qui comunament no son de molt notables terres heretats qui son estranys sera escrit axi :—*En Pere etc. Al noble baro en Bertran comte de la Illa salut et dileccio.* E si es dins nostra senyoria o tenga feu de nos li sera escrit axi :—*En Pere etc. Al noble e amat nostre en Ramon Roger comte de Pallars salut e dileccio.* Semblantment sera escrit als marcheses que havem ordenat del comte: e a vescomte fora nostra senyoria sera escrit axi: —*En Pere etc. Al noble en Johan vescomte de Maleu salut e dileccio.* Si es en nostra senyoria esli axi escrit:—*En Pere etc. Al noble e amat nostre Nuguet vescomte de Cardona salut*

e dileccio. Esgardadora cosa es que a tots los damunt dits qui nostres sotsmeses sien apres lur titol de comtat marquesat ho vescomtat ho baronia lus sera escrit si hauran reebut lorde de cavalleria aquesta paraula *cavaller* e si nol hauran reebut serals escrita aquesta paraula *donçell* ho *escuder*. Als cavallers fets sia escrit axi:—*En Pere etc. Al amat nostre en Garsia de Loriç cavaller salut et dileccio.* E a tots los altres homens de paratge e generosos qui no seran cavallers fets sia scrit en aquesta forma:—*En Pere etc. Al feel nostre en Ramon de Thous donçell salut et gracia.* Empero si seran Darago sia posat la on ha *donçell* aquest vocable *scuder*. E a tots ciutadans e altres homens de vilas sia que sian consellers o de consell o officials nostres sia scrit axi: —*En Pere etc. Al feel nostre en Francesch Çasala ciutada de Leyda salut et gracia.* Empero per tal com los doctors qui han reebut lo barret en qualsevol sciencia han grau de dignitat volem que a aquells sia scrit axi:—*En Pere etc. Al amat nostre en Francesch Roma doctor en leys salut et dileccio.* Al senescal empero dalcun rey o alcun major semblant offici si es noble sescriura axi:—*En Pere etc. Al noble en Bernat senescal de Carcassona per lo rey de França salut et dileccio.* E si no es noble dira:—*En Pere etc. Al amat nostre senescal etc. salut et dileccio.* Als altres empero officials dels altres princeps qui pero no son generoses o encara a qualsque quals conseylers daltres reys que pero barons no son jacsia que no sien nobles per linatge scriuse axi:—*En Pere etc. Al amat nostre etc.* Axi com dessus prop: o si era persona notable:—*Al prudent amat nostre etc.* Quant pero scriurem a alcuna comunitat a nos no sotsmesa sescriura axi:—*En Pere etc. Als amats e devots nostres a la*

comunitat de la ciutat de Paris salut e dileccio. Segons pero diversitats de terres en diverses maneres sescriu cor a alcuns sescriu: *Consols e universitats* alscunes vegades *als prohomens e universitat* alscunes vegades *als ciutadans e poble* perque engir aço sia servat so que sera acostumat *salut etc.* axi con en los barons dessus prop. Con empero sescriura a potesta o a capita dalcuna ciutat si es molt insigne sescriura axi:— *En Pere etc. Al noble baron potestat de la ciutat de Florença salut etc.* Axi con en los barons dessus prop. Si es pero ciutat mijana scriurase axi : — *En Pere etc. Al noble hom.* Quant escriurem als jurats de Saragoça de Valencia o de Mallorcha o als consellers de Barchelona o als paers de Leyda sescriura axi :—*En Pere etc. Als amats e feels nostres jurats de Saragoça salut e dileccio.* Encara mes con escriurem a altres jurats paers o consols dalcunes altres ciutats o viles nostres sescriura axi :—*En Pere etc. Als feels nostres jurats de Gerona o consols de Perpinya o paers de Cervera salut e gracia.* Encara mes con escriurem a alcun official nostre si pero es generosa persona e conseller nostre scriurasse a ell axi :—*En Pere etc. Al amat conseller nostre Michael Periç Çapata governador Darago salut et dileccio.* E si escriurem a alcuna persona que sia de consell nostre serali scrit axi :—*En Pere etc. Al amat e feel de consell nostre en Ferrer de Manresa salut et dileccio.* Si empero scriurem a official nostre no generos o a altre qualsevol sotsmes nostre no generos scriurasse a ell axi :—*En Pere etc. Al feel nostre lo Çalmedina de Ceragoça salut et gracia.* Entenem empero que quant scriurem a hom generos qui sia cavaller li sia scrita aquesta paraula *cavaller* e si nou es serali scrit *donçell.* Jacsia que hajam ordonat a tot comte o

marques escriure en les letres que nos a ells trametrem *noble:* empero a alcuns axi con lo comte de Henaut o semblants qui per granea e noblea de terra son ennobleits volem a aquells *egregi* esser scrit.

De la manera de sagellar ab segells de cera e ab bulla.

Per tal com empressio de segell a pus plenera fe havedora de la cosa ques fa majorment es trobada per tal que fe a la letra o a la carta se reform mayorment per lo segellar: digna cosa e laudable reputam que per majoritat et varietat de coses atorgadores per nos e encara per duracio pus longa sia induyta e estatuyda varietat de segells: per tal encara que aquestes coses les quals ordenar havem disposat engir la manera del segellar o del bullar sia coneguda la varietat o falsetat de les letres. Emperamor daço ordonam en la cancellaria nostra tres maneres de segellar ço es que a vegades ab bulla de plom o de aur: a vegades o ab gran segell havent dues empressions egualment de cascun costat emprements jacsia que la empressio sia no semblant e diversa lo qual segell vulgarment flahon es appellat o nomenat: alcunes vegades empero ab altre menor segell lo qual comun es dit ab lo qual les letres les quals de la nostra cancellaria ixen sien segellades segons la forma dejus annotada. En apres declaram que en la bulla deu esser duna part ymage reyal la qual sega sobre cadira en la man dreta sceptre e en la sinistra pom reyal tenga e de mantell reyal vestida e de corona reyal en lo cap decorada e en torn letres nostre propri nom ab titol de nostre regne Darago e alscuns altres ab aquell conte-

nens: e de laltra part un escut en lo qual sien les armes Darago que son aytals una creu per mig del escut e a cascun carte un cap de sarray. En torn empero sien letres les quals esprimen tots altres titols de regnes e de comtats romanents. En lo flahon volem esser servat que de la una part sia ymatge reyal en la manera de la bulla e en torn letres qui diran axi: *Diligite justitiam qui judicatis terram et occuli vestri videant equitatem.* De laltra part cavaller ab corona en lo cap armat sobre cavall darmes de nostre senyal real espressada decentment e letres en torn qui contenen tots nostres titols de regnes e de comtats. E en lo sagell pero comun reyal ymage sia per la manera la qual en la primera part de la bulla havem dita: mas les letres les quals en torn seran no tan solament regnes mas tots nostres titols contenguen. En apres un poch contrasagell en lo qual sia escut de nostres armes decorat ab corona la qual sia sobre lo dit escut mas en torn letres no sien espressades. E donchs con letres de comuna justicia o comissions de causes o altres negocis havents encara alcunes clausules especials o altres quals que quals en paper escrites de nostra scrivania exiran closes o ubertes lavors ab sol sagell menor lo qual es dit comun sagell en lo dors o sobre la apertura de la letra quis tancara sia segellada. Si empero alcuna gracia per nos se fara per temps a vida o a beneplacit a alcuna persona o altra cosa semblant axi que les cartes sien en pergami scrividores lavors sien segellades aytals letres ab aquest mateix segell en pendent ab corda de seda segons la manera devall determenada. Mas el sagell aquell pendent en altre part del dors empressio haja de contrasegell lo qual a aço havem duyt ordonador.

En apres la corda aquesta en la qual lo sagell penjara de diverses colors deura esser de seda ço es groga e vermeyla axi que sia lata e prima e sia tota en loch quaix de nostres armes reyals feta contenents ço es sinch faxes o vies en lonch perque les tres foranes ço es dos e una mijana sien de color groga les altres pero dos les quals seran ço es assaber entre cascuna forana e mijana seran de color vermeyla. Mas en cascuna de les dues foranes set fils de seda groga e no mes ne menys se contendra: les tres pero ço es assaber dos vermeyles e una groga contendran cascuna sinch fils e no mes ne menys. En apres si gracies per nos faedores seran perpetuals axi con si consintriem privilegis militars a alcuna persona o altre cosa semblant en privilegi e gracia perpetual a alcuna universitat o persona a la qual fer volrem per si e son succeidor gracia special o si alcun procurador per qualque causa constituirem: en aquell cas les cartes les quals sobre aço se faran en pergami sien segellades en pendent ab gran segell de cascuna part empressio egual havent jacsia no semblant lo qual segell flahon vulgarment es nomenat peyng per lo dit segell en corda de seda de la color e de la manera per totes coses daquella altre de la qual desus es ordonat. Si pero les dites concessions o privilegis serien de gran honor o de pes axi com de duchat marquesat comtat o vescomtat per nos creador ab bulla daur sien segellades. Empero si ley fur o constitucions promulgariem en cort general a alcun regne o regnes o comtats nostres o privilegis o concessions de atorgament de baronia o si a alcuna universitat alcun privilegi de gran pes consintriem per tots temps axi com inmunitat de talles o de contribu-

cions o de declinacio de fur contra dret comu o altre cosa la qual se esgardaria universalment o encara particularment tots los ciutadans o altre cosa semblant de la qual nos arbitrariem: en aquell cas volem que cartes sobre aço faedores ab bulla de plom sien munides. En aquell encara cas appensio de bulla nostra no en corda mas en fils de seda divises e separats divisidament adhibem ço es vint fils de seda vermeyla e trenta fils de seda groga qui sajustaran en la part jusana de la letra e seran doblades dejus e seran en nombre cent fils e en aquella la bulla daur o de plom se penjara: lo qual nombre de fils res no ajustan ne diminuen per tots temps volem en semblants coses esser observat: la cera empero dels sagells faedors vermeyla statuim deure esser e si aytal no era en aquelles neguna fe no sia haguda.

De la taxacio de les cartes e letres qui exiran de la nostra cort.

Lavors e no es maravella creix mortal anxietat con per trebayl alcun consegueix dampnatge o es sostret de condigne premi o loguer a son trebayl. Perque digna cosa es que per la escriptura e dictat de letres les quals de la nostra scrivania ixen axi als trebaylants loguer convinent sia donat que per inmoderada exacció no sia als impetrants les letres massa carregades majorment con per aquelles letres execucio o subministracio de justicia es manada: cor con alcun per nostres letres no mera justicia mas gracia per nostra libertat consegueix egual cosa es que qui liberalitat reeb per satisfaccio de les letres si mateix reta pus

liberable. Emperamor daço engir la taxacio de les letres de la scrivania nostra la dejus escrita ordinacio manam esser observada ne per les letres scrividores o segelladores alcuna pus avant sia hauda. Ordonam donchs que per letres de simple justicia dalcuna singular persona tan solament sien donats sinch solidos daquella moneda la qual correra en la terra on la letra sera escrita e atorgada si empero en alcuna terra nostra sera atorgada: mas si fora la terra nostra sera escrita e atorgada de la moneda la qual corra en les terres nostres mes propinques en lo loch on sera axi con es dit scrita e atorgada los damunt dits sinch solidos sien pagats. Si alcuna pero universitat o colegi qual que qual les dites encara letres de simple justicia empetraria deu solidos daquella moneda metexa pagar sia tenguda. Pero quant los impetrants son religioses mendicants o altres persones miserables lavors res no volem que per aquestes letres sia exigit daquells. En apres si la letra aquella contenia alcuna dispensacion o alcuna clausula especial que no sia de mera justicia mes alcuna gracia contena lav[illegible] deu solidos per la dita letra sien exigits. Encara m[illegible] si sesdeven nos fer gracia a alcun remeten alcun de[illegible]e peccuniari al qual a nos seria tengut per causa jutgada per aventura o per qualque altre contracte o per causa dalcuna condempnacio o encara per altra qual que qual lavors aquell al qual es feta la remissio daquesta moneda pach per la letra de la remissio dos solidos per cascuna libra de tota aquella quantitat la qual a ell sera remesa. Si pero alcuna pena corporal de gracia e absoludament a alcun remetiem a la qual ja fos estat condempnat lavors si amissio dorella o execucio de fustigacio remesa

sera vint solidos pach per la letra. Mas per amissio remesa de ma o de peu o de lengua quaranta solidos sia tengut de pagar: e si de pena de mort remesa sera pach per letra cent solidos. E asso volem esser observat si aquell al qual es feta la remissio de les penes damunt dites haja en bens cent libres o enjus: cor si era pus rich mes dell sia exigit per les dites letres hauda rahon de la quantitat dels bens los quals sera trobat haver segons la manera prop ja taxada. Mas pero si per remissio daquesta pena corporal per nostre tresorer hauda sera alcuna moneda per aventura o per mutacio de pena degudament feta: lavors daqui sia reebut tant solament la meytat daquell preu lo qual se degra reebre si la remissio fos feta de grat segons les coses prop ordenades. E con a alcun remetrem exili perpetual pach per letra la meytat daquella quantitat la qual se deuria pagar si fos remesa pena de mort: per temporal pero exil si de dos anys o enjus sera remes vint solidos si oltra des anys tro a quatre anys trenta solidos e de quatre anys entro a quant que sia quaranta solidos pach per letra: hauda pero rahon de la riquea daquell al qual sera remesa la pena del exili segons que damunt es dit con se remet pena a altre corporal. Mas si alcun en juhi sera condempnat per crim mas en fuyta estan de nos per aventura a prechs dalcuna persona remissio obtenia de pena la qual fos a ell per crim imposada: lavors cor no deu esser de meylor condicio lo fugent que el detengut sia considerat lo crim per lo qual ses constituit en fuyta e si es tal crim per lo qual mort se degues esser donada aquell provat lo crim contra ell lavors aytant pach per letra com si verament fos condempnat. Si pero no pena de mort mas altra:

lavors aytant pac con per remissio de mutilament de peu o de ma es damunt ordenat. E aço entenem de pena solament corporal: cor si son remeses per nos bens ja a nos per annotacio del fugent acquisits: lavors sia observat ço qui es estat ordonat dessus de la remissio de deute peccuniari. Mas si nos a alcuna persona volents gracia fer alcuna summa de moneda esser donada manam una vegada pero esser pagadora: lavors sia reebut per la letra a raho de dotse diners per libra: e la on dariem violario a alscuns anys molts alcuna quantitat de moneda: lavors per lo preu de la letra sien reebuts dos solidos per libre de la summa la qual en les letres es contenguda. Si pero donavem terres a tots temps o rendes a algu e als seus: lavors feta extimacio de la cosa donada tres solidos per libre per la letra sia pagat. Mas pero si sobre alcuna peccuniaria causa o sobre altra cosa en special consistent qual que qual sentencia donada sia de manament nostre o devant nos quaix en persona nostra e daço sien demanades cartes o letres una o moltes: lavors per lo preu daquelles se pagara deu solidos daquella moneda que correra en aquell loch on la sentencia se dara si lo plet sera de mil solidos enjus: e si sera de mil solidos ensus pagara a la dita raho. Si pero se dona sentencia sobre alcun dret axi con sobre privilegi o altre dret del qual es contencio entre les parts: lavors si es pladejat entre grans persones axi con entre alcunes universitats notables o potents o entre prelats o barons entre si o contra alcuna universitat lavors hauda rahon del negoci e de les persones entre les quals se pledeja pora esser reebut mes o menys: saul empero que setcentas cinquanta libres per cascuna letra en neguna

manera no sobrepuig. E encara mes si per letres nostres se demana esser manat de tudor o de curador donador a persona o a coses dalcun si los bens als quals se provehira valen cinquanta libres o enjus sien pagats per letra sinch solidos: si pero mes valen entro a cent libres lavors deu solidos sien reebuts per la letra e ten axi daqui avant entro a cinquanta solidos: e volem que oltra cinquanta solidos en alcuna manera lo preu de la letra no munt. Encara mes si alcuna singular persona demana de nos letres de sagur conduyt per terres nostres: sia reebut per letra deu solidos per cascuna persona si son mercaderies o altres coses per les quals encara segur conduyt sia demanat: empero si es consentit per nos a alcun conduyt o assegu-racio ço es que no puga esser pres per rahon de deute civil al qual axi con a principal o axi con a fermança es alcun per aventura obligat: lavors per libre pach dotse diners si es cert temps: pero si es a beneplacit pach sin-quanta solidos: pero si ço del seu val de mil libres enjus. E si val ço del seu de mil libres ensus pach per la letra de sinquanta solidos tro en sinchcents e daço carregam la consciencia de nostre protonotari. Encara mes con si de gracia atorgam a alcun que no sia tengut a talles o a collectes o altres contribucions temporalment: lavors hauda extimacio dels seus bens e de la gracia pach per letra a rahon de dos solidos per libre. Si pero a alcun aço es atorgat perpetualment per si els seus o si per aven-tura satorgara per nos a alcun privilegi militar hauda encara rahon dels seus bens los quals se eximiran de talles o de collectes: pagara per letra a rahon de tres solidos per libre. Pero con a alscuns homens qui en temps en lo qual guerra

havem son appellats per nos a host o a cavalcada gracia fer volrem que per aquella vegada noy vagen mes que per aço alcuna moneda paguen al tresorer nostre: lavors per la letra daqui faedora paguen si ço del seu valra cinquanta libres o enjus deu solidos e no pus si entro a cent libres donen vint solidos per la letra la qual hauran e axi de grau en grau si donada sera major summa: si pèro de grat sens paga de moneda aytal cosa sia remesa: lavors si ha en bens cent libres o enjus vint solidos pach per letra: si pero mes a avant ha en bens: lavors sia muntada la quantitat que de doscentes libres quaranta solidos sien pagats e axi de grau en grau si mes munten los bens daquell. E si la dita gracia sera feta a alcuna universitat o universitats: axi matex sia hauda consideracio als bens de la dita universitat o universitats e segons la valor dels bens sia exigit per la letra segons la dita ordinacio. Encara mes de letres de gracia la qual alcunes vegades fem de trer alcunes coses vedades de les terres nostres qualsque coses sien feta extimacio de les coses les quals se deuran trer paguen per letra a raho de quatre diners per libre de la valor a la qual la cosa aquella sera estimada. En apres con alscuns crearem notaris publichs specials empero a fer cartes en alcunes certes terres nostres seran pagats per la letra sinquanta solidos daquella moneda la qual correra en les terres aquelles nostres on hauran especialment les cartes a fer: cor si eren creadors en Arago de jaqueses e si en lo regne de Valencia o en Cathalunya reals o barcheloneses e si en Cerdenya o en Corcega de moneda dalfonsins o daquella moneda que lavors hi correra e si en Mallorcha de mallorquins seran los sinquanta solidos

per aquella letra pagadors. Si pero son creats a totes les terres nostres notaris cent solidos daquella moneda que lany correra en la terra on ell sera creat per la letra sien pagats. Encara mes con a alcun loch atorgarem que mercats o fires fer pusquen sia reebut per letra hauda rahon del loch al qual satorgara a rahon de multitud de cases o de fochs que per cascun foch aquell al qual fires o mercat satorgara dos solidos sien pagats per letra daquella moneda la qual corre en lo loch al qual la gracia sera atorgada. En apres si alongament que a cert temps no sia constret a sos creedors pagar atorgam si el deute es sinquanta libres o enjus lavors quintse solidos per cascun any del alongament seran pagats: e si lo deute es de cent libres lavors trenta solidos per cascun any sien pagats: e axi daqui ensus de major quantitat segons la rahon demunt dita major quantitat per letra sera pagada. Conseguentment encara si alcun nostre offici regidor atorgam o benefici ecclesiastich si aço per propri nostre moviment atorguem per la letra res no pach: si pero a supplicacio sua o daltre ho cometiem lavors rahon hauda daço que reeb per salari a un any a rahon de dotse diners per libre pach per la letra la primera vegada: cor per les altres vegades res no volem quen sia pagat si aquell meteix offici a aquella metexa persona o encara altre offici cometam. Mes encara si a universitat alcuna atorguem per alcuna causa per aventura per necessitat alcuna daquella a la qual aço atorgam e que pusca en aquell loch talla o sisa o qual que qual contribucio en les quals estranyes persones o privilegiades no contribuesquen a temps a certs homens imposat: lavors deu solidos tant solament com aço quaix

justicia esgart per preu de la letra sien pagats. Si pero estranyes persones o privilegiades segons les coses per nos atorgades haurien contribuyr: lavors dotse diners per liura de la quantitat a la qual la dita exaccio muntar pora per les letres sien hauts: no volem empero que a mes ultra sinchcentas libras munt la summa. Pero on prelats o barons o altres quals que quals gracia de nos obtenrien que dels homens aquells subsidi pusquen exegir dotse diners per libra de aytal gracia per letra sien hauts. En apres moltes vegades atorgam a alcunes persones religioses per aventura o universitats privilegis per tots temps donadors o encara a vegades los antichs privilegis confirmam o encara a certes persones faens alcun cors de les quals volem esser reebut per la letra a arbitre rahonable del protonotari nostre hauda raho de la cosa o del privilegi lo qual se atorga e daquell a qui es atorgat cor en aytals coses nos pot degudament certa regla esser donada. Part asso cor aquelles coses qui de major fermetat salegren mes se poden agreviar: volem quels privilegis los quals segons nostra ordonacio deuen esser segellats ab bulla daur ultra la quantitat la qual per rahon del privilegi sera vint libras a la almoyna sien applicadores: e si ab bulla de plom seran segellats setanta solidos sien exigits dels quals tres libras al almoyna sien donadores. Volem encara e manam quel nostre protonotari consider diligentment les condicions de les persones per tal que als pobres los preus de les letres rahonablement sien moderats: mas en tots sesgart quels preus no pugen: ans la hon just e rahonable ho veura mes lo diminuesca que nol puig. No volem pero que dels familiars nostres o de nostra companyona la reyna

per letres de justicia o per altres de prechs alcuna cosa sia exigida.

Dels Beneficis donadors.

Con segons la monicio e doctrina dels sants pares beneficis ecclesiastichs no degen esser donats sino a sufficients e bones persones e per los princeps qui per Deu en les terres son ordonats per tal que governen aytals coses se degen mes observar que violar: emperamor daço nos ab deliberat conseyl per gran securitat de nostra anima e a exoneracio de propria consciencia ordonam que daqui avant quant de beneficis en los quals tan solament presentacio havem o daquells de les quals la collacio a nos se pertany quant que quant volrem provehir de nostre propri moviment o a prechs dalcun o quant al sant pare de nostre propri moviment o instancia dalcun o a qualque altre scriure volrem per alcun o per alcuns per qualque benefici ecclesiastich: aquestes coses no sien fetes sino primerament examinacio feta de la vida e costumes daquells o daltres coses segons ques pertany per quatre bons homens a aço per nos cascunes vegades deputats los dos dels quals almenys de sciencies de theologia dret canonich o de leys sien erudits: los quals quatre si covinentment no podien esser diputats lavors per tres e per dos la examinacio aquella se faça dels quals almenys la un fos covinent en sacra theologia e en dret canonich erudit o que fos doctor en dret civil sol pero que tengues estament clerical e en sacres ordens fos constituit e en altra manera no: la qual cosa encara en cas on fossen quatre aço volem esser ob-

servat: si donchs un o mes daquells no eren en altra sciencia erudits cor lavors encara si vida clerical no tenia o no era en sacres ordens constituit volem ell poder esse legista. E si aquell al qual volem esser provehit o per lo qual deura esser escrit sera absent la examinacio daquell se faça per testimoni de vida de bones costumes daltres dels quals se pertany per los damunt dits quatre o per altres coses axi com damunt se diu qui sots sagrament relacion facen segons lur parer si ab bona e ab segura consciencia aquell se pot presentar o benefici esser donat a ell o esser escrit o pregat per aquell: e si en altra manera sino axi com damunt es dit les coses damunt dites sien obtengudes casses e irrites esser volem e de neguna fermetat alegrar si donchs de certa sciencia e no en fet dun mas de tots la ordonacio nostra present no cassavem.

De la ordinacio de la Cappella.

No haven vergonya los reys en los primers temps de les coses divinals si entrametre officis e altres coses necessaries al cultivament divinal ordonaren en tant quel cappellan daquell per lo qual la dreta disposicio dels sacerdots e imperi se distribuexen e per la gracia del qual los regnes nostres governam lo rey de Salem rebujar en les Sacres Scriptures no es atrobat: mas pan e vin a aquell en lo qual nos sadollam e som pascuts offrir segons que cappella: esguardans que aytant com pus habundantment lo Donador dels dons envers alcun ses haut aytant mes aquell per natural raho es obligat no es cosa no coneguda majorment a tan gran dispensador de gracies per la sola permissio del

qual aquelles coses les quals a nos ha donades esser servades confessam. Considerans nos que de la ordinacio de la nostra cappella ordonem haver vegonya no cal mas quel servey daquell lo qual voluntariament a nos estament de honor ha plagut donar honradament en nostra presencia per tal que no siam desconoxents de tan gran benefici sia fet obligats nos regonegam car debades estaments en lumanal linatge aquells qui carn humana prenen dels molts alts lochs als jusans davaylen agra posat si donchs differencia los mayors dels menors en honran ells no fahien: a la qual cosa complidora per tal que ornaments axi de draps con dor e dargent bells e nobles segons qui a les coses desus dites a oblivio no liurades considerada la decencia de nostre estament no poch requer hajam no van mas vertaderament de necessitat esser nostra pia devocio es forçada estimar e per tal que tanta e axi sufficient copia sia e de tantes varietats que segons la diversitat dels temps e de les festes axi con subtilment e rahonable per tal que no tant solament loch sia a auctoritat mas encara principalment a raho e a congruitat ordonam dejus no per negligencia totes coses nafrants e escureyts oblivio de tot foragitada la nostra diligencia no lex cor tant honorable cosa mas molt devot jutgam cor quan los huyls diferencia e varietat guardaran per ques fa lo corage cogita e axi la devocio creix e lanima a gracia se appareyla. Les varietats pero dels draps en sinch colors estar convinentment reputam: en vermeyls los quals axi en les festes de nostre Senyor en les quals propriament color vermeyla per les rahons e significacions degudes convenga e encara en les solemnitats dels sants qui han seguides les petjades daquell qui carrera si esser testifica per

martiri lo sanch escamparen demostren: e en blanchs per tal que la virginitat daquella qui apres lo part de la nostra redempço verge romas e encara de les sanctes verges les quals lanyel on que sia anat seguexen e en les sollennitats daquelles demostren e en les altres dies honradors en los quals no per vana consideracio se pertanyen puguen esser tenguts: en verts encara axi en les festivitats de nostre Senyor en les quals se pertanga e en los dias daquells con jaspi es de color vert jaspidents propugnacles per lo triumphant son posats dels sants doctors e de les altres confessors qui contra els adversaris per la deffensio de la sancta Esgleya han preliat e los quals per eternals desigs verdejants e qui per sequetat de mal temps no sequen sien tenguts: e en blaus los quals en dies de divenres e en los altres dies festinals axi de nostre Senyor con dels sants: e encara en negres quant per defunts offici se fa en los quals honestat e mortificacio no inconvenientment mostrar se deu demostrar covinentment se poden. E daquestes colors no tan solament de cascuna de una cappella siam contents mes de diverses per tal que segons quels dies en los quals de una matexa color paraments per propia significacio deuen esser tenguts pus sollennes quels altres alscuns ne seran trobats ab pus sollennes paraments jacsia daquella color matexa sien decorats haver desigam: ordonants que en la nostra cappella de draps de seda vermeyla ab istories de vellut vermeyls ab fres daur o de draps daur trahents a color vermeyla o de draps vermeyls de seda ab obres semenades daur o de draps de seda vermeyla sens obres e de draps blanchs de seda ab istories o de vellut blanch ab fres daur o de draps daur trahents a blancor o de draps

blanchs de seda ab obres semenades daur o de draps de seda blanchs sens obres e de draps de seda verts ab istories o de vellut vert ab fres daur o de draps daur trahents a color vert o de draps verts de seda ab obres semenades daur o de draps de seda verts sens obres ab fres daur e de draps blaus e negres de seda sens obres daur semenades ab fres dargent complides capelles daqui avant tengudes sien. E es dita complida cappella pali e realtar e vestiments de prevere de diache e de sosdiache e tres capes e tovaylola de faristol e de draps de seda vermeyls blanchs verts e blaus sens obres e paradura pali e reraltar e vestiments de prevere en lo qual fres daur tan solament haver volem e dargent en los blaus e de draps de seda a color groga trahents sens obres aço mateix en nostra cappella esser manam. Encara tovayloles e coxins e frontals e altres coses de les quals en lesgleya se usa copiosament esser haudes de nostra entencio es. E per tal con daquell del qual ferma fe nostra creu totes coses ordenadament proceexen en la obra del santuari lo qual a cultivament divinal en lo veyl testament fo constituit vexella e encara daltres coses daur e dargent a honor del sanctuari esser ordenades recordants axi com devem tota oblivio axi com se pertany de la nostra reyal magestat de tot foragitada : en nostra cappella axi vexella con altres ornaments a divinal servey e honor daquell qui tant nos en terres honrar li ha plagut que per nom dell rey esser appellats merescam daur e dargent e encara ab pedres precioses per tal que mils a obra del sanctuari sia semblant cobeegem esser: manans donchs que sien primerament dos bells reretaules dargent ab imagens e un reraltar e un pali de drap

dor istoriat los quals la sollennitat la qual no sens raho en los dies dedicats a la divinal et alta magestat e a honor de la sua mare e fill ha ordonats sien celebrats als esguardans ignorat no permes: e encara necessari extimam que a la sollennitat monstradora alscunes coses sien demostrades per tal que aquells qui per sciencia de letres saber no ho poden per esguardament duyls aytals coses vegen la qual a ells soplesca e esmen ço que freturen per ciencia de letres cor pintures e aytals coses letres de pageses esser manifest es: e per tal en les esgleyes a informacio e doctrina daquells qui no saben letres les coses demunt dites no sens raho son posades comunament axi daur e dargent com de cristal tres creus ab pedres precioses e altres obres per tal que axi con la creu demostra salut per tan preciosa e no corruptible margarita del fill daquell qui al propri fill no perdona fo onrada axi aquestes les quals a representacio daquella fetes sien ab corruptibles pedres margarites ornades manam esser. E per tal con moltes ne ordonam segons que appar esser haudes aço havem fet per tal que segons los dies ó totes o alcunes una tan solament segons que covinent en nostra ordinacio dejus seguidora a nos sera vist esser sien tengudes. En tal manera empero se pertany esser ordenat de les creus e de les altres coses que diferencies axi con havem dit rahonablement puguen esser fetes. A les reliquies axi de nostre Senyor con dels sants tenedores sis encastaments esser ordonam ço es un a forma de custodia en la qual lo cors de nostre Senyor Jesu-Christ en alscuns lochs es portat ço es de cristall dargent daurat guarnit ab obres covinents e altre guarniment de cristall a forma de canons en los quals

lespines per tal que mils puguen esser vistes sian portades: los quals garniments sien fets daur a manera de peu de copa e un altra garniment dor fet a manera de peu de copa en lo qual sia encastat un cano ampla de cristall fet a manera de capsa en lo qual estiguia la camisa de Jesu-christ e tres de cristall en forma de capsa per tal que pus copiosament en aquelles les reliquies puguen esser tengudes e vistes declaram e altre rerataula dargent daurat ab la image de la incorrupte verge Maria en lo mig loch daquel posada mostrantse dins tabernacle per tal que en les festes e en les altres covinents dies memoria della no sia relaxada e quatre tests e dos bacins dargent ab ymages de nostre Senyor e dels sants daurats ab bellesa e ornament de nostre altar de nostra çappella. Ultra aquelles coses que dites havem necessari en alcuna manera estimam tres calzes ab lurs canadelles dels quals los dos sien daur e la un sia pus precios que laltre lo qual en les grans festes servesca: cor cosa covinent a nos sembla que pus quels princeps terrenals a usar en taula de copes daur dignes si mateix estimen que a la sanch de nostre Senyor Jesu-Christ consegradora en la taula del altar en la qual no de pan corruptible mas de vida usam calze daur sie deputat: laltre pero dargent daurat esser pot: pero per tal que servesque si necessitat sesdevenia : sis canalobres dargent qui sobre laltar seran e sis bordons dargent los quals per aquells qui de capes seran als divinals officis revestits seran tenguts e dos encensers ab ses naus a tenir lencens diputades la un dels quals sia daurat e pus noble quel altre e dos bacins dargent blanch ab esmalts e tres tests obrats de musica ab orles dargent e esmaltades e un vaxell dargent al aygua

de la benediccio ab son ysop a servey de nostra cappella esser covinent e mitra croça anell micanes cendalies et tot compliment dun bisbe per celebrar missa manam : sobrefluitat jutgans alguna. cosa compendre e fer si doncs per distinccions e ordinacions no sien divisides per tal que la cosa confusa e inutil axi util e bona sia feta cor no es incerta cosa que poch los elements hagen profitar si el sobran faedor per diverses varietats saviament nols hagues distinchs. Com donches en les damunt dites coses paraments de draps e ornaments daur e dargent quants e quins sien havem declarat : van pero estimariem si donchs en quina manera los deu hom usar clarament no jutgavem e debades les coses damunt dites hauriem si donchs delles convinentment no usavem cor thesaur amagat a algun no profita : perque con aquell qui la ordinacio del tabernacle de la federacio a Moyses declara en lo pug a nos aministrara de les festes e dels altres dies sots regles per tal que massa a especials coses no devallem provehirem : cor alcunes vegades sesdeven que encara els savis redarguir de dissensio coses massa especials o de peccat no fretura qui en aytals coses de moltes paraules usa. Pero cor alcunes coses son les quals sots generalitats e regles contener nos poden dels dies festinals de nostre Senyor e dels sants los quals si donchs singularment no dehiem dubitacio no pocha e per conseguent defalliment no poch importarien. Emperamor daço alcunes coses particularment e especialment havem posades.

De la vigilia e de la Nativitat de nostre Senyor.

La vigilia de la natividad daquell qui per nos reemedors no avorri en lo ventre de la Verge venir e vinent la memoria daquell dia es faedora. Don per tal quel part de la Verge lo qual ab sobirana puritat procehi al esguardament nostre e daqui mateix al cor devotament distilla sia presentat axi en aparellament daltar con en vestiments blanchs esser volem: volents los mijancels pero e quatre capes esser tengudes: e a mayor memoria de la dita Verge qui tan salutari fruyt lendema seguent aquell dia a nos mostra per tal que en ell viscam e siam e dell usem: ordenam quel reraltar istoriat en lo qual la ymage en lo mig loch daquell es figurada en lo pus alt loch del altar e quatre tests los pus bells dos del mig junts e los dos als costats seperats e entre aquells los bacins daurats en laltar sien allogats. Lo dia empero de Nadal de nostre Senyor a la damunt dita puritat del part demostradora e encara la virginitat de la mare la qual e abans e apres lo part verge romas consideradora sermo aquest dia sia fet e apres aquell la camisa de nostre Senyor descuberta sia mostrada e los aparellaments blanchs axi mateix volem que sien tenguts: mas per tal con lo dia aço requer los pus excellents esser manam declarants quels aparellaments blanchs pus nobles ab sis capes sien tenguts e els vestiments en les vespres de la vigilia e del dia e en la primera missa e en la mayor. En la segona pero missa per tal con no es de tan gran sollennitat aquells vestiments blanchs que en la vigilia hauran servit e quatre capes tan solament sien hauts:

E per tal que tan gran dia segons ques pertany no tan solament de significacio de paraments sia honrat mas de copiositat de reliquies e de joyes daur e dargent sia ennobleida: volem que en lo pus alt grau del reraltar lo tabernacle ab la ymage de nostra Dona dargent e a cascuna part daça e della dos tests junts e en lo segon grau lo rerataula dargent en lo terç o jussa grau tots los bacins e altres tests e creus que en la nostra capella seran volem que sien posats: e apres les spines e la camisa de nostre Senyor que sia en lo mig loch les veres creus nostras que sian la una a la part dreta e laltra a la part squerra e les spines apres cascuna veracreu e les altres pus honrades reliquies sien posades on pus prop costa les sinch reliquies damunt dites: e les altres creus bacins e tests e les altres reliquies les quals no poran caber en lo realtar sien posades en loch sobre laltar on pus covinentment loy poran esser allogades.

De la festa de sent Johan evangelista.

Jacsia que sent Johan evangeliste confessor de la fe catholica sia trobat: pero cor verge es axi elegit e la verge Maria a ell fo comanada no sens raho axi con de vergens no martirs volem sia usat: e per ço dels mijancers blanchs vestiments usar volem e lo reraltar menor dargent e lo istoriat estes en aquest dia sia posat e quatre capes sien tengudes. Pero cor la cappella del nostre real de Valencia a invocacio daquest benauyrat sant es edificada si en aquesta festa aqui presents serem volem sermo e processio esser fets e quels pus nobles vestiments blanchs e

paraments ab sis capes sien tenguts e lo reretaule dargent major sobre laltar sia posat e lo tabernacle de nostra Dona: e en totes les altres coses sia fet axi con en lo dia de Nadal.

De la festa de la Circuncisio de nostre Senyor.

Jacsia que aquesta festa huytava de Nadal de nostre Senyor sia perque seria usador de paraments blanchs: considerat quel Salvador nostre qui nat era sots ley la ley complen la propria sanc en aytal dia per circuncisio escampar li plach: justament ordonam que sermo aquest dia sia fet e lo reretaule dargent major hi sia posat e quels paraments e vestiments vermeys meylors sien tenguts e quatre capes sien haudes: a la qual encara significacio una creu en lo mig loch del realtar sia posada e altres dos creus entrels tests separats dels quals dejus se dira e lo reraltar istoriat en lo qual es la ymage de la Verge estes hi sia posat per tal que memoria de la nativitat sia hauda e a cascu cap del altar per gracia dornament dos tests separats dels mellors en lo reraltar divisidament e oltra los dits tests en laltar los dos bacins daurats hi sien posats.

De la festa de la Epiphania.

Per tal con per lestela aorar lo fill de Deu los reys dorient son menats la qual estella segons que havem lest per inestimable claretat e resplandor resplandia e per tal encara cor en aytal dia aquell qui no ho freturava en lo

llum Jorda per aygua de baptisme fo lavat perque lo coratge nostre es amonestat a ordonar que a la claretat de la damunt dita estela e a mundicia del babtisme no obscureyda ab paraments e ab vestiments blanchs aquest dia en nostra cappella sien tenguts devotament: manants que en totes coses axi con en la festa de la nativitat de nostre Senyor sia observat exceptat quel reataula menor noy sia posat.

De la Conversio de sent Paul.

En la conversio de sent Paul cor aytal dia divinalment la gracia merexe reebre per la qual a conexença vench de la fe cristiana e feelment aquella fe axi per obres con per preicacio de la qual cosa molts no poch se maraveylen es confessat: lo reraltar istoriat sia posat e dels paraments e vestiments verts mijancers ab dos capes aquest dia manam esser usat. E en lo mig del rerealtar sien posats tests juncts mellors e en cascun cap de rerealtar altres tests separats los mellors e en lo mig dels tests los bacins blanchs deça e della sien posats.

De la Cadira de sent Pere.

E per aquesta matexa rahon moguts cor aytal dia con es la cadira de sant Pere fo nostra fe ampliada e axi la confessio deyl mes formada e per aquella matexa manera con en la conversio de sant Paul manam esser fet en totes coses.

De la festa de Ram e Palma.

A nengun dubte no es considerat lo nom daquesta festivitat e la cosa ço es assaber quels rams fossen taylats dels abres mentre que aquell qui en larbre de la creu nos feu sauls en la ciutat de Jerusalem sobre la somera homilment entra de paraments e de vestiments verts volem sia usat e que aquell dia sermo e processio volem esser fets e quel reraltar istoriat hi sia posat e los pus nobles vestiments e paraments verts ab quatre capes sien tenguts. E per tal con aquell dia la passio se lig e a reebre el calze de la passio Jesuchrist aytal dia en Jerusalem axi con es dit entra: tres creus la Veracreu en lo mig e les altres en les estremes parts del reraltar esser manam e encara per gracia de la sollenitat dos tests juncts dels mellors un de la una part e altre del altre entre les creus en lo dit reraltar sien posats.

Del dijous de la Cena.

Considerants que aytal dia aquell Redemptor nostre Jesuchrist lo cors seu als apostols reebedor liura e la sanch sua sacrifica e aquella a beure sots specie de vi liura: e encara considerants que aquella nit fo trahit e ell mateix per un dels seus ho testifica si esser liurador de la qual cosa no poca contristacio entre ells fo nada lavors esser havem lest perque no sens raho ja la passio aquest dia representar devem: perque ordenam que lo reraltar istoriat hi sia posat els paraments e vestiments vermeyls mellors

ab quatre capes sien tenguts per la qual cosa encara una creu en lo mig sia posada del rerealtar e los bacins daurats en los estrems del reraltar ab los tests juncts mellors de cascuna part entrels bacins e la creu sien posats en lo reraltar demunt dit.

Imparaceve de nostre Senyor.

Jacsia que aquest dia de mort infernal per la mort daquell al qual no perdona lo patibol deliurats siam e a vida appellats: empero neguna sollennitat no es faedora aquell dia mas mes per coses havents rahon de dolor e de tristicia son demostradores cor aytal dia les coses no havents rahon contristacion mostraren cor lo sol e la luna obscurats e pedres trencades e terra tremol esser estats havem lest: perque sermo aquest dia en la nostra capella sia fet e lespina de nostre Senyor sia ab la Veracreu monstrada e que en laltar paraments e ornaments no sien posats sino la Veracreu la qual deu esser aorada: los vestiments pero a la damunt dita tristicia mostradora blaus ço es los meylors sien tenguts: mas lo diache e sotsdiache no sien vestits de dalmatiques e sola una capa sie tenguda ço es per lo prevere.

De la vigilia e del dia de la Resurreccio de nostre Senyor.

Que en la resurreccio de nostre Senyor de vestiments e paraments blanchs se deja usar a glorificacio del cors lo qual en la resurreccio hac els angells qui en blanchs vestiments a les fembres en lo sepulcre apparegren a la

nostra real devocio molt manifestament e evident demostren. Perque axi duem aordonador que en la vigilia sien tenguts los vestiments blanchs mijancers : e per tal que la memoria de la passio encara de tot no sia lexada los paraments vermeyls mijancers sien hauts e quatre capes sien tengudes de les quals les dues sien dels vestiments e les altres dues dels paraments. E per tal que açο mils en lo cors dels esguardants empremedor una creu en lo mig del reraltar sia posada e lo reraltar istoriat en lo qual la ymage de la beneuyrada Verge es figurada a la qual cert es tota la fe solament esser romasa hi sia posat. En apres los tests juncts mellors en cascun cap del reraltar e entre aquells e la creu en lo dit reraltar los bacins daurats sien allogats. El dia pero de la resurreccio de nostre Senyor de pus dignes es usador: perque axi paraments con vestiments blanchs los pus nobles ab sis capes aquest dia sien tenguts e los reataules dargent el tabernacle dargent de nostra Dona hi sien posats et de reliquies et dargent et daur axi con en la festa de Nadal de nostre Senyor laltar sie ennobleit: e noresmenys sermo en la nostra cappel·la aquest dia sia fet.

Del dilluns e del dimars seguents.

Lo diluns pero e lo dimarts seguents los paraments e vestiments blanchs mijancers ab quatre capes sien tenguts e una creu hi sia posada e lo reraltar on la ymage de la verge Maria es figurada la qual lo gog que hac de la resurreccio del seu fill a espremir nos dignes no estimam estes hi sia parat e en les estremitats del altar los

tests junts mellors e los bacins hi sien posats daurats pero.

De la festa de la Invencio de sancta Creu.

Cosa dubtosa no es que con la festa de sancta Creu se celebra memoria de la passio esser hi deja mayorment cor la festa de la Creu no celebrariem sino per tal con en ella fo nostra redempcio et aço per mort daquell qui en aquella per molt gran caritat nos amants vole esser crucificat. Perque aquest dia sermo et processio en la nostra capella sien fets et la Veracreu sia mostrada per ço cor en aquell dia fo trobada et aquell dia sen fa representacio en la sancta Esgleya: e a presentacio de sanc la qual en la creu lo dit Redemptor nostre escampar li plach et per reverencia de la Veracreu la qual en la nostra capella portam de paraments et de vestiments vermeyls dels pus nobles ab sis capes volem esser usat e los rerataules hi sien posats e en les altres coses axi con en lo dia de Nadal. Axi empero que las Veracreus sian posades en lo mig loch del altar et la camisa de nostre Senyor a la part dreta et lespina a la part esquerra daquella.

De la festa de la Ascensio de nostre Senyor.

Si loch de auctoritat es atrobat en aquestes coses les quals per princeps terrenals se fan molt mes en aquelles les quals per lo rey celestial se fan auctoritat donan axi mateix ha loch: cor jacsia que totes coses puga pero res sino rahonable no pot voler con sia sobiran be no creat. Perque en la nostra cappella sermo e processio sien fets

e un dels reataules e tabernacles dargent hi sien posats: e que vestiments blanchs e apparellaments en aquest dia se deja usar posar raho es verament cosa superflua cor basta per raho ço que per la disposicio divinal en la Ascensio fo monstrat daquells barons qui en vestadures blanques aparegren. Per ço volem quels vestiments e paraments blanchs mellors ab sis capes sien tenguts e en les altres coses sia fet axi con en lo dia de Nadal.

De la vigilia de Pentacosta e del dia e del diluns e del dimarts seguents.

Per tal cor vinent Lesperit sant sobrels apostols aparegren a ells lengues de foch de partides certes a nos es mostrat que a les damunt dites lengues de foch significadores de paraments e vestiments vermeyls aquest dia es usador: pero entre aquests dies differencia axi volem esser ordonants que en la vigilia e dos dies apres la festa vinents los paraments e vestiments vermeyls mijancers ab quatre capes sien tenguts e lo reraltar istoriat en lo qual es figurada la ymage de nostra dona sancta Maria la qual Lespirit sant ab los apostols reebe hi sia posat e una de les creus en lo mig loch del reraltar hi sia hauda e en les estremitats del reraltar los tests junts mellors e entre la creu los tests els bacins daurats en lo reraltar sien hauts. En lo dia pero de Pentacosta sermo en la nostra cappella sera fet e los reretaules dargent e lo tabernacle dargent hi sien posats e aquells vestits e apparallamens vermells pus nobles ab sis capes esser tenguts manam e axi com en lo dia de Nadal de nostre Senyor lo qual Deus lo fill seu trames

en terra aquest dia en lo qual li plach Lesperit sant sobrels apostols escampar quant a les reliquies e ornaments axi daur con dargent e altres volem esser servat.

Del dicmenge de Trinitat.

Molt es temedor con de la Trinitat se tracta cor en res pus perillos en negun loch nos pot errar e ab major trebayl res no es encercat ne tant fructuos atrobat: pero con en trinitat no creada en la qual tota egualdat regna interna caritat esser fermament creem e simplement confessam a la damunt dita ardor de caritat demonstradora: per ço dels vestiments e paraments vermeyls mijancers ab quatre capes es usador e sermo aquest dia en la nostra cappella esser fet declaram e lo reraltar istoriat sera posat: volents que de reliquies e altres ornaments exceptats los reretaules dargent axi con en lo dia de la Invencio de la Creu en aquest dia sie usat.

De la festa del Cors de nostre Senyor.

Jacsia que daquesta festa ja dessus en la cena de nostre Senyor hajam ordonat: pero cor rahonablement per Lesgleya es ordonat que aquest dia se faça comemoracio daquesta festa mateixa per tal que sollennitat la qual lo temps de la passio lavors embarga no sia lexada mas que ab major alegria ara sia celebrada: no en la color alcuna cosa mudar cor molt color vermeyla covinent esser reputem per la confeccio del cors e de la sanch de nostre Senyor mas en la sollennitat ajustan ordonam que paraments

e vestiments vermeyls los pus nobles ab sis capes sien tenguts aquest dia e sermo e processio sien fets e un dels reataules dargent e lo tabernacle dargent hi sien posats e de ornaments axi daur con dargent e daltres coses axi con en la festa de la Invencio de la Creu laltar sia decorat.

De la festa de la Nativitat de sent Johan Babtista.

Aquells los quals apres la mort de nostre Redemptor en la fe catholica perseverants e en confessio daquella muyrents havem trobat confessors con per la Esgleya son canonizats appellanm donchs quant mes aquest qui Christ confessa e nol nega e les vies dell prepara confessor con per la paraula del Salvador sia canonizat testifican a ell entre los nats de fembres mayor no esser levat verament pot esser dit. Donchs havem provehit en axi que en aquesta festa de la nativitat sua sermo sia fet e lo reraltar istoriat on la ymage de nostra dona sancta Maria es figurada a la salutacio de la qual ell en lo ventre encara estant se alegra hi sia posat e los vestiments verts mellors ab quatre capes hi sien tenguts e un dels reataules dargent hi sia posat e en lo mig del reraltar tests junts mellors hi sien posats e deça e della sengles creus per la penitencia la qual ell preyca demostradora e en cascun cap del reraltar altres tests mellors separats e en mig dels tests los bacins daurats deça e della hi sien collocats. E encara con lo dia de la sua decollacio en paraments e altres ornaments daltar lo seu martiri a memoria nostra e de les gens pusca esser demonstrat: volem que de vestiments e paraments vermells e

ab tantes capes e creus e argent laltar aquell dia sia ornat axi con nos havem ordenat esser faedor en les festes dels martirs dels quals lorde de Cistell fa dos misses en covent.

De la festa de sent Pere.

Certa cosa es que nostre Senyor Jesu-Christ a sent Pere principat apostolical comána pero nol volch escusar de martiri ans als altres apostols e martirs quant en lo martiri companyo lo feu: perque esta en raho que de vestiments e paraments vermells lo dia del seu martiri sia usat axi con dels altres apostols martirs a avant havem ordonat. Mas per tal con nostre Senyor ell tot sol entrels altres apostols senyala e honra: digna cosa es que aquell dia nos eyl honrem e senyalem entrels altres apostols en la nostra capella. Donchs ordonam quels vestiments e paraments vermells mijancers ab quatre capes sien tenguts e en mig del rerealtar una creu e envers les extremitats sengles: e per tal que per la creu daquell lo qual el ha seguit lo martiri dell sia representat entre la dita creu mijana e les altres creus sien posats de cascuna part tests juncts mellors e en cascun cap de rerealtar sia posat un dels bacins daurats apres les dites creus segons que aço en lo capitol dels martirs pus largament havem ordonat. Ajustants pero a aço que en aquest dia lo raraltar istoriat hi sia posat. Pero perque la nostra cappella del castell nostre de Leyda a invocacio daquest sant es nomenada volem e ordonam que si aquest dia en la dita ciutat de Leyda serem presents que en la nostra cappella sermo e processio sien fets els vestiments e paraments vermeyls meylors ab sis capes sien ten-

guts e no resmenys un dels reataules dargent e lo tabernacle dargent hi sien posats e en reliquies e en argent laltar sia ornat axi con en la festa de la Invencio de la Creu havem ordenat.

De la festa de sancta Anna.

Jacsia que daquesta festa en lo capitol de les quatre tempores del any ensemps ab altres festes de part dejus hajam ordonat: perquen aytal dia de paraments e vestiments blanchs mijancers ab dos capes es usador. Mas cor la cappella del nostre castell de la ciutat de Mallorcha a honor daquesta sancta preciosa es invocada: declaram que si aquest dia en la dita ciutat presents serem en la nostra cappella sermo e processio sien fets els vestiments e paraments blanchs pus nobles ab sis capes sien tenguts e un dels reataules dargent e lo tabernacle dargent hi sien posats e laltar sia appareylat axi con en la festa de Nadal.

De la Transfiguracio de nostre Senyor.

En aquesta festa en la qual los vestiments del Redemptor quan davant alscuns dels apostols se transfigura blanchs axi con a neu esser fets se testifiquen rahonablement axi vestiments con paraments blanchs los mijancers ab quatre capes volem esser tenguts. En apres de tres creus en lo mig loch del rerealtar e les altres apres los tests juncts mellors los quals de cascun costat de la creu mijana esser ordonam e dels bacins blanchs qui apres les creus en lo dit rerealtar sien posats et del reraltar istoriat en lo qual es figurada

la ymage de la Verge aquest dia laltar volem esser ornat.

De la festa de sent Lorenç.

Que sent Lorenç entrels altres martirs de Jesu-Christ no sia digne esser honrador pus quels altres martirs qui per Jesu-Christ la sua sanch escamparen no seria cosa deguda: cor la sancta esgleya remembrant lo cruel e incomparable martiri per ell sufert per la fe catholica mantenir egual dapostol en la vigilia sua dajuni esser fet aordona. Perque en la sollennitat daquest dia alcuna prerrogativa mes que als altres martirs es faedora: per tal duem proveydor que aquest dia dels vestiments e paraments vermeyls mijancers ab quatre capes sia usat e en mig del rerealtar una creu sia posada e dos altres creus en les estremes parts del rerealtar e entre la dita creu mijana e les altres creus sien posats de cascuna part tests conjuncts los mellors e en cascun cap de rerealtar sia un dels bacins daurats segons que aquestes coses en los altres martirs colents de part dejus havem ordonat. Pero per especial prerogativa aquest dia lo reraltar istoriat hi sia posat.

De la Corona de Jesu-Christ.

Ab pia devocio en la nostra pensa remembrants con al beneyt cap del Salvador nostre Jesu-Christ segons fermament nostra creença te en lo dia de la sua sancta passio per los malvats juheus corona despines fo posada e a conmemoracio daquesta corona en los monastirs del orde de Cistell festa celebrar es costumat: per tal a representa-

cio de la sanch la qual per impressio daquesta corona del seu cap beneyt isque de paraments e vestiments vermeyls en aquesta festa ab quatre capes volem esser usat: pero dels mijancers e dels altres ornaments e argent sia fet con si ere festa de martir colent: ajustants a aço quel reraltar istoriat aquest dia sia tengut e en lo mig daquell les spines de la corona de nostre Senyor hi sien posades.

De la festa de la Exaltacio de santa Creu.

Per aquesta matexa consideracio axi con en la Invencio moguts axi con daquesta festa ordenam volem esser servat e quel rerataule dargent e lo tabernacle dargent ne sien detrets e en loch daquells lo reraltar istoriat hi sia posat e que aquest dia processio sia feta mas sermo no sia fet si donchs aquest die a Perpenya no erem con aquest dia si aqui serem a honor de la nostra cappella la qual es aqui en lo nostre castell a la sua invocacio intitulada en totes coses axi con en la Invencio manam e volem esser servat.

De la Dedicacio de sent Michel.

La festivitat dels angels ab gran exaltacio es celebradora cor ells dels ligams del diable nos guarden ens defenen: e jacsia que la semblança de la sustancia dels angels sol aquell qui es creador haja coneguda: empero la natura dels angels molt pura esser creem. Perque a la damunt dita puritat angelical demostradora de vestiments e de paraments blanchs dels mijancers en quatre capes es usador e

per tal con aministrans los angels los sants patriarches e profetes conexença del Salvador e apres de la passio hagueren tres creus volem aqui esser una ço es en lo mig e altres en les estremitats del rerealtar et encara rahonablement lo reraltar istoriat on la ymage daquella que per langel fo saludada es figurada hi sia posat: entre les creus pero de cascuna part en lo reraltar tests juncts los mellors sien posats e en les estremitats los bacins daurats sien collocats.

De la festa de sent Luch evangelista.

Cor sent Luch evangelista verge es atrobat volem que en la sua festa paraments e vestiments blanchs los mijancers ab quatre capes sien tenguts e laltar axi sia en totes coses ornat com es ordenat de les vergens no martirs qui han festa colent.

Del dia de Tots Sants.

A demostrar aquella caritat e ardor damor per los quals los sants e en la patria ab nostre Senyor se conjungeren sermo aquest dia en la nostra cappella sia fet e dels paraments vermeyls mellors ab sis capes volem esser usat e en reliquies e en argent e en aur e en altres ornaments. E en aquest sollempne dia en lo qual de la Verge e dels angels e dels profetes e dels apostols e de tots los altres sants festivitat se celebra volem axi con en la nativitat de nostre Senyor laltar esser magnificat.

De la Comemoracio dels defunts e tota hora que per defunts se faça.

Tota hora que per deffunts offici se fa mortificacio e honestat son mostradores cor si ben la mort qui nos pot esquivar consideravem en plor viuriem : perque duem proveydor que aquest dia e encara con sesdevendra per defunts offici celebrar paraments e vestiments los negres e dues capes sien tenguts e una creu en lo mig del reraltar e dos tests disjuncts sotils de cascuna part e los bacins blanchs entrels tests disjuncts dejus en laltar sien posats.

De la festa de la passio de la ymage de Jesu-Christ.

Per rahon en aquest die en lo qual qui de diverses miracles lo poble seu de Jerusalem instruix çaentras li plach en los derrerans temps lo poble judaych per tan gran miracle que de la ymage del Crucifix sanch exis volch redarguir: lo reraltar istoriat hi sia posat e de vestiments e de paraments vermeyls dels mijancers a la damunt dita festa demostradora ab quatre capes volem esser usat. En apres tres creus en lo reraltar manam esser posades de les quals la veracreu nostra sera la una: e aquesta volem esser posada en lo mig loch e les altres en les estremitats del reraltar sien allogades : e entre les dites creus tests junts mellors de cascuna part sien posats : bacins daurats encara en los peus de les creus en les estremitats posades sien allogats. Per rahon encara aquest dia de moltes creus

laltar deu esser ornat si affectuosament la qualitat del miracle es considerada.

De la festa de sent Marti.

Sent Marti jacsia que confessor sia atrobat pero sent Ambrosi en aquel ympne par als apostols la decantat: per tal rahonable cosa es que en lo dia daquest en la nostra cappella alcuna prerogativa mes que en los dies dels altres confessors sia demostrada. Perque duem preveydor que en aquesta festa dels paraments e vestiments verts mellors ab quatre capes sia usat e lo reraltar istoriat hi sia tengut e en reliquies e argent e les altres coses manam axi esser fet con en los dies dels altres confessors colents es ordonat. Mas si per aventura en aquesta festa en la ciutat de Çaragoça serem con la cappella de la Aljaffaria nostra de la dita ciutat a honor daquest precios sant confessor cavaller de nostre Senyor sia hedificada: volem e manam que sermo e processio en la nostra cappella sien fets e un dels reataules dargent e lo tabernacle dargent hi sien posats e dels paraments e vestiments verts pus nobles ab sis capes sia usat e laltar en reliquies e argent sia clarificat axi con en lo dia de Nadal.

De la festa de sancta Katarina.

E si aquesta benauyrada verge de linatge real avallant ab dret cor e ferma volentat officis homenils assumen tres corones o aureoles als sants de Deu repromeses ha guanyades ço es de virginitat de martiri escampant la sua sanch

e de sants doctors per la fe cristiana als enfeels preicant: donchs rahonablement som moguts que daquesta festa jassia que de totes les verges e martirs en general de part dejus hajam longament ordonat en especial ab alcuna prerogativa en la sua sollennitat faedora mencio en la present nostra ordinacio sia feta. Perque en aquest dia per propia significacio de la sua virginitat e martiri de paraments daltar blanchs e de vestiments vermells los mijancers ab quatre capes damdues aquestes colors e de totes les altres coses segons en les verges martirs havem dejus ordonat es usador. Ajustans a aço per la dita prerrogativa demostradora que lo reraltar istoriat aquest die hi sia posat.

De la festa de sent Nicolau.

Per semblant manera que de la festa de sent Marti havem ordonat daquesta festa de sent Nicholau con sia axi mateix confessor en la Esgleya nomenat esser fet declaram: exceptat que lo reraltar istoriat ne sia detret. Mas pero con la cappella del palau nostre de la ciutat Dosca a honor daquest sant sia intitulada: volem e manam que si aquest dia en la dita ciutat presents serem que del rerataule dargent e del tabernacle dargent e de les altres coses sia fet axi con en lo dia de sent Marti manam esser fet si en la cappella nostra de Saragoça aquel dia fossem presents.

De les quatre festivitats de la Mare de Deu.

En les festivitats de sancta Maria en la qual axi con en lo mirayl virginitat e especia de castetat resplandeix e la qual verge enfanta e verge apres lo part romas: per tal encara con de honor de tan gran dignitat fo exalçada que Mare de Deu esser feta meresques: en paraments e vestiments e argent e en reliquies e altres ornaments axi con en la nativitat de nostre Senyor volem esser observat ço es en la festa dagost e en les altres tres festes un dels reataules ne sia detret. E en cascuna daquestes festes sermo en la nostra cappella manam esser fet: ajustans que en la Purificacio e en la Assumpcio processio sia feta.

Dels Martirs.

En les festes daquells qui per Jesu-Christ lur sanch escamparen per tal que memoria del martiri sia hauda vestiments e paraments vermeyls axi con ja desus havem insinuat esser tenguts declaram: aquesta manera ço es observada que en totes les festes dels apostols dels evangelistes qui martirs foren paraments de altar e vestiments los vermeyls mijancers ab quatre capes sien tenguts e en lo mig del reraltar una creu e envers les fins altres per tal que per la creu daquell lo qual ells han seguit lo martiri dels sia representat: e entre la dita creu mijana e les altres creus sien posats de cascuna part tests junts mellors e en cascun cap del rerealtar sia posat un dels bacins daurats apres les dites creus. Pero per tal cor los apostols els

evangelistes mes quels altres martirs alcuna prerogativa merexen: volem que en los dies daquests lo reraltar istoriat hi sia posat e si es festa colent de martir sia axi fet con es ordonat damunt dels apostols e evangelistes salvant quel reraltar istoriat ne sia levat. Et si es festa de dos misses en convent celebradores segons lorde de Cistell los paraments e vestiments vermells mijancers ab dos capes sien tenguts: e una creu en mig de reraltar sia posada et dessa et della entre la forana part del dit reraltar et de la creu la qual en mig sien posats tests junts mellors. E si sera festa de una missa lavors los vestiments et paraments vermeyls pus sotils sien tenguts e en lo mig del reraltar sia posada una creu e en cascun cap un dels bacins blanchs sia posat e en lo mig dels bacins e de la dita creu sien posats dos tests sotils separats de cascuna part ço es que la meytat del test sia de una e laltra meytat del altre.

Dels Confessors.

Per tal aquells confessors per la Esgleya son nomenats qui de desig eternal verdejants per neguna crueltat de temps malvats no son trobats: axi con dessus en lo començament de la present constitucio havem tocat de vestiments e paraments verts volem esser usat per aquesta manera: ço es que en les festes dels confessors colents o doctors paraments daltar e vestiments verts los pus nobles ab quatre capes sien hauts e en lo mig del reraltar sien posats tests junts mellors e en cascun cap del reraltar altres tests separats mellors e en lo mig dels tests los bacins dau-

rats deça e della sien posats. E si eren festes que segons lorde de Cistell dos misses fossen en covent celebradores los paraments e vestiments verts mijancers ab dos capes sien hauts et en lo mig del reraltar tests separats sotils e los bacins blanchs hi sien posats: e si eren de una missa los pus sotils paraments e vestiments verts sien tenguts: les altres coses pero axi con damunt es dit prop exceptat quels tests no sien posats en lo cap del reraltar dessus dit.

De les Verges.

Que en los dies daquelles les quals per virginitat tan solament corona haver han merit paraments e vestiments blanchs en los dies daquelles les quals en los pits feminils coratge homenil portants corona de martiri e de virginitat per rahon ajustaren vermeyls e blanchs sien tenguts per los quals virginitat e martiri clarament se demostren. Perque duem ordonador que en les festes de les sanctes verges les quals son colents e martirs no son sien tenguts los paraments en laltar e vestiments blanchs ço es los mijancers ab quatre capes daquesta matexa color: e si martirs son colents paraments daltar blanchs aquells matexs sien posats e los vestiments dels ministres vermeyls mijancers ab quatre capes daquestes dues colors sien tenguts e en lo mig del rerealtar una creu es posadora e en cascun cap del reraltar tests junts mellors sien posats e deça e della los bacins daurats sien posats e en lo mig dels dits bacins e dels tests damunt dits de cascuna part una creu es posadora. Si pero sien festes que segons lorde de Cistell dos misses fossen en covent celebrādores e martirs no sien paraments e ves-

timents blanchs mijancers sien hauts ab dos capes daquesta color. Si pero sien martires aquells mijancers del altar blanchs e vestiments vermeyls sien ab dos capes tenguts e en lo mig del rerealtar la creu del mig loch tan solament sia posada els bacins blanchs en lo mig del reraltar la meytat del test sotil separat sia posat: si pero son festes que segons lorde de Cistell una missa sea celebradora e martirs no son paraments e vestiments altres sien blanchs ço es los pus sotils e que creu noy sia posada: si pero son martirs e de una missa los paraments del altar sien aquells matexs los vestiments pero vermeyls e sien los pus sotils e una creu sia alogada en mig loch del reraltar e en cascun cap de reraltar bacins los blanchs sien posats.

De les huytaves de les festes de nostre Senyor e de la Verge Maria e de tots los altres sants.

En totes pero les huytaves de les festes en les quals la Esgleya huytaves fer es monstrada semblants paraments e vestiments sien tenguts los quals en les festes principals han tenguts exceptat que axi bons e excellents esser no merexen: axi ço es que si en la festa los paraments e vestiments blanchs o vermeyls o verts meylos seran tenguts que dins les huytaves de paraments e vestiments daquella matexa color ço es dels pus sotils sera usador: exceptat pero lo dia de la huytava en lo qual los mijancers manam esser tenguts. En les festes pero que segons nostra ordonacio dels mijancers es usador lo dia de la huytava dels pus sotils daquella mateixa color volem esser usat: declarants que si en la festa de paraments duna color e vestiments

daltre sera usat aquesta matexa divisio de colors la huytava per la manera damunt dita manam esser servada. Quant pero a posar altres ornaments en les dites huytaves axi duem particularment estatuydor que en totes les huytaves de les festes de nostre Senyor en lo mig loch del reraltar una creu sia posada en lo peu de la qual en lo rerealtar un test junct es posador e en cascun cap del reraltar tests disjuncts sien posats e entrels dits tests conjuncts e separats los bacins daurats son posadors: e axi duem observador dins les huytaves de les festes damunt dites exceptat quels tests separadament en lo cap del reraltar no sien posats e los bacins blanchs hi sien tenguts en loch dels daurats car los dies dins huytaves de les festes no esser de tan grant sollennitat con los dies de les huytaves clarament se manifesta. En totes pero les huytaves de les festes de sancta Maria en lo mig loch del reraltar lo test de la pedra turquesa es posador e deça e della prop lo dit test altres tests juncts deuen esser posats et en cascun cap del rerealtar los bacins daurats sien posats. E aço mateix en les dites huytaves sia observat exceptat quel test de la turquesa ne sia detret e en mig los dos bacins blanchs a cada part del altar hi sien allogats. En totes pero les altres huytaves de sants e de sanctes martirs sia posat en mig del rerealtar una creu et en cascun cap del rerealtar tests conjuncts sien posats. Si pero sien huytaves de sants martirs o de sanctes verges martirs axi mateix volem esser observat: aço empero ajustat que lavors lo test de la turquesa sia posada e quels bacins blanchs en cascun cap del reraltar e en lo mig entrels dits bacins e lo dit test altres tests separats sien collogats. E axi ma-

teix dins les huytaves de les festes damunt dites volem esser observat qnant al test de la turquesa e creu demunt dites e que bacins los blanchs en cascu cap del reraltar son posadors e en lo mig entrels dits bacins e creu e test de turquesa posats en lo mig tests sien posats separats. Si pero seran huytaves de confessors un test junct en lo mig del reraltar es posador e en cascun cap tests separats son posadors. Axi mateix dins les huytaves volem esser observat: aço pero ajustat que en loch de tests quis posen en cascun cap del reraltar sien posats los bacins blanchs e no los tests damunt dits: declarants quen los dies quels bacins blanchs seran tenguts los tests sotils sien posats.

De les vigilies de les festes.

En les vigilies de les festes les quals segons Lesgleya vigilia han engir los ornaments e vestiments axi sia observat segons que dins les huytaves de les festes es dessus ordonat: exceptat que en les festes quels mellors vestiments e paraments hauran servir los vestiments e paraments mijancers les vigilies e les vuytaves servesquen: ajustants pero a aço que en les festes que sis capes havem declarat esser tengudes que en les vigilies daquestes quatre capes sien tengudes e si en la festa quatre manam esser haudes en la vigilia de duas tant solament sia usat.

Dels dies dominicals.

A tots los dies dels dicmenges del any paraments e vestiments de ministres los mijancers verts sien posats excep–

tats los diumenges de la cuaresma en los quals volem esser usat dels paraments e dels vestiments blaus meylors per tal quel temps de dolor e de plor pusquen als nostres huyls presentar. En apres statuim observador que en tots los dicmenges del any sia posada una creu en lo mig del reraltar e en lo peu de la creu un test junt mellor sia posat en lo reraltar damunt dit en los caps del qual altre test mellor separat sia posat axi que entrels tests juncts e test separat damunt dit los bacins blanchs posats: e en los dies dominicals del Avent entro a la Purificacio de la Verge lo test de la pedra turquesa sia posat en lo mig del reraltar e tests junts mellors en cascun cap del reraltar damunt dit sien posats e no resmenys deça e della prop lo dit test de la turquesa los bacins damunt dits. En los dies pero dominicals en los quals sera faedor offici dalcuna huytava e no del dicmenge sien tenguts paraments e vestiments axi con en lo dia de la festa: si pero festa sera estada colent es fahia de les huytaves lavors totes les coses damunt dites sien tengudes axi con en lo dia de la festa de dos misses es dessus ordonat. En los dies empero dominicals los quals dins Lavent sesdevenen de paraments e vestiments blanchs dels mijancers volem esser usat: e axi mateix se faça de la Nativitat de nostre Senyor entro a la Purificacio cor en aquests temps memoria del part de la Verge en lo qual vivim som ens movem lo qual ab molt gran puritat procehi es faedora: et axi mateix se faça de Paschua tro a la Ascensio per tal que leticia paschual se mostre.

Dels divendres.

En tots divendres en los quals missa sera de la creu sien tenguts paraments del altar blaus ço es los pus sotils e vestiments vermeyls los pus sotils per tal que axi mortificacio la qual aytal dia en nos devem haver per paraments daltar mostrada la memoria de la sanch la qual per nos Jesuchrist escampa no sia lexada: en lo mig loch pero del altar una creu sia posada e en cascun cap del dit reraltar los bacins blanchs demunt dits e entre la creu els damunt dits bacins de cascun costat test sotil separat sia posat.

Dels dissaptes.

En los dies pero dels dissaptes en los quals sera missa de sancta Maria los paraments e vestiments blanchs pus sotils sien tenguts per tal que per aço molt grant virginitat della sia representada: en lo mig del altar lo test de la turquesa sia posat e en cascun cap test sotil separat sia posat e entre lo test de la turquesa e lo dit test altre test sotil separadament es posador e entrels dits tests deça e della dejus en laltar los bacins blanchs sien posats.

Dels dies ferials.

En los ferials dies pero sien tenguts paraments e vestiments de drap de seda color groga trahents: pero cor segons lo temps es faedora diferencia volem que del Avent entro a la Purificacio a honor de la Verge e de Pascua entro a la

Ascensio per la leticia paschual sien tenguts aquells blanchs pus sotils : en la cuaresma pero aquels blaus pus sotils en laltar sien posats e el cappella ne sia vestit cor aquests davant los altres en lo temps de la cuaresma havem duyt elegidors. Engir los altres ornaments statuim que en los damunt dits dies ferials en los quals nos fa dalcu festa ne encara de huytaves sia posada una creu en lo mig loch del reraltar e dos tests sotils deça e della en les estremitats del reraltar e la creu: axi pero que en Lavent de nostre Senyor en mig del altar lo test de la turquesa hi sia posat.

De les quatre tempores del any.

Mortificacio e plor en la Esgleya mostrar se cove en los temps en los quals a vicis de la carn reprenedors penitencia se fa per dejuni: perque en los dejunis los quals quatre tempores son nomenats axi con en los dies ferials de la quaresma ordonam axi en paraments con en argent esser de tot observador. Empero en tots los dies no sapparell altar ne reraltar en les vespres ne en les matines sino tan solament en la missa si donchs no era de les festes damunt espressades o altres colents o dels sants doctors car lavors deu esser appareylat en les vespres e en les matines. Et ordenam que en tota festa colent diache e sotsdiache sien vestits e quatre capes per ministre sien tengudes de les quals les dues sien dels paraments del altar e les altres dues dels vestiments del cappella si els vestiments e els paraments eren diverses e sino totes les quatre capes sien de la color dels damunt dits paraments. Semblantment en les festes de santa Eulalia de Barcelona sent

Thomas de Aquino sent Benet sent Jordi sent Domingo sent Loys bisbe sent Bernat sent Loys rey de França sent Francesch les once mil verges santa Elisabet santa Barbara e santa Lucia jassia que colents no sien volem que en totes coses sia fet axi con si fossen festes colents. En tots pero los dies dominicals e en les festes que lorde de Cistell fa dos misses diache e sotsdiache sien vestits mas dos capes tan solament sien tengudes: ajustans a aço que en les festes de sent Anthoni sent Blasi senta Apollonia senta Margarita senta Anna senta Clara sent Mauris senta Tecla sent Cosma e sent Damia sent Narcis senta Cecilia santa Eulalia de Merita jacsie que colents no sien ne festes que dos misses segons lorde de Cistell degen esser dites axi pero volem e manam en aquests dies esser fet en totes coses con si fossen festes de dues misses. Encara mes volem e ordonam que continuament dos brandons en la elevacio del cors de nostre Senyor sien hauts: exceptat que en los dies sollennes en los quals sis capes en los divinals officis seran tengudes sis brandons en la elevacio damunt dita sien hauts e cascun brandon sia de pes de set libres. Encara mes ordonam que en tots los dies ferials o festes les quals no son coltes sien tenguts en la missa dos ciris e en tots los dies dominicals e en los dies de festes colents e dels sants doctors e festa que lorde de Cistell en convent fa dos misses sien hauts en la missa quatre ciris e en totes pero les altres festes en les quals sis capes seran tengudes deu ciris sien tenguts: declarans en aço que cascuns dels ciris damunt dits sie de pes de mija libra. Encara mes duem piadosament ordonador que oltra los dies en los quals en los capitols damunt scrits sermo en la nostra cappella esser

fet havem ordonat: volem que en los dies subseguents sermo semblantment sia fet ço es en los dies dels apostols e de sancta Maria Magdalena de sent Lorenç de sent Loys bisbe de sent Loys rey de França de sent Miquel de les onse milia verges de sent Marti de senta Elisabet de senta Caterina de sent Nicholau e tots los dicmenges de Avent e de la quaresma sermo en la cappella nostra o devant nos se faça: aquest orde observat que dels religioses a la divinal paraula preicar diputats sien hauts un dia dels damunt dits de un orde e laltre dia daltre entro que tots qui en lo loch seran ne sien passats. Encara mes ordonan duem proveydor que en los dies en los quals de part dessus processio en la nostra cappella havem declarat esser feta que totes les reliquies qui son en les cappelles nostres reyals e aquelles les quals nos en nostra cappella propria havem ordonadament sien portades e quels prelats si possible cosa sera aquelles portar sien tenguts cascun les pus dignes segons son grau: e en deffalliment dels prelats aquelles portar hagen los priors e guardians dels ordes de pobretat o altres clergues en grau mes honrats. E sien portades les pus belles capes que poran ab bona manera e los cappellans qui la aministracion han de la cappella lavors proveesquen diligentment que les colors de les capes se concorden axi con mils poran a la condicio de les reliquies damunt dites ço es que aquells qui reliquies dels martirs portaran capes vermeyles porten e axi dels altres segons la propria significacio de les colors la qual per nos desus es estada aordonada: e sien vuit o deu brandons enceses en les processions damunt dites. En la processio pero de Corpus-Christi sia portat lo dit cors en alcuna custodia molt bella

en tal manera que pusca esser vist clarament: sobrel qual honradament sobrecel sia portat ensemps ab vuit o deu brandons damunt dits: en les quals totes processions lo test de la turquesa per lo sotsdiache sia portat qui vaja davant aquell qui deu fer loffici e en cascun costat del dit sotsdiache sia un escola ab canelobres e ab ciris enceses cascun de pes de una libra e dos clergues o escolans qui davant lo sotsdiache ençens continuament e atent porten. Aquell pero qui en les damunt dites processons creu portara de dalmatica sia vestit e en cascun costat clergue o escola haja qui los ciris cascun de pes de una libra enceses ordonadament porten e honesta. Tots temps pero que diache e sotsdiache en la missa sien dos ciris enceses vagen davant lo cappella entrant a la missa e lavors laltar sia encensat: la qual cosa per semblant manera volem esser observada con levangeli se començara sino en lo divenres sant o si de morts sesdevenia cantar. Encara mes en tota festa colent e de les altres axi con damunt havem dit al *Magnificat* en cascunes vespres e al *Benedictus* en les matines e en la missa apres de la oblacio encens sia ministrat: tots temps empero que noy haja misses solennes ço es ab diache e sotsdiache apres la missa finada sia dit loffici o missa secca de sancta Maria si donchs aquell dia no era vigilia o festa daltre sant en lo qual cas loffici de la dita vigilia o del dit sant sia dit loffici de senta Maria relaxat. Si pero aquell dia sera festa dalcun sanct e vigilia o fossen vuytaves ensemps o festa de dos sants ensemps ultra aquell del qual missa principalment sera celebrada sia dita missa secca de amdos damunt dits. E jacsia que missa sollenne ab diache et sotsdiache no sia celebrada si donchs aquell dia no sera

festa de nostre Senyor o de santa Maria o de tots sants o sesdevenia prelat davant nos celebrar quant al offici de les vigilies e de les huytaves e dels sants axi mateix volem esser observador: loffici pero o la missa secca de sencta Maria no sia dita en los dias en los quals missa ab diache e ab sotsdiache se celebrara si donchs no era dia de dissapte en lo qual apres la missa principalment se diga: e axi mateix en los divenres volem esser observat si missa mayor de la creu no sera celebrada.

De la Almoyna.

Esguardants e a nostra memoria comanants la paraula dominical la qual als seus dexebles dix: *Pobres ab vosaltres tots temps haurets* e encara la paraula del propheta: *Trenca lo pa al freturan e los freturans met en la tua casa*: per moviment de pietat e de caritat som costrets que a sustentacio dels pobres nostre coratge girem e ab almoynes a ells e ab altres piadoses acorriments no axi com ne som tenguts mas axi con podem misericordialment succurram. Perque ordonam e establim que cascun any sien assignats per almoyna ultra aquella la qual en altra manera axi a religioses con a altres persones donam per altres officials mil libras barchelonesas per quatre partidas del any reebedores dels nostres batles generals e per los procuradors reyals e aministradors de nostres rendes de la nostra senyoria les quals quatre partides comencen lo jorn de la nativitat de nostre Senyor les quals reeba lalmoyner nostre et aquelles do e distribuesca segons nostra pia volentat e devocio. E encara mes a la dita almoyna ajustam que en

cas que nostra voluntat no sera de tenir tinell als nostres domestichs per quascun jorn aytant con durara que nos no tindrem aquell deu solidos jaccenses en Aragon e quinse solidos barchelonesos en Cathalunya e en regne de Valencia e vint solidos de mallorquins en lo regne de Mallorches e altres vint solidos alfonsins en lo regne de Cerdenya e de Corcega per los dits almoyners dels nostres panicers cascun dia reebedors de pa assignam quant nos presents en les dites terres serem lo qual continuament devant la porta de nostre alberch reyal a sexanta pobres de Jesu-Christ ço es dos diners en Arago tres diners en regne de Valencia e en Catalunya e quatre diners en Mallorcha e en Cerdenya et en Corcega de pa a cascun dels dits pobres sera donador: los releus encara los quals sobren de la taula nostra e de nostres domestichs sien donats e distribuits a altres pobres a la porta de nostre alberch cascun dia per lo mati. Et ultra encara los damunt dits diners volem esser donats tots dicmenges als sexanta pobres damunt dits sinch solidos jaccenses en diners en Arago e deu solidos barchelonesos en Valencia e en Catalunya e quinse solidos mallorquins en Mallorcha e altres quinse dalfonsins en Cerdenya o en Corcega reebedors del nostre comprador ço es per aytal manera que un diner jaques e dos diners barchelonesos e quatre de mallorquins e altres quatre dalfonsins segons les terres on serem a cascu dels sexanta pobres damunt dits seran donadors: et ultra encara les coses damunt dites volem a la damunt dita almoyna en la porta de nostre alberch donadora los releus qui sobraran en la cuyna axi en carns con en altres menjars esser assignats. Mes avant pan e vin los quals en nostres boteylaria e pa-

niceria sesdevendra a deteriorar en tal manera que devant los nostres domestichs a posar convinents no serien e encara fruytes e fromages que envers los rebosters romandrien los quals convinentment per ells no poguessen esser posats a la dita almoyna tota hora que aytals coses sesdevendran assignam. Encara assignam a la dita almoyna totes les besties retudes a la cort per afollades e aquelles lalmoyner reeba del cavalleriz. En apres assignam a la dita almoyna totes les condempnacions de nostres domestichs ques faran per los havents poder les quals condempnacions los dits almoyners del tresorer nostre haver procurar sien tenguts les quals condempnacions ensemps ab laltra moneda de la almoyna als pobres de Christ sien donades: e aço que per les bulles de plom o daur en los privilegis empoSadors en nostra scrivania se reeb segons les coses per nos aordonades. E encara aquell dijous en lo qual lo Salvador nostre a nos exemple relaxan los peus dels apostols lava volem esser donat a tretse pobres als quals nos duyts per exempli lavam a cascun drap de lana per dos robes ab calces e capero e drap de li per una camisa complida e capell e cinch solidos de barçeloneses en Cathalunya e en regne de Valencia e sis de mallorquins en Mallorques e sis dalfonsins en Cerdenya o tres de jaqueses en Aragon per costures apres la ablucio: als quals dinar en la nostra cort sia donat e nos aquells servescam de donar lurs aygua en les mans axi en lo començament con en la fi del dinar jonolls ficats en terra e les viandes que ells deuran menjar en la forma damunt dita devant ells posem. En apres per tal que cascun dia nos siam remembrants del exempli de humilitat que nostre Senyor als seus dexebles e subseguent-

ment a nosaltres lexa: ordonam oltra les dites coses cascun dia ordinariament a tretse pobres menjar continuament esser donat en la nostra cort real per tal que devocio real de lavar a ells les mans e besarlos aquelles oferent a cascun tres diners barcheloneses en Catalunya et en regne de Valencia et dos diners jaqueses enArago et quatre diners mallorquins en Mallorques et quatre alfonsins en Sardenya a honor daquell en la man del qual los cors dels reys esser son demostrats exegir puscam axi con desijam. In Paresceve pero de nostre Senyor a tretse als quals ultra la ablucio de les mans a honor daquest Jesu-Christ qui per la sua passio de menjar no corruptible de gloria eternal aquest dia nos sadolla jonoyls plegats menjars posam. Volem encara als ordens de pobretat de la terra nostra almoynes esser donades per la manera ques segueix ultra aquelles almoynes les quals reeben en nostra absencia: ço es que con serem en ciutats o viles dins la nostra senyoria si nos presents erem sien donats cascun any davant la festa de Nadal de nostre Senyor als monastirs daquell loch per pietança vuit diners jacceses o dotse diners barcheloneses o setse diners mallorquins o setse alfonsins segons les terres on serem per cascun frare o sor daquells monastirs.

De les Fayles e dels Missatges.

Con se pertanga los princeps ab sabis engins proveir engir aquelles coses les quals semblantment sesguarden a lur honor axi que honor no poca ans despedient a aquell continuament entorn si haver presencies de sos domestichs los

quals si absents de la sua cort lurs gatges o quitacions reebien per aventura sovinerament la dita cort continuar e acompanyar lexarien: emperamor daço statuim e encara ordonam que a nostres domestichs quals que quals sino per aquells dies tan solament per los quals en nostra real cort presents almenys alcuna hora del dia o de la nit seran res de lurs quitacions a ells per besties o per bestia per els tenedores o per menjar donar ordonades no sia donat e si contrafaran en la quitacio per cascun dia sien agreviats: a aquells pero qui deuen tenir betia o besties e aquella o aquelles tenir hauran lexades jacsia que cascun dia presents en la cort seran menjar tan solament a ells deu esser donat. Encara ordonam que els reebents moneda de la cort nostra per vestir res sino a aquells los quals en la nostra cort lo primer dia de abril presents seran e los vuit meses del any la nostra cort hauran continuada no sia pagat: si donchs en altra manera generalment a ells draps no ordonavem donador: ne encara altres drets a aquells ultra les quitacions per besties assignades si donchs almenys en lany la nostra cort sis meses no hauran continuada sien pagats o satisfets en alcuna condicio o manera: a aquells pero qui de nostra cort vin e cera e pan reeben per los dies en los quals en la cort seran estats sien donats tan solament: als missatgers pero per nos dels nostres domestichs trametedors si duran aquesta missageria les coses necessaries a ells de la nostra moneda seran ministrades de la qual reten comte al racional facense falles en totes coses axi con damunt exceptat en lo vestir si dins lo dit temps a la nostra cort ells venir sesdevendra: pero si els missatges damunt dits mar haurien a passar e per aço les lurs

besties ab si menar no porien lavors les lurs quitacions per les dites besties per aquesta causa lexades e encara despeses per les persones reeban entirament e hagen.

De les loguers de les besties logades.

Con alcu a trebayl reebut de condigne loguer no sia gitador emperamor daço duem statuydor e ordonador que a les persones quals que quals acostumades lurs obres e de lurs besties logar les quals ab bestia o sens bestia per nos o per nostres negocis de grat o forçats en loffici de nostre azembler mayor servey hauran fet convinents loguers sien donats segons que dejus pus plenerament se declara. Ordonam donchs que a cascuna persona la qual ab bestia sia de sella o de bast per nostre azembler mayor o sotsazembler per nostres negocis logadora per lo dit azembler de nostra moneda per cascun dia en lo qual en nostre servey sera axi per si con per la bestia dotse diners barcheloneses deu diners jaqueses e mes obol barchelonesos per ferradures de la dita bestia e encara totes despeses les quals la dita persona per son viure e de la sua bestia haura fetes estan en lo dit nostre servey sien donats plenerament e pagats. A cascuna persona qui sens bestia per nostres negocis per lo dit azembler o altre per nom dell logadora sien donats en lo dia per loguer a aquell vuit diners de barcheloneses o sis diners jaqueses si donchs mes lo dit azembler no vehia esser donador. En apres ordonam que les besties logadores per nostre azembler damunt dit portar cascuna carrega pesan ultra tres quintars no sien tengudes: pero si lo dit azembler o altre qual que qual alcuna de les dites besties

haura carregada forçat aquell qui la mena contra aquesta nostra ordonacio et per aço aquella bestia morra o debelitara lavors lo dit azembler qui daqui sera colpable del seu propri la valor de la dita bestia axi morta o la menys valença la on no sera morta mas debelitada sera pagador al dit menador per bon dret si regonega obligat: e tota hora quel dit azembler per los menadors de les dites besties li sera request pes en la presencia daquells les carregues ordonades aportar.

Declaracio feta sobre totes les dites ordinacions.

Per tal con humana natura no basta a provehir als duptes altercacions e contrasts qui per temps se poden esdevenir e entre los officials nostres majors sotsofficials e ajudants daquells demunt dits axi entre los majors con entre los majors e menors e altres domestichs nostres per raho del regiment e exercici dels officis demunt dits alcunes discordies altercacions e duptes se pusquen esdevenir per no be entendre les dites nostres ordinacions o aquelles ab punts sobtills e maliciosos puntant e interpretant per lur grosseria o sobtilitat la qual malicia pot esser nomenada la qual ab bona e deguda declaracio per nos deu esser refrenada e no reputem esser congruent a raho quels subtils ab lur subtilitat enganosa lur intencio iniqua obtenguen nels grossers per lur grosseria mantenguen coses desrahonables ne romanguen per la malicia dels sobtils en alcuna cosa dampnificats: per ço desigans quels officials e altres domestichs nostres cascun exercesca son offici segons forma e continencia de les dites nostres ordinacions e

aquells sens contrast e discordia en la nostra cort visquen e usen dels officis demunt dits: decernim e declaram que les dites ordinacions nostres en tot e per tot sien tengudes e observades e exseguides segons tenor e continencia daquelles e no partentse en alcuna manera del tenor daquelles: e si per ventura alcuns duptes altercacions o contrasts entrels damunt dits officials sotsofficials e ajudans daquells e altres domestichs nostres ensemps o depertidament los uns contra los altres per les rahons damunt allegades o altres sesdevendran: volem e ordenam quels dits duptes contrasts e altercacions venguen devant nos per tal que nos aquells a bon stament de nostra casa e a concordia de nostres curials declarem e posem en stament pacificable et profitos. E per tal que per aytals duptes o altercacions la ordinacio de nostra casa no sia torbada ne desviada: volem e ordenam que si alcun dels dits officials nostres majors o sotsofficials o ajudants daquells o altres domestichs e familiars nostres los uns contra los altres hauran alcun contrast o dupte per raho dels officis demunt dits que aquell o aquells al qual o als quals aquest contrast o dupte sera fet sien tenguts de requerir tres vegades devant dos o tres testimonis aquell o aquells qui aquests contrasts los faran quels dits contrasts degen dir e denunciar a nos e supplicar dins vuit dies apres la tercera requesta daqui avant comptadors que aquells duptes e contrasts determenem: en altra manera passats los dits vuit dies si aço no curaven fer tenguense per sospesos dels officis que per nos tendran e daquells daqui avant no presumesquen usar sens especial voluntat nostra sots pena de perdre los dits officis o staments que en la nostra cort hauran. E per tal que

cascun dels dits officials sotsofficials e ajudans daquells sapien e no pusquen negligir o ignorar la present nostra declaracio volem que cascun sia tengut de pendre translat de la present nostra declaracio ensemps ab lo capitol de la ordinacio qui fara per loffici que tendra per nos.

ORDINACIO FETA PER LO MOLT ALT E MOLT EXCELLENT PRINCEP E SENYOR LO SENYOR EN PERE TERÇ REY DARAGO DE LA MANERA CON LOS REYS DARAGO SE FARAN CONSEGRAR E ELLS MATEYS SE CORONARAN.

Nos en Pere per la gracia de Deu rey Darago de Valencia de Mallorca de Sardenya e de Corcega e comte de Barchelona de Rossello e de Cerdanya considerants de dignitat reyal pertanyer que aquell qui la reeb sia en lo començament del seu regiment ans de totes coses informat per qual forma e sollennitat la deu reebre per tal que en reebre tan sollemna dignitat per vanitat o per argull peccat de ingratitut o desconexença encorrer no pusca ans ab gran devocio segons ques cove aquella reeba e axi mateix per alcuna forma de honor licita a la tan gran e tan alta dignitat temporal e reyal sia satisfet en guisa que en aquella festa alcunes honors e magnituts per solemnitats e meriximents daquella mundanals sien fetes: en figura daço legim en lo Vell Testament que ans que Samuel levas rey Saul devant tot lo poble informa aquell secretament e apart de la sua eleccio reyal e con deliuraria lo poble. Perque nos volent que aquestes coses aquells qui apres nos regnaran sapien e aço per fretura de scriptura no pusquen neglegir o no saber o daquelles ab vanitat ans ab virtut hagen usar con lo cor human veent ab sos ulls aytals coses apenes es sens perill dalcuna sublevacio de cor saber lo poder e aministracio a ell per esta dignitat atribuits e comenats e per ço dehia lo propheta a nostre Senyor Deu: *Senyor no es exaltat lo meu cor nels meus ulls*

nos son enargullits ne son anat en grans coses ne en maravelloses sobre mi quaix que vulla dir quel hom qui va en grans coses e porta sobre si coses meravelloses comunament se enargullex: no resmenys ab tanta humilitat la dita dignitat reebre que per aquells qui aquella solemnitat veen fos la reyal dignitat menyspreada car axi con massa vanitats es avorrible a Deu axi lo menyspreaments lo qual en aquella per los veents seria vist si lestament es assaber reyal en aytal cas poderos nos mostras li seria desplaent. Perque es necessari que de la dita cosa tempradament sia usat e que la devocio envers Deu ab la honor terrenal sia axi mesclada que sia meritoria a aquell qui la reeb. E en figura daço legim que quant lo propheta Samuel leva Saul en rey de Israel feu estar tot lo poble de Israel per sos trips e elegi Saul qui era major que null hom del poble del muscle a amunt: empero diu que Saul sera amagat en la sua casa: perques demostre aci de una part gran solemnitat e magnificencia axi en lo ajustament de tot lo poble con en la disposicio de la persona del rey e daltra part gran humilitat con sera amagat en la casa. On nos haven a tractar de dues coses molt solennes la primera spiritual e laltra temporal: de la primera es assaber del sant sagrament de la unccio la qual los princeps terrenals reeben per mans dels bisbes en lur novella creacio la qual en la vella lig se fahia per los princeps dels sacerdots segons que legim en lo Vell Testament en la paraula que Deu dix al propheta: *Uncte aquell que jo te mostrare* e alli mateix leva e uncte aquell e pres lo corn del oli e uncta aquell en mig dels frares dell. E en aquesta unccio deuen esser presents los sotsmesos de son principat e per ço diu la Sancta Scriptura:

Vengueren los barons de Juda e unctaren David per tal que regnas sobre la casa de Juda e altre loch: *Vengueren tots los trips de Israel a David* e segueixse : *e unctaren David en rey sobre Israel:* la qual unccio se deu fer en lesgleya con scrit es: *E Sadoch sacerdot pres lo corn del oli del tabernacle e uncta Salamo.* E per aquesta unccio es quascun rey constituit princep en tota la terra que es dins son principat e per ço es scrit: *Unctaras Azael rey sobra Siria e Hieu fill de Namsi unctaras rey sobre Israel* e en altre loch: *Unctat te rey sobra Israel:* en la qual unccio deu concorrer gran benediccio del poble axi con es escrit de Joas: *E faeren aquell rey e unctarenlo e levants las mans dixeren: Viva lo rey:* e per aquesta unccio es senyal que Deu ha aquell elegit en rey con scrit es: *Unctaren David rey sobre Israel* segons la paraula de nostre Senyor la qual dix nostre Senyor Deu en la ma de Samuel. E per la demunt dita paraula la qual exi de Deu segons que dit es manan al propheta que unctas rey sobre lo poble de Israel e encara per tal con los princeps terrenals son colones de la Esgleya e son deputats a deffensio daquella no estalviat escampament de sanch de si e de sos sotsmesos alscuns reys e princeps terrenals foren per privilegi del sobira bisbe es assaber del sant pare qui es vicari e lochtinent de Deu en terra segons la paraula que dix Jesuchrist en lo sant Evangeli : *Tot ço que ligaras sobre la terra sera ligat en los cels e tot ço que solras sobre la terra sera solt en los cels* acullits en la companya de la dita sancta unccio a semblança dels dits reys: e jassia que en lo Vell Testament fossen unctats los reys en lo cap apres empero laveniment de Jesu-Christ son unctats en lo muscle per significar la força el poder qui es en lo principat re-

yal perque dix lo psalmista: *Fet es lo principal sobre lo muscle daquell* de la qual gracia de la sagrada unccio nostra casa es perpetualment dotada: perque ordenam que aquest sagrat e san sagrament per man del matropolita en la ciutat de Ceragoça segons que en lo privilegi del papa Innocent terç de bona memoria lo qual als nostres predecessors e a nos en la dita ciutat es donat daqui avant als nostres succehidors sia continuat axi con los reys de Israel dels dits subirans sacerdots o bisbes lo reebien. En apres haven a tractar de la segona cosa la qual es temporal ço es de la corona la qual quant princeps terrenals reeben senyoria sobrel poble demonstra e daço havem figura con ligse en la Sancta Scriptura: *Produi lo fill del rey e posa sobre aquell corona e testimoni.* E con corona portar en lo cap se pertanga a la dignitat reyal la qual corona no ha començament ne fi per tal com es radona a significança que en lo seu cap lo rey port ab intencio infinida voluntat de fer bones obres e en special en regir lo poble a ell comenat en agualtat e en justicia: per ço daquesta tractar nos cove axi con la Sancta Scriptura ho testifica en lo dit Vell Testament es assaber quels reys de Israel part la unccio corona en lur començament de regiment portaren. E daço havem figura en lo dit Vell Testament la on diu: *E David pres la corona de Melchon del cap daquell e troba en aquella lo pes de un besant dor e pedres precioses e feune corona a si mateix:* la qual corona deu portar lo rey en lo cap en significança que en la pensa la qual es significada per cap deu esser fermament posat lo dit infinit voler: e per ço diu lo psalmista: *Posat has en lo cap daquell corona de pedra preciosa:* la qual corona deu importar creximent

de totes virtuts e deffensio de tots vicis com diu lo sabi: *Dara al cap teu creximent de gracies e la corona alta te guardara.* Deu encara importar en lo rey gran temor de Deu con ligse: *La temor de nostre Senyor gloria e gloriacio e alegria e corona de exultacio.* E finalment importa e demostre que en lo rey deu haver gran abundancia de virtuts con legim en la Sancta Scriptura: *Corona aquell en vaxells de virtut.* E specialment importa gloria e victoria segons ques lig: *En aquell dia sera lo Senyor de les osts corona e gloria e garlanda de exultacio al remanentç del poble seu.* On con los reys Darago sien estrets de reebre lo dit sant sagrament de unccio en la ciutat de Ceragoça la qual es cap del regne Darago lo qual regne es titol e nom nostre principal: covinent cosa es e rahonable que axi mateix en aquella los reys Darago reeben la corona e les altres insignies reyals axi con veem quels emperadors prenen en Roma la principal corona la qual ciutat es cap de lur imperi. Data en Valencia a vint dies de janer en lany de la nativitat de nostre Senyor mil trecents cinquanta tres.—Emperamor daço ordonam que en la setmana ans de la festa quel rey se deura coronar lo rey dejun tres dies es assaber lo dimecres divendres e dissapte e si tots los dits tres dies per alcuna necessitat no pora dejunar dejun un dia en tota manera dels demunt dits: e la nit pus prop de aquella que deura anar vetlar banyse secretament en una tina e en lo mati daquell dia en lo qual deura anar vetlar lo rey se confes e reebe humilment e ab aquella major devocio que pora lo cors de Jesu-Christ e quant tot sera complit e fet e la nit la qual deura vetlar se acostara façes adobar de sos cabells pintenant aquells e per les maneres acustumades

despullse les vestedures que lavores vistra e vestes la camisa e bragues noves e braguer blanch ab civella dargent e ab trabugueres de seda blancha a significança que daqui avant viva en castedat e sobre aço vestes gonella vermella de scarlata be estant al cors e no sia massa longa per tal que no cobra les partides be estants ne tant curta que a desonestat sia reputat e sobre aquesta gonella vestes una vestedura qui es appellada garnatxa la qual sia feta de vellut vermell e de drap dor a senyal nostre reyal e sobre aquesta port e abrichse un mantell lo qual sia fet de drap dor e de vellut vermell fet a senyal nostre demunt dit folrat de pells de arminis : e apres daço calçse calces vermelles de scarlata e no port sabates: e totes aquestes vestadures li vesten e li calçen cavallers fets:e axi vestit e afaytat con dit havem isque de sa cambra e mostres en una sala als seus nobles barons e cavallers e altres gents qui aqui seran. E con haura aqui stat un poch encontinent man e faça cavalcar ses gents e ell cavalch en un cavall blanch e no port sparons: e quant lo rey sera cavalcat faça portar la sua spaa devant si a un noble scuder cavalcant be apparallat en cavall ab los esparons del rey e acompanyen lo dit noble qui portara lespaa els esparons del rey dos nobles un a cascun costat: e les armes es assaber lo estandart reyal e el escut a son senyal ab lelm ab son timbre faça portar al seu senyaller cavalcant en un cavall lo qual vage a les espatles del rey e acompanyen lo dit senyaller dos altres nobles en la manera demunt dita: e entre aquell qui portara lespaa els esparons e aquell qui portara les armes no vage algun altre cavalcador sino lo rey tant solament. E quant aquestes coses seran complides e aportades a perfeccio lo rey isque de

sa posada o casa e per la manera demunt dita e ordonada vage tro a la Seu ab molts brandons e luminaries e altres sollennitats de goig e de alegria axi de dia con en la nit que deura vetlar: e con sera a la porta de la Seu descavalch e vagessen dretament a laltar major per aquell orde mateix que sera vengut cavalcant e quant sera apres de laltar ajonollse e diga aquesta oracio.

Oracio.

Senyor Deu a tu ha plagut mi indigne per rey e regidor daquest poble elegir la qual cosa te graesch molt: e con aquesta sia gran carrega de portar a mi sens la tua gracia e ajuda per ço te clam merce que en aquesta dignitat reyal de la qual dema reebre les insignies que jo faça tal vida e tals obres que sien a tu plasents e profitoses e honrades a la mia corona per les quals jo aconseguesca la gloria tua en la mia fin.

E quant aquesta oracio lo rey haura dita leuse e aquell noble escuder qui portara lespaha posla dreta en mig sobre laltar e laltre qui portara lo estandart reyal poslo arrimat al altar a la part on es acustumat de dir la epistola e apres lo estandart empero sobra laltar lescut e lelm. E encontinent aço fet sia apparallat un siti de drap dor a la part on es acustumat de dir levengeli empero un poch luny del altar e lo rey posse en lo dit siti e aqui prengue confits e vin per si mateix e facen dar a tots los altres qui aqui seran: e los confits li sien aportats per un infant fill de rey sin hi haura e en cas que non hi hage per un noble cavaller e lo vin per altre infant pus jove quel e en cas que non hi hage

per un noble scuder. E en totes maneres si fer se pot lo rey vetle tota la nit e sino ho pot fer siali apparallat un lit en la sagrestia o en altre loch pus prop de la esgleya en lo qual dorme es repos aquella nit e los nobles e cavallers e altres gents qui ab ell seran venguts romanguen en lesgleya acompanyant e vetlan tota la nit les armes del rey. E es en temps passat lo rey haura reebut lorde de cavalleria no li porten lespasa devant anans las port ell mateix cinyida e los esparons calçats: mas lo estandart e lelm e lescut hi sien portats e posats sobra laltar en tot cas con lo portar lespaa e los esparons devant nos fa per altra raho sino perque deu reebre lorde de cavalleria novellament. E quant lalba sera venguda lo rey leuse de dormir e ab aquelles vestedures vestit que la nit passada haura portades isque de la sagrestia o casa on haura dormit e oja una missa privadament en una de les capelles de la Seu: e quant haura oyda la dita missa assegues en lo siti que la nit passada li hauran apparallat e aqui estia una stona monstrantse a ses gents e quant dia clar sera lo matropolita o archabisbe ab los altres bisbes e prelats entren en la sagrestia per revestirse a dir la missa e con seran vestits clamen lo rey e ell appellat per ells entressen en la sagrestia e aqui despullse les dites vestadures axi que romangue en la dita gonella de scarlata la qual haja lo cabeç fes devant et detras ab botons e aquestes vestadures sien de la esgleya e sobra aquesta gonella vestes primerament una camisa de lenç nova e sia ampla e longa a manera de camisa romana ab lo cabeç fes devant e detras ab botons e sobra aquesta camisa vestas una tunicella blancha de drap de seda feta a manera de camis e haja

los punyals obrats ab perles e sobre aquesta cinyes un cordo de seda blancha en lo qual no port coltell ne neguna manera darmes e sobre tot aço port la estola per aquesta manera que pertesca del musclo esquerra la una part devant e laltra detras e ajunyense a la part dreta axi con la acustumen de portar los diaches con son vestits per dir lavengeli e en lo braç esquerra port un maniple la qual stola e maniple sien cuberts de fil dor e de perles e de pedres preciosas e sienli calçades les cendalies de drap de seda vermelles obrades de fil dor e sobra aquelles sienli calçades çabates de vellut blanch obrades ab fil dor e apres tot aço siali vestida una dalmatica de vellut vermell e de drap dor de nostre senyal reyal decoroda ab managues amples aytal con ha acustumada de portar lo diacha con diu lo sant evangeli a la missa obrada de diverses obratges dor e sembrada de perles e de pedres precioses: e quant tot aço sera fet un noble cavaller pintenli lo cap. E con lo rey sera axi apparallat isquen de la sagrestia los bisbes ab mitres e altres prelats e derrera tots aquests lo matropolita revestits axi con es acustumat quant fan professo e derrera lo matropolita isquen dos ynfans e en deffalliment dells dos nobles cavallers dels quals la un port lo ceptre e vage a la part dreta e laltra port lo pom e vage a la part esquerra e derrera aquests dos nobles isque altre infant e en deffalliment daquell altra noble cavaller lo qual port un baci dargent e dintra aquell port la corona descoberta: e en aquests tres sia haut aquest esguart quel pus honrat port la corona e lo segon lo ceptre e lo tercer lo pom: e derrera tots aquests isque lo rey axi apparallat con dit es demunt: e en aquesta manera deuen anar tro

a laltar e con los prelats seran apres laltar deuen fer un cor o plaça dells mateys entorn devant laltar e aço fet entren en lo dit cor o plaça los demunt dits qui portaran la corona e lo ceptre e lo pom axi ordonats con isqueren de la sagrestia e derrera aquests entre lo rey dins lo dit cor o plaça: e los demunt dits qui portaran la dita corona e lo ceptre e pom con seran prop laltar posen la dita corona ceptre e pom sobre laltar e aço fet isquense del dit cor o plaça. E complides totes aquestes coses romangue lo rey en lo dit cor e aqui fich los jonolls e los colzes en guisa que sia postrat en terra e diga la oracio demunt dita e lavores los prelats demunt dits començen a dir la letenia en la forma seguent.

Latenia.

Kyrieleyson.
Christeleyson.
Kyrieleyson.
Christe audi nos.
Christe exaudi nos.
Pater de çelis Deus: *miserere nobis.*
Fili redemptor mundi Deus: *miserere nobis.*
Spiritus sancte Deus: *miserere nobis.*
Sancta Trinitas unus Deus: *miserere nobis.*
Sancta Maria: *ora pro nobis.*
Sancta Dei genitrix: *ora.*
Sancte Michael: *ora.*
Sancte Raphael: *ora.*
Sancte Gabriel: *ora.*
Omnes sancti Angeli et Archangeli: *orate pro nobis.*

Omnes sancti Beatorum Spirituum ordines: *orate.*
Sancte Johannes Babtista : *ora.*
Omnes sancti Patriarche et Profete : *orate pro nobis.*
Sancte Petre : *ora.*
Sancte Paule : *ora.*
Sancte Andrea : *ora.*
Omnes sancti Apostoli et Evangeliste : *orate pro nobis.*
Omnes sancti discipuli Domini : *orate.*
Omnes sancti Innocentes : *orate.*
Sancte Stephane : *ora.*
Sancte Saturnine : *ora.*
Sancte Line : *ora.*
Sancte Vincenti : *ora.*
Omnes sancti Martires : *orate.*
Sancte Silvester : *ora.*
Sancte Gregori : *ora.*
Sancte Leo : *ora.*
Sancte Valeri : *ora.*
Omnes sancti Pontifices et Confessores : *orate pro nobis.*
Omnes sancti Doctores : *orate.*
Sancte Paule : *ora.*
Sancte Anthoni : *ora.*
Sancte Machari : *ora.*
Sancte Leonarde : *ora.*
Omnes sancti Monachi et Heremite : *orate pro nobis.*
Omnes sancti Confessores : *orate.*
Sancta Maria Magdalena : *ora.*
Sancta Felicitas : *ora.*
Sancta Perpetua : *ora.*
Sancta Engratia : *ora.*

Omnes sancte Virgines : *orate.*

Omnes sancte Vidue et Continentes : *orate.*

Omnes Sancti : *orate.*

Propitius esto : *parce nobis Domine.*

Ab ira et odio et omni mala voluntate : *libera nos Domine.*

A cecitate mentis et corporis : *libera.*

Ab insidiis demonum : *libera.*

A morte subitanea atque eterna : *libera.*

Ab ira ventura : *libera.*

A dampnatione perpetua : *libera.*

Per Anunciationem tuam : *libera.*

Per Adventum tuum : *libera.*

Per misterium sancte Incarnationis tue : *libera.*

Per Passionem et Crucem tuam : *libera.*

Per gloriosam Resurrectionem tuam : *libera.*

Per admirabilem Ascensionem tuam : *libera.*

Per gratiam Sancti Spiritus Paracliti : *libera.*

In hora mortis : *succurre nobis Domine.*

In die judicii : *libera nos Domine.*

Peccatores : *te rogamus audi nos.*

Ut pacem nobis dones : *te rogamus.*

Ut misericordia et pietas tua nos semper custodiat : *te rogamus.*

Ut Ecclesiam tuam sanctam regere et defensare digneris : *te rogamus.*

Ut dompnum papam et omnes gradus Ecclesie in sancta religione conservare digneris : *te rogamus.*

Ut archiepiscopum nostrum et omnem congregationem illi comissam in tuo sancto servitio conservare digneris : *te rogamus audi nos.*

Ut indulgentiam omnium delictorum nostrorum nobis donare digneris : *te rogamus.*

Ut vitam eternam nobis donare digneris : *te rogamus.*

Ut omnibus benefactoribus nostris sempiterna bona retribuas : *te rogamus.*

Ut omnibus vivis et defunctis vitam et requiem eternam donare digneris : *te rogamus.*

Ut gentem paganam celesti virtute comprimere digneris : *te rogamus.*

Ut loca nostra sublimare et regere digneris : *te rogamus.*

Ut hunc presentem famulum tuum N. regem nostrum bene✠dicere digneris : *te rogamus audi nos.*

Ut hunc presentem famulum tuum N. regem nostrum bene✠dicere et sanctificare digneris: *te rogamus audi nos.*

Ut hunc presentem famulum tuum N. regem nostrum bene✠dicere sanctificare et consecrare digneris: *te rogamus audi nos.*

Ut nos exaudire digneris : *te rogamus.*

Fili Dei : *te rogamus.*

Mediator Dei et hominum : *te rogamus.*

Agnus Dei qui tollis peccata mundi : *parce nobis Domine.*

Agnus Dei qui tollis peccata mundi : *miserere nobis.*

Agnus Dei qui tollis peccata mundi : *dona nobis pacem.*

Christe audi nos.

Christe exaudi nos.

Kyrieleyson.

Christeleyson.

Kyrieleyson.

E la letania acabada lo matropolita diga ço ques segueix: Pater noster.

Et ne nos inducas in temptationem: *sed libera nos a malo.*

℣ Salvum fac servum tuum Domine.

℟ Deus meus sperantem in te.

℣ Esto ei Domine turris fortitudinis.

℟ A facie inimici.

℣ Nichil proficiat inimicus in eum : et filius iniquitatis non apponat nocere ei.

℟ Domine exaudi orationem meam: et clamor meus ad te veniat.

℣ Dominus vobiscum.

℟ Et cum Spiritu tuo.

Oremus.

Pretende quesumus Domine huic famulo tuo N. dexteram celestis auxilii ut toto corde perquirat et que digne postulat assequi mereatur. Per Dominum.

Alia oratio.

Actiones nostras quesumus Domine aspirando preveni et adjuvando prossequere ut cuncta nostra operatio et oratio a te semper incipiat et per te cepta finiatur. Per Dominum nostrum Jesum-Christum filium tuum qui tecum vivit et regnat. Amen.

E finida e acabada la letania ab les oracions demunt dites si lo rey no es cavaller dos fills de reys si presents seran e si no ni ha sino un aquell e en deffalliment daquells o daquell dos nobles cavallers calcen los esparons al rey e calçats los esparons en la forma devant dita los dits fills de

reys o nobles qui los esparons hauran calçats al rey isquense de la plaza o cor demunt dit e encontinent lo matropolita diga sobre les armes del rey les oracions seguents.

Benedictio super omnia arma regis.—Oratio.

Omnipotens sempiterne Deus majestatem tuam suppliciter exoramus respice propitius ad humilitatis nostre officium et per ministerium nostrum hec arma bene✠dic et sanc✠tifica quibus famulus tuus N. rex noster ornatus atque munitus hostes catholice fidei tuo nomini valeat subjugare colla sibi rebellium conterat et confundat. Per Dominum.

Benedictio super scutum.—Oratio.

Protector in te sperantium Deus omnipotentiam tuam humiliter imploramus ut bene✠dicere digneris scutum istud quo famulus tuus N. rex noster tutus atque protectus hostium cuneos possit transire securus et eorum nõ sentiens ictus de ipsis valeat semper feliciter triumphare. Per Dominum.

Benedictio super lanceam.—Oratio.

Deus qui superbis resistis et humilibus das gratiam magnificentiam tuam humiliter et devote deposcimus ut super hanc lanceam munus tue bene✠dictionis infundas quatinus famulus tuus N. rex noster ea armatus superborum audaciam confodiat et humilium devotionem sub umbra

alarum suarum degentium protegat et deffendat per Dominum.

Benedictio super ensem.—Oratio.

Deus altissime rex omnium creator et ordinator qui cum sis potens potentes non abicis sed eos qui in te sperant proveis et deffendis quique in hominum multitudine diversitatem officiorum distincxisti ut alii preessent et alii subessent in conspectu Majestatis tue preces prosternimus non in nostris justificationibus sed in miserationibus tuis infinitis poscentes humiliter ut super hunc ensem copiam tue bene✠dictionis infundas quatinus eo feliciter accinctus famulus tuus N. rex noster voluntatis tue beneplacitum exequatur ecclesiam sanctam tuam fideliter deffendendo hereses et errores alios catholice fidei contrarios viriliter destruendo pauperes orphanos et viduas deffendendo suam cuique justitiam conservando pie sevi ac malitiis hominum resistendo ut in hiis et in aliis mandatis tuis et justificationibus se assidue exercendo tibi Regi regum et Domino dominorum placere valeat et in die districti judicii cum sanctis coronam inmarcessibilem que nunquam auferetur ab eo percipere mereatur per Dominum nostrum.

E feta e dita la benediccio sobre les armes del rey segons que dit es si lo rey no es cavaller lo matropolita diga sobre lo rey la oracio seguent.

Oratio.

Accipe ensem de super altari sancti Salvatoris tibi regaliter impositum nostreque bene✠dictionis officio in def-

fensionem sancte Dei Ecclesie divinitus ordinatum et esto memor de quo psalmista prophetavit dicens: *Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime* ut in hoc per eundem vim equitatis exerceas molem iniquitatis potenter destruas et sanctam dei Ecclesiam e jusque fideles deffendas atque protegas nec minus sub fide falsos quam christiani nominis hostes execres ac dispergas viduas et pupillos clementer adjuves et deffendas desolata restaures restaurata conserves ulciscaris injusta confirmes bene disposita quatinus in hoc agendo virtutum triumpho gloriosus justitieque cultor egregius cum mundi Salvatore cujus tipum geris in nomine sine fine merearis regnare. Qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia secula seculorum. Amen.

E acabada la dita oracio lo rey prenga lespaa del altar e ell matex cinyeles sent ajuda dalcuna persona : e dementre lo rey se cinyira lespaa lo matropolita diga les paraules seguents.

Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime et attende quod sancti non gladio sed per fidem vicerunt regna.

E cinyida lespaa segons que dit es lo rey leu les mans juntes en alt e faça oracio a Deu en la forma seguent.

Oracio.

Senyor Deu meu clamte merce que en aquest orde de cavalleria que ara reeb jo faça tals obres que tu ne sias servit e la mia anima naja gloria perdurable e el meu cors honor e profit e la mia corona reyal e el meu poble creximent e defeniment.

E feta aquesta oracio lo rey ab la ma sua dreta donse un colp en la templa esquerra. E aço fet lo rey traga lespaha del foure e devant tot lo poble de cara esbrandescala tres vegades. E apres lo rey descinyes lespaha sens ajuda dalcun e tornla en laltar. E aço fet venguen los infants nobles e cavallers e menen lo rey al siti lo qual en la nit precedent li hauran apparellat e lavores començse la missa del dia: e quant la epistola sera dita e lo respons ans quel evangeli se diga los dits dos prelats pus honrats menen lo rey al altar al siti menor qui li sia apparellat a un pas devant laltar e stia a la part demunt dita on se diu lo evangeli e aqui los infants nobles e cavallers e prelats e altres qui aqui seran estants de peus façen cor de si mateys e lo rey estant axi diga devant tot lo poble la professio seguent.

Professio.

Nos N. profitemur et promittimus coram Deo et angelis ejus deinceps legem et justitiam pacemque sancte Ecclesie Dei populoque nobis subjecto pro posse et nosce facere et conservare salvo condigno misericordie Dei respectu sicut cum consilio fidelium nostrorum melius invenire poterimus: pontificibus quoque ecclesiarum Dei condignum et canonicum honorem exhibere atque ea que ab imperatoribus et regibus eclesiis sibi comissis collata et reddita sunt inviolabiliter conservare: abbatibus etiam conventibus et vassallis nostris congruum honorem secundum consilium fidelium nostrorum prestare.

E dita la professio per lo rey segons que demunt se

conte los bisbes e prelats qui aqui seran façen de si mateys plaça e en lo mig daquells sia lo rey e los dits dos bisbes pus honrats prenguen lo rey e diguen al matropolita aquestes paraules: *Reverent pare demana sancta Mare Esgleya que aquest alt e illustre caualler al qual per successio legitima lo regne se pertany per dignitat reyal consagrets.* E lavors lo matropolita respona per aquestes paraules: *Sabets vosaltres a ell pertanyer lo regne per legitima successio.* E tots aquells qui aqui seran responen diguen: *E nos conexem e creem a aquell pertanyer lo regne per legitima successio.* E sia respost per tots los circunstants: *Deo gratias.* E aço acabat lo matropolita diga sobre lo rey les oracions seguents.

Oratio.

Deus in cujus manu corda sunt regum inclina ad preces humilitatis aures tue misericordie et regi nostro famulo tuo N. regimen tue appone sapientie ut super omnia regna precellat. Per Dominum nostrum.

Oratio.

Omnipotens sempiterne Deus qui famulum tuum N. regem nostrum regni fastigio dignatus es sublimare tribue ei quesumus ut ita in hujus seculi cursu cunctorum in comune salutem disponat quatinus a tue veritatis tramite non recedat. Per &c.

Oratio.

Deus qui scis omne genus humanum nulla virtute posse subsistere concede propitius ut famulus tuus N. rex noster quem populo tuo voluisti preferri ita tuo fulciatur adjutorio quatinus quibus potuit preesse valeat prodesse per &c.

Oratio.

Omnipotens sempiterne Deus celestium terrestriumque moderator qui famulum tuum N. regem nostrum ad regni fastigium dignatus es provehere concede quesumus ut a cunctis adversitatibus liberatus et ecclesiastice pacis dono muniatur et ad eterna pacis gaudia te donante pervenire mereatur. Per &c.

E apres dites aquestes oracions lo matropolita interroch e deman al rey en la forma seguent: *Vis fidem sanctam a catholicis viris tibi traditam tenere et opera justa observare.* Respondeat: *Volo.* Interroget: *Vis sanctarum ecclesiarum ecclesiarumque ministrorum tutor et deffensor esse.* Respondeat: *Volo.* Interroget: *Vis regnum tuum a Deo tibi concessum secundum justitiam patrum tuorum regere et deffendere.* Respondeat. *Volo: et in quantum divino fultus adjutorio ac solatio omnium meorum valuero ita me per omnia fideliter acturum promito.*—E aço dit lo matropolita girse al poble e diga aquestes paraules: *Vis tali principi ac rectori te subicere ut ex fidelitate per te alias prestita tanquam successori legitimo in hoc regno Aragonum teneris et ipsius regnum firmare firma fide stabilire atque jussionibus*

illius obtemperare juxta apostolum dicentem: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit regi quasi precellenti. —E aquestes paraules dites tota la clericia e lo poble qui aqui sera responguen e diguen: *Fiat Fiat Amen.*—E apres lo rey inclinat devotament sia dit per la un dels bisbes qui aqui seran e per lo matropolita les benediccions el prephaci seguens.

Oratio.

Bene✠dic Domine hunc regem nostrum N. qui regna omnium moderaris a seculo et tali eum benedictione glorifica ut davitice teneat sublimatis ceptrum et glorificatus in ejus protinus reperiatur merito: da ei tuo spiramine cum mansuetudine ita regere populum sicut Salomonem fecisti regnum obtinere pacificum: tibi semper cum timore sit subditus tibique militet cum quiete sit tuo clipeo protectus cum proceribus et ubique tua gratia victor existat: honorifica eum pre cunctis regibus gentium felix populus dominetur et feliciter eum nationes adornent vivat inter gentium catervas magnanimus sit in judiciis equitatis singularis locupletet eum tua predives dextera frugiferam obtineat patriam et ejus liberis tribuas profuturam: presta ei prolixitatatem vite per tempora et in diebus ejus oriatur justitia: a te robustum teneat regiminis solium et cum jocunditate et justitia eterno glorietur in regno. Per Do. &c.

Prephatio.

Per omnia secula seculorum. Amen.—Dominus vobiscum. Et cum Spiritu tuo.—Sursum corda. Habemus ad Dominum.—Gratias agamus Domino Deo nostro. Dignum et justum est.—Vere dignum et justum est equum et salutare nos tibi semper et ubique gratias agere omnipotens eterne Deus creator omnium rerum imperator Angelorum rex regnantium Dominus dominantium qui Abraam fidelem famulum tuum de hostibus triumphare fecisti Moysi et Josue populo tuo prelatis multiplicem victoriam tribuisti humilemque David puerum tuum regni fastigio sublimasti et Salomonem sapientie pacisque inefabili munere ditasti. Respice quesumus ad preces humilitatis nostre et super hunc famulum tuum N. regem nostrum quem supplici devotione in regem habemus bene✠dictionum tuarum dona multiplica eumque dextera tue potentie semper et ubique circunda quatenus predicti Abrahe fidelitate fundatus Moysi mansuetudine fretus David humilitate exaltatus Salomonis sapientia decoratus tibi in omnibus complaceat et per tramitem justitie inoffenso gressu semper incedat: tue quoque protectionis galea munitus et scuto insuperabili jugiter protectus armisque celestibus circundatus obtabilisque glorie triumphum de hostibus feliciter capiat terroremque sue potentie infidelibus inferat et pacem tibi militantibus letanter reportet. Per Christum Dominum nostrum qui in virtute crucis tartara destruxit regnoque diaboli superato ad celos victor ascendit in quo potestas omnis regnique existit victoria qui est gloria humilium et vita sa-

lusque populorum qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus Sancti Deus per omnia secula seculorum. Amen.

E dites les benediccions e prephaci demunt dits lo matropolita prenga del oli sanctificat e faent creu uncten lo cap dels pits del rey e apres les sumitats de cascuna de les spatles dient les paraules seguents: *Ungo te in regem hujus populi in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen.* E feta la unccio segons que dit es lo matropolita ab un bell drap de lin torch e munde los lochs unctats e apres diga les oracions seguents.

Oratio.

Prospice omnipotens Deus hunc gloriosum regem nostrum N. serenis obtutibus et sicut benedixisti Abraam Isach et Jacob sic illum largis benedictionibus spiritualis gratie cum omni plenitudine tue potentie irrigare atque perfundere dignare: tribue ei de rore celi et de pinguedine terre habundantiam et toti sue terre copiam frumenti vini et olei et omnium frugum opulentiam ex largitate divini muneris longa per tempora ut illo regnante sit sanitas corporum in patria et pax inviolata sit in regno et dignitas gloriosa regalis palatii maximo splendore regie potestatis oculis omnium fulgeat luce clarissima clarescat atque splendore maximo perfusa splendidissima videatur. Tribue ei omnipotens Deus ut sit fortissimus protector patrie et consolator ecclesiarum atque cenobiorum sanctorum maxima cum pietate regalis munificentie atque ut sit fortissimus regum triumphator omnium ad opprimendas rebelles et paganas nationes sitque suis inimicis multum

terribilis premaxima fortitudine regalis potentie optimatibus quoque ac precelsis proceribusque ac fidelibus sui regni sit magnificus et amabilis et pius ut ab omnibus timeatur atque diligatur. Reges quoque de lumbis ejus per successiones temporum futurorum egrediantur ad regnum hoc regendum et post gloriosa tempora atque felicia presentis vite gaudia sempiterna perpetua beatitudine habere mereatur. Quod ipse prestare.

Oratio.

Domine Deus omnipotens cujus est omnis potestas et dignitas te supplici devotione atque humillima prece deposcimus ut huic famulo tuo regi nostro N. prosperum regie dignitatis concedas effectum ut in tua dispositione constituto ad defendendam Ecclesiam tuam sanctam nichil ei presentia officiant futura nichil obsistant populum sibi subditum equo justitie libramine regere valeat et in omnibus operibus suis te semper timeat jugiter placere concedas. Per Dominum.

Oratio.

Omnipotens sempiterneque Deus qui Azahel super Sinain et Jeu super Israel per Heliam David quoque et Saulem per Samuelem prophetam in reges inungi fecisti tribue quesumus manibus nostris opem tue benedictionis et huic famulo tuo N. quem hodie in te sperantem in regem nostrum sacro ungimine delinivimus dignam concede delibutionis hujus eficaciam et virtutem: constitue Domine

principatum super humerum ejus ut sit fortis justus fidelis providus et indefessus regni hujus et populi tui gubernator infidelium expugnator justitie cultor meritorum remunerator Ecclesie tue sancte ac fidei christiane deffensor ad decus et laudem tui nominis gloriosi. Per Dominum.

Oratio.

Spiritus Sancti gratia humilitatis nostre officio in te copiosa descendat ut sicut manibus nostris indignis oleo materiali pinguescis exterius oblitus ita ejus invisibili unguimine delibutus impingari merearis interius ejusque speciali unctione perfectissime semper imbutus et illicita declinare tota mente et spernere discas seu valeas et utilia anime tue jugiter cogitare optare atque operari queas auxiliante Domino nostro Jesuchristo qui cum Deo Patre.

Oratio.

Deus qui es justorum gloria et misericordia peccatorum qui missisti filium tuum preciosissimo sanguine suo genus humanum redimere qui conteris bella et propugnatores in te sperantium et sub cujus arbitrio omnium regnorum continetur potestas te humiliter deprecamur ut presentem famulum tuum regem nostrum N. in tua misericordia confidentem in presenti sede regali bene ✠ dicas eique propitius adesse digneris ut qui tua expetit protectione deffendi omnibus sit hostibus fortior. Fac eum domine beatum esse et victorem de inimicis suis corona eum corona justitie et pietatis ut ex toto corde et ex tota mente in te

credens diligat tuam sanctam Ecclesiam deffendat et sublimet populumque a te sibi comissum juste regat: nullus insidiantibus malis eum in injustitiam vertat: accende Domine cor ejus ad amorem gratie tue per hoc unctionis oleum unde uncxisti reges sacerdotes et prophetas quatimus justitiam diligens per tramitem familiariter justitie populum ducens post peracta a te disposita in regali excellentia armorum curricula pervenire ad eterna mereatur. Per Dominum nostrum.

Oratio.

Deus Dei filius dominus noster Jesus-Christus qui a Patre oleo exultationis unctus est pre participibus suis ipse per presentem sacri unguiminis infusionem Spiritus Paracliti super caput tuum infundat bene✠dictionem eandemque usque ad interiora cordis tui penetrare faciat quatinus hoc visibili et tractabili dono invisibilia percipere et temporali regno justis moderaminibus executo eternaliter cum eo regnare merearis qui solus sine peccato rex regum vivit et gloriatur cum Deo Patre in unitate ejusdem Spiritus sancti Deus per omnia secula seculorum. Amen.

E apres dites les dites oracions lo matropolita endreçant ses paraules al rey diga aquesta oracio.

Oratio.

Accipe igitur coronam regni in nomine Pa✠tris et Fi✠lii et Spiritus✠Sancti quam sanctitatis sobriam gloriam et honorem et opus fortitudinis expressam signare

intelligas et per hanc te participem ministerii nostri non ignores ita ut sicut nos interioribus pastores rectoresque animarum intelligimur ita tu quoque contra omnes adversitantes Ecclesie Christi deffensor assistas regnique tibi a Deo dati et per officium nostre benedictionis munite apostolorum omniumque sanctorum comisso utili regimine executor regnatorque proficuus semper appareas inter gloriosos athletas virtutum geminis ornatus et premio sempiterne felicitatis coronatus cum redemptore ac salvatore nostro Jesu-Christo cujus nomine vicemque gestare crederis sine fine glorieris: qui vivit et imperat Deus cum Deo patre in unitate Spiritus sancti Deus per &c.

E aquesta oracio dita lo rey prenga la corona de sobre laltar e ell matex posles en lo cap senç ajuda dalcuna persona. E dementre lo rey se posara la corona sobre lo cap lo matropolita diga aquesta oracio.

Oratio corone.

Accipe signum glorie diadema et coronam regni in nomine Pa✠tris et Fi✠lii et Spiri✠tus sancti ut spreto antiquo hoste spretisque contagiis vitiorum omnium sic justitiam misericordiam et judicium diligas et ita juste et misericorditer et pie vivas ut ab ipso domino nostro Jesu-Christo et consorcio sanctorum eterni regni coronam percipias: qui cum patre &c.

E reebuda la corona per lo rey e dites les oracions demunt dites lo rey prenga de sobre laltar lo ceptre sens ajuda dalcuna persona e aquell tenga en la man dreta. E dementre lo rey pendra lo ceptre lo matropolita diga

sobre lo rey qui estia ajonollat la oracio seguent.

Oracio ceptri.

Accipe virgam virtutis atque veritatis qua intelligas te obnoxium mulcere pios terrere reprobos errantibus viam docere lapsis manum porrigere disperdere superbos et relevare humiles et apperiat hostium Jesus-Christus dominus noster qui de se metipso ait: *Ego sum hostium per me si quis introierit salvabitur* qui est clavis David et ceptrum domus Israel qui apperit et nemo claudit claudit et nemo apperit sitque tibi auctor qui educit vinctum de domo carceris sedentem in tenebris et umbra mortis et in omnibus sequi merearis eum de quo David propheta cecinit: *Sedes tua Deus in seculum seculi virga equitatis virga regni tui:* et imitando ipsum diligas justitiam et odio habeas iniquitatem quia propterea uncxit te Deus Deus tuus ad exemplum illius quem ante secula uncxerat oleo exultationis pro participibus suis Jesum-Christum dominum nostrum qui cum eodem vivit et regnat.

E reebut lo ceptre per lo rey e dita la oracio demunt scrita lo rey prena lo pom dor de sobre laltar lo qual tenga en la ma esquerra. E dementre lo rey pendra lo pom lo matropolita diga les oracions seguents.

Oratio pomi.

Accipe dignitatis pomum et per id in te catoliçe fidei cognosce signaculum quia ut hodie ordinaris caput et princeps regni et populi ita perseveres auctor ac stabilitor chris-

tianitatis et fidei cristiane ut felix in opere locuplex in fide cum rege regum glorieris. Per Dominum.

Oratio.

Benedic Domine quesumus hunc regem nostrum N. quem ad salutem populi nobis a te credimus esse concessum: fac annis esse multiplicem salubri corporis robore vigentem ad senectutem optatam pervenire felicem: sit nobis fiducia obtinere gratiam populo quam Aaron in tabernaculo Heliseus in fluvio Ezechias in lecto Zacharias vetulus impetravit in templo. Sit in eo regendi auctoritas qualem Josue suscepit in castris Gedeon sumpsit in preliis Petrus accepit in clave Paulus est usus in dogmate: et ita pastorum cura tuum proficiat ovile sicut Isach profecit in fruge et Jacob est dilatatus in grege. Quod ipse prestare dignetur.

Oratio.

Deus pater eterne glorie sit adjutor tuus et protector et omnipotens benedicat tibi: preces tuas in cunctis exaudiat et vitam tuam longitudine dierum adimpleat tronum regni jugiter firmet et gentem populumque tuum in eternum conservet et inimicos tuos confusione induat et super te sancti✠ficatio Christi floreat ut qui tibi tribuit in terris imperium ipse in celis conferat premium: qui vivit et regnat.

E aquestes oracions esplegades lo matropolita ab un dels prelats menen lo rey axi coronat honradament al siti

reyal major e tota la clerecia diga alta veu un respons qui comença.

℟ Desiderium anime ejus tribuisti ei et voluntatem labiorum ejus non fraudasti eum.—℣ Domine prevenisti eum in benedictionibus dulcedinis et posuisti super caput ejus coronam de lapide pretioso. Et voluntatem labiorum ejus non fraudasti eum. Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto. —Iterum desiderium anime ejus.

E aqui lo matropolita diga sobre lo rey la oracio seguent.

Oratio.

Sta et retine amodo locum tibi a Deo delegatum per auctoritatem Dei omnipotentis et per presentem traditionem nostram omnium scilicet episcoporum ceterorumque Dei servitorum et quanto clerum sacris altaribus propinquiorem prospicis tanto ei potentiorem in locis congruis honorem impendere memineris quatenus mediator Dei et hominum te mediatorem cleri et plebis in hoc regni solio confirmet *(In hoc loco rex sedeat in suo solio regio.)* et in regnum eternum secum regnare faciat Jesus Christus Dominus noster Rex regum et Dominus dominantium qui cum Deo patre.

E aço fet lo matropolita diga e començ alta veu los altres prelats e clergues responents.

Imnus.

Te Deum laudamus te Dominum confitemur te eternum patrem omnis terra veneratur: tibi omnes angeli tibi

celi et universe potestates tibi cherubin et seraphin incessabili voce proclamant: Sanctus Sanctus Sanctus Dominus Deus Sabaoth: pleni sunt celi et terra magestatis glorie tue: te gloriosus apostolorum corus te prophetarum laudibilis numerus te martirum candidatus laudat exercitus: te per orbem terrarum sancta confitetur Ecclesia Patrem inmense majestatis venerandum tuum verum et unicum Filium sanctum quoque paraclitum Spiritum: tu rex glorie Christe tu Patris sempiternus es filius tu ad liberandum suscepturus hominem non horruisti virginis uterum: tu devicto mortis aculeo aperuisti credentibus regna celorum: tu ad dexteram Dei sedes in gloria Dei Patris judex crederis esse venturus te ergo quesumus famulis tuis subveni quos precioso sanguine redemisti eterna fac cum sanctis tuis in gloria numerari: salvum fac populum tuum Domine et benedic hereditati tue et rege eos et extolle illos usque in eternum: per singulos dies benedicimus tibi et laudamus nomen tuum in seculum et in seculum seculi: dignare Domine die isto sine peccato nos custodire miserere nostri Domine miserere nostri fiat misericordia tua Domine super nos quemadmodum speravimus in te: in te Domine speravi non confundar in eternum.

Lo qual Te Deum laudamus finit responguen dos honrats clergues e diguen aquest vers.

℣ Firmetur manus tua et exaltetur dextera tua.

℟ Justitiam et judicium preparatio sedis tue.

E encontinent lo matropolita diga les oracions seguents:

Domine exaudi orationem meam.—Et clamor meus ad te veniat.

Dominus vobiscum.—Et cum Spiritu tuo.

Oratio.

Deus qui victrices Moysi manus in oratione firmastí qui quamvis etate lacesceret infatigabili sanctitate pugnabat ut dum Amalech iniquus vincitur dum prophanus nationum populus subjugatur exterminatis alienigenis hereditati tue possessio copiosa serviret opus manuum nostrarum pie nostre orationis exauditione confirma. Habemus et nos apud te sancte Pater Dominum salvatorem qui pro nobis manus suas tetendit in cruce per quem etiam precamur Altissime ut tua potentia sufragante universorum hostium frangatur impietas populusque tuus cessante formidine te solum timere condiscat. Per Dominum nostrum.

Oratio.

Deus inennarrablilis auctor mundi conditor generis humani gubernator imperii confirmator regni qui ex utero fidelis amici tui patriarche nostri Habrahe preelegisti regem seculum profuturum tu presentem insignem regem nostrum N. cum exercitu suo per intercessionem omnium sanctorum uberi bene✠dictione locupleta in solium regni firma stabilitate connecte visita eum per interventum sanctorum omnium sicut visitasti Moysen in rubo Josue in castris Gedeonem in preliis Samuelem ornatum in templo et illa cum promissione et siderea benedictione ac sapientie tue rore perfunde quam beatus David ex psalterio Salomon filius ejus te remunerante percepit e celo: sis ei contra acies inimicorum lorica in adversis galea in prospe-

ris sapientia in protectione clipeus sempiternus et presta ut gentes illi teneant fidem proceres atque optimates sui habeant pacem diligat caritatem abstineat se a cupiditate loquatur justitiam custodiat veritatem : et ita populus iste pullulet coalitus benedictione eternitatis ut semper maneant tripudiantes animis gaudentes et in pace victores. Per Dominum.

Oratio.

Benedicat tibi Dominus custodiat te et sicut te voluit super populum suum esse regem ita in presenti seculo felicem et eterne felicitatis tribuat esse consortem : amen. Clerum ac populum quem sua voluit opitulatione in tua sanctione congregari sua dispensatione et tua administratione per diuturna tempora faciat feliciter gubernari : amen. Quatenus divinis monitis parentes adversitatibus carentes bonis omnibus exuberantes tuo imperio fideli amore obsequentes et in presenti seculo tranquillitate fruantur et cum eternorum civium consorcio potiri mereantur: amen. Quod ipse prestare dignetur cujus regnum et imperium sine fine permanet in secula seculorum. Amen.

E totes les dites coses fetes e explegades lo rey seent en lo siti reyal ab les insignies reyals e axi stant ab los infants nobles cavallers ciutadans e altres qui aqui seran lo Evangeli se diga. E apres lo rey vaga offerir e offira aquell dia dotse diners dor en reverencia dels dotse apostols. Aquesta oracio diga lo matropolita en la secreta de la missa.

Oratio secrete.

Suscipe Domine preces et hostias Ecclesie tue pro salute famuli tui regis nostri N. supplicantis et protectione fidelium plurimorum antiqua brachii tui operare miracula ut superatis pacis inimicis secura tibi serviat christiana libertas. Per Dominum.

Oratio post comunionem.

Deus qui ad defendendum eterni regni evangelium regium aragonum solium preparasti protende famulo tuo regi nostro N. arma celestia ut pax Ecclesie nulla turbetur tempestate bellorum. Per Dominum.

Quant la pau se dara lo pus honrat prelat quiy sia exceptat aquell qui dira la missa don de la pau al rey. E finida la missa lo matropolita venga al siti on lo rey siura e diga sobre lo rey les oracions seguents.

Oratio.

Omnipotens sempiterne Deus qui te populi sui voluit esse rectorem ipse te celesti benedictione sanc✠tificans eterni regni faciat esse consortem. Amen. Concedatque tibi contra omnes fidei christiane hostes visibiles et invisibiles victoriam triumphalem et pacis et quietis ecclesiastice felicissimum te fieri longe lateque fundatorem. Amen. Quatinus te gubernacula regni tenente populus tibi subjectus christiane religionis jura custodiens undique tutus pace

tranquilla perfruatur et te in concilio regum beatorum collocato eterna fecilitate ibidem tecum pariter gaudere mereatur. Amen. Quod ipse prestare dignetur cujus imperium sine fine permanet in secula seculorum. Amen.

Oratio.

Hec Domine salutaris sacrificii perceptio famuli tui regis nostri N. peccatorum maculas diluat et ad regendum secundum tuam voluntatem populum idoneum illum reddat ut salutari ministerio contra visibiles et invisibiles hostes reddatur invictus per quod mundus est divina dispensatione redemptus. Per Dominum.—Et benedictio Dei omnipotentis Pa✠tris et Fi✠lii et Spi✠ritus sancti super te descendat et maneat semper. Amen.

E apres dita la missa lo rey ab les vestedures e insignies reyals demunt dites isque de la esgleya e vage cavalcar: e anans qne cavalch coman a dos nobles lo ceptre e lo pom e aquells vagen als streps apres del rey. E lo cavall en que cavalcara sia blanch e los sobresenyals sien de vellut vermell e de drap dor nostre senyal reyal representant e la flocadura respona als dits sobrasenyals. E apres sia haut un cordo de seda groga e vermella. E lo rey cavalcat prenga lo ceptre en la ma dreta e lo pom en la ma esquerra e lo dit cordo sia fermat en lo fre del cavall e tenguense en lo dit cordo pus prop del rey los infants e nobles e apres los mesnaders e apres los cavallers e apres los ciutadans de les ciutats de la senyoria del rey e altres gents. E en aquesta manera vage lo rey tro al seu alberch. E aquells qui lo dia precedent hauran portades lespaha e

les armes vagen cavalcant tots sols en la manera que en lo vespre seran venguts e tots los altres vagen a peu. E com lo rey sia al seu alberch descavalch e entresen a la sua cambra e despullse la dalmatica e la tunica e la camisa romana e descalçse les calces de vellut e les sabates e vestes gonella cota e mantell radon de drap dor e calces descarlata ab sabates acustumades e isque de la cambra e vagessen al palau on deu menjar lo qual sia ornat e aparallat aquell dia segons ques seguex. Primerament la sua taula sia en loch alt posada en guisa que per totes les gents menjants en aquell sia vista. E en les espatles en la paret sia fermat un drap dor e de vellut vermell lo qual monstre en si lo nostre senyal estes e sobra aquell sia posat un sobracel daquell senyal e obra matexa. E en apres tot lo romament del palau sia encortinat per les parets tant solament de bells e de preciosos draps. E port la corona en lo cap e lo ceptre en la ma dreta e lo pom en la ma esquerra. E anans quel rey se assega a la taula lo matropolita qui haura consecrat diga la benediccio qui es acustumada de dir al seent de la taula. E aquell dia sega lo rey tot sol a la taula. E apres pos lo ceptre en la taula a la part dreta e lo pom a la part esquerra: e sia apparallada una taula pus prop daquella del rey que neguna altre on seguen los prelats aquell dia: e tots los altres seguen segons la ordinacio nostra. E con lo rey haura menjat leuse de la taula. E lo matropolita qui haura consagrat lo rey diga la benediccio la qual es acustumuda de dir al levant de la taula. E lo rey prenga lo ceptre en la ma dreta e lo pom en la ma esquerra e ab la corona al cap vagessen al palau o sala la qual li sia apparellada per star apres menjar ab los infants

fills de reys nobles prelats e altres gents sues lo qual sia apparallat e ornat en la forma seguent. Primerament li sia apparallat un siti reyal en alt en guisa que per tots estants en lo dit palau sia vist e en les espatles en la pared sia fermat un drap dor e de vellut vermell demostrant lo nostre senyal estes pus rich que aquell del palau de menjar e sobra aquell sia posat un sobracel daquell senyal mateix e apres tot lo dit palau o sala sia encortinat per les parets de bells e preciosos draps e per lo sol del dit palau o sala sien esteses tapits e altres draps bells acustumats destendra per terra e aqui lo rey pos lo ceptre e lo pom e tenga solament la corona al cap e lavors sia dat del vin al rey e a tots los altres ab confits. E apres lo rey entresen en la sua cambra la qual sia ornada en la forma seguent. Primerament hi sia apparallat un lit ab cobertor e cortines acabades de bells e richs draps de un obratge tot e en apres la dita cambra sia encortinada per les parets de pus bells e richs draps que la dita sala e palau e axi mateix en lo sol de la cambra sien esteses tapits e draps pus bells e pus honrats que aquells de la sala e palau e aqui pos la corona e do les vestedures del drap dor a la capella de la Aljaferia e aquell dia lo rey no cavalch. E lo rey aquell dia e laltre seguent tenga tinell a tot hom: e aquests dos dies deuen servir los infants e nobles segons ques seguex car si hi ha dos infants fills de reys la un es assaber lo major o pus antich servesca aquells dos dies de offici de camarlench e los altres nobles e barons exercesquen singularment los officis del palau devall scrits es assaber de coper sobrecoch de boteller de raboster de panicer de tallar devant lo rey e de portar lo tallador de la sua vianda e de ventall en qual temps vulla que sia.

Ordinacio feta per lo dit senyor rey de la manera con les reynes Darago se faran consegrar e los reys Darago les coronaran.

Scrit es en la sancta Scriptura que apres totes les coses creades Deu omnipotent crea lom e veent quel hom tot sol no era profitos dix: *No es bo hom esser sol façam a ell ajutori semblant a ell.* Perque apar per la paraula demunt allegada e per les seguents en ço que diu *façam a ell ajutori semblant a ell* que Deu dona Eva a Adam per companyona majorment con fo formada de la costella del costat de Adam segons que en la sancta Scriptura es demostrat per les paraules seguents: *E con hagues dormit pres una de les costelles daquell e umplila de carn e nostre Senyor Deu hedifica la costella que havia presa de Adam en fembra e amenala a Adam.* E axi apar que Eva fon dada a Adam per companyona cor del mig loch del cors del hom fo presa e formada e no de les parts jusanes a dar entendra que no fos subdita al hom ne axi mateix fo presa o formada de les parts sobiranes per tal que no fos entes ella esser sobirana al hom. Donchs conve que axi con nostre Senyor Deu deputa e ordona per companyona Eva a Adam que les reynes Darago companyones sien dels reys Darago e daquelles gracies spirituals honors e prerogatives que sancta mara Esgleya los reys Darago ha insignits se alegren. On con entre les altres gracias spirituals de les quals sancta mara Esgleya ha ennobleits e exaltats los reys Darago si es lo sant sagrament de unccio en lo qual sancta mara Esgleya mana les reynes Darago esser parti-

cipants: per ço ordonam que les reynes Darago sien consegrades per lo matropolita e per los reys Darago coronades segons que davall se conte car daço havem figura espressa del rey Assuer qui corona Hester on es scrit: *Posa la corona del regne en lo cap daquella.* Per ço ordonam quel dia avans de la vigilia de la festa que la reyna se deura coronar la reyna se bany en lo vespre e apres lo dia de la vigilia en lo mati seguent se confes e reebe ab aquella humilitat e devocio que puxa lo cors de Jesuchrist es mut de camisa e de totes vestedures novas: en lo qual dia de la vigilia a hora de completa la reyna partira del alberch del rey e ira vestida ab les vestedures blanches e ornaments de cap acustumats saul que no port garlanda ne corona en lo cap e cavalcara en cavall blanc sens que null hom no la men per les regnes del cavall e axi ab molts brandons e luminaries e altres sollempnitats de goig e de alegria ira tro a la Seu e fara oracio en la Seu e aquella oracio feta ira posar e dormir en aquell loch pus apte e pus covinent dins la Seu o defora pus prop daquella. E lo dia de la festa de mati levar sa e vestida ab les vestedures e en la forma quel vespre precedent hi sera anada irassen a la Seu e en la porta major de la esgleya seran larchabisbe o matropolita e altres bisbes e prelats vestits in pontificalibus e tots los altres clergues en la processio be ornats devant anant lo sant Evangeli ab dos creus e ab encenser e ab luminaries et en la dita porta de la esgleya lo pus honrat dels bisbes qui aqui seran diga la oracio quis segueix.

Oratio.

Omnipotens sempiterne Deus fons et origo totius bonitatis qui feminei sexus fragilitatem nequaquam reprobando avertis sed dignanter comprobando potius elegisti et qui infirma mundi eligendo fortia queque confundere decrevisti quique etiam gloria virtutisque via triumphum in manu Judith femine olim judayce plebi de hoste sevissimo resignare voluisti: respice quesumus ad preces humilitatis nostre et super hanc famulam tuam N. reginam nostram que suplici devotione assumpta est in reginam bene✠dictionum tuarum dona multiplica eamque dextera tue potentie semper et ubicumque circunda ut umbone tui muniminis undique firmiter protecta visibilis seu invisibilis hostis nequitias triunphaliter expugnare valeat et una cum Sara atque Rabecha Lia atque Racxele beatis reverendisque feminis fructu uteri sui fecundari seu gratulari mereatur ad decorem totius regni statumque sancte Dei Ecclesie regendum necnon et protegendum: per Christum Dominum nostrum qui ex intemerate beate Marie virginis alvo nasci visitare et renovare hunc dignatus est mundum qui tecum vivit et gloriatur Deus in unitate Spiritus sancti per inmortalia secula seculorum.

E apres la reyna en mig de dos bisbes ira devant laltar major e aqui siali apparallat un siti reyal ornat de drap dor prop laltar en la part on se diu levangeli e lo matropolita dira la oracio seguent.

Oratio.

Deus qui solus habes inmortalitatem lucemque habitas inaccessibilem cujus providentia in sua dispositione non fallitur qui fecisti ea que futura sunt et vocas ea que non sunt tanquam ea que sunt qui superbos equo moderamine deicis atque humiles dignanter in sublime provehis inefabilem misericordiam tuam supplices exoramus ut sicut Ester reginam israhelitice causa salutis de captivitatis sue compede solutam ad regis Assueri talamum regnique sui consortium transire fecisti ita hanc famulam tuam N. reginam nostram humilitatis tue benedictione christiane plebis salutis gratia ad dignam sublimemque regis nostri copulam et regni sui participium misericorditer transire concedas et ut regalis federe conjugii semper permanens pudicam proximam virginitati palmam continere queat tibique Deo vivo et vero in omnibus et super omnia jugiter placere desideret et te inspirante que tibi placita sunt toto corde perficiat. Per Dominum.

E dita la dita oracio la reyna entrarsen ha en la sagrestia e despullar sa aquelles vestedures ab les quals hi sera entrada e vestes primerament una camisa romana de lenç fesa en lo cabeç devant e detras ab botons en quascuna fanadura ab los quals se cloguen les fanadures del cabeç de la dita camisa romana: e sobre la dita camisa vestes lo camis de drap de sèda blanch e sobre lo dit camis cinyes un cordo de seda blancha: e vestides aquestes vestedures vestes la dalmatica feta a forma de dalmatica de sotsdiacha con diu la epistola a la missa la qual sia de va-

llut blanch fresada e sembrada de obratges dor ab perles e pedres precioses: e apres pintenla la pus honrada donçella quiy sia: e aço fet sia comenat lo ceptre a una dona e lo pom a altra les quals isquen de la sagrestia primerament en un agual axi que la pus honrada daquestes dues port lo ceptre en la man e vaga a la part dreta e laltra lo pom en la man e vaga a la part esquerra: e apres daquestes isque altra dona qui port en les mans un baci dargent bell e xich en lo qual port la corona ab la qual la reyna deura esser coronada e aquesta dona sia pus honrada que totes les altres. En apres isqua la reyna e vaga ab los cabells solts e no port en lo cap vel ne ligat alcun ne garlanda ne cordo: e persona alcuna no vaga prop la reyna. E en aquesta manera la reyna e les dones demunt dites vagen tro a laltar major de la Seu: e quant seran devant laltar major un dels bisbes prena la corona del bacin e posla sobre laltar e altre bisbe prenga lo ceptre e altre lo pom e posenlos sobre laltar. E aqui a un pas devant laltar major la reyna romangue ab duas donçelles les pus honrades qui hi sien e ajonollse e prostrada en terra sobra un coxi ella estia e les donçelles desense della. E aço fet dos honrats clergues començen e diguen la latenia segons que demunt en la consagracio del rey es ja scrita e contenguda salvant que en aquell pas on diu: *ut presentem famulum tuum N. benedicere et sanctificare digneris* e apres la on diu: *ut ipsum regem benedicere et conservare digneris* sia dit: *Ut presentem famulam tuam N. reginam nostram bene ✠ dicere et coronare digneris—te rogamus audi nos.*

E aquella latania acabada un dels bisbes diga ço quis

segueix: Pater noster qui es in celis.—Et ne nos inducas in temptationem.—Sed libera nos a malo.—Salvam fac ancillam tuam.—Deus meus sperantem in te.—Esto ei Domine turris fortitudinis.—A facie inimici.—Nichil proficiat inimicus in ea.—Et filius iniquitatis non apponat nocere ei.—Domine exaudi orationem meam.—Et clamor meus ad te veniat.—Dominus vobiscum.—Et cum Spiritu tuo.

Oremus.

Protende quesumus Domine famule N. regine nostre dexteram celestis auxilii ut te toto corde perquirat et que digne postulat assequi mereatur. Per &c.

Oratio.

Actiones nostras quesumus Domine aspirando preveni et adjuvando prosequere ut omnis nostra oratio et operatio a te semper incipiat et per te cepta finiatur. Per &c.

Oratio.

Omnipotens sempiterne Deus hanc famulam tuam N. reginam nostram celesti benedictione sancti✠fica que in adjutorio regni regina extitit per te electa tuamque ubique sapientiam doceat atque confortet ut Ecclesia tua fidelem famulam semper agnoscat. Per eundem &c.

E dites aquestes oracions lo dit bisbe tenent les mans junctes als pits diga ab veu mijancera lo prefaci seguent:

Per omnia secula seculorum.—Amen.—Dominus vobis-

cum.—Et cum Spirituo tuo.—Sursum corda.—Habemus ad Dominum.—Gratias agamus Domino Deo nostro.—Dignum et justum est.

Prephatio.

Vere dignum et justum est equum et salutare nos tibi semper et ubique gratias agere Domine sancte Pater omnipotens eterne Deus donorum cunctorum actor ac distributor benedictionumque omnium largus infusor. Tribue super hanc famulam tuam N. reginam nostram benedictionis tue copiam etquam humana sibi electio preesse gaudet tue superne electionis ac benedietionis infusio acumulet. Concede ei Domine auctoritatem regiminis consilii magnitudinem sapientie prudentie et intellectus abundantiam religionis ac pietatis custodiam quatenus mereatur benedici et augmentari in nomine ut Sara visitari et fecundari ut Rebeca contra omnium muniri vitiorum monstra ut Judith in regimine regni eligi ut Hester ut quam humana nititur fragilitas benedicere celestis potius intimi roris repleat infusio ac que a nobis benedicitur in reginam a te mereatur obtineri in premio eternitatis perpetue et sicut ab hominibus sublimatur in nomine ita a te sublimetur fide et operatione. Illo etiam sapientie tue eam rore perfunde quem beatus David in repromissione et filius eius Salomon percepit in locupletate. Sis ei Domine contra cunctorum ictus inimicorum lorica in adversis galea in prosperis sapientia in protectione clipeus sempiternus: sequatur pacem diligat caritatem abstineat se ab omni impietate loquatur justitiam custodiat veritatem sit cultrix justicie et pietatis amatrix

religionis vigeatque presenti benedictione in hoc evo annis plurimis et in sempiterno sine fine eternis. Per omnia secula seculorum. Amen.

E aço fet lo mátropolita proceesca a la sacra unccio segons ques seguex a la qual unccio sia apparallat loli sanctificat ab lo qual lo matropolita li uncte lo cap dels pits e la sumitat de cascuna de les spatles e apres torchli los lochs unctats ab un bell drap de li. E dementre lo matropolita fara la dita unccio diga les oracions seguents.

Oratio.

Deus pater eterne glorie sit tibi adjutor et Omnipotens benedicat tibi preces tuas exaudiat vitam tuam longitudine dierum adimpleat benedictionem tuam jugiter confirmet te cum omni populo in eternum conservet inimicos tuos confusione induat et super te Christi sanctificatio ac hujus olei infusio floreat ut qui tibi in terris tribuit benedictionem ipse in celis conferat meritum angelorum ac bene✠dicat te et custodiat in vitam eternam Jesus Christus Dominus noster qui vivit &c.

Oratio.

Spiritus sancti gratia nostre humilitatis in te copiosa descendat ut sicut manibus nostris licet indignis oleo materiali oblita pinguescis exterius ita ejus invisibili ungimine delibuta impingari merearis interius ejusque speciali unctione perfectissime semper imbuta et illicita declinare tota mente et spernere discas et valeas et utilia anime tue

cogitare jugiter optare atque operari queas et operes auxiliante Domino nostro Jesuchristo qui cum Patre.

E aço fet lo rey que aqui sia present vestit ab les sues insignies reyals prenga la corona del altar e posla en lo cap de la reyna e dementre la li posara en lo cap lo matropolita diga les oracions seguents.

Oratio Corone.

Officio nostre dignitatis in reginam sollemniter benedicta accipe coronam regalis excellentie que a manibus regalibus capiti tuo imponitur unde sicut exterius auro et geminis redimita renites ita interius auro sapientie virtutumque geminis decorari concedas quatenus post occasum hujus seculi cum prudentibus virginibus Sponso perempni Domino nostro Jesus-Christo digne et laudabiliter occurrens regiam celestis aule merearis ingredi januam auxiliante eodem Domino nostro Jesu-Christo qui cum Deo patre.

E esplegades les dites oracions lo rey liure a la reyna lo ceptre en la ma dreta e dementre lo li liurara lo matropolita diga la oracio seguent.

Oratio Ceptri.

Accipe virgam virtutis et equitatis et esto pauperibus misericors et affabilis viduis pupillis et orphanis diligentissimam curam exhibeas ut omnipotens Deus augeat tibi gratiam suam. Qui vivit et regnat per &c.

E apres lo rey prenga lo pom dor de laltar e donlo en las mans de la reyna e tengalo en la man esquerra e

dementre aços fara lo matropolita diga la oracio seguent.

Oratio Pomi.

Accipe dignitatis pomum et per id in te catholice fidei cognosce signaculum quia ut hodie ordinaris regina et principissa regni et populi ita perseveres auctrix et stabilitrix christianitatis et fidei christiane ut felix in opere locuplex in fide cum Rege regum glorieris per evum cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

E apres lo rey liure lanell a la reyna en lo quart dit de la man dreta qui es appellat medicus e lo matropolita diga la oracio seguent.

Oratio Anuli.

Accipe regie dignitatis anulum et in te catholice fidei cognosce signaculum quia ut hodie ordinaris regina populi ita perseveres auctrix et stabilitrix christianitatis et christiane fidei ut felix in opere locuplex in fide cum Rege regum glorieris per evum cui est honor et gloria in secula seculorum.

E encontinent un dels bisbes començ a dir alta veu aquest ymne: *Te Deum laudamus te Dominum confitemur* segons que demunt es contengut en la consagracio del rey e per tot lo cor de la clerecia sia continuat sollempnialment e una de les oracions ques seguexen apres lo dit ymne qui comença: *Benedicat tibi Dominus et custodiat.* Depuys sia proceit en la missa. E dit lo evangeli quant se cantara lo ofertori la reyna sia manada per los dos bisbes

a la oferta e ofira aquell dia set diners dor en significança de les set virtuts cardinals contraries als set peccats mortals. E apres sia tornada en son siti reyal e sia proceit en la missa tro a la fin. E en la manera demunt dita sia feta e celebrada la unccio e coronacio de la reyna. Empero si per ventura sesdevenia quel rey e la reyna abdosos se consegrassen es coronassen en un dia la manera demunt dita en tot e per tot sia observada en cascun dells ensemps segons que demunt pus clarament es expressat: axi empero quel rey sia tota vegada primer en totes coses axi en cavalcar com en reebre benediccions e en la consagracio e en la coronacio e en reebre les altres insignies reyals demunt dites. E apres dita la missa la reyna vajassen cavalcant en lo dit cavall vestida ab la dalmatica e ab totes les altres insignies reyals e vestedures demunt dites ab les quals haura estat en la missa e la corona en lo cap al alberch del rey. E lo cavall port los sobresenyals blanchs e los pus nobles homens qui hi sien prenguen lo cavall per les regnes e vagen pus prop della : e apres los cavallers e en apres los ciutadans pus honrats e devant la reyna vage tot hom a peu. E apres derrera la reyna vagen totes les nobles donas e altres a peu. E en aquesta manera la reyna e tots los altres vagen al alberch del rey. E con la reyna sera al alberch del rey descavalch e entresen en la sua cambra e despullse la dalmatica e la camisa romana e lo camis e vestes cota e mantell de drap dor e isca de la cambra ab la corona en lo cap e ab lo ceptre en la man dreta e ab lo pom en la man esquerra e vajassen al palau on deura menjar lo qual sia ornat e apparellat aquell dia segons ques seguex. Primerament la sua

taula sia en loch eminent posada en guisa que per tots los menjans en aquell sia vista. E en les espatles en la paret sia fermat un drap dor e de vellut vermell o daltre drap lo qual monstre en si senyal de la reyna e del rey: e sobre aquell sia posat un sobracel daquell senyal e obratge mateix. En apres tot lo romanent del palau sia encortinat per les parets tant solament de bells e preciosos draps. E anans que la reyna se assega a la taula lo matropolita qui laura consegrada o altre honrat prelat diga la benediccio qui es acostumada de dir al seent de la taula. E aquell dia sega la reyna sola a la taula. E apres pos lo ceptre en la taula a la part dreta e lo pom a la part esquerra: e sia apparallada una taula pus prop daquella de la reyna que neguna altra en que seguen les dones dels reyals e mullers daquells: e totes les altres dones e donçelles seguen en les altres segons que es acostumat. E con la reyna haura menjat leuse de la taula e lo dit matropolita o altre honrat prelat diga la benediccio la qual es acustumada de dir al levant de la taula. E la reyna prenga lo ceptre en la man dreta e lo pom en la man esquerra e ab la corona al cap vagessen al palau o sala la qual li sia apparallada per estar apres menjar ab les dones e donçelles lo qual sia apparallat e ornat en la forma seguent. Primerament li sia apparallat un siti reyal en alt en guisa que per tots estants en lo dit palau sia vista e en les espatles en la paret sia fermat un drap dor e de vellut vermell o daltra drap rich a senyal del rey e de la reyna pus rich que aquell del palau de menjar e sobra aquell sia posat un sobracel daquell senyal e obratge mateix. E apres tot lo dit palau o sala sia encortinat per les parets de bells e preciosos draps

e per lo sol del palau o sala sien esteses tapits e altres draps bells acustumats de stendra per terra. E la reyna coman lo ceptre e lo pom a les pus honrades dos dones quiy sien e tenga solament la corona en lo cap. E apres un poch sia dat del vin a la reyna e a tots los altres ab confits. E apres la reyna entressen en la sua cambra la qual sia ornada en la forma seguent. Primerament hi sia apparallat un lit ab cobertor e cortines acabades de bells e richs draps de un obratge tot. E en apres la dita cambra sia encortinada per les parets de pus bells e richs draps que la dita sala o palau. E axi mateix en lo sol de la cambra sien esteses tapits e draps pus bells e pus honrats que aquells de la sala e palau: e aqui pos la corona e no cavalch ne isca de çasa aquell dia. E la reyna aquell dia e laltre seguent tenga tinell a tot hom: e aquests dos dies deuen servir los infants e nobles segons ques segueix. Car si hi ha dos infants fills de reys la un es assaber lo major o pus antich servesca aquells dos dies de offici de majordom et laltre de offici de camarlench. E los altres nobles e barons exercesquen singularment los officis del palau devall scrits es assaber de coper sobrecoch de botaller de raboster de panicer de tallar devant la reyna e de portar lo tallador de la sua vianda e de ventall en qual temps vulla que sia.

ÍNDICE

de los documentos y demás materias que comprende este tomo.

Açi comença la quarta part del libre e primerament

Fin del Índice.